

MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA

2019

Na temelju članka 27. stavka 12. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (»Narodne novine«, broj 87/08., 86/09., 92/10., 105/10. – ispravak, 90/11., 16/12., 86/12. i 94/13.) ministar znanosti, obrazovanja i sporta donosi

ODLUKU

O DONOŠENJU PROGRAMA MEĐUPREDMETNIH I INTERDISCIPLINARNIH SADRŽAJA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

I.

Ovom Odlukom donosi se Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj.

II.

Stručno usavršavanje učitelja, nastavnika i stručnih suradnika vezano uz provedbu Programa iz točke I. ove Odluke provodi Agencija za odgoj i obrazovanje.

III.

Sastavni dio ove Odluke je Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj.

IV.

Ova Odluka stupa na snagu osmoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

Klasa: 602-01/14-01/00421

Urbroj: 533-26-14-0001

Zagreb, 27. kolovoza 2014.

Ministar
prof. dr. sc.
Vedran Mornar,
v. r.

PROGRAM MEĐUPREDMETNIH I INTERDISCIPLINARNIH SADRŽAJA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA OD I. DO IV. RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

I. Cilj i zadaće integriranja *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* u postojeće predmete i izvanučioničke aktivnosti od I. do IV. razreda osnovne škole

U Ustavu Republike Hrvatske utvrđeno je da »*U Republici Hrvatskoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana*« (čl. 1. st. 2.) te da su »sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava«.

Građanskim se odgojem i obrazovanjem učenici/ce (dalje u tekstu koristimo muške imenice za označavanje oba roda) pripremaju za oživotvorenje navedenih ustavnih odredbi. Sustavno uče o tome što je vlast, koja je uloga vlasti, koja su prava i odgovornosti građana u demokraciji, na koji ih način i pod kojim uvjetima mogu koristiti. Takvim učenjem potrebno je osposobiti učenika za aktivnoga i odgovornoga građanina koji sudjeluje u razvoju demokratske građanske kulture ili *etosa* svoje škole, mjesta, države, Europe i svijeta, odnosno za nositelja vlasti jer je ustavna demokracija takav model vlasti u kojoj su građani politički subjekti, a to znači – nositelji vlasti. Sudjelovanjem u izborima oni pristaju dio svoje suverenosti odvojiti od sebe, odnosno povjeriti zastupnicima od kojih onda s pravom očekuju zaštitu svojih interesa i pridonosenje zajedničkom dobru. Kako bi se ta očekivanja i ostvarila, svi ustavi demokratskih zemalja, pa tako i Hrvatske, sadrže odredbe o ograničenju vlasti. Da bi se osiguralo poštovanje načela ograničenja vlasti i pravne države, potrebno je aktivno sudjelovanje građana s inkulturiranim građanskim znanjem, vještinama i vrijednostima. Time građani potvrđuju temelje demokratskog poretka – slobodu i ravnopravnost pojedinca, bez obzira na razlike u podrijetlu, sposobnostima ili sklonostima.

Škola je dužna učenike poučiti da opstanak demokracije ovisi o znalačkom i aktivnom sudjelovanju građana u odlučivanju na svim razinama. No, da bi sudjelovanje bilo i učinkovito, građani trebaju usvojiti odgovarajuće znanje, vještine i stajališta za korištenje intelektualnih alata kojima se unaprjeđuju demokratske procedure kao što su procjena valjanosti načela, pravila i zakona te učinaka djelovanja vlasti, ali i vlastitog djelovanja.

Kako bi se u učenika potaknula spremnost za aktivno i odgovorno sudjelovanje od razredne, preko lokalne i nacionalne, do europske i međunarodne zajednice, oni u školi trebaju: stjecati znanje o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinima djelovanja u zajednici; o načelima djelovanja demokratske vlasti i načelima pravne države, o mehanizmima zaštite ljudskih prava od lokalne do nacionalne, europske i međunarodne razine, razvijati vještine uočavanja problema u zajednici i njihova miroljubivog rješavanja, u suradnji s drugima jačati motivaciju za primjenom stečenog znanja i vještina u svakodnevnom životu.

U skladu s tim, nastavni plan i program Građanskog odgoja i obrazovanja (u daljnjem tekstu: Građanski odgoj i obrazovanje) određuje očekivana postignuća učenika i sugerira načine na koje se do njih dolazi u školi bez obzira na to provodi li se građanski odgoj i obrazovanje kao poseban predmet ili međupredmetno. On time predstavlja konceptualni, didaktički i metodički okvir za razvoj građanske kompetencije u osnovnoj i srednjoj školi. No, za puni razvoj

građanske kompetencije ključna je suradnja svih djelatnika u odgoju i obrazovanju kako bi škola postala mjesto poučavanja, učenja i življenja demokracije.

II. Međupredmetni pristup u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja

Međupredmetni pristup u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja **temelji se na načelu racionalizacije, integracije i korelacije. Za očekivati je da će takav pristup pospješiti:**

- sustavniju primjenu pedagoškog načela integracije i korelacije odgojno-obrazovnih sadržaja koje je trajno bilo i jest prisutno u odgojno-obrazovnom procesu,
- stvaranje normativnih i stručnih pretpostavki za osuvremenjivanje odgojno-obrazovnog procesa,
- prevladavanje pristupa koji se temelji na zapamćivanju i reprodukciji disciplinarno odvojenih sadržaja,
- upotrebu interaktivnih nastavnih metoda učenja i poučavanja usmjerenih na iskustveno, timsko, suradničko i radioničko učenje povezano s istraživanjem^[1], analiziranjem, zaključivanjem, rješavanjem problema uz pomoć kojih se osim stjecanja znanja razvijaju vještine i vrijednosti,
- da se učenje i poučavanje u različitim područjima povezuje i usmjeruje na razvoj cjelovite osobe učenika,
- promjenu položaja učenika tako da postaje subjekt procesa učenja u kojem mu se osigurava prostor za samostalno propitivanje i zaključivanje o predmetu učenja, za analiziranje i iskušavanje mogućnosti primjene znanja, za iznošenje svojih spoznaja u suradnji s drugim učenicima, za dublje razumijevanje i trajnije pamćenje onoga što uči, za stjecanje provjerenog i iskušanog znanja koje može dalje unaprjeđivati,
- osposobljavanje učenika za cjeloživotno učenje koje mu je danas, uslijed ubrzanih promjena u znanjima, tehnologijama i zanimanjima neophodno,
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima **učenik propituje svoje snage i sposobnosti, otkriva u čemu je jak, stječe samopouzdanje, ovladava i upravlja procesom učenja te planira svoj daljnji razvoj,**
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima se učeniku omogućava uspjeh preko onoga u čemu je talentiran umjesto ograničavanja razvoja prema onome u čemu je nemoćan.

Takvi odgojno-obrazovni uvjeti su ujedno pretpostavka za osiguravanje **temeljnog prava djeteta na razvoj** svih njegovih potencijala. U skladu s tim, u nastavi je potrebno njegovati otvorenu i suradničku komunikaciju te stvaranje ozračja uzajamnog poštovanja među učenicima, kao i između učenika i učitelja, učitelja i roditelja. Važno je da učitelj u sklopu interaktivnog učenja i praktičnih aktivnosti i u suradnji s roditeljima otkrije u čemu je učenik dobar, kako bi uz pomoć učitelja, roditelja i drugih učenika **ostao ili postao uspješan učenik.**

S tim ciljem u Građanskom odgoju i obrazovanju učenik vodi mapu osobnog razvoja u koju unosi podatke o svojim postignućima i budućim planovima razvoja svojih kompetencija

(potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima, npr. pružanja prve pomoći, stranog jezika, umjetničkog izražavanja, znanstvenih i tehničkih inovacijskih projekata i sl.).

Građanski odgoj i obrazovanje uvodi se na način obvezne međupredmetne provedbe kako bi se u odgoju i obrazovanju pridonijelo punom razvoju građanske kompetencije učenika. Pri tome se polazi od činjenice da su svi predmeti izravno povezani općim pravom na odgoj i obrazovanje ili nekim posebnim pravom koje se jamči svakom djetetu, u svakome od njih se traži razvoj određenih vještina i vrijednosti koje više ili manje pridonose ostvarivanju Građanskog odgoja i obrazovanja, primjerice:

– Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja sa satovima razrednika moguće je uz pomoć sadržaja i aktivnosti kao što su: demokratsko donošenje razrednih pravila i njihovo pridržavanje; priprema učenika za kandidaturu i sudjelovanje u radu Vijeća učenika, izbor predsjednika/ce razreda i izbor predstavnika/ce za Vijeće učenika; informiranje svih učenika u razredu o radu Vijeća učenika; razvoj komunikacijskih vještina učenika, upravljanje emocijama (prepoznavanje i primjereno iskazivanje) i upravljanja sukobom (nenasilno rješavanje sukoba); upoznavanje učenika s propisima kojima se uređuju odnosi i obveze u školi (npr. Pravilnik o ocjenjivanju); obilježavanje posebnih dana u školi ili lokalnoj zajednici; provedba istraživačkih projekata učenika i volontiranje u lokalnoj zajednici.

– Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom predmeta Povijest i Geografija ostvaruje se uz pomoć tema kao što su: različita društvena uređenja i oblici vladavine, u sklopu kojih se raspravlja o položaju pojedinca, njegovim pravima i slobodama te o ulozi institucija vlasti u zaštiti prava pojedinca; međuljudski odnosi, pri čemu se osobito raspravlja o ravnopravnosti/neravnopravnosti između muškarca i žene, među »rasama« ili među različitim nacionalnim, etničkim, religijskim i jezičnim grupama tijekom povijesti ili u različitim društvima danas; ratovi i njihove posljedice, s posebnim osvrtom na pravo na mir i humanitarnu pomoć, prava izbjeglica, održivi razvoj, racionalno gospodarenje resursima, geografska raznolikost.

– Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom Hrvatskoga jezika utemeljena je na općem cilju i zadaćama nastave Hrvatskoga jezika. Primjerice, ostvarivanje prava na identitet i prava na izražavanje, povijesnoj borbi za uporabu hrvatskoga jezika, utjecajima na hrvatski jezik, izbor književnih djela u kojima se tematizira nepravda i diskriminacija povezana je s ciljem nastave Hrvatskoga jezika: razvoj jezično-komunikacijskih sposobnosti pri govorenoj i pisanoj uporabi jezika u svim funkcionalnim stilovima, razvoj literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i kulture, stvaranja zanimanja za sadržajima medijske kulture te upoznavanje i poštovanje hrvatske kulture, kultura nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i drugih kultura.

– Povezivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave stranih jezika ostvaruje se učenjem o pravima i odgovornostima građana te o funkcioniranju vlasti u zemlji čiji se jezik uči, njezinoj demokratskoj kulturi, odnosu većinske kulture i manjinskih kultura, sadržajima kojima se promiče građanstvo u sustavu odgoja i obrazovanja pojedine zemlje.

– Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetima Likovna kultura, Glazbena kultura te Tjelesna kultura/umjetnost moguća je u nizu sadržaja u kojima se kultura i stvaralaštvo povezuju sa slobodom sudjelovanja u kulturnom životu i uživanja u umjetnosti te umjetničkog izražavanja, kao i u raspravama o doprinosu različitih kultura svjetskoj kulturnoj

baštini, o slobodi izbora i masovnoj kulturi, o ulozi umjetnika u ratu i miru itd. U Tjelesnoj kulturi pozornost se može usmjeriti na pravedno sportsko ponašanje i raspraviti o korištenju sporta u prevenciji nasilja.

– Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavnim predmetom Vjeronaukom je višestruka. Obuhvaća pitanja kao što su: sloboda vjeroispovijesti i prava vjernika u demokraciji i nedemokratskim režimima, međureligijski i ekumenski dijalog, odnos između religioznih, agnostika i ateista.

– Povezivanje Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom predmeta Priroda, Biologija, Kemija i Fizika također se može ostvarivati različitim temama koje su povezane sa zaštitom prava pojedinca i traže aktivni angažman građana u suvremenome svijetu, kao što su održivi razvoj, biološka raznolikost, efekt staklenika, GMO, istraživanja ljudskoga genoma.

– Možda nazivi tema u predmetima Prirodi, Biologiji i Kemiji ne upućuju na mogućnost korelacija, ali se u postignućima mogu uočiti mogućnosti za korelacije s Građanskim odgojem i obrazovanjem (npr.: pravila, zakoni, kršenje pravila; načela pravednosti, potrebe drugoga (glad u svijetu), izgradnja zajedničke domovinske kulture (očuvanje hrvatske prirodne baštine), štednja (energija); a sadržaji VI. razreda u većini se odnose na zaštitu okoliša i održivi razvoj.

– Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave obrazovanja i nastave Matematike također se ostvaruje nizom sadržaja. Kvantifikacija je ključ za razumijevanje suvremenog svijeta, uključujući načine na koje rješavamo osobne i profesionalne probleme i zadovoljavamo svakodnevne potrebe. Pitanje upravljanja financijama, primjerice, jedna je od tema u kojoj se povezuju ova dva područja.

– Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave Informatike prisutna je u sklopu obrade tema kao što su informacijsko društvo i nejednakost, kritička selekcija informacija i informiranje iz više izvora, sigurnost na Internetu, itd.

To su samo neki od primjera koji pokazuju da su znanje, vještine i vrijednosti, potrebni za aktivno uključivanje u društveni život i razvoj demokracije i općeg dobra društvene zajednice, Republike Hrvatske, Europe i svijeta, osim u posebnom predmetu zastupljeni u svim nastavnim predmetima. Takvo je povezivanje važno jer učenicima pomaže da školsko gradivo čvršće »smjeste« u vlastito iskustvo i zajednicu kojoj pripadaju, čime se cjelovitije pridonosi razvoju građanske kompetencije učenika.

Stručni suradnici u školi

Stručni suradnici u školi imaju također važnu ulogu u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja, što je razvidno iz opisa programa rada stručnih suradnika.

Nositelji razvojno-pedagoške djelatnosti su stručni suradnici u školi. To su: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik i knjižničar – potiču usvajanje vrijednosti, stajališta i navika koje omogućavaju cjelovit razvoj osobnosti učenika, profesionalno informiraju i usmjeravaju učenike u skladu s njihovim potrebama, interesima i sposobnostima, rade na povezivanju škole s lokalnom i širom zajednicom, zatim:

– uvode i prate inovacije u svim sastavnicama odgojno-obrazovne djelatnosti/procesa,

– prate nove spoznaje iz područja pedagogije/psihologije/defektologije i njihovu primjenu u nastavnom i školskom radu.

Neposredno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu sastoji se od sljedećih aktivnosti: unaprjeđenje rada škole i sudjelovanje u suvremenim promjenama rada škole; poticanje uvođenja i primjene novih metoda i oblika nastavnoga i školskog rada; stručna pedagoško-psihološka i didaktičko-metodička pomoć u ostvarivanju nastavnih planova i programa; praćenje realizacije dopunskoga i dodatnog rada, izbornih predmeta, izvannastavnih i izvanučioničkih aktivnosti; predlaganje načina za unaprjeđivanje kvalitete rada škole, kulture škole i profesionalne kulture; sudjelovanje u međuškolskim, županijskim, regionalnim i međunarodnim projektima; profesionalno informiranje i usmjeravanje učenika – ispitivanje individualnih odgojno-obrazovnih potreba učenika, procjenjivanje njihovih sposobnosti i motivacije; upoznavanje učenika, roditelja, učitelja s mogućnostima nastavka školovanja djece/učenika s obzirom na potrebe svijeta rada; suradnja sa stručnim službama Zavoda za zapošljavanje i drugim relevantnim ustanovama; savjetodavni rad s učenicima s posebnim potrebama.

Školska knjižnica

Suvremena školska knjižnica informacijsko je, medijsko i komunikacijsko središte škole. Djelatnost knjižničara u školskoj knjižnici obuhvaća neposrednu odgojno-obrazovnu djelatnost, stručno-knjižničku, kulturnu i javnu djelatnost, itd. Suvremena djelatnost knjižnice usmjerena je na informacijsku pismenost i poticanje čitanja. U današnjem društvu informacijska pismenost jedna je od važnih sastavnica čovjekove pismenosti uopće. Ona uključuje razumijevanje i uporabu informacija, ne samo iz klasičnih izvora znanja, nego i onih posredovanih suvremenom tehnologijom. Upravo u osposobljavanju korištenja tog oblika pismenosti školska knjižnica dobiva veću ulogu jer poučava učenike samostalnom projektno-istraživačkom radu, potiče ih na stvaralačko i kritičko mišljenje pri pronalaženju, selektiranju, vrjednovanju i primjeni informacija.

III. Metode uspješnog poučavanja i učenja Građanskog odgoja i obrazovanja

Primjerene metode za ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja su one koje polaze od iskustva učenika, potiču ih na sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima i suradnju u traženju i donošenju zajedničkih odluka, ali i u kritičkom propitivanju učinaka tih odluka u odnosu na svakog od njih i zajednicu kojoj pripadaju. Takav rad ne isključuje individualne metode učenja (primjerice, individualno čitanje, analiza teksta, analiza slikovnog materijala ili pisanje eseja), no bitno je da se one koriste kao polazište za provođenje zajedničkih aktivnosti.

Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja mora biti usmjerena na učenike kao članove razredne i školske zajednice. U skladu s tim, preporučuju se metode zajedničkog istraživanja nekog problema, traženja rješenja, pripreme izvještaja i prezentiranja; simuliranja (primjerice, rada pojedinih ogranaka vlasti i načina na koje oni donose odluke); igranja odgovarajućih uloga; rasprave i debate u sklopu kojih se vježba asertivnost, aktivno slušanje, argumentiranje, pregovaranje i zagovaranje, izvođenje zaključaka, dolazak do konsenzusa itd. Ovisno o nastavnoj temi, učenici rade u paru, manjoj ili većoj grupi ili, pak, plenarno. Isto tako, osim u učionici, oni uče na izvanučioničkoj nastavi i izvannastavnim aktivnostima te koriste različite medije i kontekste kao izvore učenja, osobito lokalnu zajednicu. Izlazak u zajednicu prijeko je potreban kako bi stečeno znanja i vještine o aktivnom građanstvu provjerili u stvarnom

kontekstu. Provođenje istraživačkih projekata, u sklopu čega identificiraju neki društveni problem, traže podatke kako bi problem što bolje upoznali, analiziraju prikupljene podatke i predlažu rješenja, a zatim ih po mogućnosti i provjeravaju u praksi, najbolji su put do učenika kao aktivnoga i odgovornoga građanina.

IV. Kompetencije učitelja za poučavanje Građanskog odgoja i obrazovanja

Kompetencije koje trebaju imati učitelji i nastavnici da bi razvijali ishode Građanskog odgoja i obrazovanja mogu se razvrstati u pet stručnih područja:[\[2\]](#)

- a) Opće profesionalno znanje i vještine (pedagoško, razvojno-psihološko, sociološko, normativno-pravno),
- b) Strukovno znanje i vještine u području Građanskog odgoja i obrazovanja,
- c) Procesi učenja i poučavanja koji vode razvoju aktivnoga i odgovornoga građanstva (međupredmetno i predmetno planiranje, programiranje, učenje i poučavanje usmjereno na ishode i postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju),
- d) Metode učenja i poučavanja Građanskog odgoja i obrazovanja,
- e) Metode vrednovanja i samovrednovanja u Građanskom odgoju i obrazovanju.

Tijekom provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja, za učitelje/ice i nastavnike/ice organizirat će se stručno usavršavanje prema odgovarajućem programu stručnog usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje, kako bi stekli potrebne kompetencije za provedbu Građanskog odgoja i obrazovanja, uključujući znanje iz strukturalnih i funkcionalnih dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja, predmetnog i međupredmetnog planiranja i programiranja nastave Građanskog odgoja i obrazovanja koje je usmjereno na ishode ili postignuća učenika te odgovarajuće metode poučavanja i učenja u Građanskom odgoju i obrazovanju. Od učitelja se također očekuje individualno usavršavanje proučavanjem literature te razmjenom pozitivnih iskustava stručnim usavršavanjem uz pomoć županijskih stručnih vijeća.[\[3\]](#)

V. Način stručnog praćenja i vrednovanja međupredmetnog integriranja sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja prati uspješnost u razvoju ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja na uzorku od 30 osnovnih škola. Savjetnici Agencije za odgoj i obrazovanje prate uspješnost planiranja i programiranja usmjerenog na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja (u razredu i izvannastavnim aktivnostima) te uspješnost korištenja interaktivnih metoda učenja i poučavanja.

VI. Vođenje dokumentacije za praćenje i vrednovanje postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju

Postignuća učenika upisuju se u odgovarajuću rubriku u imeniku – Građanski odgoj i obrazovanje, a u rubriku zapažanja i bilježaka upisuje se vrsta aktivnosti prema elementima ocjenjivanja. U rubriku bilježaka u imeniku upisuju se samo ona zapažanja koja su učitelju u

praćenju napredovanja učenika uočljiva, učeniku i roditelju razumljiva te koja učitelju mogu pripomoći u konačnom vrednovanju postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju.

Razredna mapa za Građanski odgoj i obrazovanje – učitelji koji Građanski odgoj i obrazovanje ostvaruju međupredmetno unose izvedbene pripreme usmjerene na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i materijale u mapu o tome kako su ostvarili planirane aktivnosti s učenicima određenog razreda.

Učenička mapa osobnog razvoja u Građanskom odgoju i obrazovanju – učenik upisuje u kojim je projektima i aktivnostima sudjelovao, što je tijekom godine izradio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i na koje teškoće je nailazio. Unosi podatke o ostvarenim postignućima i planovima daljnjeg razvoja (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, smotrama, volontiranju, o završenim tečajevima: tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja itd.).

VII. Plan integriranja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u postojeće predmete i izvanučioničke aktivnosti u I., II., III. i IV. razredu osnovne škole

Osnovna škola	Obvezna provedba	Godišnji broj sati
I., II., III. i IV. razred	<p>Međupredmetno – u sklopu svih predmeta: Hrvatski jezik, Likovna kultura, Glazbena kultura, strani jezici, Matematika, Priroda i društvo, Tjelesna i zdravstvena kultura, Vjeronauk, programi stručnih suradnika</p> <p>Navedeni broj sati ne znači povećanje broja sati, nego integriranje i koreliranje sadržaja s ciljem istodobnog razvijanja i predmetne i građanske kompetencije.</p>	15
	<p>Sat razrednika – navedeni broj sati uključuje teme predviđene planom sata razrednika i Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13) – izbori za predsjednika razreda i Vijeće učenika, donošenje razrednih pravila, komunikacijske vještine i razumijevanje razreda i škole kao zajednice učenika i nastavnika uređene na načelima poštovanja dostojanstva svake osobe i zajedničkog rada na dobrobit svih.</p>	10
	<p>Izvanučioničke aktivnosti – ostvaruju se suradnjom škole i lokalne zajednice. U njih trebaju biti uključeni svi učenici prema njihovim interesima i mogućnostima škole. Oblici uključivanja mogu biti različiti: na razini cijele škole, pojedinog razreda ili skupine učenika. Obuhvaćaju <i>istraživačke aktivnosti</i> (npr. projekt građanin, zaštita potrošača), <i>volonterske aktivnosti</i> (npr. pomoć starijim mještanima, osobama s posebnim potrebama, djeci koja žive u siromaštvu), <i>organizacijske aktivnosti</i> (npr. obilježavanje posebnih tematskih dana), <i>proizvodno-inovativne aktivnosti</i> (npr. zaštita okoliša, rad u školskoj zadruzi i/ili zajednici tehničke kulture) i druge projekte i</p>	10

	aktivnosti.	
<i>Ukupno</i>		35

VIII. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u I. razredu osnovnih škola

1. Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti

o Upoznavanje s dječjim pravima

o Prava i odgovornosti učenika – građanina razreda i škole

o Ravnopravnost u odnosu na dob i spol, nacionalnu ili vjersku pripadnost, sposobnosti i imovinsko stanje

Ključni pojmovi:

prava, odgovornosti, ljudska prava, učenik građanin razreda i škole.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– nabraja neka od najvažnijih prava i odgovornosti koje ima kao učenik i ponaša se u skladu s njima

– opisuje da prava koja ima kao učenik jednako pripadaju svakome drugom učeniku bez obzira na spol, nacionalnu ili vjersku pripadnost, sposobnosti i imovinsko stanje

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Razred – demokratska zajednica

o Školska pravila i što bi se dogodilo da ih nema?

o Sudjelovanje u donošenju pravila

o Stvaranje demokratske razredne i školske zajednice

Ključni pojmovi:

pravila, odlučivanje, razred i škola kao demokratska zajednica.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje razred i školu kao zajednicu učenika, školskih djelatnika i roditelja, koja djeluje po određenim pravilima kojima se štiti dobrobit svih
- navodi najvažnija pravila i objašnjava zašto su pravila važna za ponašanje učenika u razredu
- aktivno sudjeluje u donošenju razrednih pravila i prihvaća odgovornost za njihovo provođenje
- aktivno sudjeluje u izboru za predsjednika razreda i člana Vijeća učenika
- navodi da je učenik građanin razreda i škole po tome što ima pravo na sudjelovanje u donošenju razrednih pravila, dijeli odgovornost za njihovo provođenje te ima pravo birati i biti biran za predsjednika razreda i člana vijeća učenika

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

- o Društvene komunikacijske vještine
- o Dostojanstvo osobe
- o Upravljanje emocijama
- o Timski rad

Ključni pojmovi:

komunikacija, emocija, pravila timskog rada.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- pokazuje vještinu pravilnog predstavljanja, pozdravljanja, oslovljavanja
- pronalazi načine pomaganja učenicima s posebnim potrebama
- razumije da učenici s posebnim potrebama imaju ista prava kao i svi drugi
- razmatra prihvatljiva i neprihvatljiva ponašanja (tužakanje, vrijeđanje)
- razvija osnovne tehnike timskog rada
- svojim riječima opisuje značenje dostojanstva svake osobe

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog

- o Osobni identitet
- o Hrvatski domovinski identitet
- o Manjinski identiteti

Ključni pojmovi:

osobni identitet, hrvatski domovinski identitet, manjinski identiteti.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- navodi svoj identitet i opisuje neka od njegovih najvažnijih obilježja
- nabraja kulturne razlike koje postoje u razredu
- opisuje kulturne razlike koje obogaćuju razredni odjel
- prihvaća druge učenike te tako pridonosi razvoju razredne zajednice kao cjeline

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- o Prepoznavanje vlastitih sposobnosti važnih za uspjeh u učenju
- o Prava potrošača
- o Novac i reklame

Ključni pojmovi:

individualne sposobnosti, novac, upravljanje novcem, reklama, otpornost na reklame, potrošač, prava potrošača.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- ocjenjuje svoje učenje kao rad
- prepoznaje svoje sposobnosti, opisuje u čemu se sastoje i nabraja primjere iz vlastitog iskustva u školi i obitelji
- objašnjava što je za njega novac i kako se stječe, kako se planira potrošnja i štednja (džeparac)
- opisuje što je za njega reklama i kako utječe na njega

– nabraja neka prava koja ima kao potrošač

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Zaštita okoliša i održivi razvoj**

o Održavanje čistoće prostora, predmeta i okoliša

o Zbrinjavanje otpada

Ključni pojmovi:

čistoća, zdrav okoliš, zaštita i očuvanje okoliša.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- razumije važnost održavanja osobne higijene
- opisuje neke postupke za očuvanje prostora, predmeta i okoliša
- pokazuje odgovornost za održavanje čistoće u razredu i školi
- sudjeluje u akcijama prikupljanja staroga papira, limenki, odjeće i slično

IX. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u I. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu izvanučionička aktivnost provodi se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti, a može se povezati i sa satom razrednika.

→ **Primjeri:**

- o Čišćenje okoliša škole
- o Posjet poduzeću za zbrinjavanje otpada u lokalnoj zajednici
- o Prihvaćanje i pridržavanje pravila ponašanja u prometu
- o Posjet banci – Kako rasporediti svoju štednju?
- o Posjet tiskari – Kako nastaje bilježnica od recikliranog papira?
- o Crkva, džamija ili sinagoga – mjesto gdje mogu iskazati svoju vjeru

X. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u I. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

U **mapi osobnog razvoja** učenici crtaju i zapisuju svoje dojmove s nastave Građanskog odgoja i obrazovanja uz vodstvo učitelja.

XI. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u I. razredu osnovne škole[\[4\]](#)

Hrvatski jezik

Nastavno područje: *Književnost*. Tema: 1. Priča; Tema: 2. Pjesma; Tema: 3. Lik. Obrazovna postignuća: Zapaziti osnovne etičke osobine: dobar – loš; Tema: 4. Lutkarski igrokaz. Nastavno područje: *Medijska kultura*. Tema: 1. Animirani film; Nastavno područje: *Jezično izražavanje*; Tema: 1. Slušanje i govorenje. Obrazovna postignuća: Slušati sugovornika; govoriti; Tema 2. Postavljanje pitanja i davanje odgovora (razgovor). Obrazovna postignuća: Poštovati pravila pristojnog razgovaranja (komuniciranja).

Likovna kultura

Nastavno područje: Oblikovanje na plohi – slikanje. Tema: 1. Boja; Nastavno područje: Primijenjeno oblikovanje – dizajn; Tema: 3. Boja – ilustracija.

Glazbena kultura

Nastavno područje: *Pjevanje i sviranje*. Cjeline i teme: Glazba kao simbol kulturnih vrijednosti nacionalne, europske i svjetske kulture, Tradicijska glazba Hrvatske i manjinskih naroda u Hrvatskoj

Nastavno područje: *Slušanje i upoznavanje glazbe*. Cjeline i teme: Oblikovanje glazbenog djela, Glazba kao simbol kulturnih vrijednosti nacionalne, europske i svjetske kulture.

Strani jezici

Engleski jezik kao prvi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 1. Susreti i pozdravi: pozdravljanje i komunikacijski obrasci, uljudno ponašanje, oslovljavanje; 2. Ja i moji prijatelji: predstavlanje sebe i prijatelja, izricanje dobi, čestitanje rođendana, pjevanje prigodne pjesmice. 3. Ja i moja obitelj: predstavlanje članova uže obitelji. 4. Razredni jezik: razumijevanje uputa i postupanje prema njima, traženje dopuštenja. 9. Blagdani: Božić i Uskrs – čestitanje, pjevanje i/ili recitiranje prigodne pjesmice.

Njemački jezik kao prvi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 1. Susreti: pozdravi pri susretu i opraštanju na neformalnoj i formalnoj razini, upoznavanje, oslovljavanje, uljudno ophođenje; 2. Obitelj: predstavlanje sebe i uže obitelji; 3. Prijatelji: predstavlanje prijatelja; 10. Blagdani, običaji i tradicija.

Francuski jezik kao prvi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 1. Pozdravi pri susretu i opraštanju na neformalnoj i formalnoj razini; 2. Predstavlanje sebe i drugoga; 3. Osnovne strukture u uljudnom ophođenju; 12. Škola, razred

– naredbe/upute u školskom okruženju; 14. Čestitanje blagdana i pjevanje/recitiranje prigodnih pjesmica.

Talijanski jezik kao prvi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 1. Pozdravi: pri susretu i opraštanju na neformalnoj i formalnoj razini; 2. Predstavljanje; 3. Komunikacijski obrasci pri susretu; 4. Imenovanje osoba: predstavljanje prijatelja i članova uže obitelji; 5. Učenik i školsko okruženje: osnovni opis školskog prostora, pribora i školskih aktivnosti, 10. Osnovni rječnik uz tradicionalne blagdane: naziv blagdana, čestitanje; 11. Proslava rođendana: čestitanje i izricanje želja.

Matematika

Tema 21. Zadaci zadani riječima. Napomena: Usvojene spoznaje primjenjivati u rješavanju problemskih zadataka iz neposredne životne stvarnosti koristeći skupne oblike rada.

Priroda i društvo

Tema 1. Ja sam učenik. Obrazovna postignuća: primjenjivati osnovna pravila pristojnog ponašanja (pozdravljanje, ispričavanje, iskazivanje molbe); Tema 3. Život i rad u školi. Obrazovna postignuća: upoznati djelatnike u školi, primjenjivati najvažnije odredbe kućnoga reda (početak nastave, ponašanje u učionici i izvan nje); Tema 5. Članovi obitelji; Tema 6. Život u obitelji. Obrazovna postignuća: navesti čime se bave roditelji, nabrojiti svoje dužnosti; Tema 7. Dom; Tema 8. Odgovorno ponašanje u domu. Obrazovna postignuća: poštovati upute o odgovornom ponašanju kada je učenik sam u domu ili odlazi iz doma, izbjegavati opasnosti; Tema 10. Promet. Obrazovna postignuća: razumjeti potrebu poštovanja prometnih pravila; odgovorno sudjelovanje u prometu kao pješak ili vozač bicikla; Tema 11. Ponašanje pješaka u prometu; Tema 20. Osobna čistoća. Obrazovna postignuća: razumjeti i znati objasniti važnost održavanja osobne čistoće; Tema 21. Zdravlje. Obrazovna postignuća: razumjeti važnost redovite i zdrave prehrane, očuvanje zdravlja, liječenja i cijepljenja; Tema 22. Čistoća okoliša. Obrazovna postignuća: spoznati važnost održavanja čistoće prostora, predmeta i okoliša, prepoznati utjecaj čovjeka na okoliš; Tema 23. Blagdani. Obrazovna postignuća: sudjelovati u obilježavanju blagdana; čestitanje blagdana.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Obrazovna postignuća: razvijati pozitivnu sliku o sebi, jačati samopouzdanje, ustrajnost i zadovoljstvo, shvatiti tjelovježbu kao sastavni dio osobne odgovornosti za svoje zdravlje, poštovanje pravila igre, poštovanje suigrača, razvijati vještinu kontrole emocija, surađivati u timu, prihvatiti različitosti, prihvaćanje pobjede i poraza, timski rad.

Vjeronauk

I. cjelina Naši vjeronaučni susreti

- Tema 1. Imam svoje ime i svoje mjesto. Ključni pojmovi: obitelj, ime, razredna zajednica, prijatelj/prijateljstvo. Odgojno-obrazovna postignuća: imenovati članove svoje obitelji; prepoznati i imenovati članove razredne zajednice; odrediti osnovne razlike/sličnosti između škole i obitelji; otkriti da u razredu svi možemo biti prijatelji; pronaći vlastito mjesto u učionici i skupini.

• Tema 2. Svi smo vrijedni poštovanja. Ključni pojmovi: pomaganje, drugi. Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati važnost zajedničkoga rada i aktivnog sudjelovanja u nastavi; uočiti da nam je ljepše kada zajedno pjevamo, slikamo, veselimo se; uočiti važnost međusobnog prihvaćanja svijui; otkriti važnost uzajamnog pomaganja.

II. cjelina Otkrivamo znakove Božje dobrote.

I. Tema 1. Divan Božji svijet pjeva slavu Bogu. Ključni pojmovi: svijet, zemlja.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati potrebu i važnost čuvanja prirode i živih stvorenja koje nam Bog daruje.

II. Tema 2. Bog je naš dobri otac.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati načine kako možemo pokazivati poštovanje prema svakom čovjeku.

III. Tema 3. Zahvalni smo Bogu za kruh i plodove zemlje.

Ključni pojmovi: zahvaljivanje, darivanje.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati načine kako možemo druge darivati, osobito one u potrebi.

III. cjelina Isusovo rođenje.

IV. Tema 1. Isus oprašta.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati iskustva nerazumijevanja i svađe među ljudima; navesti i opisati znakove pomirenja i praštanja.

IV. cjelina Zajedno smo uvijek radosni.

Tema 1. Marija – uzor našim majkama.

Odgojno-obrazovna postignuća: obrazložiti važnost majke u obitelji.

XII. Tematska područja *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u II. razredu osnovnih škola*

1. *Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama*

→ **Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti**

o Upoznavanje s dječjim pravima

o Učenik građanin u sklopu razreda i škole

o Ravnopravnost u odnosu na dob i spol te etničke, nacionalne, vjerske, rasne i druge razlike

o Sloboda i odgovornost u sklopu razreda i škole

Ključni pojmovi:

prava, odgovornosti, ravnopravnost, učenik građanin razreda i škole.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- uspoređuje svoja prava i prava drugih
- prepoznaje situacije u kojima je ravnopravan član razrednog odjela
- aktivno sudjeluje u raspravama o pitanjima koja su važna za život i rad u razrednom odjelu
- samostalno navodi svoje ideje i stajališta
- prihvaća odgovornost za svoje postupke
- sudjeluje u donošenju i prihvaćanju zajedničkih pravila, dogovora i rješenja
- uočava, analizira i vrednuje situacije u kojima se krše njegova/njezina prava i prava drugih učenika

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Razred – demokratska zajednica**

o Donošenje razrednih i školskih pravila

o Stvaranje demokratske razredne i školske zajednice

o Aktivno sudjelovanje u demokratskom upravljanju

Ključni pojmovi:

školska pravila, pravila razreda, odlučivanje, izbori, kriteriji za izbor predsjednika, razred i škola kao demokratska zajednica.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- navodi najvažnija pravila i objašnjava da se pravilima uređuju prava i odgovornost svih članova školske zajednice
- predlaže mjere za prekršitelje dogovorenih pravila i za pravednu nadoknadu učinjene štete

- objašnjava važnost pravila za izbore u razredu i Vijeće učenika, opisuje poželjna obilježja kandidata
- objašnjava zašto je poštovanje pravila i pravedno odlučivanje važno za uspjeh svih u razredu i školi
- aktivno sudjeluje u predlaganju kriterija i izboru za predsjednika razreda i predstavnika u Vijeće učenika
- zalaže se za izgradnju razreda i škole kao demokratske zajednice učenja i poučavanja

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

- o Upravljanje emocijama
- o Društvene komunikacijske vještine
- o Timski rad
- o Volontiranje u razredu i školi

Ključni pojmovi:

komunikacija, nesporazum, emocije, ljutnja, verbalna i neverbalna komunikacija, pravda, nepravda, volontiranje.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava načine kontrole vlastitih emocija
- prepoznaje svoje »jake i slabe strane«
- razlikuje nepoželjne od poželjnih oblika verbalne i neverbalne komunikacije u razrednom odjelu i školi
- navodi primjere najčešćih oblika neprimjerenih ponašanja koja dovode do nesporazuma
- objašnjava ulogu pojedinca i grupe u poticanju i sprječavanju nasilja u razredu i školi
- sudjeluje u volonterskim aktivnostima u sklopu razreda i škole

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog

o Razvoj osobnog, zavičajnog, većinskog i manjinskih nacionalnih identiteta te hrvatskoga domovinskog identiteta

Ključni pojmovi:

kultura, osobni identitet, zavičajni identitet, većinski i manjinski nacionalni identiteti, interkulturalna komunikacija, hrvatski domovinski identitet.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje svoj identitet i navodi neka od njegovih najvažnijih obilježja
- nabroja kulturne razlike koje postoje u razrednom odjelu
- razumije i poštuje druge učenike te tako pridonosi razvoju razredne zajednice kao cjeline
- ima razvijene osnovne vještine interkulturalne komunikacije
- razumije da kulturne razlike obogaćuju razredni odjel i školu ako se svi međusobno poštuju

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača**

o Poticanje poduzetnosti

o Zaštita potrošača

o Odgovorno upravljanje novcem

Ključni pojmovi:

poduzetnost, zaštita potrošača, upravljanje novcem, otpornost na reklame.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- svoje učenje uspoređuje s radom svojih roditelja i učitelja
- opisuje načine na koje uči, prepoznaje zapreke u učenju i zna potražiti pomoć
- objašnjava zašto je prepisivanje krađa tuđeg rada
- razlikuje poštenje od nepoštenja
- razlikuje privatnu i javnu imovinu i odgovorno se ponaša prema njoj

- svojim riječima opisuje važnost štednje i negativne posljedice prekomjerne potrošnje
- sudjeluje u razrednoj štednji, izračunava i planira potrošnju

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

- o Održavanje čistoće prostora, predmeta i okoliša
- o Odgovorno ponašanje prema okolišu
- o Zbrinjavanje otpada

Ključni pojmovi:

zaštita okoliša, zaštite okoliša, zbrinjavanje otpada.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava svoju ulogu u održavanju čistoće prostora i predmeta
- prepoznaje važnost očuvanja okoliša i odgovornim ponašanjem pridonosi njegovu očuvanju
- objašnjava važnost čuvanja vode i električne energije u odnosu na zaštitu okoliša
- sudjeluje u akcijama prikupljanja staroga papira, limenki, baterija i slično

XIII. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u II. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu, izvanučionička aktivnost provodi se kao nadopuna međupredmetne tematske aktivnosti, a može se povezati i sa satom razrednika.

→ Primjeri:

- o Čišćenje okoliša škole
- o Susret s gradonačelnikom/načelnikom
- o Posjet Domu umirovljenika
- o Posjet vatrogascima
- o Kino, kazalište, muzej itd.

XIV. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u II. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

U **mapu osobnog razvoja** iz Građanskog odgoja i obrazovanja (bilježnici ili fasciklu) učenici upisuju u kojim projektima i aktivnostima su sudjelovali; zapisuju svoja zapažanja, bilješke, osvrte na naučeno; iskazuju nove ideje i rješenja do kojih su došli; bilježe teškoće s kojima su se susretali; prilažu potvrde, priznanja, zahvalnice, svoje radove i slično.

XV. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama II. razreda osnovne škole

Hrvatski jezik

Nastavno područje: *Književnost*. Tema: 3. Glavni i sporedni likovi. Obrazovna postignuća: primijetiti važne pojedinosti o likovima: osnovne etičke osobine (npr. hrabar – kukavica, marljiv – lijen); Tema 4. Bajka; Nastavno područje: *Medijska kultura*. Tema: 1. Filmska priča; Tema 4. Dječji časopisi; Nastavno područje: *Jezik* Tema 1. Rečenice. Nastavno područje: *Jezično izražavanje*; Tema 3. Opisivanje; Tema 9. Stvaralačko pisanje – sastavak.

Likovna kultura

Nastavno područje: Oblikovanje na plohi – slikanje; Tema 3. Boja – Kontrast toplo-hladno. Nastavno područje: Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje; Tema 1. Površina – Kontrast površina.

Glazbena kultura

Nastavno područje: 1. Pjevanje – narodne pjesme; Nastavno područje: 3. Slušanje glazbe.

Strani jezici

Engleski kao prvi strani jezik – druga godina učenja

Cjeline i teme: 1. Pozdravi i oslovljavanje – pozdravljanje pri dolasku i odlasku na formalnoj i neformalnoj razini, predstavljanje i oslovljavanje odraslih; 10. Blagdani – usvajanje novih pojmova vezanih uz blagdane, čestitanje i pjevanje prigodnih pjesama, izricanje nekih tipičnih radnji vezanih uz blagdane.

Njemački kao prvi strani jezik – druga godina učenja

Cjeline i teme: 1. Susreti i upoznavanje: pozdravi pri susretu i opraštanju u komunikaciji s vršnjacima i odraslima, predstavljanje; 12. Blagdani, običaji i tradicija.

Francuski kao prvi strani jezik – druga godina učenja

Cjeline i teme: 1. Pozdravi pri susretu i opraštanju na neformalnoj i formalnoj razini u komunikaciji s vršnjacima i s odraslima; 11. Blagdani, praznici, svetkovine prema kalendaru.

Talijanski kao prvi strani jezik – druga godina učenja

Cjeline i teme: 1. Pozdravi: pozdravi pri susretu i opraštanju na neformalnoj i formalnoj razini

2. Predstavljanje: predstavljanje sebe i drugih osoba, komunikacijski obrasci pri susretu

11. Blagdani i svetkovine: imenovanje blagdana, čestitanje.

Matematika

Tema 10. Jedinice za novac. Obrazovna postignuća: osposobiti se za služenje novcem

Napomena: Usvojene spoznaje primjenjivati u rješavanju problemskih zadataka iz neposredne životne stvarnosti koristeći skupne oblike rada.

Priroda i društvo

Tema 1. Ponašanje u školi i odnosi među učenicima. Obrazovna postignuća: pristojno se ponašati u školi i izvan nje; mirno rješavati sukobe, međusobno se pomagati i poštovati; upoznati prava i dužnosti učenika;

Tema 9. Zanimanja ljudi; Tema 18. Zaštita i čuvanje okoliša. Obrazovna postignuća: razumjeti utjecaj čovjeka na okoliš, navesti postupke kojima učenici mogu pridonijeti zaštiti, očuvanju i unaprjeđenju okoliša, razlikovati otpad od smeća i razvrstavati ga u odgovarajuće spremnike; Tema 21. Dijete; Tema 25. Blagdani i praznici

Obrazovna postignuća: obilježiti blagdane i praznike u Republici Hrvatskoj; upoznati tradicionalne običaje obilježavanja blagdana.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Obrazovna postignuća – razvijati pozitivnu sliku o sebi, jačati samopouzdanje, ustrajnost i zadovoljstvo, shvatiti tjelovježbu kao sastavni dio osobne odgovornosti za svoje zdravlje, poštovanje pravila igre, poštovanje suigrača, razvijati vještinu kontrole emocija, surađivati u timu, prihvatiti različitosti, prihvaćanje pobjede i poraza, timski rad.

Vjeronauk

I. cjelina Ponovno smo zajedno.

Tema 1. Gradimo zajedništvo i prijateljstvo. Ključni pojmovi: prijatelj, zajedništvo, radost.

Odgojno-obrazovna postignuća: razvijati duh prijateljstva, povjerenja i poštovanja u razrednoj zajednici; poznavati uvjete dobra i plodna prijateljstva; nabrojiti i obrazložiti značajke prijateljstva; uočiti da svatko od učenika pridonosi izgradnji zajedništva u razrednoj zajednici i u školi; otkrivati da smo jedni drugima potrebni i navesti kako se možemo u školi i kod kuće pomagati; povezati prijateljstvo s radošću.

Tema 2. Isus nam daje snagu i sigurnost.

Odgojno-obrazovna postignuća:navesti načine kako se možemo međusobno pomagati.

II. cjelina Bog je čudesno stvorio svijet i ljude.

Tema 1. Svijet je čudesan i tajnovit.

Ključni pojmovi: briga za prirodu i okoliš.

Odgojno-obrazovna postignuća: povezati vjeru u Boga Stvoritelja i potrebu očuvanja svega stvorenoga (briga za prirodu i okoliš).

Tema 2. Čovjek je divno Božje stvorenje.

Ključni pojmovi: različitost, jednakost, povezanost.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati i imenovati razlike i sličnosti među ljudima; uočiti da su svi ljudi, unatoč razlikama, jednaki i međusobno povezani; prepoznati i imenovati situacije u kojima se vidi kako su ljudi upućeni jedni na druge; otkrivati radost zbog naših bližnjih.

III. cjelina Isus – dar Božji zemlji i ljudima.

Tema 1. Ljudi žive u nadi i iščekivanju.

Odgojno-obrazovna postignuća: nabrojiti načine kako se pripremamo za Božić (molitva, dobra djela, pomaganje potrebnima, darovi, čestitke, ukrasi...).

IV. cjelina Isusovi prijatelji.

Tema 1. Isus treba ljude za svoja djela.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti da svi ljudi, bez obzira na dob, učenost, posao i službu mogu činiti dobra djela i da su na to pozvani.

V. cjelina Život je lijep i težak.

Tema 1. Upućeni smo jedni na druge.

Ključni pojmovi: pomoć u nevolji.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati i razlikovati svijetle (pozitivne) i tamne (negativne) strane života; uvidjeti da ljepše i bolje živimo kada se uzajamno pomažemo; navesti neke ljude koji ne mogu živjeti bez pomoći drugih; navesti neke ljude koji pomažu drugima; prepoznati načine kako mi možemo pomoći drugima.

Tema 2. Isus je trebao trpjeti, biti raspet i umrijeti.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati načine kako mi možemo pomagati bolesnim ljudima i drugima koji pate.

VI. cjelina Lijepo je kad braća žive zajedno.

Tema 1. Isus nas uči opraštati, ljubiti, moliti.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti važnost praštanja u svakodnevnom životu; navesti primjere praštanja; prepoznati pogreške koje činimo jedni drugima.

Tema 2. U obitelji živimo jedni za druge.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti da svatko živi u zajednici; razlikovati neke zajednice (obitelj, razred, župa itd.); prepoznati i prihvatiti da u obitelji treba znati čuti druge, vidjeti druge, živjeti za druge; prepoznati važnost obiteljskoga zajedništva; spoznati da se u obitelji svatko treba zauzimati za ono što treba učiniti. Izborne teme.

Tema 3. Zahvalni idemo u radost života.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati znakove povezanosti i zajedništva; stvoriti odluke i plan za školske praznike.

XVI. Tematska područja *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* u III. razredu osnovnih škola

1. *Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama*

→ Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti

o Upoznavanje s ljudskim i dječjim pravima

o Prava, sloboda i odgovornost u razredu, školi i lokalnoj zajednici

o Ravnopravnost u odnosu na dob i spol te etničke, nacionalne, vjerske, rasne i druge razlike

o Općeprihvaćena pravila i pravne norme kao instrumenti zaštite prava učenika

o Suzbijanje ponižavajućeg i nepoštenog ponašanja

Ključni pojmovi:

Prava, odgovornosti, ravnopravnost, ljudska prava, učenik građanin razreda i škole.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– razmatra svoja prava i prava drugih u razredu i školi

– identificira neke od najčešćih oblika društvene isključenosti u razredu i školi

– objašnjava važnost suradnje, solidarnosti i aktivnog zalaganja za pravdu u suzbijanju isključenosti

– određuje načela dostojanstva svake osobe

- prepoznaje situacije u kojima se njegova prava i prava drugih mogu kršiti u razredu
- identificira pravo koje je prekršeno
- pronalazi rješenja za situacije u kojima se krše njegova/njezina prava i prava drugih učenika
- preuzima odgovornost za svoje postupke

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Razred, škola i lokalna zajednica – demokratske zajednice

- o Stvaranje demokratske razredne, školske i lokalne zajednice
- o Građanstvo kao temelj demokratske zajednice
- o Demokratsko upravljanje zajednicom
- o Unapređenje demokratske kulture

Ključni pojmovi:

pravila, odlučivanje, građanin, građanstvo, razred, škola i lokalna zajednica kao demokratska zajednica, demokratska kultura.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje što je aktivno i odgovorno sudjelovanje u odlučivanju; objašnjava važnost utvrđivanja razrednih pravila, pravila za izbore u razredu i Vijeće učenika te opisuje poželjna obilježja kandidata
- predlaže mjere za prekršitelje dogovorenih pravila i za pravednu nadoknadu učinjene povrede ili štete
- aktivno pridonosi izgradnji razreda i škole kao demokratske zajednice
- objašnjava tko je građanin lokalne zajednice i koja je njegova uloga; imenuje najvažnije institucije lokalne zajednice (župan, županija)
- opisuje ulogu župana kao čelnika lokalne zajednice; razumije da o odgovornom ponašanju građana i župana ovisi dobrobit lokalne zajednice
- pokazuje osnovne vještine komunikacije
- predlaže i sudjeluje u aktivnostima vezanima uz obilježavanje važnih datuma

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Socijalne vještine i društvena solidarnost**

- o Pravila i postupci upravljanja sukobom
- o Suradnja i timski rad
- o Društvene komunikacijske vještine
- o Volontiranje i društvena solidarnost u lokalnoj zajednici

Ključni pojmovi:

suradnja, pravila timskog rada, sukob, žrtva, nasilje, društvena nejednakost, volontiranje, humanitarna akcija, društvena solidarnost, komunikacija.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- analizira najčešće oblike nesporazuma ili sukoba u razredu i školi
- uočava uzroke i objašnjava posljedice koje verbalno i fizičko nasilje ostavlja na žrtvi i nasilniku
- navodi neke oblike društvene nejednakosti i isključenosti u školi i lokalnoj zajednici
- objašnjava ulogu suradnje, solidarnosti i aktivnoga građanskog zalaganja za pravdu u suzbijanju isključenosti učenika
- opisuje odnos između nejednakosti, isključenosti i nepravde
- objašnjava načine nenasilnog rješavanja sukoba
- poznaje značenje slobode mišljenja i izražavanja te važnost prihvatanja mišljenja sugovornika
- sudjeluje u humanitarnim i volonterskim aktivnostima.

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog**

- o Razvoj osobnog, zavičajnog, većinskog i manjinskih nacionalnih identiteta te hrvatskoga domovinskog identiteta
- o Interkulturalna otvorenost i komunikacija
- o Osvještavanje i uklanjanje stereotipa i predrasuda

Ključni pojmovi:

osobni identitet, zavičajni identiteti, manjinski identiteti, većinski identitet, hrvatski domovinski identitet, stereotip, predrasuda, interkulturalna komunikacija.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- navodi kulturne razlike koje postoje u razredu, školi, lokalnoj zajednici prema spolnoj, jezičnoj, religijskoj i nacionalnoj pripadnosti, povezuje te razlike s identitetom
- razlikuje zavičajni, većinski i manjinske nacionalne identitete te hrvatski domovinski identitet
- opisuje značajke identiteta svoga zavičaja
- iskazuje privrženost očuvanju zavičajnih običaja i kulturnih znamenitosti
- aktivno sudjeluje u aktivnostima kojima se obilježavaju datumi važni za lokalnu zajednicu u cjelini
- objašnjava da različite kulture obogaćuju zajednicu ako se pripadnici većinske kulture i manjinskih kultura razumiju, poštuju i podupiru jedni druge te ako zajednički pridonose razvoju zajednice kao cjeline
- razumije vezu između kulture i identiteta
- prepoznaje ponašanje koje je posljedica stereotipa i predrasuda

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- o Prepoznavanje zanimanja u svojoj okolini, rad i stvaranje novih vrijednosti
- o Zaštita i utjecaj potrošača
- o Prepoznavanje vlastitih sposobnosti važnih za uspjeh u učenju
- o Poduzetnost i poduzetništvo
- o Odgovorno upravljanje novcem i štednja

Ključni pojmovi:

individualne sposobnosti, rad, radnik, poduzetnost i poduzetništvo, utjecaj i zaštita potrošača, upravljanje novcem, štednja, otpornost na reklame.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava vezu između rada uloženog u učenje, znanja i školskih ocjena
- prepoznaje pravedno vrednovanje, razumije zašto se vrednovanje mora temeljiti na pravednim kriterijima i kako tome pridonose sami učenici (prepisivanje)
- zaključuje da je svako zanimanje kojim se osiguravaju sredstva za život jednako vrijedno
- navodi neka od najvažnijih prava potrošača i načine na koji se ona štite
- opisuje primjere neodgovorne potrošnje nametnute reklamama i pritiscima vršnjaka
- pruža otpor reklamama i nametnutoj potrošnji
- pretražuje i koristi više izvora informiranja o nekoj temi ili problemu

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

o Pravo na zdrav okoliš i odgovornost pojedinca za održivi razvoj zajednice, razvrstavanje i zbrinjavanje otpada

Ključni pojmovi:

zdravi okoliš, održivi razvoj, odgovornost građana za održivi razvoj, akcije zaštite i očuvanja okoliša.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- razlikuje pojmove »zdravi okoliš« i »održivi razvoj«
- objašnjava ulogu koju zdravi okoliš ima za dobrobit pojedinca i lokalne zajednice
- opisuje postupke u obitelji, školi i lokalnoj zajednici kojima se pridonosi održivome razvoju
- razumije zašto je odgovorno ponašanje svih prema vlastitoj, tuđoj i zajedničkoj imovini važan dio održivog razvoja
- sudjeluje u akcijama prikupljanja staroga papira, čepova, odjeće i slično

XVII. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u III. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu, izvanučionička aktivnost provodi se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti, a može se povezati i sa satom razrednika.

→ Primjeri:

o Susret sa županom

- o Sudjelovanje u obilježavanju Dana županije/mjesta/općine/grada
- o Upoznavanje zavičaja
- o Posjet muzeju – razgled zavičajne zbirke
- o Druženje sa starijim sugrađanima
- o Što su radili naši preci – zanimanja u zavičaju nekada
- o Skupljamo stari papir – čuvamo okoliš zavičaja
- o Volontiram – pomažem djeci u Domu i slično

XVIII. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u III. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

U **mapu osobnog razvoja** iz Građanskog odgoja i obrazovanja (bilježnici ili fasciklu) učenici upisuju u kojim projektima i aktivnostima su sudjelovali; zapisuju svoja zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno; iskazuju nove ideje i rješenja do kojih su došli; bilježe teškoće na koje su naišli; prilažu potvrde, priznanja, zahvalnice, svoje radove...

XIX. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja **s predmetnim temama u III. razredu osnovne škole**

Hrvatski jezik

Nastavno područje: *Književnost*. Teme: 1. Tema u poeziji i prozi; Teme: 4. Povezanost događaja s vremenom, mjestom i likom; Teme: 5. Izgled i ponašanje lika; Teme: 8. Basna; Teme: 9. Dječji roman, Nastavno područje *Medijska kultura*. Teme: 1. Dječji film; 2. Radijska emisija; Nastavno područje: *Jezično izražavanje*. Teme: 1. Slušanje i govorenje. Obrazovna postignuća – uljudno i prikladno sudjelovati u svakodnevnim različitim dijaloškim komunikacijskim situacijama; ostvariti kraći samostalni govorni nastup; primijetiti ulogu neverbalne komunikacije. Teme: 2. Sporazumijevanje hrvatskim književnim jezikom. Obrazovna postignuća – ovladati pojmovima govornik, sugovornik, slušatelj, poruka; Teme: 7. Stvaralačko pisanje – oblikovanje kraćega sastavka; Teme: 9. Rasprava, Obrazovna postignuća – sudjelovati u raspravi poštujući uljudbena pravila, poštovati tuđe mišljenje i znati izreći vlastito mišljenje.

Likovna kultura

Nastavno područje: *Oblikovanje na plohi – crtanje*. Tema: Točka i crta; Nastavno područje: *oblikovanje na plohi – slikanje*. Tema: Boja – Kontrast kromatsko – akromatsko.

Glazbena kultura

Nastavno područje: 1. Pjevanje; Nastavno područje: 3. Slušanje glazbe.

Strani jezici

Engleski kao prvi strani jezik – treća godina učenja

Cjeline i teme: 1. Ja, moji prijatelji i obitelj – davanje osnovnih podataka o sebi, prijateljima te užoj i široj obitelji; 3. Odjeća i obuća – izražavanje ukusa/sviđanja i nesviđanja; 7. Slobodno vrijeme i sport – imenovanje sportova i aktivnosti kojima se bavimo u slobodno vrijeme; 8. Školski praznici i kako ih provodimo – opisivanje aktivnosti tijekom odmora u različitim godišnjim dobima.

Njemački kao prvi strani jezik – treća godina učenja

Cjeline i teme: 1. Osobe iz neposredne okoline: predstavljanje i opisivanje prijatelja i šire obitelji; 4. Odjeća i obuća; 5. Put do škole: osnovna pravila ponašanja u prometu; 9. Sportske aktivnosti i igre 11. Rođendanska proslava: opisivanje priprema za proslavu rođendana i rođendanske proslave 12. Blagdani, običaji i tradicija.

Francuski kao prvi strani jezik – treća godina učenja

Cjeline i teme: 2. Dnevne aktivnosti; 7. Slobodno vrijeme – igre, sport; 8. Izleti i ekskurzije – ponašanje u prometu; 10. Proslava rođendana – pisanje pozivnica i čestitaka, čestitanje, pokloni, hrana i piće, aktivnosti; 11. Blagdani prema kalendaru – čestitanje, pjevanje/recitiranje prigodnih pjesmica, tradicija i običaji.

Talijanski jezik kao prvi strani jezik – treća godina učenja

Cjeline i teme: 3. Osobna higijena: higijenske navike tijekom dana; 5. Proslava rođendana: pisanje pozivnica, čestitanje, darovi, hrana i piće; 7. Blagdani i svetkovine: nazivi blagdana i svetkovina, čestitanja.

Matematika

Napomena: Usvojene spoznaje primjenjivati u rješavanju problemskih zadataka iz neposredne životne stvarnosti koristeći skupne oblike rada.

Priroda i društvo

Tema 5. Izgled zavičaja. Obrazovna postignuća: prikupljati, istraživati i usustavljivati nove podatke i obavijesti o zavičajnoj regiji; Tema 7. Značenje vode za život ljudi. Obrazovna postignuća – uočiti utjecaj čovjeka na onečišćenje i potrošnju vode. Tema 11. Gospodarske djelatnosti zavičajne regije. Obrazovna postignuća – uočiti i razumjeti vezu djelatnosti ljudi s izgledom zavičaja i prirodnim uvjetima; Tema 12. Gospodarstvo i kvaliteta okoliša. Obrazovna postignuća – upoznati i razumjeti vezu između djelatnosti ljudi i onečišćenja okoliša; predlagati mjere zaštite; Tema 13. Moja županija; Tema 14. Sadašnjost, prošlost i budućnost; Tema 16. Moj zavičaj u prošlosti. Obrazovna postignuća – upoznati važne kulturno-povijesne spomenike zavičaja; istraživati i povezivati na temelju povijesnih izvora.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Obrazovna postignuća: razvijati pozitivnu sliku o sebi, jačati samopouzdanje, ustrajnost i zadovoljstvo, shvatiti tjelovježbu kao sastavni dio osobne odgovornosti za svoje zdravlje, poštovanje pravila igre, poštovanje suigrača, razvijati vještinu kontrole emocija, surađivati u timu, prihvatiti različitosti, prihvaćanje pobjede i poraza, timski rad.

Vjeronauk

I. cjelina Bog – tajna našega života.

Tema 1. U zajedništvu otkrivamo tajne Božje dobrote.

Ključni pojmovi: poštenje, zajedništvo.

Odgojno-obrazovna postignuća: razvijati povjerenje prema drugima; shvatiti da je dobrota temeljni poziv čovjekova života; shvatiti važnost zajedništva; nabrojiti nekoliko elemenata zajedništva u obitelji, školi i ljudskoj zajednici koji omogućuju bolji napredak, bolji život i radost svih ljudi.

II. cjelina Isus je s nama.

Tema 1. Ne možemo sve kupiti.

Odgojno-obrazovna postignuća: na temelju životnih iskustava otkrivati i poznavati neke životne vrijednosti (prijateljstvo, dobrota, ljubav); doživjeti te vrijednosti kao nešto što nije moguće kupiti i otkriti njihovo značenje u svakodnevnom životu; razvijati potrebu međusobnoga pomaganja i povjerenja.

Tema 2. Isus reče: »Ja sam kruh života.«

Odgojno-obrazovna postignuća: izgrađivati nazor o pomaganju onima koji na različite načine gladuju.

Tema 3. Dani kruha i zahvalnosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: razvijati osjećaj i čin zahvalnosti prema Bogu i ljudima; uočiti pravednost podjele darovanoga svim ljudima; njegovati osjećaj brige za siromašne i potrebite; prepoznati darivanje kao temeljni znak međusobne povezanosti; nabrojiti neka djela milosrđa.

III. cjelina Bog je došao među ljude.

Tema 1. Znakovi Božje dobrote.

Odgojno-obrazovna postignuća: razvijati osjećaj ljubavi i dobrote prema bližnjemu; motivirati osobni angažman učenika za djelotvornu ljubav prema bližnjemu u vremenu adventa.

IV. cjelina Isusov poziv na pomirenje.

Tema 1. Ljudi i njihova krivica.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti i razlikovati značenje pojmova dug i dužnik; upoznati i razumjeti značenje pojma savjest; otkriti savjest kao mjerilo ljudskog djelovanja i kao znak Božjih uputa; izgrađivati stav prema pravednosti.

Tema 2. Susret Isusa i grješnika.

Odgojno-obrazovna postignuća: znati priznati krivnju i tražiti oprost; razvijati osobnu želju za pomirenjem.

Tema 3. Sakrament obraćenja i pomirenja.

Odgojno-obrazovna postignuća: spremnost opraštanja i izgrađivanja međusobnoga pomirenja.

V. cjelina U euharistiji – Isus je među nama.

Tema 1. Podijeli svoj kruh s gladnima.

Odgojno-obrazovna postignuća: razvijati osjetljivost i otvorenost za potrebe drugih; razumjeti da se ne daruje čovjeka samo materijalnim darom nego i riječju, lijepim ponašanjem. Izborne teme.

Tema 2. Na praznicima svjedočimo Isusovu dobrotu.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti i prihvatiti da u vrijeme odmora »nema odmora« od dobrih djela.

XX. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u IV. razredu osnovne škole

1. Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti

- o Upoznavanje s Konvencijom UN-a o pravima djeteta
- o Ravnopravnost u odnosu na dob i spol te etničke, rasne, nacionalne i vjerske razlike
- o Općeprihvaćena pravila i pravne norme kao instrumenti zaštite prava učenika
- o Suzbijanje ponižavajućeg i nepoštenog ponašanja
- o Prava, sloboda i odgovornost u sklopu razreda, škole, lokalne zajednice i države

Ključni pojmovi:

Konvencija UN-a, ravnopravnost, prava, odgovornosti, ljudska prava, učenik građanin razreda, škole i lokalne zajednice, ponižavajuće i nepošteno ponašanje, dostojanstvo osobe, suzbijanje trgovanja djecom.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava osnovna dječja prava sukladno Konvenciji o pravima djeteta
- imenuje dokumente kojima se određuju dječja prava
- razlikuje prekršitelja i žrtvu, sudjeluje u određivanju pravila ponašanja u razredu, u slučaju kršenja pravila predlaže mjere za pravednu nadoknadu štete
- razlikuje pristrano od nepristranog odlučivanja
- objašnjava postupke pravednog odlučivanja, ispravljanja učinjene nepravde ili štete i pravedne raspodjele (proceduralna, korektivna i distributivna pravda)
- zaključuje zašto je pridržavanje pravila i pravedno odlučivanje važno za uspjeh svih u razredu i školi
- pokazuje privrženost načelima dostojanstva svake osobe, ravnopravnosti, pravde i uključenosti svih
- prepoznati situacije i namjere koje dovode do ugrožavanja sigurnosti djeteta (trgovanje djecom).

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Razred, škola, lokalna zajednica, država – demokratske zajednice**

- o Sudjelovanje u donošenju pravila, provođenje pravila
- o Sudjelovanje u donošenju mjera u slučaju kršenja pravila
- o Stvaranje demokratske razredne i školske zajednice: učenički izbori
- o Istraživanje i rješavanje problema zajednice
- o Odnos između vlasti i građana
- o Uloga građana – nadgledanje vlasti u svrhu zaštite zajedničke dobrobiti
- o Civilno društvo – sastavnice i uloga

Ključni pojmovi:

pravila, odlučivanje, razred, škola, lokalna zajednica i država kao demokratska zajednica, učenički izbori, Vijeće učenika, vlast, građanin, nadgledanje postupaka vlasti, zaštita zajedničkog dobra, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje tko je građanin lokalne i državne zajednice i koja je njegova uloga
- imenuje najvažnije institucije lokalne i državne vlasti, opisuje njihove ovlasti i razlikuje demokratske od nedemokratskih postupaka lokalne i državne vlasti
- opisuje kako građani mogu nadgledati postupke lokalnih i državnih vlasti radi zaštite zajedničkog dobra
- opisuje sastavnice i ulogu civilnog društva
- jasno iznosi i obrazlaže svoje ideje i stajališta o ulozi građana
- aktivno raspravlja o pitanjima koja su važna za život i rad u lokalnoj zajednici, predlaže rješenja i provjerava njihovu učinkovitost u suradnji s drugima

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

- o Upravljanje emocijama
- o Društvene komunikacijske vještine
- o Timski rad
- o Upravljanje sukobima
- o Volontiranje i akcije društvene solidarnosti u lokalnoj zajednici

Ključni pojmovi:

sloboda govora, verbalna i neverbalna komunikacija, aktivno slušanje, pregovaranje i posredovanje, kontrola emocija, sukob, volontiranje, društvena solidarnost, pravila timskog rada.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava značenje slobode govora i navodi opravdana ograničenja te slobode
- razlikuje poželjne od nepoželjnih oblika verbalne i neverbalne komunikacije u zajednici te navodi primjere
- zaključuje o posljedicama koje zlouporaba slobode govora ima za dobrobit pojedinca i zajednice
- koristi osnovne tehnike timskog rada i nenasilnog rješavanja sukoba, uključujući vještinu kontrole emocija i odgađanja odgovora, aktivnog slušanja, pregovaranja i posredovanja

- analizira i izvodi zaključke poštujući mišljenja drugih
- zaključuje o važnosti nenasilne komunikacije za osobni uspjeh u školi i kvalitetan život u zajednici
- pretražuje i koristi više izvora informiranja o nekoj temi ili problemu
- pokreće i sudjeluje u humanitarnim akcijama, volonterskim aktivnostima i manjim istraživačkim projektima koji su usmjereni na dobrobit pojedinca i zajednice
- pokazuje otvorenost prema drukčijim mišljenjima i ustrajava na istinoljubivosti i dokazu

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog

o Razvoj osobnog, zavičajnog, većinskog i manjinskih nacionalnih identiteta te hrvatskoga domovinskog identiteta

o Interkulturalna otvorenost i komunikacija

Ključni pojmovi:

osobni identitet, zavičajni identitet, hrvatski domovinski identitet, većinski i manjinski nacionalni identiteti, interkulturalni dijalog.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje značajke zavičajnog i domovinskog identiteta
- imenuje nacionalne manjine u svojoj sredini i opisuje njihove kulturne značajke
- zna da školu i lokalnu zajednicu čini više kultura koje se nalaze u stalnoj interakciji
- ima razvijene osnovne vještine interkulturalne komunikacije
- iskazuje privrženost očuvanju narodnih običaja i kulturnih znamenitosti domovine
- navodi kulturne razlike koje postoje u domovini i povezuje ih sa zavičajnim, većinskim i manjinskim nacionalnim te hrvatskim domovinskim identitetom
- predlaže i konstruktivno sudjeluje u aktivnostima kojima se obilježavaju datumi važni za lokalnu zajednicu u cjelini i osobito lokalne manjinske kulture

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- o Obilježja uspješnoga gospodarstva i poduzetnosti
- o Individualne sposobnosti i doprinos društvenom, kulturnom i gospodarskom razvoju
- o Odgovorno gospodarstvo
- o Upravljanje osobnim financijama
- o Prava potrošača i moć utjecanja na gospodarstvo potrošnjom

Ključni pojmovi:

individualne sposobnosti, gospodarstvo, konkurencija, tržište, financije, upravljanje novcem, poduzetnost, poduzetništvo, utjecaj na gospodarstvo potrošnjom.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- svojim riječima objašnjava što je poduzetnost i zašto je ona danas važna
- svojim riječima opisuje važnost individualne sposobnosti za doprinos društvenom, kulturnom i gospodarskom razvoju
- razlikuje društveno poželjne od nepoželjnih oblika poduzetnosti
- tumači prednosti planirane (racionalne, odgovorne) potrošnje
- navodi posljedice neodgovornog trošenja novca
- pokreće i sudjeluje u manjim istraživačkim projektima koji su usmjereni na dobrobit školske i lokane zajednice
- neovisno i otvoreno iznosi svoje ideje i stajališta
- pokazuje privrženost načelima dostojanstva svake osobe, ravnopravnosti, pravde i uključenosti svih
- pokazuje sklonost prema odgovornom upravljanju novcem

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

- o Aktivno sudjelovanje i suradnja u očuvanju okoliša i osiguranju održivog razvoja
- o Lokalne zajednice
- o Razvrstavanje i zbrinjavanje otpada

Ključni pojmovi:

zdravi okoliš, održivi razvoj, odgovornost građana za održiv razvoj, akcije zaštite i očuvanja okoliša, razvrstavanje otpada, zbrinjavanje otpada.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- razlikuje pojmove »zdravi okoliš« i »održivi razvoj«
- koristi odgovarajuće postupke zaštite okoliša u školi i zajednici
- opisuje postupke kojima se pridonosi održivome razvoju
- sudjeluje u volonterskim aktivnostima koje su usmjerene na očuvanje okoliša
- iskazuje privrženost očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša škole i zavičaja
- razumije značenje i važnost prava na zdrav okoliš
- aktivno sudjeluje u istraživanju stanja okoliša
- pokazuje odgovornost za vlastito zdravlje i zagovara zdrave stilove života
- pokazuje privrženost očuvanju prirodnog bogatstva u svom zavičaju i domovini

XXI. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u IV. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu, izvanučionička aktivnost provodi se kao nadopuna pojedinoj međupredmetnoj tematskoj aktivnosti, a može se povezati i sa satom razrednika.

→ **Primjeri:**

- o Uključivanje u akciju čišćenja okoliša »Zelena čistka«
- o Susret sa saborskim zastupnikom – predstavnikom lokalne zajednice
- o Posjet uspješnom poduzetniku ili gospodarskoj tvrtki i razgovor s odgovornim osobama
- o Istraživanje i izrada priopćenja o inovatorima, pronalazačima ili zaslužnim građanima u svojem zavičaju ili šire. Plešemo plesove našega kraja – posjet KUD-u našega mjesta
- o Istraživanje i rješavanje problema u društvenoj zajednici – Projekt građanin, Radionica budućnosti i sl.

XXII. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u IV. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

U **mapu osobnog razvoja** iz Građanskog odgoja i obrazovanja (bilježnici ili fasciklu) učenici upisuju u kojim su projektima i aktivnostima sudjelovali; zapisuju svoja zapažanja, bilješke, osvrtne na naučeno; iskazuju nove ideje i rješenja do kojih su došli; bilježe teškoće na koje su naišli; prilažu potvrde, priznanja, zahvalnice, svoje radove itd.

XXIII. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u IV. razredu osnovne škole

Hrvatski jezik

Nastavano područje: *Književnost*. Tema 1. Određivanje teme u poeziji i prozi; Tema 5. Odnosi među likovima. Obrazovna postignuća: oblikovati i izraziti sud o likovima prema njihovom ponašanju (govor i postupci); pratiti odnose među likovima i raspravljati o njima; Nastavno područje: *Jezik*. Tema 10. Književni jezik i zavičajni govor. Obrazovna postignuća: razlikovati književni jezik od zavičajnoga govora; odrediti svoj zavičajni govor u odnosu na jedno od triju narječja hrvatskoga jezika; usmeno i pisano komunicirati na svome zavičajnome govoru; Nastavno područje: *Jezično izražavanje*. Tema 3. Samostalno stvaranje priče; Tema 4. Opisivanje; Tema 5. Sporazumijevanje; Tema 6. Pisanje – pismo. Obrazovna postignuća: pisati pisma poštujući uljudbena pravila; Tema 8. Rasprava. Obrazovna postignuća: sudjelovati u raspravi poštujući uljudbena pravila; Nastavno područje: *Medijska kultura*. Tema 1. Dokumentarni film. Obrazovna postignuća: primanje primjerenih dokumentarnih filmova (ekološkoga sadržaja, zavičajna tematika) primjerenih učeniku; Tema 2. Računalo.

Likovna kultura

Nastavno područje: Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje. Tema 4. Volumen i masa u prostoru; Nastavno područje: Primijenjeno oblikovanje – dizajn; Tema 4. Boja.

Glazbena kultura

Nastavno područje: Pjevanje; Nastavno područje: Slušanje i upoznavanje glazbe;

Izborna tema: Folklorna glazba.

Strani jezici

Engleski jezik kao prvi strani jezik – četvrta godina učenja

Cjeline i teme: 1. Moja obitelj i prijatelji – opisivanje tjelesnih i karakternih osobina članova obitelji i prijatelja, zanimanja; 3. U školi – razumijevanje i izražavanje molbe, dopuštenja, zapovijedi. 4. U gradu/na selu – opisivanje svojega mjesta, davanje svoje adrese/adrese škole; 6. Dnevni obroci – nabavljanje hrane: trgovine, supermarket, cijene, izrada popisa namirnica za kupovinu; 10. Blagdani – opisivanje aktivnosti vezanih uz blagdane i uspoređivanje običaja.

Engleski kao drugi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 2. Ja i moja obitelj – predstavljanje članova uže obitelji, opisivanje njihovih osobina, izricanje osjećaja; 4. U učionici – usvajanje razrednoga govora – naredbi, naziva za pribor, mjesta, postavljanje pitanja o stvarima u razredu; 6. Ja i moji prijatelji – opisivanje osobe; 11. Svijet oko nas – imenovanje i opis nekih dijelova prirodnoga okoliša; 12. Blagdani – opisivanje aktivnosti vezanih uz blagdane i uspoređivanje običaja hrvatskoga naroda i naroda zemalja engleskoga govornog područja.

Njemački jezik kao prvi strani jezik – četvrta godina učenja

Cjeline i teme: 1. Ja i osobe oko mene: iznošenje osobnih podataka o sebi i poznatim osobama, ispunjavanje obrasca s osobnim podacima; 4. Slobodno vrijeme: izricanje stajališta o aktivnostima. 6. Kupovina namirnica: vođenje razgovora u trgovini i/ili na tržnici, izricanje količine i cijene. 7. Aktivnosti u kući: izricanje radnji i zaduženja u domu; 10. Prirodni okoliš i ponašanje u prirodi: ponašanje u prirodi; 12. Blagdani, običaji i tradicija.

Njemački jezik kao drugi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 1. Susreti i upoznavanje: pozdravi pri susretu i opraštanju na neformalnoj i formalnoj razini; 2. Obitelj: imenovanje i predstavljanje članova uže obitelji; 3. Prijatelji: imenovanje i predstavljanje; 4. Rođendan: slobodno vrijeme i druženje s prijateljima; 9. Prirodni okoliš: imenovanje i opis nekih dijelova prirodnog okoliša; 11. Blagdani, običaji i tradicija: osnovni leksik uz blagdane, čestitanje.

Francuski kao prvi strani jezik – četvrta godina učenja

Cjeline i teme: 1. Ja i osobe u mojem okruženju – ispunjavanje obrasca s osobnim podacima, neka najčešća zanimanja; 2. Mjesto u kojem živim – kulturne, javne i zdravstvene ustanove u mjestu; 3. Život u školi; 4. Telefonski razgovor, pravila telefoniranja; 6. Slobodno vrijeme i izvanškolske aktivnosti; 7. Aktivnosti u kući; 8. Francuska; 9. Godišnji kalendar – blagdani/praznici i običaji vezani uz njih, pisanje čestitaka.

Francuski kao drugi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 1. Susreti s vršnjacima i odraslima, pozdravi pri susretu i opraštanju na neformalnoj i formalnoj razini te osnovni priopćajni obrasci u uljudnom ophođenju; 2. Predstavljanje sebe i drugoga, izricanje narodnosti; 4. Moja obitelj, imenovanje i predstavljanje članova uže obitelji; 5. Ja i moja okolina, izricanje mjesta stanovanja (grad/mjesto, ulica/trg, zgrada/kuća/stan); 7. Druženje s prijateljima, proslava rođendana, pisanje pozivnica, čestitanje, izražavanje osobnih nazora, ukusa, odobravanja i negodovanja, zahvaljivanje; 8. Slobodno vrijeme i sportske aktivnosti; 12. Blagdani, imenovanje nekih blagdana i svetkovina, čestitanje i običaji.

Talijanski kao prvi strani jezik – četvrta godina učenja

Cjeline i teme: 1. Moja okolina i ja: iznošenje osobnih podataka o sebi i osobama iz vlastitog okruženja; 2. Slobodno vrijeme: izvanškolske aktivnosti, sportovi; 5. Raspored dana: određivanje vremena i obroci; 6. Odlazak u kupovinu: određivanje cijena; 9. Blagdani i svetkovine: nazivi i čestitanje.

Talijanski kao drugi strani jezik – prva godina učenja

Cjeline i teme: 1. Predstavljanje i pozdravljanje: osnovni komunikacijski obrasci pri susretu; 2. Moja obitelj i moji prijatelji: predstavljanje članova uže obitelji i prijatelja; 5. Život u školi: opis prostora i osnovne aktivnosti u školi, određivanje pripadnosti, izvršavanje naredbi u školskom okruženju; 9. Proslava s prijateljima: aktivnosti u prirodi i u školi, izražavanje osobnih stajališta; 11. Blagdani i svetkovine: nazivi, čestitanje, običaji.

Matematika

Napomena: Primjenjivati stečeno znanje u zadacima iz životnih situacija (izračunavanje potrošnje džeparca, izračunavanje cijene Škole u prirodi, izračunavanje i planiranje cijene školske užine, planiranje troškova provedbe projekta, npr. Pokret građanin), organiziranje pomoći učenicima koji imaju teškoća s matematikom.

Priroda i društvo

Nastavno područje: Priroda. Tema 1. Priroda; Tema 3. Voda – uvjet života. Obrazovna postignuća: razumjeti utjecaj čovjeka na onečišćenje, čuvanje i potrošnju vode; Tema 4. Zrak – uvjet života. Obrazovna postignuća: razumjeti važnost zraka za život, razumjeti važnost zaštite zraka od onečišćenja; Tema 5. Tlo – uvjet života; 10. More. Obrazovna postignuća: razumjeti važnost mora za RH (turizam, brodogradnja, ribarstvo); navesti uzroke onečišćenja mora i razumjeti važnost očuvanja čistoće mora; Tema 11. Prirodne posebnosti RH. Obrazovna postignuća: razumjeti važnost zaštite biljaka i životinja u RH; Tema 15. Hrvati i domovina; Tema 16. Hrvatska u europskom okruženju; Tema 17. Kulturno-povijesne znamenitosti RH; Tema 18. Samostalna RH; Tema 19. Simboli domovine; Tema 20. Zagreb – glavni grad RH. Obrazovna postignuća: imenovati glavni grad RH i odrediti mu smještaj na zemljovidu, objasniti da je Zagreb danas političko, kulturno, upravno, zdravstveno, prosvjetno, sportsko središte RH; Tema 21. Stanovništvo RH. Obrazovna postignuća: imenovati narod i nacionalne manjine koje čine stanovništvo RH, imenovati službeni jezik i pismo u RH, nabrojiti vjere u RH.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Obrazovna postignuća: razvijati pozitivnu sliku o sebi, jačati samopouzdanje, ustrajnost i zadovoljstvo, shvatiti tjelesnu aktivnost kao sastavni dio osobne odgovornosti za svoje zdravlje, poštovati pravila igre, poštovati suigrača, razvijati vještinu kontrole emocija, surađivati u timu, prihvatiti različitosti, prihvaćanje pobjede i poraza, timski rad.

Vjeronauk

I. cjelina Zemlja je naša i Božja kuća.

Tema 1. Zajedno stvarati i čuvati svijet. Ključni pojmovi: ekologija.

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavanje značenja pojma ekologija; razvijati osjećaj odgovornosti za zaštitu našega planeta Zemlje, doma i Domovine; usvojiti nekoliko pravila čuvanja okoliša.

II. cjelina S Bogom na putu života.

Tema 1. Božje zapovijedi – pravila života.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti posljedice kršenja pravila u svakodnevnom životu.

Tema 2. Poštuj roditelje i čuvaj dar života!

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavati znakove i pravila poštovanja roditelja u svakodnevnom životu i naučiti im zahvaliti; upoznati neke načine pomaganja u svojoj obitelji (obiteljski poslovi); učiti i vježbati kako se s poštovanjem ophoditi prema starijim osobama; upoznati kako se u dječjoj dobi može riječima i djelima griješiti protiv pete Božje zapovijedi (tučnjava, nanošenje ozljeda, udariti slabije, vrijeđanje, osveta); naučiti pravila izbjegavanja nasilja i sukoba među svojim vršnjacima (strpljivost, razgovor, oprostjenje).

Tema 3. Pravedno živi – ne ukradi niti želi tuđe stvari! Ključni pojmovi: krađa, škrtost, zavist, pravednost, darežljivost.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti važnost poštivanja sedme zapovijedi »ne ukradi« u obitelji, školi, u trgovini i cijeloj zajednici; razumjeti pojmove zavist, škrtost i krađa u poveznici s konkretnim životnim pričama i iskustvima učenika; otkriti dobrotu i darežljivost kao blago koje donosi pravu sreću.

Tema 5. Budi istinit u riječi i djelu!

Ključni pojmovi: istina, iskrenost, laž, krivo prisegnuti, prijevara.

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti i shvatiti da je važno i dobro uvijek govoriti istinu; uočiti i na životnim zgodama razumjeti kako laž dovodi raznih nevolja (laž roditeljima zbog loše ocjene u školi, laž zbog igre s prijateljima, zatajiti izostanak sa svete mise, krivo pričati o drugima, izmisliti nešto o nekome, prevariti drugoga); znati ispravno postupiti kada se pogriješi i nešto slaže; reći istinu, priznati pogrešku, ispričati se, iskreno se ispovijedati za laž i prijevaru.

III. cjelina Božji glasnici nas zovu.

Tema 1. Glas viče u pustinji: Poravnite put Gospodinu!

Odgojno-obrazovna postignuća: rado drugima pomagati; ispraviti nepravdu, širiti mir, kajati se za grijehe i propuste, tražiti oprostjenje.

Tema 2. Posvuda je Betlehem – Isus je svjetlo naroda.

Odgojno-obrazovna postignuća: povezati božićnu poruku s narodnim običajima slavljenja Badnjaka i Božića u svome zavičaju.

IV. cjelina Isus je Sin Božji – njega slušajte!

Tema 1. Isus u Nazaretu – Glasnik radosne vijesti.

Odgojno-obrazovna postignuća: upoznati znakove Božje brige za siromašne, bolesne, grješne i sve potrebne ljude; pokazati kako su kršćani danas pozvani slijediti Isusovu brigu za siromašne i ugrožene

Tema 2. Isus je važan čovjek.

Ključni pojmovi: dječja prava.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti da u svijetu mnoga djeca trpe bolest, glad i razne nepravde i da im kršćani trebaju pomagati; nabrojiti neka temeljna dječja prava koja posebno treba poštovati.

V. cjelina Na Isusovu putu – slijedimo njegovo djelo!

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati i navesti neka dječja iskustva patnje koja se događaju u svijetu i oko nas; razumjeti i doživjeti korizmu kao posebno vrijeme u kojem treba činiti djela ljubavi i milosrđa; upoznati i nabrojiti tjelesna djela milosrđa.

Tema 1. Ići putem Kristova križa.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti i prihvatiti poteškoće i kušnje trpljenja u vlastitom životu kao put nasljedovanja Isusa patnika; otkriti i objasniti značenje Isusove poruke: »Što god učiniste jednom od moje najmanje braće, meni učiniste« (Mt 25,40).

Tema 2. Svjedočiti pobjedu uskrsnuloga Krista.

Odgojno-obrazovna postignuća: znati protumačiti riječ šalom, prepoznati mir kao skladan život s Bogom i ljudima, osjetiti današnju potrebu za mirom, uvidjeti vlastite mogućnosti doprinosa miru. Izborne teme.

Tema 3. Bog poziva ljude na put dobrote.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti što za kršćane znači pomagati ljudima, osobito siromašnima i potrebnima; odlučiti u došašću pomoći potrebnomu i odabrati neko dobro djelo.

Tema 3. Božja riječ i krštenje – hrvatski kršćanski korijeni.

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti simboliku riječi »korijen«; otkriti i doživjeti kako je lijepo imati miran dom i domovinu; upoznati kako su Hrvati kao narod primili krštenje i odlučili svoju domovinu graditi na Kristovu evanđelju i zakonu ljubavi; prepoznati Višeslavovu krstionicu i zavjetni križ kao hrvatske simbole primanja krštenja i vjernosti Kristu i Crkvi, upoznati i odlučiti moliti Zavjetnu molitvu Hrvata katolika.

**PROGRAM MEĐUPREDMETNIH I INTERDISCIPLINARNIH
SADRŽAJA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA OD V. DO
VIII. RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE**

I. Cilj i zadaće integriranja *Programa međupredmetnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* u postojeće predmete i izvanučioničke aktivnosti od V. do VIII. razreda osnovne škole

U Ustavu Republike Hrvatske utvrđeno je da »*U Republici Hrvatskoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana*« (čl. 1. st. 2.) te da su »sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava«.

Građanskim odgojem i obrazovanjem učenici/ce (dalje u tekstu koristimo muške imenice za označavanje oba roda) se pripremaju za oživotvorenje navedenih ustavnih odredbi. Sustavno uče o tome što je vlast, koja je uloga vlasti, koja su prava i odgovornosti građana u demokraciji, na koji ih način i pod kojim uvjetima mogu koristiti. Takvim učenjem potrebno je osposobiti učenika za aktivnoga i odgovornoga građanina koji sudjeluje u razvoju demokratske građanske kulture ili *etosa* svoje škole, mjesta, države, Europe i svijeta odnosno za nositelja vlasti jer je ustavna demokracija takav model vlasti u kojoj su građani politički subjekti, a to znači – nositelji vlasti.

Sudjelovanjem u izborima oni pristaju dio svoje suverenosti odvojiti od sebe odnosno povjeriti zastupnicima od kojih onda s pravom očekuju zaštitu svojih interesa i pridonšenje zajedničkom dobru. Kako bi se ta očekivanja i ostvarila, svi ustavi demokratskih zemalja, pa tako i Hrvatske, sadrže odredbe o ograničenju vlasti. Da bi se osiguralo poštovanje načela ograničenja vlasti i pravne države, potrebno je aktivno sudjelovanje građana s inkulturiranim građanskim znanjem, vještinama i vrijednostima.

Time građani potvrđuju temelje demokratskog poretka – slobodu i ravnopravnost pojedinca, bez obzira na razlike u podrijetlu, sposobnostima ili sklonostima. Škola je dužna učenike poučiti da opstanak demokracije ovisi o znalačkom i aktivnom sudjelovanju građana u odlučivanju na svim razinama. No, da bi sudjelovanje bilo i učinkovito, građani trebaju usvojiti odgovarajuće znanje, vještine i stajališta za korištenje intelektualnih alata kojima se unaprjeđuju demokratske procedure kao što su procjena valjanosti načela, pravila i zakona te učinaka djelovanja vlasti, ali i vlastitog djelovanja.

Kako bi se u učenika potaknula spremnost za aktivno i odgovorno sudjelovanje od razredne, preko lokalne i nacionalne, do europske i međunarodne zajednice, oni u školi trebaju: stjecati znanje o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinima djelovanja u zajednici; o načelima djelovanja demokratske vlasti i načelima pravne države, o mehanizmima zaštite ljudskih prava od lokalne do nacionalne, europske i međunarodne razine, razvijati vještine uočavanja problema u zajednici i njihova miroljubivog rješavanja, u suradnji s drugima jačati motivaciju za primjenom stečenog znanja i vještina u svakodnevnom životu.

U skladu s tim, nastavni plan i program građanskog odgoja i obrazovanja (u daljnjem tekstu: građanski odgoj i obrazovanje) određuje očekivana postignuća učenika i sugerira načine na koje se do njih dolazi u školi bez obzira na to provodi li se građanski odgoj i obrazovanje kao poseban predmet ili međupredmetno. On time predstavlja konceptualni, didaktički i metodički okvir za razvoj građanske kompetencije u osnovnoj i srednjoj školi. No, za puni razvoj građanske kompetencije ključna je suradnja svih djelatnika u odgoju i obrazovanju kako bi škola postala mjesto poučavanja, učenja i življenja demokracije.

II. Međupredmetni pristup u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja

Međupredmetni pristup u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja **temelji se na načelu racionalizacije, integracije i korelacije. Za očekivati je da će takav pristup pospješiti:**

- sustavniju primjenu pedagoškog načela integracije i korelacije odgojno-obrazovnih sadržaja koje je trajno bilo i jest prisutno u odgojno-obrazovnom procesu,
- stvaranje normativnih i stručnih pretpostavki za osuvremenjivanje odgojno-obrazovnog procesa,
- prevladavanje pristupa koji se temelji na zapamćivanju i reprodukciji disciplinarno odvojenih sadržaja,
- upotrebu interaktivnih nastavnih metoda učenja i poučavanja usmjerenih na iskustveno, timsko, suradničko i radioničko učenje povezano s istraživanjem[5], analiziranjem, zaključivanjem, rješavanjem problema uz pomoć kojih se osim stjecanja znanja razvijaju vještine i vrijednosti,
- da se učenje i poučavanje u različitim područjima povezuje i usmjeruje na razvoj cjelovite osobe učenika,
- promjenu položaja učenika tako da postaje subjekt procesa učenja u kojem mu se osigurava prostor za samostalno propitivanje i zaključivanje o predmetu učenja, za analiziranje i iskušavanje mogućnosti primjene znanja, za iznošenje svojih spoznaja u suradnji s drugim učenicima, za dublje razumijevanje i trajnije pamćenje onoga što uči, za stjecanje provjerenog i iskušanog znanja koje može dalje unaprjeđivati,
- osposobljavanje učenika za cjeloživotno učenje koje mu je danas, uslijed ubrzanih promjena u znanjima, tehnologijama i zanimanjima neophodno,
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima **učenik propituje svoje snage i sposobnosti, otkriva u čemu je jak, stječe samopouzdanje, ovladava i upravlja procesom učenja te planira svoj daljnji razvoj,**
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima se učeniku omogućava uspjeh preko onoga u čemu je talentiran umjesto ograničavanja razvoja prema onome u čemu je nemoćan.

Takvi odgojno-obrazovni uvjeti su ujedno pretpostavka za osiguravanje **temeljnog prava djeteta na razvoj** svih njegovih potencijala. U skladu s tim, u nastavi je potrebno njegovati otvorenu i suradničku komunikaciju te stvaranje ozračja uzajamnog poštovanja među učenicima, kao i između učenika i učitelja, učitelja i roditelja. Važno je da učitelj u sklopu interaktivnog učenja i praktičnih aktivnosti i u suradnji s roditeljima otkrije u čemu je učenik dobar, kako bi uz pomoć učitelja, roditelja i drugih učenika **ostao ili postao uspješan učenik**. S tim ciljem u Građanskom odgoju i obrazovanju učenik vodi mapu osobnog razvoja u koju unosi podatke o svojim postignućima i budućim planovima razvoja svojih kompetencija (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima, npr. pružanja prve pomoći, stranog jezika, umjetničkog izražavanja, znanstvenih i tehničkih inovacijskih projekata i sl.).

Građanski odgoj i obrazovanje uvodi se na način obvezne međupredmetne provedbe kako bi se u odgoju i obrazovanju pridonijelo punom razvoju građanske kompetencije učenika. Pri tome se polazi od činjenice da su svi predmeti izravno povezani općim pravom na odgoj i obrazovanje ili nekim posebnim pravom koje se jamči svakom djetetu, u svakome od njih se traži razvoj određenih vještina i stajališta odnosno vrijednosti koje više ili manje pridonose ostvarivanju Građanskog odgoja i obrazovanja, primjerice:

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja sa satovima razrednika moguće je uz pomoć sadržaja i aktivnosti kao što su: demokratsko donošenje razrednih pravila i njihovo pridržavanje; priprema učenika za kandidaturu i sudjelovanje u radu Vijeća učenika, izbor predsjednika/ce razreda i izbor predstavnika/ce za Vijeće učenika; informiranje svih učenika u razredu o radu Vijeća učenika; razvoj komunikacijskih vještina učenika, upravljanje emocijama (prepoznavanje i primjereno iskazivanje) i upravljanja sukobom (nenasilno rješavanje sukoba); upoznavanje učenika s propisima kojima se uređuju odnosi i obveze u školi (npr. Pravilnik o ocjenjivanju); obilježavanje posebnih dana u školi ili lokalnoj zajednici; provedba istraživačkih projekata učenika i volontiranje u lokalnoj zajednici.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom predmeta Povijest i Geografija ostvaruje se uz pomoć tema kao što su: različita društvena uređenja i oblici vladavine, u sklopu kojih se raspravlja o položaju pojedinca, njegovim pravima i slobodama te o ulozi institucija vlasti u zaštiti prava pojedinca; međuljudski odnosi, pri čemu se osobito raspravlja o ravnopravnosti/ neravnopravnosti između muškarca i žene, među »rasama« ili među različitim nacionalnim, etničkim, religijskim i jezičnim grupama tijekom povijest ili u različitim društvima danas; ratovi i njihove posljedice, s posebnim osvrtom na pravo na mir i humanitarnu pomoć, prava izbjeglica, održivi razvoj, racionalno gospodarenje resursima, geografska raznolikost.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom Hrvatskoga jezika utemeljena je na općem cilju i zadaćama nastave Hrvatskoga jezika. Primjerice, ostvarivanje prava na identitet i prava na izražavanje, povijesnoj borbi za uporabu hrvatskoga jezika, utjecajima na hrvatski jezik, izbor književnih djela u kojima se tematizira nepravda i diskriminacija povezana je s ciljem nastave Hrvatskoga jezika: razvoj jezično-komunikacijskih sposobnosti pri govorenoj i pisanoj uporabi jezika u svim funkcionalnim stilovima, razvoj literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i kulture, stvaranja zanimanja za sadržajima medijske kulture te upoznavanje i poštovanje hrvatske kulture, kultura nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i drugih kultura.

- Povezivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave stranih jezika ostvaruje se učenjem o pravima i odgovornostima građana te o funkcioniranju vlasti u zemlji čiji se jezik uči, njezinoj demokratskoj kulturi, odnosu većinske kulture i manjinskih kultura, sadržajima kojima se promiče građanstvo u sustavu odgoja i obrazovanja pojedine zemlje.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetima Likovna kultura, Glazbena kultura te Tjelesna kultura/umjetnost moguća je u nizu sadržaja u kojima se kultura i stvaralaštvo povezuju sa slobodom sudjelovanja u kulturnom životu i uživanja u umjetnosti te umjetničkog izražavanja, kao i u raspravama o doprinosu različitih kultura svjetskoj kulturnoj baštini, o slobodi izbora i masovnoj kulturi, o ulozi umjetnika u ratu i miru itd. U Tjelesnoj kulturi pozornost se može usmjeriti na pravedno sportsko ponašanje i raspraviti o korištenju sporta u prevenciji nasilja.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavnim predmetom Vjeronaukom je višestruka. Obuhvaća pitanja kao što su: sloboda vjeroispovijesti i prava vjernika u demokraciji i nedemokratskim režimima, međureligijski i ekumenski dijalog, odnos između religioznih, agnostika i ateista.

- Povezivanje Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom predmeta Priroda, Biologija, Kemija i Fizika također se može ostvarivati različitim temama koje su povezane sa zaštitom prava pojedinca i traže aktivni angažman građana u suvremenome svijetu, kao što su održivi razvoj, biološka raznolikost, efekt staklenika, GMO, istraživanja ljudskoga genoma. Možda nazivi tema u predmetima Prirodi, Biologiji i Kemiji ne upućuju na mogućnost korelacija, ali se u postignućima mogu uočiti mogućnosti za korelacije s Građanskim odgojem i obrazovanjem (npr.: pravila, zakoni, kršenje pravila; načela pravednosti, potrebe drugoga (glad u svijetu), izgradnja zajedničke domovinske kulture (očuvanje hrvatske prirodne baštine), štednja (energija); a sadržaji VI. razreda u većini se odnose na zaštitu okoliša i održivi razvoj.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave obrazovanja i nastave Matematike također se ostvaruje nizom sadržaja. Kvantifikacija je ključ za razumijevanje suvremenog svijeta, uključujući načine na koje rješavamo osobne i profesionalne probleme i zadovoljavamo svakodnevne potrebe. Pitanje upravljanja financijama, primjerice, jedna je od tema u kojoj se povezuju ova dva područja.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave Informatike prisutna je u sklopu obrade tema kao što su informacijsko društvo i nejednakost, kritička selekcija informacija i informiranje iz više izvora, sigurnost na Internetu itd.

To su samo neki od primjera koji pokazuju da su znanje, vještine i vrijednosti, potrebni za aktivno uključivanje u društveni život i razvoj demokracije i općeg dobra društvene zajednice, Republike Hrvatske, Europe i svijeta, osim u posebnom predmetu zastupljeni u svim nastavnim predmetima. Takvo je povezivanje važno jer učenicima pomaže da školsko gradivo čvršće »smjeste« u vlastito iskustvo i zajednicu kojoj pripadaju, čime se cjelovitije pridonosi razvoju građanske kompetencije učenika.

Stručni suradnici u školi

Stručni suradnici u školi imaju također važnu ulogu u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja, što je razvidno iz opisa programa rada stručnih suradnika. Nositelji razvojno-pedagoške djelatnosti su stručni suradnici u školi. To su: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik i knjižničar – potiču usvajanje vrijednosti, stajališta i navika koje omogućavaju cjelovit razvoj osobnosti učenika, profesionalno informiraju i usmjeravaju učenike u skladu s njihovim potrebama, interesima i sposobnostima, rade na povezivanju škole s lokalnom i širom zajednicom, zatim:

– uvode i prate inovacije u svim sastavnicama odgojno-obrazovne djelatnosti/procesa;

– prate nove spoznaje iz područja pedagogije/psihologije/defektologije i njihovu primjenu u nastavnom i školskom radu i slično.

Neposredno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu sastoji se od sljedećih aktivnosti:

– unaprjeđenje rada škole – sudjelovanje u suvremenim promjenama rada škole; poticanje uvođenja i primjene novih metoda i oblika nastavnoga i školskog rada; stručna pedagoško-psihološka i didaktičko-metodička pomoć u ostvarivanju nastavnih planova i programa; praćenje realizacije dopunskoga i dodatnog rada, izbornih predmeta, izvannastavnih i izvanučioničkih aktivnosti; predlaganje načina za unaprjeđivanje kvalitete rada škole, kulture škole i profesionalne kulture; sudjelovanje u međuškolskim, županijskim, regionalnim i međunarodnim projektima; profesionalno informiranje i usmjerivanje učenika – ispitivanje individualnih odgojno-obrazovnih potreba učenika, procjenjivanje njihovih sposobnosti i motivacije; upoznavanje učenika, roditelja, učitelja s mogućnostima nastavka školovanja djece/učenika s obzirom na potrebe svijeta rada; suradnja sa stručnim službama Zavoda za zapošljavanje i drugim relevantnim ustanovama; savjetodavni rad s učenicima s posebnim potrebama.

Školska knjižnica

Suvremena školska knjižnica informacijsko je, medijsko i komunikacijsko središte škole. Djelatnost knjižničara u školskoj knjižnici obuhvaća neposrednu odgojno-obrazovnu djelatnost, stručno-knjižničnu, kulturnu i javnu djelatnost i slično. Suvremena djelatnost knjižnice usmjerena je na informacijsku pismenost i poticanje čitanja. U današnjem društvu informacijska pismenost jedna je od važnih sastavnica čovjekove pismenosti uopće. Ona uključuje razumijevanje i uporabu informacija, ne samo iz klasičnih izvora znanja, nego i onih posredovanih suvremenom tehnologijom. Upravo u osposobljavanju korištenja tog oblika pismenosti školska knjižnica dobiva veću ulogu jer poučava učenike samostalnome projektno-istraživačkom radu, potiče ih na stvaralačko i kritičko mišljenje pri pronalaženju, selektiranju, vrjednovanju i primjeni informacija.

III. Metode uspješnog poučavanja i učenja Građanskog odgoja i obrazovanja

Primjerene metode za ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja su one koje polaze od iskustva učenika, potiču ih na sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima i suradnju u traženju i donošenju zajedničkih odluka, ali i u kritičkom propitivanju učinaka tih odluka u odnosu na svakog od njih i zajednicu kojoj pripadaju. Takav rad ne isključuje individualne metode učenja (primjerice, individualno čitanje, analiza teksta, analiza slikovnog materijala ili pisanje eseja), no bitno je da se one koriste kao polazište za provođenje zajedničkih aktivnosti. Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja mora biti usmjerena na učenike kao članove razredne i školske zajednice. U skladu s tim preporučuju se metode zajedničkog istraživanja nekog problema, traženja rješenja, pripreme izvještaja i prezentiranja; simuliranja (primjerice, rada pojedinih ogranaka vlasti i načina na koje oni donose odluke); igranja odgovarajućih uloga; rasprave i debate u sklopu kojih se vježba asertivnost, aktivno slušanje, argumentiranje, pregovaranje i zagovaranje, izvođenje zaključaka, dolazak do konsenzusa itd.

Ovisno o nastavnoj temi, učenici rade u paru, manjoj ili većoj grupi ili pak plenarno. Učenici mogu u svrhu rješavanja nekog problema istraživati u knjižnici, pretraživati Internet, provoditi intervjue i ankete, tumačiti slike, izrađivati mentalne mape, stvarati plakate, održavati izložbe, planirati i održavati prezentacije, pripremati slajdove za powerpoint prezentacije, pisati novinske članke, izvoditi predstave, održavati debate.

Isto tako, osim u učionici, učenici uče u izvanučioničkoj nastavi i izvannastavnim aktivnostima te koriste različite medije i kontekste kao izvore učenja, osobito lokalnu zajednicu. Izlazak u zajednicu prijeko je potreban kako bi stečeno znanje i vještine o

aktivnom građanstvu provjerili u stvarnom kontekstu. Provođenje istraživačkih projekata, u sklopu čega identificiraju neki društveni problem, traže podatke kako bi problem što bolje upoznali, analiziraju prikupljene podatke i predlažu rješenja, a zatim ih po mogućnosti i provjeravaju u praksi, najbolji su put do učenika kao aktivnoga i odgovornoga građanina.

IV. Kompetencije učitelja za poučavanje Građanskog odgoja i obrazovanja

Kompetencijama koje trebaju imati učitelji i nastavnici da bi razvijali ishode Građanskog odgoja i obrazovanja mogu se razvrstati u pet stručnih područja:[\[6\]](#)

A) Opće profesionalno znanje i vještine (pedagoško, razvojno-psihološko, sociološko, normativno-pravno)

B) Strukovno znanje i vještine u području Građanskog odgoja i obrazovanja

C) Procesi učenja i poučavanja koji vode razvoju aktivnoga i odgovornoga građanstva (međupredmetno i predmetno planiranje, programiranje, učenje i poučavanje usmjereno na ishode i postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju)

C) Metode učenja i poučavanja Građanskog odgoja i obrazovanja

E) Metode vrednovanja i samo-vrednovanja u Građanskom odgoju i obrazovanju.

Tijekom provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja provodit će se stručno usavršavanje prema odgovarajućem programu stručnog usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje kako bi učitelji usavršavali svoje kompetencije za provedbu Građanskog odgoja i obrazovanja, uključujući znanje iz strukturnih i funkcionalnih dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja, predmetnog i međupredmetnog planiranja i programiranja nastave Građanskog odgoja i obrazovanja koje je usmjereno na ishode ili postignuća učenika te odgovarajuće metode poučavanja i učenja u Građanskom odgoju i obrazovanju. Od učitelja se također očekuje individualno usavršavanje proučavanjem literature te razmjenom pozitivnih iskustava stručnim usavršavanjem uz pomoć županijskih stručnih vijeća.[\[7\]](#)

V. Način stručnog praćenja i vrednovanja međupredmetnog integriranja sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja prati uspješnost u razvoju ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja na uzorku od 30 osnovnih škola. Savjetnici Agencije za odgoj i obrazovanje prate uspješnost planiranja i programiranja usmjerenog na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja (u razredu i izvannastavnim aktivnostima), te uspješnost korištenja interaktivnih metoda učenja i poučavanja.

VI. Vođenje dokumentacije za praćenje i vrednovanje postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju

Postignuća učenika upisuju se u odgovarajuću rubriku u imeniku – Građanski odgoj i obrazovanje, a u rubriku zapažanja i bilježaka upisuje se vrsta aktivnosti prema elementima ocjenjivanja. U rubriku bilježaka u imeniku upisuju se samo ona zapažanja koja su učitelju u praćenju napredovanja učenika uočljiva, učeniku i roditelju razumljiva te koja učitelju mogu pripomoći u konačnom vrednovanju postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju.

Razredna mapa za Građanski odgoj i obrazovanje – učitelji koji Građanski odgoj i obrazovanje ostvaruju međupredmetno unose izvedbene pripreme usmjerene na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i materijale u mapu o tome kako su ostvarili planirane aktivnosti s učenicima određenog razreda.

Učenička mapa osobnog razvoja u Građanskom odgoju i obrazovanju – učenik upisuje u kojim je projektima i aktivnostima sudjelovao, što je tijekom godine izradio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i na koje teškoće je nailazio. Unosi podatke o ostvarenim postignućima i planovima daljnjeg razvoja (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, smotrama, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja itd.).

VII. Plan integriranja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u postojeće predmete i izvanučioničke aktivnosti u V., VI., VII. i VIII. razredu osnovne škole

Osnovna škola	Obvezna provedba	Godišnji broj sati
	<p>Međupredmetno – u sklopu svih predmeta: Hrvatski jezik, strani jezik, Matematika, Informatika, Tehnička kultura, Priroda, Biologija, Kemija, Fizika, Povijest, Geografija, Vjeronauk, Likovna kultura, Glazbena kultura, Tjelesna i zdravstvena kultura, programi stručnih suradnika.</p> <p>Navedeni broj sati ne znači povećanje broja sati, nego integriranje i koreliranje sadržaja s ciljem istodobnog razvijanja i predmetne i građanske kompetencije.</p>	20
<p>Osnovna škola: V., VI., VII. i VIII. razred</p>	<p>Sat razrednika – navedeni broj sati uključuje teme predviđene planom sata razrednika i Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13) – izbori za predsjednika razreda i Vijeće učenika, donošenje razrednih pravila, komunikacijske vještine, razumijevanje razreda i škole kao zajednice učenika i nastavnika uređene na načelima poštovanja dostojanstva svake osobe i zajedničkog rada na dobrobit svih.</p>	5
	<p>Izvanučioničke aktivnosti – ostvaruju se suradnjom škole i lokalne zajednice. U njih trebaju biti uključeni svi učenici prema njihovim interesima i mogućnostima škole. Oblici uključivanja mogu biti različiti: na razini cijele škole, pojedinog razreda ili skupine učenika. Obuhvaćaju <i>istraživačke aktivnosti</i> (npr. projekt građanin, zaštita potrošača), <i>volonterske aktivnosti</i> (npr. pomoć starijim mještanima, osobama s posebnim potrebama, djeci koja žive u siromaštvu), <i>organizacijske aktivnosti</i> (npr. obilježavanje posebnih tematskih dana), <i>proizvodno-inovativne aktivnosti</i> (npr. zaštita okoliša, rad u školskoj zadruzi i/ili zajednici tehničke kulture) i druge srodne projekte i aktivnosti.</p>	10

VIII. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u V. razredu osnovne škole

1. Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

o Želje i potrebe

o Osnovne potrebe ljudskih bića koje se moraju zadovoljiti kako bi čovjekovo dostojanstvo bilo potpuno

o Osnovne potrebe ljudskih bića temelj za nastanak ljudskih prava

o Prava koja imamo jednako pripadaju svakom drugom čovjeku bez obzira na spol, rasu, nacionalnu ili vjersku pripadnost, sposobnosti i imovinsko stanje

o Koja su naša prava i kako ih štitimo u razredu, školi i u društvu

o Koje vrste odgovornosti imamo

Ključni pojmovi:

želje, osnovne potrebe, prava, čovjekovo dostojanstvo, spol, rasa, nacionalna pripadnost, vjerska pripadnost, sposobnosti, imovinsko stanje, odgovornosti, ljudska prava.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– svojim riječima opisuje značenje čovjekova dostojanstva

– opisuje osnovne potrebe ljudskih bića koje se moraju zadovoljiti kako bi mogli dostojanstveno živjeti

– objašnjava što su osnovne potrebe ljudskih bića i zašto su one osnova na kojoj su nastala ljudska prava

– objašnjava razliku između želje i osnovne potrebe

– objašnjava zašto prava koja ima kao učenik jednako pripadaju svakome drugom učeniku bez obzira na spol, nacionalnu ili vjersku pripadnost, sposobnosti i imovinsko stanje

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

o Pravila i što bi se dogodilo da ih nema?

o Koju vrstu pravila treba društvo?

o Sudjelovanje u donošenju pravila

o Stvaranje demokratske razredne zajednice

o Odnos između vlasti i građana u demokraciji i nedemokratskim režimima

Ključni pojmovi:

pravila, odlučivanje, razred kao demokratska zajednica, demokracija, demokratski i nedemokratski odnosi.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– određuje razred i školu kao zajednicu učenika, školskih djelatnika i roditelja, koja djeluje po određenim pravilima kojima se štiti dobrobit svih

– navodi da je učenik građanin razreda i škole po tome što ima pravo sudjelovati u donošenju pravila razreda, dijeli odgovornost za njihovo provođenje, ima pravo birati i biti biran za predsjednika razreda, zamjenika ili člana vijeća učenika

– svojim riječima opisuje značenje pojma demokracije

– objašnjava razliku između atenske demokracije i današnje

– razlikuje demokratski od nedemokratskog oblika vlasti i navodi neke primjere iz povijesti

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Socijalne vještine i društvena solidarnost**

o Stvaranje razrednog zajedništva upoznavanjem sličnosti i različitosti

o Komunikacijske vještine: aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, ja-poruke, ti-poruke, oblici i pravila grupnog rada

o Upravljanje emocijama u suočavanju s provokacijama i razvoj otpornosti na provokacije

o Uloga i vrste medija; razumijevanje medija stvaranjem razrednih novina

Ključni pojmovi:

aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, ja-poruke, ti-poruke, oblici grupnog rada, pravila grupnog rada, provokacije, otpornost na provokacije, uloga medija, razredne novine.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje što je aktivno slušanje, parafraziranje, što su neverbalne poruke, razlikuje ja-poruke i ti-poruke
- aktivno sluša druge, parafrazira, tumači neverbalne poruke; ispravno reagira u osjetljivim situacijama kao što su okrivljavanje, uvreda, prijetnja
- pokazuje otpornost na provokacije te društveno nepoželjno i rizično ponašanje
- navodi oblike i pravila grupnog rada
- opisuje ulogu medija i vrste medija
- prikuplja materijale i podatke iz škole i lokalne zajednice i izrađuje razredne novine

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog

o Razvoj osobnog identiteta

o Obilježja većinskog identiteta i manjinskih nacionalnih identiteta te hrvatskoga domovinskog identiteta

o Međukulturna otvorenost i komunikacija

o Osvještavanje i uklanjanje stereotipa i predrasuda

Ključni pojmovi:

osobni identitet, kulturni identiteti, kulturne različitosti, manjinske kulture, većinska kultura, izgradnja zajedničkoga hrvatskoga domovinskog identiteta, predrasude, stereotipi.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje svoj identitet i navodi neka od njegovih najvažnijih obilježja
- navodi različite identitete koji postoje u školi i lokalnoj zajednici prema spolu, nacionalnoj, religijskoj i jezičnoj pripadnosti
- objašnjava značenje kulturnog identiteta
- opisuje obilježja hrvatskoga domovinskog identiteta
- imenuje nacionalne manjine u Hrvatskoj
- objašnjava što su stereotipi i predrasude

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača**

- o Prepoznavanje vlastitih sposobnosti važno za uspjeh u učenju
- o Proizvodnja i poduzetnost u stvaranju novih vrijednosti u novcu i zajedničkim društvenim dobrima Odgovorno upravljanje novcem
- o Prava potrošača i pravila za zaštitu potrošača
- o Uloga obavijesti o proizvodu (deklaracije)
- o Utjecaj reklame na potrošače

Ključni pojmovi:

individualne sposobnosti, poduzetnost, potrošač, prava potrošača, pravila za zaštitu potrošača, obavijest (deklaracija) o proizvodu, novac, upravljanje financijama, otpornost na reklame.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- prepoznaje svoje sposobnosti, opisuje u čemu se sastoje i potkrepljuje primjerima iz vlastitog iskustva u školi, obitelji i društvenoj zajednici
- određuje što je za njega novac, kako se stječe i planira štedljiva potrošnja (džeparac, obiteljski proračun, proračun učeničke zadruge, razredna štednja i sl.)
- navodi koja prava ima kao potrošač i na koje se načine može zaštititi
- opisuje što je obavijest o proizvodu (deklaracija) i provjerava podatke o proizvodu
- opisuje što je reklama i kako se reklamama pobuđuju i nameću potrošačke želje
- razlikuje zadovoljavanje potreba od zadovoljavanja želja
- opire se pomodnim nagovorima vršnjaka i reklamnim porukama

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Zaštita okoliša i održivi razvoj**

- o Prirodna dobra i njihovo očuvanje, uvjet osiguranja dobrobiti pojedinca i razvoja demokratske zajednice
- o Zbrinjavanje otpada i smeća
- o Otpad kao sirovina
- o Izrada različitih predmeta od otpadnog materijala

o Izrada plana štednje vode, struje i ostalih energenata

Ključni pojmovi:

prirodna dobra, otpad, smeće, štedljiva potrošnja, recikliranje, akcije zaštite i očuvanja okoliša.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje razliku između otpada i smeća
- navodi mogućnosti korištenja otpada kao sirovine
- izrađuje različite predmete od otpadnog materijala i njihova recikliranja
- sudjeluje u akcijama prikupljanja otpada kao sirovine
- planira štedljivu potrošnju vode, struje i ostalih energenata u vlastitom kućanstvu, u suradnji s učiteljem i roditeljima

IX. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u V. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu, izvanučionička aktivnost provodi se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti, a može se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

Obrada teme »Proizvodnja i sudjelovanje u stvaranju novih vrijednosti u novcu i zajedničkim društvenim dobrima« može se povezati s prepoznavanjem poduzetnika u lokalnoj zajednici, sudjelovanjem učenika u radu školske zadruge, prepoznavanjem i sudjelovanje u istraživanju i rješavanju manjih problema društvene zajednice, sudjelovanjem u volonterskim aktivnostima – Crveni križ, Caritas, u aktivnostima mladih tehničara i sl.

Praktično upoznavanje s medijima može se pospješiti tako da učenici izrađuju razredne novine; uče o strukturi toga medija; prikupljaju i pišu o događajima iz škole i lokalne sredine itd.

X. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u V. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

U **mapi osobnog razvoja** učenik upisuje u kojim je projektima i aktivnostima sudjelovao, što je tijekom godine izradio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i s kojim se teškoćama susretao. Unosi podatke o ostvarenim postignućima i planovima daljnjeg razvoja (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, smotrama, volontiranju, o

završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja itd.).

XI. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u V. razredu osnovne škole^[8]

Hrvatski jezik

Nastavno područje: *Jezik*. Tema: Hrvatski jezik i dvojezičnost. Postignuća: razumjeti ulogu hrvatskoga jezika kao službenog jezika; razumjeti ulogu manjinskog jezika; Nastavno područje: *Medijska kultura*. Tema: Mediji i tisak; Nastavno područje: *Književnost*. Tema: Lik u književnome djelu.

Likovna kultura

Međupredmetnom provedbom i izvanučioničkim aktivnostima Likovne kulture i Građanskog odgoja i obrazovanja mogu se u učenika proširiti spoznaje o uređenju i strukturi svijeta u kojemu živi. Učenjem likovnog jezika kao jednoga od oblika komunikacije te odgojem temeljenim na razvijanju pozitivnih emocija i iskustava, učenici će formirati obrasce ponašanja i mišljenja koji će utjecati na njihove buduće odluke. Odgojna vrijednost stvaralaštva učenika odrazit će se na formiranje i stjecanje novog znanja, vještina i stajališta. Učenici će postupno otkrivati sadržajne pojmove strukturnom korelacijom i uz to razvijati individualne načine izražavanja. Prevladavanjem konvencionalnih i stereotipnih ponašanja, a poticanjem i ovladavanjem pozitivnih, otvorenih i suradničkih, učenici će birati, mijenjati sebe i okolinu na temelju vlastitog iskustva. Uz razvoj likovne kreativnosti jačat će samopouzdanje u učenika (mogućnošću izbora, vrednovanjem i samovrednovanjem, izradom vlastite likovne mape, javnom izložbenom djelatnošću, sudjelovanjem u kulturnim događajima u školi i javnim prostorima muzeja i galerija, otkrivanjem povijesno i društveno-značajnih ostvarenja likovnih umjetnika, razvijanjem likovnog govora, vlastitom likovnom kreacijom i intervencijama u prostoru itd.) s ciljem poticanja i očekivanih postignuća učenika kao ravnopravnih i aktivnih građana svijeta. Nastavno područje: Prostorno oblikovanje/3D. TEME: Masa/volumen i prostor – Osnovni trodimenzionalni oblici. *Ključni pojmovi*: kip, kiparstvo, kipar, prostor-masa/volumen. *Obrazovna postignuća*: uočiti, istražiti, izraziti, vrednovati. Primjeri likovno-umjetničkih djela: hrvatski likovni umjetnik/kipar Ivan Meštrović u kontekstu hrvatskoga kulturnog identiteta; keramička posuda Vučedolska golubica kao jedan od prepoznatljivih simbola grada Vukovara u kontekstu izgradnje zajedničke domovinske kulture. **Izborne teme: Točka i crta – strukturne crte**; *Ključni pojmovi*: kulturna baština. *Obrazovna postignuća*: uočiti, istražiti, izraziti, vrednovati i spoznati ritam strukturnih crta u tvorbi ornamentata u vlastitom radu i u likovno-umjetničkim djelima. Primjeri likovno-umjetničkih djela: Vunena torba iz Segeta kraj Trogira i artefakti iz Etnografskog muzeja u Zagrebu, kao dio hrvatskoga kulturnog identiteta u dobivanju informacija o hrvatskoj kulturi u prošlosti i tadašnjem načinu života te doprinosu naše kulture svjetskoj kulturnoj baštini. **Ploha – Redefinicija plohe**. *Ključni pojmovi*: plakat (u kontekstu individualnih sposobnosti/ interkulturalna dimenzija), vizualne komunikacije (u kontekstu otpornosti na reklame). *Obrazovna postignuća*: uočiti, istražiti, izraziti, vrednovati i spoznati ulogu ritma i dinamike plohe pri rekonstruiranju likovno-umjetničkog djela u službi vizualnih komunikacija. Primjeri likovno-umjetničkih djela: grafičar i slikar Boris Bučan i njegov plakat »Žar ptica« (taj je Bučanov plakat uvršten među 250 najboljih svjetskih plakata nastalih u razdoblju od 1870. godine do 1998., preobrazbama motiva autor ulazi u komunikaciju s promatračem zadajući mu zagonetku, enigmatsku igru sa slikama, igru

odgonetavanja simbola i njihovih povezivanja na novim značenjskim razinama); Nastavno područje: Prostorno oblikovanje/3D, TEMA: Masa/volumen i crta – Proporcije trodimenzionalnih oblika (tijela) u prostoru. *Ključni pojmovi:* proporcije, omjer i razmjer cjeline i dijelova, figura (u kontekstu fokusiranja i predrasuda te upravljanja emocijama u suočavanju s provokacijama – fokusiranim istraživanjem, raspravom i vrednovanjem). Obrazovna postignuća: istražiti i izraziti omjer i razmjer cjelina i dijelova različitih oblika masa u prostoru; Primjeri likovno-umjetničkih djela: Kopljonoša (prema Polikletu), Alberto Giacometti: »Čovjek koji pokazuje prstom«, Henry Moore: »Ležeće figure«.

Glazbena kultura

Glazba je značajan dio ljudske kulture i kao takva ima važno mjesto u odgoju i obrazovanju. Idealno je područje za snažno poticanje pozitivnih emocija, osjećaja pripadnosti, zajedništva i snošljivosti. Ona pridonosi rastućoj potrebi poticanja i izgradnje kulture nenasilja među učenicima, razvijanju tolerancije i prihvaćanju različitosti. **Glazbena kultura** uvodi učenike u svijet umjetničke i tradicijske glazbe, upoznaje ih s vrijednim glazbenim djelima i razvija glazbeni ukus i naviku praćenja i sudjelovanja u vrijednim glazbenim događajima. Konceptija glazbene nastave kreće od potrebe djeteta da aktivno pjeva, svira, pleše, glazbeno i plesno improvizira, razvijajući osobne talente. Redovita nastava Glazbene kulture uz izbornu nastavu i izvannastavne aktivnosti (zbor, instrumentalne skupine, folklor, glazbene slušaonice i glazbeno-digitalne radionice) senzibiliziraju učenike za bavljenje glazbom na amaterskoj razini odnosno kasnijem mogućem profesionalnom odabiru. **Nastavno područje:** Pjevanje i sviranje. **Cjeline i teme:** Glazba kao simbol kulturnih vrijednosti nacionalne, europske i svjetske kulture, Tradicijska glazba Hrvatske i manjinskih naroda u Hrvatskoj. **Cilj/svrha jedinice ishoda učenja:** Pjevanjem, sviranjem, pokretom izraziti obilježja tradicijske glazbe pojedinih regija Hrvatske, nacionalne, europske i svjetske kulture. **Ishodi učenja:** Prepoznati i razlikovati odlike narodne pjesme u različitim regijama Republike Hrvatske. Vrednovati svoje radove i radove drugih razvijajući asertivnost i empatiju. Oblikovati stajalište kako prema svojoj, tako i prema kulturi i tradiciji drugih naroda. Aktivnim muziciranjem u grupi razvija se socijalna integracija i prihvaćanje svih članova grupe. **Nastavno područje:** Slušanje i upoznavanje glazbe. **Cjeline i teme:** Oblikovanje glazbenog djela, Glazba kao simbol kulturnih vrijednosti nacionalne, europske i svjetske kulture. **Cilj/svrha jedinice ishoda učenja:** aktivnim slušanjem, analizom glazbenih primjera, učenik će usporediti i kritički prosuđivati glazbena djela različitih vrsta i zaključiti koje su značajke vokalno-instrumentalne glazbe u kontekstu glazbeno-stilskih razdoblja, perceptivnog doživljaja i usavršavanja vlastitoga estetskog okvira. **Ishodi učenja:** Zaključiti na temelju slušanja i analize glazbenih djela te razgovorom koje su temeljne značajke glazbenog djela. Oblikovati stajalište kako prema svojoj, tako i prema kulturi i tradiciji drugih naroda. Razumjeti fizičku, emocionalnu, intelektualnu, estetsku, socijalnu, religioznu i duhovnu dimenziju ljudskog iskustva. Razvijati sposobnost doživljavanja i razumijevanja glazbenih djela nacionalne, europske i svjetske kulture. Razvijati sposobnost povezivanja glazbenih djela s društvenom sredinom i povijesnim okolnostima.

Strani jezici

Engleski jezik

Cjeline i teme: 1. Ja, moja obitelj i prijatelji; 2. Dom i oko njega; 4. Kako provodimo slobodno vrijeme; 6. Moj svijet i oko njega – opisivanje svojega mjesta, grada, domovine i usporedba sa zemljama engleskoga govornog područja; 8. Blagdani – običaji vezani uz

proslavu Božića i Uskrsa u nas i u zemljama engleskoga govornog područja Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Njemački jezik

Cjeline i teme: 1. Ja, moja obitelj i prijatelji; 2. Dom i oko njega; 4. Kako provodimo slobodno vrijeme; 6. Moj svijet i oko njega – opisivanje svojega mjesta, grada, domovine i usporedba sa zemljama njemačkoga govornog područja; 8. Blagdani – običaji vezani uz proslavu Božića i Uskrsa u nas i u zemljama njemačkoga govornog područja

Odgojno-obrazovna postignuća:

- primjenjivati dogovorena pravila ponašanja u razredu i školi; uočiti i protumačiti posljedice kršenja pravila
- obrazložiti kako kršenje pravila šteti pojedincu i cijeloj zajednici
- usvojiti temeljna pravila koja omogućuju dobre odnose i dobar rad u zajednici
- pokazati spremnost na suradnju s drugima u zajedničkim aktivnostima
- otkriti, razumjeti i prihvaćati razlike među ljudima
- usvojiti stajalište poštovanja prema drugima i razvijati dijalog s onima koji se od nas razlikuju na bilo koji način
- upotrebljavati multimedijske alate kao potporu vlastitoj i grupnoj produktivnosti u učenju
- prepoznavati svoje sposobnosti, opisati u čemu se sastoje i potkrijepiti ih primjerima iz vlastitog iskustva u školi, obitelji i društvenoj zajednici
- kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Talijanski jezik

1. Tema: Ja, moja obitelj i prijatelji; 2. Tema: Dom i oko njega (vrste stanovanja); 3. Tema: Obrok u obitelji: vrsta hrane, pripremanje stola, ponašanje za stolom – kulturološke sličnosti i razlike; 4. Tema: Kako provodimo slobodno vrijeme; raspored dnevnih i tjednih aktivnosti; 5. Tema: Blagdani i svetkovine – čestitke i običaji vezani za proslave blagdana u nas i u Italiji; 6. Tema: Higijenske navike: svakoga dana. Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Klasični jezici, latinski

Učenje klasičnih jezika podrazumijeva kulturno-povijesni i civilizacijski kontekst. Prevođenjem latinskih tekstova učenici usvajaju različite spoznaje o rimskoj civilizaciji. Tijekom četiri godine učenja latinskoga jezika učenici moraju naučiti sadržaje iz područja:

- književnosti,

- povijesti,
- kulture i civilizacije.

Kulturno-povijesni i civilizacijski sadržaji nisu nužno ovisni o pojedinim nastavnim cjelinama i temama, nego oni čine jedinstven korpus znanja iz tog područja koje učenik tijekom četiri godine učenja latinskoga jezika mora usvojiti:

- književnost: usvojiti glavne predstavnike rimske književnosti te osnovne značajke hrvatskog latinizma,
- povijest: usvojiti osnovne događaje i razdoblja rimske povijesti; povezati ih s temeljnim pojmovima arheologije i hrvatskom kulturnom baštinom,
- kultura i civilizacija: usvojiti glavne značajke rimske kulture, mitologije i najvažnije običaje starih Rimljana; književno-povijesne i religijsko-mitološke sadržaje treba povezivati s važnijim sadržajima iz grčke kulture i civilizacije.

Rad u grupama, parovima ili nekim drugim oblicima učeničkog udruživanja. Usvajanje vještina u ovim oblicima rada vježba su za primjenu zakonitosti timskog rada s kojim će se učenici svakako susresti u kasnijoj fazi svoga poslovnog, ali i privatnog života. Preporučuju se različiti oblici usmenog ili pisanog izlaganja kao npr. referati, debate, radionice, izrada plakata, kvizovi i sl. Preporučuje se izrada mentalnih mapa, posebice nakon svake tematske cjeline.

Terenska i projektna nastava.

Matematika

Tema 8. Izvođenje računskih radnji – obrazovno postignuće; primjenjivati stečeno znanje u zadacima iz životnih situacija; Tema 32. Zbrajanje i oduzimanje decimalnih brojeva – obrazovno postignuće; koristiti se računanjem i procjenom u zadacima iz svakidašnjice; Tema 35. Dijeljenje decimalnih brojeva prirodnim brojevima – obrazovno postignuće; koristiti se pisanim računanjem, računanjem džepnim računalom i procjenom za rješavanje zadataka iz svakidašnjice; Tema 36. Dijeljenje decimalnih brojeva decimalnim brojevima – obrazovno postignuće; koristiti se pisanim računanjem, računanjem džepnim računalom i procjenom za rješavanje zadataka iz svakidašnjice. Korištenje metoda timskog rada; organiziranje pomoći slabijim učenicima.

Priroda

Tema 7. Čovjekove životne potrebe – prehrambene navike; Obrazovna postignuća: navesti nekoliko prava i obveza čovjeka u zajednici (obitelj, razredni odjel, domovina); Tema 14. Uzgoj i potrošnja hrane u nas i u svijetu; Tema 15. Uzgoj i zaštita biljaka i životinja.

Povijest

Tema 3. Civilizacije prvih pisama. Ključni pojmovi: civilizacija, zakonik; Tema 5. Atenska demokracija. Ključni pojmovi: demos, demokracija, zakonodavci; Tema 7. Počeci Rima.

Ključni pojmovi: plebejci, pučki tribuni; Tema 8. Republika i Carstvo. Ključni pojmovi: republika, carstvo, senat, konzul, diktator.

Geografija

Tema 10. Reljef, građa Zemlje i unutarnje sile. Obrazovna postignuća: predvidjeti mogućnosti zaštite u vrijeme potresa; navesti primjere pružanja pomoći stradalima u potresu; Tema 12. More, Obrazovno postignuće: nabrojiti najveće onečišćivače mora i predložiti mjere za zaštitu mora; Tema 13. Vode na kopnu. Obrazovna postignuća: prosuditi analizom fotografija kako neravnomjeran raspored voda u prirodi utječe na živi svijet; Tema 14. Vrijeme i klima. Obrazovno postignuće: na crtežu presjeka zračnoga omotača izdvojiti troposferu i obrazložiti njezino značenje za život čovjeka. Tema 16. Prirodna bogatstva i očuvanje okoliša. Obrazovna postignuća: obrazložiti važnost sirovina i energije za život i rad čovjeka; obrazložiti važnost pravilnoga odlaganja otpada; razvrstati otpad za reciklažu; Izborne teme (obrađuju se kao projekti). 4. Vode u zavičajju; 6. Zaštita okoliša – potok, rijeka, jezero, more u zavičajju, pravilno odlaganje otpada.

Tehnička kultura

Tema 1. Životno okružje čovjeka i zadaća tehnike. Obrazovna postignuća: prepoznati prirodne, društvene i tehničke elemente osobnoga okružja; Tema 15. Prometni znakovi i propisi. Obrazovna postignuća: prepoznati značenje i ponašati se u skladu s prometnim znakovima.

Informatika

Zadaće: Shvaćati pravna i etička načela uporabe informacijske i komunikacijske tehnologije i raspraviti posljedice njihova narušavanja. Upotrebljavati multimedijske alate kao potporu vlastitoj i grupnoj produktivnosti u učenju. Odabrati i ocijeniti prikladna pomagala za rješavanje raznovrsnih zadataka i problema iz stvarnoga života. Ishodi: Opisuje sigurne načine upotrebe Interneta i e-pošte, važnost zaštite osobnih podataka te izbjegavanje davanja podataka nepoznatim osobama.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Cjeline i teme: VI. Ritmičke i plesne strukture; 13., 15. Narodni ples po izboru iz zavičajnoga područja. Opće zadaće: Promicanje općih ljudskih vrijednosti; Omogućivanje osobne afirmacije učenika; Osposobljavanje za timski, skupni rad. Posebne zadaće. Odgojna: »Važno je razvijanje sposobnosti emocionalne samoregulacije u odnosu prema učitelju i organizaciji vježbanja (čekanje na red, obzirnost i pristojnost prema drugim sudionicima igre, priznavanje tuđeg uspjeha ili prednosti i sl.). Poštovanje suca i prihvaćanje pravila igara uvjet je stvaranja uljuđenih navijačkih navika prihvaćanjem pozitivno odabranih sportskih i ljudskih uzora.

Upućivanje na kulturne načine iskazivanja razočaranja zbog neuspjeha, uspostavljanje samokontrole u trenucima bijesa i nezadovoljstva, prihvaćanje poraza uz prepoznavanje pogrešaka, osuđivanja neprimjerenih izljeva razočaranja i izgređa zbog poraza odgojni su učinci koji nalaze primjenu u svom ljudskim aktivnostima. Jednako je značajno poticanje suradničkog ponašanja i usvajanje nenasilnoga rješavanja konflikata.« Nastavni plan i program za osnovnu školu.

Vjeronauk

I. cjelina Snaga zajedništva

Tema 1. Ja i drugi – zajedno.

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti, razumjeti i prihvaćati razlike među ljudima; uvidjeti i objasniti zašto je za život čovjeka u vjeri potrebna zajednica

Tema 2. Pravila dobrih odnosa, poštovanja i zajedništva.

Odgojno-obrazovna postignuća; nabrojiti nekoliko važnijih pravila za ponašanje u razredu i školi; uočiti i protumačiti posljedice kršenja pravila; obrazložiti kako kršenje pravila šteti pojedincu i cijeloj zajednici; usvojiti temeljna pravila koja omogućuju dobre odnose i dobar rad u zajednici; prepoznati zajedničke interese zajednice; pokazati spremnost na suradnju s drugima u zajedničkim aktivnostima;

II. cjelina Religija u životu čovjeka: Božji tragovi

Tema 1. Različiti, a povezani.

Ključni pojmovi: dijalog, diskriminacija, različiti, ali povezani.

Odgojno-obrazovna postignuća: Razumjeti značenje riječi dijalog i diskriminacija; navesti primjere dijaloga i diskriminacije; prepoznati primjere dijaloga i diskriminacije u vlastitom životu; usvojiti stajalište poštovanja prema svim religijama; usvojiti i razvijati dijalog s onima koji se od nas razlikuju na bilo koji način, osobito u vjeri.

Izborne teme: 1. Vjerski život Židova, Muslimana i pripadnika drugih religija.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati važnost poznavanja, prihvaćanja i poštovanja različitosti; prepoznati i nabrojiti neke vjerske običaje pripadnika drugih religija

III. cjelina Isus Krist – ostvaritelj novoga svijeta.

Tema 1. Isus prema drugima – susreti mogu promijeniti.

Odgojno-obrazovna postignuća: razvijati osjećaj i konkretne geste brige prema svima onima koji trebaju našu pomoć.

XII. Tematska područja *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u VI. razredu osnovne škole*

1. Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti

o Temeljna načela Konvencije o pravima djeteta: pravo na sudjelovanje, pravo da razvijemo naše potencijale, pravo na sigurnost i dobar život, pravo na zaštitu

o Osobno dostojanstvo i ravnopravnost, uključivanje umjesto isključivanja

o Pravila i zakoni u zaštiti temeljnih prava učenika i učitelja

o Suzbijanje trgovanja ljudima

Ključni pojmovi:

Konvencija o pravima djeteta, temeljna načela, pravo na sudjelovanje, pravo na razvoj naših potencijala, pravo na sigurnost i dobar život, pravo na zaštitu, osobno dostojanstvo, pravila, zakoni, zaštita temeljnih prava učenika i učitelja, suzbijanje trgovanja ljudima.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– navodi osnovna načela Konvencije o dječjim pravima

– objašnjava svojim riječima značenje prava na sudjelovanje, prava na razvoj naših potencijala, prava na sigurnost i dobar život, prava na zaštitu

– opisuje što za njega/nju znači osobno dostojanstvo i objašnjava zašto pravo na osobno dostojanstvo jednako pripada svakom čovjeku

– opisuje i objašnjava što su pravila, statut škole, kućni red škole, zakoni

– povezuje pravila i zaštitu dječjih prava

– objašnjava zašto su pravila alat za zaštitu dječjih prava u razredu (pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, izražavanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talenta) i druga

– navodi postupke koji prethode i vode u trgovanje ljudima

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Razred, škola, lokalna zajednica – demokratske zajednice**

o Razred demokratska zajednica; sudjelovanje u odlučivanju, učenički izbori

o Postupci i intelektualni alati za procjenu položaja vlasti s obzirom na dužnosti, ovlasti, povlastice, ograničenja i sposobnosti

o Postupci i intelektualni alati za osiguranje pravde i pravednosti u razredu i školi

o Koruptivni oblici ponašanja – ima li ih u razredu? Što s prepisivanjem?

o Pravedni načini za nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila – načela proceduralne, korektivne i distributivne pravednosti

o Uloga građana u uočavanju, istraživanju i rješavanju problema lokalne zajednice

o Zaštita zajedničkih interesa i dobrobiti – temelj opstanka i razvoja demokratske zajednice

Ključni pojmovi:

razred kao demokratska zajednica, izgradnja demokratskih odnosa u razredu i školi, proceduralna, distributivna i korektivna pravednost, veza između pravila, zakona i pravednosti, koruptivni oblici ponašanja, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti; predsjednik razreda, član vijeća učenika, zajednička dobrobit temelj opstanka i razvoja demokratske zajednice.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje postupak procjene položaja vlasti i izbore prema sposobnostima kandidata
- koristi intelektualni alat za procjenu položaja vlasti s obzirom na dužnosti, ovlasti, povlastice, ograničenja i sposobnosti
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat
- opisuje kako se u slučaju kršenja pravila na pravedan način treba nadoknaditi šteta ili učinjena povreda
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti
- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

o Društveno prihvatljiva komunikacija u razredu, školi i lokalnoj zajednici

o Upravljanje intrapersonalnim i interpersonalnim sukobima

o Suradnja i grupni rad u istraživanju i rješavanju zajedničkih problema (tema)

o Solidarnost i društveno koristan rad: pomoć slabijim učenicima, volontiranje

Ključni pojmovi:

aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke, primjereno iskazivanje emocija, empatija, otpor vršnjačkom pritisku, vrste sukoba, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, podjela rada i odgovornosti u grupnom radu, vođenje i

moderiranje radom grupe, iznošenje zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje, solidarnost, volontiranje.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje društvene komunikacijske vještine
- koristi vještine aktivnog slušanja, parafraziranja, sažimanja, fokusiranja, preoblikovanja, kodiranja i dekodiranja osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke
- navodi vrste sukoba i učinkovite načine upravljanja sukobima na osobnoj i društvenoj razini;
- određuje što je i koju ulogu imaju dijalog, pregovaranje, dokazivanje temeljeno na činjenicama i donošenju zajedničkih zaključaka u upravljanju sukobima
- privržen/a je mirnom rješavanju sukoba
- objašnjava što je timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe
- objašnjava pravila grupnog rada, donošenja zaključaka, izvješćivanja i potkrepljuje primjerima iz vlastitog iskustva
- određuje važnost humanitarnih aktivnosti i dobrovoljnog društvenog rada za pojedinca i društvo; navodi područja u kojima može volontirati kao učenik
- sudjeluje u akcijama solidarnost

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog

o Što sve utječe na razvoj osobnog identiteta?

o Značenje i važnost kulturnog identiteta i različitosti u procesima globalizacije

o Obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj

o Primjeri utjecaja koji su imali jedni na druge u izgradnji zajedničke hrvatske kulture

o Nacionalne manjine u Hrvatskoj i ustavne odredbe o njihovim pravima

o Pravo na različitost i odgovornost za izgradnju zajedničke kulture

o Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti

o Međukulturna osjetljivost: prepoznavanje i uklanjanje stereotipa i predrasuda

o Međukulturni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice

Ključni pojmovi:

razvoj osobnog identiteta, kulturni identiteti, kulturne različitosti, globalizacijska kultura, manjinske kulture, većinska kultura, međukulturni dijalog, pravo na različitost, odgovornost za izgradnju zajedničke domovinske kulture, pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, predrasude, stereotipi.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava što je osobni identitet i utjecaje na njegov razvoj
- objašnjava značenje kulturnog identiteta i očuvanja različitosti u procesima globalizacije
- navodi neke elemente globalizacijske kulture
- opisuje najvažnija obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj
- navodi primjere utjecaja koji su imali jedni na druge u izgradnji zajedničke hrvatske kulture
- imenuje nacionalne manjine u Hrvatskoj
- opisuje u čemu se sastoji interkulturni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice
- određuje značenje slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti
- objašnjava što su stereotipi i predrasude
- koristi postupke za prepoznavanje i oslobađanje od stereotipa i predrasuda
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, poštovanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača**

o Proračun i vrste proračuna: osobni, obiteljski, gradski, županijski, državni

o Poduzetnost u pokretanju projekata istraživanja i rješavanja problema u društvenoj zajednici, volontiranju, korisnog rada u školskoj zadruzi i sl.

o Prava potrošača i pravila njihove zaštite

o Planiranje individualne potrošnje, izrada proračuna izleta, sudjelovanje u izradi kućnog proračuna te planiranje štednje

o Neodgovorna potrošnja i njezin utjecaj na pojedinca, obitelj i zajednicu – primjer dužničkog ropstva

Ključni pojmovi:

proračun, vrste proračuna, gradski proračun, županijski proračun, državni proračun, poduzetnost, prava potrošača, pravila zaštite potrošača, reklame, nametnuta potrošnja, neodgovorna potrošnja, dužničko ropstvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– pokazuje inicijativu i poduzetnost u pokretanju projekata istraživanja i rješavanja problema u društvenoj zajednici, volontiranju, korisnog rada u školskoj zadruzi i sl.

– izrađuje proračun troškova izleta, projekta i sl.

– opisuje i dokumentira svoja iskustva poduzetnosti te oblike poduzetnosti u školi i lokalnoj zajednici

– objašnjava zašto se jedino radom stvara novac

– opisuje primjere neodgovorne potrošnje nametnute reklamama i pritiscima vršnjaka

– zaključuje o posljedicama koje neodgovorna potrošnja ima za pojedinca, obitelj i zajednicu

– pruža otpor reklamama nametnutoj potrošnji

– zagovara racionalno trošenje novca

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

o Prava i odgovornosti učenika u zaštiti okoliša

o Odgovorno upravljanje prirodnim, društvenim i kulturnim dobrima

Ključni pojmovi:

zaštita okoliša, prirodna dobra, društvena dobra, kulturna dobra, održivi razvoj.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava zašto je zdrav okoliš važan za društveni razvoj
- razlikuje pojmove zdrav okoliš i održivi razvoj
- objašnjava ulogu koju zdravi okoliš ima za dobrobit pojedinca i zajednice
- provodi aktivnosti izrade različitih predmeta od otpadnog materijala i njihova recikliranja
- sudjeluje u akcijama prikupljanja otpada kao sirovine
- opisuje postupke u obitelji, školi i lokalnoj zajednici kojima se pridonosi ekološkoj osviještenosti i održivu razvoju
- navodi prava i odgovornosti građana povezana sa zaštitom okoliša
- koristi odgovarajuće postupke zaštite okoliša u obitelji, školi i lokalnoj zajednici
- pokazuje privrženost očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske

XIII. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u VI. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu, izvanučionička aktivnost provodi se kao nadopuna pojedine tematske međupredmetne aktivnosti, a može se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

- o Pokretanje projekta istraživanja i rješavanja problema u lokalnoj zajednici, volontiranja, korisnog rada u školskoj zadruzi i sl.
- o Posjeti poduzetnicima u zajednici te institucijama, ustanovama i udrugama koje podržavaju poduzetničke inicijative
- o Posjet muzeju – razgled zavičajne zbirke
- o Sudjelovanje u školskim i županijskim smotrama te državnoj smotri *Projekt građanin*
- o Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnim smotrama »...*Da sam zastupnik/zastupnica u Hrvatskom saboru*«
- o Sudjelovanje u natjecanju za učenike osnovnih škola »*Koliko poznaješ Hrvatski sabor?*«

XIV. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u VI. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

U **mapi osobnog razvoja** učenik upisuje u kojim je projektima i aktivnostima sudjelovao, što je tijekom godine izradio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna

zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i na koje teškoće je nailazio. Unosi podatke o ostvarenim postignućima i planovima daljnjeg razvoja (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, smotrama, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja itd.).

XV. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u VI. razredu osnovne škole

Hrvatski jezik

U nastavku teksta predlažu se teme u sklopu svih četiriju područja Hrvatskoga jezika. No, važno je napomenuti da se integracija i korelacija može ostvarivati i u sklopu drugih tema i izbornih sadržaja s obzirom na općepoznata načela nastave Hrvatskoga jezika, npr. lingvometodički predložak za bilo koju nastavnu temu (implicitno ili eksplicitno) može poticati ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja. O tome može (i mora) odlučiti svaki učitelj planirajući i programirajući svoju nastavu.

Nastavno područje: Jezik. **Tema:** Povezivanje nastavnih tema 6., 7. i 9. **Obrazovno postignuće:** Izricanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti s ciljem funkcionalne uporabe glagolskih vremena u različitim komunikacijskim situacijama tijekom govorenja i pisanja; **Tema:** Izricanje zapovijedi i molbe imperativom. **Obrazovna postignuće:** Razumjeti značenje imperativa i koristiti ga u komunikacijskim situacijama s obzirom na ishode Građanskog odgoja i obrazovanja; **Tema:** Izricanje želje kondicionalom

Obrazovna postignuća: Razumjeti značenje kondicionala i koristiti ga u govorenju i pisanju za izricanje želje i molbe; **Tema:** Počeci hrvatske pismenosti. **Obrazovna postignuća:** Imenovati i prepoznati najvažnije spomenike hrvatske pismenosti i kulture u svojem zavičaju te kulturni identitet nacionalnih manjina i drugih kultura u svome zavičaju; Nastavno područje: Jezično izražavanje. **Tema:** Stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta. **Obrazovna postignuća:** Prepričavati tekst usmeno i pismeno mijenjajući gledište; **Tema:** Sažeto prepričavanje. **Obrazovno postignuće:** Sažimati tekst; sažeto prepričavati glavne događaje i bitne pojedinosti, samostalno oblikovati sažetak (usmeno i pisano); **Tema:** Razgovor. **Obrazovno postignuće:** Razlikovati službeni od privatnog razgovora, razgovarati poštujući osobitosti službenog i privatnog.

Nastavno područje: Književnost. **Tema:** Odnos teme i motiva u književnom djelu (i neknjiževnome tekstu). **Obrazovna postignuća:** Primijetiti i izdvojiti motive u tematskom kontekstu; Nastavno područje: Medijska kultura **Tema:** Mreža (Internet). **Obrazovna postignuća:** Pronaći i usporediti mrežne stranice o temama iz hrvatskoga jezika i književnosti te nacionalnih manjina i drugih kultura svoga zavičaja.

Likovna kultura

Međupredmetnom provedbom i izvanučioničkim aktivnostima Likovne kulture i Građanskog odgoja i obrazovanja mogu se u učenika proširiti spoznaje o uređenju i strukturi svijeta u kojemu živi. Učenjem likovnog jezika kao jednim od oblika komunikacije i odgojem temeljenim na razvijanju pozitivnih emocija i iskustava učenici će formirati obrasce ponašanja i mišljenja koji će utjecati na njihove buduće odluke. Odgojna vrijednost stvaralaštva učenika odrazit će se na formiranju i stjecanju novog znanja, vještina i stajališta. Učenici će sadržajne

pojmove strukturnom korelacijom postupno otkrivati i uz to razvijati individualne načine izražavanja. Prevladavanjem konvencionalnih i stereotipnih ponašanja, a poticanjem i ovladavanjem pozitivnih, otvorenih i suradničkih, učenici će birati, mijenjati sebe i okolinu na temelju vlastitog iskustva. Uz razvoj likovne kreativnosti jačat će samopouzdanje u učenika (mogućnošću izbora, vrednovanjem i samovrednovanjem, izradom vlastite likovne mape, javnom izložbenom djelatnošću, sudjelovanjem u kulturnim događajima u školi i javnim prostorima muzeja i galerija, otkrivanjem povijesnih i društveno-značajnih ostvarenja likovnih umjetnika, razvijanjem likovnoga govora, vlastitom likovnom kreacijom i intervencijama u prostoru itd.) s ciljem poticanja i očekivanih postignuća učenika kao ravnopravnih i aktivnih građana svijeta. **Nastavno područje.** Plošno oblikovanje/2D; Tema: 3. Boja – Lokalna boja, tonsko stupnjevanje boje. *Ključni pojmovi:* lokalna boja, harmonija (sklad boja), tonska gradacija. *Obrazovna postignuća:* uočiti, izraziti, vrednovati i spoznati različite lokalne boje te njihove tonske stupnjeve (u kontekstu značenja kulturnog identiteta i opisivanja najvažnijih obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj na temelju izbora likovno-umjetničkih djela).

Primjeri likovno-umjetničkih djela: Vjekoslav Karas, *Rimljanka s lutnjom*, Milan Steiner, *Na kiši*, Leo Junek, *Autoportret*, Juraj Dobrović, *Polja*. Tema 6. Površina – Slikarske teksture i fakture. *Ključni pojmovi:* tekstura, faktura, potez – slikarski rukopis, slikarske tehnike. *Obrazovna postignuća:* uočiti, izraziti, vrednovati i spoznati različite slikarske teksture i fakture u vlastitom radu i likovno-umjetničkim djelima (u kontekstu kulturnog identiteta i razlika, prava na različitost i odgovornost za izgradnju zajedničke kulture, društveno prihvatljive komunikacije u razredu, školi i lokalnoj zajednici i upravljanje intrapersonalnim i interpersonalnim sukobima). **Izborna nastava. Nastavno područje:** Plošno oblikovanje/2D. Tema 2. Ploha – Rekompozicija oblika, boja i crta. *Ključni pojmovi:* modni dizajn, tekstilni dizajn, kostimografija, scenografija. *Obrazovna postignuća:* uočiti, izraziti, vrednovati i spoznati izražajne mogućnosti rekompozicije oblika, boja i crta u modnom dizajnu, kostimografiji i scenografiji (u kontekstu opisivanja primjera neodgovorne potrošnje nametnute reklamama i pritiscima vršnjaka, zaključivanja o posljedicama koje neodgovorna potrošnja ima za pojedinca, obitelj i zajednicu i pružanja otpora reklamama nametnutoj potrošnji). **Nastavno područje:** Primijenjeno oblikovanje – dizajn. Tema: Masa/volumen i prostor; Odnos oblika, materijala i funkcije. *Ključni pojmovi:* međuprostor, prohodnost, funkcionalnost, sklad oblika/forme, materijala i funkcije. *Obrazovna postignuća:* uočiti i spoznati trodimenzionalni prostor u njegovoj prohodnosti, funkcionalnosti te skladu materijala i funkcije (u kontekstu objašnjenja zašto je zdrav okoliš važan za društveni razvoj, razlikovanja pojmova zdravog okoliša i održivog razvoja, objašnjenja uloge koju zdravi okoliš ima za dobrobit pojedinca i zajednice, provođenje aktivnosti izrade različitih predmeta od otpadnog materijala i njihova recikliranja, opisivanje postupaka u obitelji, školi i lokalnoj zajednici kojima se pridonosi ekološkoj osviještenosti i održivu razvoju i pokazivanja privrženosti očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske).

Glazbena kultura

Glazba je značajan dio ljudske kulture i kao takva ima važno mjesto u odgoju i obrazovanju. Idealno je područje za snažno poticanje pozitivnih emocija, osjećaja pripadnosti, zajedništva i tolerancije. Ona pridonosi rastućoj potrebi poticanja i izgradnje kulture nenasilja među učenicima, razvijanju tolerancije i prihvaćanju različitosti. **Glazbena kultura** uvodi učenike u svijet umjetničke i tradicijske glazbe, upoznaje ih s vrijednim glazbenim djelima i razvija glazbeni ukus i naviku praćenja i sudjelovanja u vrijednim glazbenim događajima. Konceptcija glazbene nastave kreće od potrebe djeteta da aktivno pjeva, svira, pleše, glazbeno i plesno

improvizira, do razvoja osobnih talenata. Redovita nastava Glazbena kultura uz izbornu nastavu i izvannastavne aktivnosti (zbor, instrumentalne skupine, folklor, glazbene slušaonice i glazbeno-digitalne radionice) senzibilizira učenike za bavljenje glazbom na amaterskoj razini odnosno kasnijem mogućem profesionalnom odabiru; **Nastavno područje:** Pjevanje i sviranje. **Cjeline i teme:** Glazba kao simbol kulturnih vrijednosti, nacionalne, europske i svjetske kulture, Tradicijska glazba Hrvatske i manjinskih naroda u Hrvatskoj. **Glavni pojmovi:** Pjesma kao takva. **Cilj/svrha jedinice ishoda učenja:** Pjevanjem, sviranjem, plesom izraziti obilježja tradicijske glazbe pojedinih regija Hrvatske, nacionalne, europske i svjetske kulture. **Obrazovni ishodi:** Upoznati, spoznati i njegovati vrijednost zavičajno-nacionalne glazbene kulturne baštine. Oblikovati pozitivno stajalište kako prema svojoj, tako i prema kulturi i tradiciji drugih naroda. Prepoznati i razlikovati odlike narodne pjesme u različitim regijama Republike Hrvatske. Vrednovati svoje radove i radove drugih razvijajući asertivnost i empatiju. Razvijati stvaralaštvo i sposobnost iskazivanja umjetničke osobnosti. Aktivnim muziciranjem razvijati socijalnu integraciju i prihvaćanje svih članova grupe; **Nastavno područje:** Slušanje i upoznavanje glazbe. **Cjeline i teme:** Oblikovanje glazbenog djela, Glazba kao simbol kulturnih vrijednosti nacionalne, europske i svjetske kulture. **Glavni pojmovi:** skladba kao takva. **Cilj/svrha jedinice ishoda učenja:** Aktivnim slušanjem, analizom glazbenih primjera učenici sami izvode zaključke. **Obrazovni ishodi:** Zaključiti na temelju slušanja i analize glazbenih djela te razgovorom koje su temeljne značajke glazbenog djela. Razvijati sposobnost povezivanja glazbenih djela s društvenom sredinom i povijesnim okolnostima. Oblikovati pozitivno stajalište kako prema svojoj, tako i prema kulturi i tradiciji drugih naroda. Razvijati sposobnost doživljavanja i razumijevanja glazbenih djela nacionalne, europske i svjetske kulture.

Strani jezici

Engleski jezik

Cjeline i teme: 1. Ja, moja obitelj i prijatelji; 2. Moj dom; 6. Slobodno vrijeme; 7. Blagdani – običaji vezani uz proslavu u zemljama engleskoga govornog područja. Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Njemački jezik

Cjeline i teme: Tema 1. Moj svijet: razgovor o sebi, bližnjima, njihovim osobinama, izgledu; opis mjesta u kojem živimo, doma, ulice i četvrti, jezik kojim govorimo; Tema 2. U mom zavičaju i izvan njega; Tema 3. Komunikacija; Mediji, Internet, SMS poruke; Tema 5. Škola i školovanje; Tema 6. Mladi u obiteljskom i društvenom okruženju; Tema 7. Moda i odijevanje: kupovanje odjeće i obuće; vanjski izgled, različitosti u imovinskom statusu mladoga naraštaja, statusni simboli; Tema 8. Blagdani, običaji i tradicija. Odgojno-obrazovna postignuća:

– učenik se ponaša u skladu s društveno prihvatljivom komunikacijom u razredu, školi i lokalnoj zajednici

– upravlja intrapersonalnim i interpersonalnim sukobima, privržen je mirnom rješavanju sukoba

– surađuje u grupnome radu i rješavanju zajedničkih problema (tema) i društveno korisnome radu: pomoć slabijim učenicima

- koristi vještine aktivnog slušanja, parafraziranja, sažimanja, fokusiranja, preoblikovanja, kodiranja i dekodiranja osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke
- koristi postupke za prepoznavanje i oslobađanje od stereotipa i predrasuda
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, prihvaćanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- opisuje primjere neodgovorne potrošnje nametnute reklamama i pritiscima vršnjaka
- zaključuje o posljedicama koje neodgovorna potrošnja ima za pojedinca, obitelj i zajednicu
- pruža otpor reklamama nametnutoj potrošnji
- kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Francuski jezik

Tema 8. Svijet u kojem živimo, čuvanje okoliša, onečišćenje okoliša, buka, boravak u prirodi (ostalo kao u Njemačkome jeziku).

Talijanski jezik

1. Tema: Moj svijet: razgovor o sebi, bližnjima (moja obitelj i prijatelji, odnosi); 2. Tema: Slobodno vrijeme; bavljenje sportom (zdrav život); 3. Tema: Vrste komunikacija: pismo, razglednica, telefon, mediji, Internet, SMS poruke; 4. Tema: Blagdani i svetkovine, običaji, tradicija: običaji u Italiji i Hrvatskoj, 5. Tema: Opis mjesta u kojem živimo: doma, ulice i četvrti, jezik kojim govorimo (podatci o vlastitome gradu); 6. Tema: Novac, vrijednost novca: valute (izricanje cijene proizvoda u kunama i eurima); 7. Tema: U mom zavičaju i izvan njega (zašto volim živjeti u svom gradu, dojmovi s izleta, putovanja). Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Klasični jezici, latinski

Učenje klasičnih jezika podrazumijeva kulturno-povijesni i civilizacijski kontekst. Prevođenjem latinskih tekstova učenici usvajaju različite spoznaje o rimskoj civilizaciji. Tijekom četiri godine učenja latinskoga jezika učenici moraju naučiti sadržaje iz područja:

- književnosti,
- povijesti,
- kulture i civilizacije.

Kulturno-povijesni i civilizacijski sadržaji nisu nužno ovisni o pojedinim nastavnim cjelinama i temama, nego oni čine jedinstven korpus znanja iz tog područja koje učenik tijekom četiri godine učenja latinskoga jezika mora usvojiti:

- književnost: usvojiti glavne predstavnike rimske književnosti te osnovne značajke hrvatskog latinizma,

– povijest: usvojiti osnovne događaje i razdoblja rimske povijesti; povezati ih s temeljnim pojmovima arheologije i hrvatskom kulturnom baštinom,

– kultura i civilizacija: usvojiti glavne značajke rimske kulture, mitologije i najvažnije običaje starih Rimljana; književno-povijesne i religijsko-mitološke sadržaje treba povezivati s važnijim sadržajima iz grčke kulture i civilizacije. Rad u grupama, parovima ili nekim drugim oblicima učeničkog udruživanja. Usvajanje vještina u ovim oblicima rada vježba su za primjenu zakonitosti timskog rada s kojim će se učenici svakako susresti u kasnijoj fazi svoga poslovnog, ali i privatnog života. Preporučuju se različiti oblici usmenog ili pisanog izlaganja kao npr. referati, debate, radionice, izrada plakata, kvizovi i sl. Preporučuje se izrada mentalnih mapa, posebice nakon svake tematske cjeline. Terenska i projektna nastava.

Matematika

Obrazovna postignuća; primjenjivati stečeno znanje u zadacima iz životnih situacija (na primjer, izrada obiteljskog proračuna, proračun učeničke zadruge, izleta i sl.) u sljedećim temama: Tema 4. Zbrajanje i oduzimanje razlomaka; Tema 6. Dijeljenje razlomaka; Tema 16. Cijeli brojevi; Tema 20. Zbrajanje cijelih brojeva; Tema 23. Množenje cijelih brojeva; Tema 24. Dijeljenje cijelih brojeva. Tema 27. Uspoređivanje racionalnih brojeva; Tema 28. Zbrajanje i oduzimanje racionalnih brojeva. Tema 29. Množenje i dijeljenje racionalnih brojeva; Korištenje metoda grupnog rada; organiziranje pomoći slabijim učenicima.

Priroda

Tema 4. Korist od šuma, onečišćenje i zaštita; Tema 5. Energija i njezini oblici – Sunčeva energija; Tema 12. Korist od mora i kopnenih voda, onečišćenje i zaštita; Tema 14. Iskorištavanje travnjaka Tema 15. Životne zajednice oranica i zaštita travnjaka; Izborne teme: Ugrožena vlažna i močvarna staništa u Hrvatskoj i svijetu. Korištenje metode grupnog rada, projektnog, istraživačkog.

Povijest

Tema 2. Feudalno društvo. Ključni pojmovi: feudalizam, senior, vazal, plemić, kmet, feudalna davanja. Tema 3. Uspon Hrvatske u ranome srednjem vijeku. Ključni pojmovi; županije i župan, ban, knez, kralj, personalna unija; Tema 4. Europa i islamski svijet: dodiri i suprotnosti. Ključni pojmovi: islam, križarski ratovi, arapska kultura; Tema 5. Uzlet srednjovjekovne Europe (11. do 14. st.). Ključni pojmovi: komuna, plemići i pučani, bratovštine, sveučilište; Tema 11. Europa u doba baroka. Ključni pojmovi: apsolutistička monarhija i parlamentarna monarhija; Tema 12. Hrvatska u ranome novome vijeku (16. do 18. stoljeće). Ključni pojmovi; zrinško-frankopanski otpor za oslobođenje, visoko školstvo, Pragmatička sankcija.

Geografija

Tema 1. Stanovništvo. Ključni pojam: različitost ljudi. Obrazovna postignuća: nabrojiti glavne rasne skupine i svjetske vjere; imenovati svjetske jezike i obrazložiti njihovu važnost, protumačiti razliku između migracija u prošlosti i danas; Tema 2. Gospodarstvo. Ključni pojmovi: bruto domaći proizvod, gospodarske djelatnosti, globalizacija. Obrazovna postignuća: Opisati dva do triju problema nerazvijenih zemalja svijeta; navesti primjer globalizacije i obrazložiti kako globalizacija svakodnevno omogućuje povezivanje sve više

ljudi; Tema 3. Međunarodne organizacije. Ključni pojmovi: međunarodne organizacije: UN, EU, NATO, G7/G8. Obrazovna postignuća: Opisati važnost UN-a i najvažnijih organizacija svijeta; navesti dva do tri primjera prava djece iz Deklaracije o pravima djeteta; obrazložiti važnost prirodne i kulturne baštine u Republici Hrvatskoj pod zaštitom UNESCO-a; Hrvatska u EU; Tema 5. Reljef u pokretu. Obrazovno postignuće: procijeniti prednosti i nedostatke življenja uz vulkane i obale; Tema 6: Pustinje i nafta Azije. Obrazovna postignuća: navesti primjere i probleme suvremenog transporta nafte; obrazložiti važnost sustava za natapanje i izdvojiti negativne posljedice; Tema 7. Tradicija i suvremenost Azije. Obrazovno postignuće: obrazložiti važnost kulturno-povijesne baštine i raznolikosti vjera za turističku djelatnost; Tema 9: Indija, Kina, Japan. Obrazovna postignuća: obrazložiti utjecaj navedenih država na svjetsko tržište; izdvojiti probleme velegradova; Tema 11. Voda i život Afrike. Obrazovno postignuće: navesti probleme obilja i nedostatka vode; Tema 12. Suvremena Afrika. Obrazovno postignuće: izdvojiti suvremene probleme stanovništva i navesti primjere mogućih rješenja; Tema 19. Meksiko. Obrazovno postignuće: navesti probleme nekontroliranog iseljavanja u SAD i gradove Meksika; Tema 21. Australija. Obrazovno postignuće: analizirati problem vode i važnost arteških bunara; Tema 23. Polarni krajevi. Obrazovno postignuće: istaknuti ekološko značenje polarnih područja; Izborne teme (obrađuju se kao projekti) 1. Onečišćenje i zaštita okoliša – sječa tropskih kišnih šuma; 2. Velika geografska otkrića; 3. Hrvati u Novom svijetu.

Tehnička kultura

Tema 15. Elektronička pošta. Ključni pojmovi: mape elektroničke pošte; upravljanje porukama.

Informatika

Zadaće: Shvaćati pravna i etička načela uporabe informacijske i komunikacijske tehnologije i raspraviti posljedice njihova narušavanja. Upotrebljavati multimedijske alate kao potporu vlastitoj i grupnoj produktivnosti u učenju. Odabрати i ocijeniti prikladna pomagala za rješavanje raznovrsnih zadataka i problema iz stvarnoga života; Tema 12. Sustavno prikupljanje sadržaja s weba.

Tema 20. Oblikovanje prezentacije.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Cjeline i teme: VII. Ritmičke i plesne strukture; 11., 13. Narodni ples po izboru iz zavičajnoga područja. Opće zadaće: Promicanje općih ljudskih vrijednosti; Omogućivanje osobne afirmacije učenika; Osposobljavanje za timski, skupni rad. Posebne zadaće. Odgojna: »Važno je razvijanje sposobnosti emocionalne samoregulacije u odnosu prema učitelju i organizaciji vježbanja (čekanje na red, obzirnost i pristojnost prema drugim sudionicima igre, priznavanje tuđeg uspjeha ili prednosti i sl.). Poštovanje suca i prihvaćanje pravila igara uvjet je stvaranja uljuđenih navijačkih navika prihvaćanjem pozitivno odabranih športskih i ljudskih uzora. Upućivanje na kulturne načine iskazivanja razočaranja zbog neuspjeha, uspostavljanje samokontrole u trenucima bijesa i nezadovoljstva, prihvaćanje poraza uz prepoznavanje pogrešaka, osuđivanja neprimjerenih izljeva razočaranja i izgređa zbog poraza odgojni su učinci koji nalaze primjenu u svim ljudskim aktivnostima. Jednako je značajno poticanje suradničkog ponašanja i usvajanje nenasilnoga rješavanja konflikata.« Nastavni plan i program za osnovnu školu.

Vjeronauk

I. cjelina Živjeti u miru i slobodi;

Tema 1. Suvremene situacije neslobode.

Odgojno-obrazovna postignuća: imenovati situacije slobode/neslobode iz vlastitoga iskustva; uočiti razlike i sličnosti između vanjske i unutarnje neslobode/zarobljenosti; ispravno vrednovati vlastitu odgovornost u promicanju slobode; imenovati neke važnije osobe koje se bore (koje su se borile) za slobodu čovjeka.

Tema 2. Sloboda izvire iz prave ljubavi.

Odgojno-obrazovna postignuća; uočiti i ispravno protumačiti neraskidivu povezanost odgovornosti i slobode.

III. cjelina: Isus Krist – naš osloboditelj i spasitelj.

Tema 1. Čovjek između čežnje za slobodom i izazovom robovanja.

Ključni pojmovi: vanjsko i unutarnje ropstvo, čežnja za slobodom.

Odgojno-obrazovna postignuća: usporediti i uočiti razliku između vanjskog i unutarnjeg ropstva, prepoznati postojanje unutarnje borbe između slobode i robovanja

VIII. cjelina: Marija u Crkvi.

Tema 2. Glavni Marijini blagdani i molitve.

Ključni pojmovi: marijanska svetišta, Marija u likovnoj umjetnosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: nabrojiti marijanska svetišta u hrvatskome narodu.

Izborne teme. Crkveno graditeljstvo.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati veće i poznatije crkvene građevine u Hrvatskoj (Eufrazijeva bazilika, crkva sv. Križa u Ninu, pojedine katedrale...) ili u Europi (Notre Dame, katedrala u Milanu, Barceloni, Beču, bazilike u Rimu...)

XVI. Tematska područja *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* u VII. razredu osnovne škole

1. *Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama*

→ **Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti građana**

o Ustav i zakoni uređuju prava, slobode, dužnosti i odgovornosti pojedinca kao građanina Republike Hrvatske

o Ustavna zaštita prava građana (pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost i druga temeljna prava)

o Zaštita temeljnih prava, ravnopravnosti i dostojanstva svih pojedinaca u razrednoj, školskoj, lokalnoj i nacionalnoj zajednici

o Ravnopravnost spolova, povijest borbe za ženska prava te mijenjanje položaja žena tijekom povijesti Pravo glasa žena

o Donošenje Deklaracije o pravima čovjeka (povijest)

o Pojava humanitarnih organizacija u zaštiti ljudskih prava (povijest)

o Suzbijanje trgovanja ljudima

Ključni pojmovi:

Ustav, zakoni, prava, slobode, odgovornosti, građanin Republike Hrvatske, ustavna zaštita prava građana, pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost, ravnopravnost, osobno dostojanstvo, povijest borbe za ženska prava, mijenjanje položaja žena tijekom povijesti, pravo glasa žena, Deklaracija o pravima čovjeka, humanitarne organizacije, trgovanje ljudima.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– opisuje kako su prava, slobode, dužnosti i odgovornosti pojedinca kao građanina Republike Hrvatske uređeni Ustavom i zakonima

– opisuje kako se građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava štite Ustavom Republike Hrvatske i zakonima

– opisuje povijest borbe za ženska prava te mijenjanje položaja žena tijekom povijesti

– navodi imena i zasluge slavni žena u povijesti u svijetu i u Hrvatskoj

– opisuje nastanak i razloge donošenja Opće deklaracije o ljudskim pravima

– opisuje pojavu humanitarnih organizacija u zaštiti ljudskih prava

– prepoznaje rizične situacije po vlastitu sigurnost, zamke traženja posla preko oglasa

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Demokratska država i uloga građana u demokratskoj državi

o Ustav, narod kao izvor ustavne vlasti

o Demokracija – tip vlasti u kojoj građani imaju pravo vladati, daju vlast onima koje biraju da ih predstavljaju i služe njihovim interesima odnosno zajedničkom dobru

o Političke stranke, njihovi programi i uloga u razvoju zajedničkog dobra

o Pravo i odgovornost građana u demokraciji, nadgledanje postupaka vlasti i rada demokratski izabраниh zastupnika na svim razinama, pravo i odgovornost građana u demokraciji, pravo građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, pravo peticije, pravo na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti

o Demokratska država, podjela i ograničenja vlasti

o Civilno društvo – udruge, zaklade, sindikati i vjerske zajednice

o Zajednička dobrobit i procedure kojima izgrađujemo demokratske odnose i štitimo svoja prava u razredu, školi, lokalnoj i nacionalnoj zajednici

o Zajednička dobrobit i društvena solidarnost osnova opstanka i razvoja društvene zajednice

o Pravda (proceduralna, korektivna i distributivna pravednost) temeljna kategorija demokracije i vladavine prava

o Intelektualni alati za osiguranje pravednosti u razredu, školi i društvenoj zajednici

Ključni pojmovi:

Ustav, demokracija, narod izvor ustavne vlasti, pravo naroda na sudjelovanje u vlasti, zajedničko dobro, političke stranke, programi političkih stranaka, ustavna prava i odgovornosti građana, nadgledanje vlasti, demokratska država, podjela i ograničenja vlasti, pravda i tri kategorije pravednosti, civilno društvo – udruge, zaklade, sindikati i vjerske zajednice, veza između pravila, zakona i vladavine prava, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– objašnjava što je ustavna vlast i argumentira zašto je potrebna trodioba vlasti

– objašnjava što je demokracija i odakle pravo i obveza svakoga građanina u demokraciji da sudjeluje u vlasti

– navodi razloge za ograničenje svakog oblika vlasti u demokraciji

– razlikuje demokratski od nedemokratskih režima

– opisuje prava i odgovornosti građana u demokraciji i u nedemokratskim režimima

– navodi političke stranke u Hrvatskoj, opisuje njihove programe i uloge u razvoju zajedničkog dobra

- argumentira zašto je važno nadgledanje postupaka vlasti i rada demokratski izabраних zastupnika na svim razinama
- objašnjava pravo i odgovornost građana u demokraciji, pravo građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, pravo peticije, pravo na prosvjed, štrajk, građanski neposluš, priziv savjesti
- opisuje sastavnice civilnog društva i njihovu ulogu u zaštiti javnog dobra
- formulira, usklađuje i donosi pravila razreda kojima se štite temeljna prava u razredu i školi: pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talentata) i druga
- drži se dogovorenih pravila razreda
- kreira mjere za nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila
- objašnjava zašto je pravda koja se očituje u proceduralnoj, korektivnoj i distributivnoj pravednosti temeljna kategorija demokracije i vladavine prava
- koristi i inkulturira intelektualne alate za osiguranje pravednosti u razredu, školi i društvenoj zajednici
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat
- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Društvene komunikacijske vještine

o Suradnja i grupni rad: pojam i iskustvo suradnje, moderiranje radom skupine, iznošenje zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje

o Vrste sukoba i načini njihova rješavanja

o Mediji i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja: pojam i vrste medija (tiskovine, radio, TV, Internet), pozitivni i negativni utjecaj medija, prednosti i opasnosti Interneta, sigurnost na Internetu (u suradnji s informatikom), otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja

o Volontiranje i dobrovoljni društveni rad u zajednici: volonterstvo, etički kodeks volontiranja, iskustvo volontiranja

o Društvena isključenost, predrasude, diskriminacija, koruptivno ponašanje

o Uloga pojedinca u zajednici

o Društvena solidarnost prema učenicima i osobama s invaliditetom

Ključni pojmovi:

komunikacijske vještine, vrste sukoba, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe, mediji, kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, volontiranje, društvena isključenost, predrasude, diskriminacija, koruptivno ponašanje, pojedinac u zajednici, solidarnost prema osobama s invaliditetom.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje što je i koju ulogu imaju dijalog, pregovaranje, dokazivanje temeljeno na činjenicama, donošenje zajedničkih zaključaka u upravljanju sukobima
- koristi komunikacijske vještine – aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke
- navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada
- vodi i moderira rad grupe, oblikuje zaključke i izvješćuje o njima
- obrazlaže što je dobrovoljni društveni rad u zajednici i zašto pridonosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini
- sudjeluje u akcijama solidarnosti i volontira
- objašnjava značenje pojave društvene isključenosti, predrasuda, diskriminacije, koruptivnog ponašanja
- povezuje društvenu isključenost s društvenom nepravdom i društveno osjetljivim položajem
- koristi intelektualne alate za suzbijanje društvene isključenosti, neljudskog, ponižavajućeg i nepoštenog (koruptivnog) ponašanja
- navodi imena hrabrih pojedinaca koji su svojim djelovanjem utjecali na razvoj humanijih i pravednijih podnosa u društvu
- iskazuje solidarnost i pruža pomoć učenicima s invaliditetom

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog**

o Razvoj osobnog identiteta

o Utjecaj globalizacijske kulture koja se promiče medijima i važnost očuvanja kulturnih identiteta i različitosti

o Obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj

o Nacionalne manjine u Hrvatskoj

o Međukulturni dijalog – alat razvoja demokratskih odnosa između većinske i manjinskih kultura te pospešivanja društvenog i gospodarskog razvoja

Ključni pojmovi:

osobni identitet, utjecaj globalizacijske kulture, važnost očuvanja kulturnih identiteta i kulturnih različitosti, manjinske kulture, većinska kultura, međukulturni dijalog, izgradnja zajedničke domovinske kulture, pospešivanje društvenog i gospodarskog razvoja.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje osobni identitet i jakosti na koje se oslanja
- objašnjava značenje očuvanja kulturnog identiteta i kulturnih različitosti u kontekstu globalizacijske kulture koja se promiče medijima
- opisuje obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj
- opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje u izgradnji zajedničke hrvatske kulture
- opisuje u čemu se sastoji interkulturni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, poštovanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- prepoznaje i suzbija predrasude većinske nacije prema nacionalnim manjinama, a nacionalne manjine prema većinskoj naciji
- istražuje hrvatske velikane znanosti i umjetnosti, kao i pripadnike nacionalnih manjina koji su pridonijeli hrvatskom i svjetskom napretku

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača**

o Održiv razvoj lokalne sredine i Hrvatske te društveno odgovorno gospodarstvo

o Tržišna konkurentnost, kompetentnosti ljudskih resursa i cjeloživotno učenje

o Uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna

o Odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša i racionalno upravljanje novcem i dobrima

o Novac – mjerilo rada, rad – temeljna ljudska vrijednost

o Pravo na pravednu naknadu za rad

o Sindikalno organiziranje

Ključni pojmovi:

održivi razvoj, odgovorno gospodarstvo, konkurentnost, cjeloživotno učenje, proračun, lokalni proračun, državni proračun, uloga građana u kontroli namjenskog trošenja proračuna, odgovorna potrošnja, novac, rad – temeljna ljudska vrijednost, pravo na pravednu naknadu za rad, sindikalno organiziranje.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje što je održiv razvoj lokalne sredine i Hrvatske te društveno odgovorno gospodarstvo
- objašnjava važnost tržišne konkurentnosti, kompetentnosti ljudskih resursa i cjeloživotnog učenja
- objašnjava ulogu građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- objašnjava Ustavne odredbe o pravu na rad i pravednu naknadu za rad te kako se to pravo štiti na različitim razinama u Hrvatskoj
- opisuje ulogu sindikata u zaštiti radnika
- objašnjava što je odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša, upravljanje financijama i racionalno upravljanje novcem i dobrima
- opisuje trošenje na racionalan način vodeći računa o vlastitoj ekonomskoj sigurnosti, o zaštiti okoliša, zdravlja te o socijalnoj odgovornosti
- iskazuje sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta u procesu donošenja odluka o vlastitom napredovanju
- prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja i smjer profesionalnog razvoja
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače
- pokazuje otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija
- pokazuje etičan odnos prema novcu

– navodi da je novac mjerilo rada, da je rad temeljna ljudska vrijednost i da se prema novcu treba odnositi kao rezultatu ljudskog rada

– objašnjava kako potrošači mogu utjecati na kvalitetu i dostupnost privatnih i javnih usluga i koji je utjecaj privatizacije javnih usluga na živote potrošača u Hrvatskoj

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

o Održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Hrvatske

o Pravo na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice

o Utjecaji gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš

o Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi:

održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj, utjecaj gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš, pravo na zdrav okoliš, zaštita okoliša, prirodna i kulturna dobra, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– opisuje što je održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Hrvatske

– objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice

– određuje neke pozitivne i negativne utjecaje domaćega i međunarodnoga gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš

– opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša

– pokazuje privrženost očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske

– prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje

XVII. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u VII. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu, izvanučionička aktivnost provodi se kao nadopuna pojedine tematske aktivnosti, a može se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

Korištenje radionice budućnosti za uočavanje i analiziranje društvenih problema, inovativno razmišljanje o mogućim rješenjima problema i izrada plana aktivnosti za ostvarenje rješenja problema (postupak *Radionice budućnosti* opisan u *Zbirci metoda prikladnih za učenje i poučavanje* Građanskog odgoja i obrazovanja: www.azoo.hr)

Sudjelovanje u školskoj, županijskoj i državnoj smotri *Projekt građani*. Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnim smotrama »...*Da sam zastupnik/zastupnica u Hrvatskom saboru*«. Sudjelovanje u natjecanju za učenike osnovnih škola »*Koliko poznaješ Hrvatski sabor?*« Uz temu Pravo na privatnost i zaštita osobnih podataka iz Ljudsko-pravne dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja koristiti *Europski dan zaštite osobnosti i privatnih podataka koji se obilježava 28. siječnja*. Povezivanje učenja za građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava s obilježavanjem posebnih dana (npr. Dan neovisnosti, Dan Domovinske zahvalnosti, Dan ljudskih prava, Dan sjećanja na Vukovar, Dan sjećanja na žrtve Holokausta, Dan volontera, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama; Tjedan solidarnosti Hrvatskog Crvenog križa; Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Dani profesionalnog usmjeravanja itd.

XVIII. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u VII. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

U mapi osobnog razvoja učenik upisuje što je tijekom godine radio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i na koje teškoće je nailazio, izrađuje plan svojeg daljnjeg razvoja. Dokumentira svoje organizacijske sposobnosti, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili područje profesionalne karijere;

Unosi potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja, potvrde o sudjelovanju u školskim, županijskim smotrama i državnoj smotri *Projekt građanin, o sudjelovanju u školskim, županijskim i državnim smotrama* »...*Da sam zastupnik/zastupnica u Hrvatskom saboru*«; o sudjelovanju u natjecanju za učenike osnovnih škola »*Koliko poznaješ Hrvatski sabor?*« i sl.

XIX. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u VII. razredu osnovne škole

Hrvatski jezik

U nastavku teksta predlažu se teme u sklopu svih četiriju područja Hrvatskoga jezika. No, važno je napomenuti da se integracija i korelacija može ostvarivati i u sklopu drugih tema i izbornih sadržaja s obzirom na općepoznata načela nastave Hrvatskoga jezika, npr. lingvometodički predložak za bilo koju nastavnu temu (implicitno ili eksplicitno) može poticati ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja. O tome može (i mora) odlučiti svaki učitelj planirajući i programirajući svoju nastavu. **Nastavno područje:** Jezik. **Tema:**

Naglasak. **Obrazovna postignuća:** osvijestiti razliku između vlastitoga i standardnoga naglasnog sustava; **Tema:** Samoznačne i suznačne riječi. **Obrazovna postignuća:** pravilno rabiti prednaglasnice i zanaglasnice u izgovoru i pisanju, prepoznavati naglasne cjeline, prepoznavati i pravilno izgovarati naglašene i nenaglašene riječi; **Tema:** Povijest hrvatskoga književnoga jezika. **Obrazovna postignuća:** znati imena i osnovne podatke o prvome tiskanome rječniku i prvoj tiskanoj slovnici hrvatskoga jezika (Faust Vrančić, 1595.; Bartol Kašić, 1604.); razumjeti ulogu i važnosti pojave tiskanih rječnika i slovnice u razvoju hrvatskoga jezika; **Nastavno područje:** Jezično izražavanje i stvaranje; **Tema:** Pripovijedanje (usmeno i pisano) **Obrazovna postignuća:** na temelju zadanih dijelova fabule djelotvorno se koristiti dijalogom u govorenju i pisanju; **Tema:** Natuknica i bilješka. **Obrazovna postignuća:** izdvajati ključne pojmove iz vezanoga teksta, djelotvorno se služiti bilješkama i natuknicama u pripremi izvješća, komentara, rasprave; **Tema:** Biografija i autobiografija. **Obrazovna postignuća:** izdvojiti najvažnije podatke iz autobiografije, stvarati natuknice za pisanje biografije; **Tema:** Vijest, novinska vijest. **Obrazovna postignuća:** slušati, čitati i razumjeti vijest, samostalno oblikovati vijest u govorenju i pisanju; **Tema:** Komentar. **Obrazovna postignuća:** prepoznati komentar i razlikovati ga od vijesti, slušati i razumjeti komentar, stvarati komentar u govorenju i pisanju; **Tema:** Odnosi među riječima. **Obrazovna postignuća:** uočavati različite odnose među riječima, preoblikovati tekst mijenjajući odnose među riječima, prevoditi zavičajne sinonime na standardni jezik, zapažati funkcionalnost homonima u književnom tekstu; **Tema:** Načini sporazumijevanja. **Obrazovna postignuća:** upoznati vrednote govorenoga jezika i nejezičnih sredstva sporazumijevanja te primjećivati njihovu obavijesnu funkciju; primjereno se služiti vrednotama govorenoga jezika; djelotvorno se koristiti nejezičnim sredstvima u uljuđenoj govornoj komunikaciji; **Nastavno područje:** **Književnost.** **Tema:** Ideja u književnom djelu. **Obrazovna postignuća:** uočiti ideju u književnom djelu; razlikovati ideju od pouke; **Tema:** Biografija, autobiografija. **Obrazovna postignuća:** uočiti obilježja biografije i autobiografije; **Tema:** Socijalna tematika u pjesništvu i prozi. **Obrazovna postignuća:** uočiti socijalne motive i teme u pjesničkim i pripovjednim tekstovima; **Tema:** Kriminalistička pripovijetka i kriminalistički roman. **Obrazovna postignuća:** uočiti motive, teme i značajke likova u pripovjednim djelima kriminalističke tematike; **Tema:** Lik u književnom djelu. **Obrazovna postignuća:** uočiti značajke lika u književnom djelu, prepoznavati načine karakterizacije lika u književnom djelu, odrediti portret lika u književnom djelu; uočiti motiviranost postupaka likova i njihove međudnose; **Nastavno područje:** *Medijska kultura.* **Tema:** Igrani film. **Obrazovna postignuća:** prepoznavati, imenovati i razumjeti obilježja igranoga filma, njegovu priču, ideje, odnose među likovima, kao i korištena filmska izražajna sredstva; **Tema:** Televizijske emisije (TV-serija, sapunica, reklamni spot). **Obrazovna postignuća:** razlikovati vrste televizijskih emisija (prepoznavanje i imenovanje TV-serije kao priče s puno nastavaka; razumijevanje kratkoće reklamnoga spota i njihove različite naracije); **Tema:** Radio. **Obrazovna postignuća:** razlikovati vrste radijskih emisija i osvijestiti obavijesnu, obrazovnu i zabavnu ulogu radija; **Tema:** Knjižnica. **Obrazovna postignuća:** samostalno se služiti referentnom zbirkom: rječnikom, enciklopedijom i pravopisom.

Likovna kultura

Zadaće: Sposobnosti; uspostavljanje korelacijskih veza nastave likovne kulture sa sadržajima drugih nastavnih predmeta. Stajališta; zainteresiranost i skrb za kulturnu i prirodnu baštinu.

Glazbena kultura

Uvod; »glazba je...idealno područje za snažno poticanje pozitivnih emocija, osjećaja pripadnosti, zajedništva i snošljivosti. Ona može dati snažan doprinos rastućoj potrebi poticanja i izgradnje kulture nenasilja među školskom djecom«.

Strani jezici

Engleski jezik

Cjeline i teme (četvrta godina učenja): Tema 1. Obitelj i prijatelji; Tema 2. Zdrav život i okoliš; Tema 3. Slobodno vrijeme; Tema 6. Blagdani (sedma godina učenja); Tema 1. Život mladih; Tema 2. Svakidašnjica; Tema 3. Slobodno vrijeme i kako ga koristimo; Tema 6. Blagdani. Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Njemački jezik

Cjeline i teme (sedma godina učenja): Tema 1. Ljudi i događaji: iznošenje podataka o sebi i poznatim osobama (prijatelji, šira obitelj, poznati ljudi iz svijeta znanosti itd.); Tema 2. Slobodno vrijeme: Smisljeno raspoređivanje slobodnog vremena, elektronički i tiskovni mediji; Tema 3. Prijateljstvo i druženje, ljubav i zaljubljenost; Tema 4. Stanovanje: mjesto i kultura stanovanja, različite životne navike, kućanske obveze i život u zajednici; Moj svijet: razgovor o sebi, bližnjima, njihovim osobinama, izgledu; opis mjesta u kojem živimo, doma, ulice i četvrti, jezik kojim govorimo Tema 5. Promet; traženje obavijesti na kolodvoru, u prometnim sredstvima, na recepciji Tema 7. Blagdani, običaji i tradicija (četvrta godina učenja); Cjelina i tema 1. Obitelj: život u obitelji, snošljivost među članovima obitelji, razgovor o bližnjima; Tema 2. Prijatelji: društveno okruženje, značaj i vrijednost prijateljstva, problemi mladih, njihovi interesi i potrebe; Tema 3. Škola: život u školi, problemi koji se javljaju, težnja ka što boljim učincima rada i većem znanju; Tema 4. Slobodno vrijeme i aktivnosti koje pozitivno utječu na razvoj mladoga čovjeka: bavljenje sportom, odlasci u kino, kazalište, knjižnicu; opasnosti suvremenoga svijeta; Tema 5. Mediji: njegovanje kulture čitanja, korištenja medija u svakodnevicu; Tema 6. Stanovanje: mjesto stanovanja, kultura stanovanja, načini življenja nekad i danas; Tema 7. Zaštita okoliša: ugroženost prirode, značaj zaštite prirodnog okoliša. Tema 8. Briga za zdravlje; Tema 10. Putovanja: čari putovanja, upoznavanje novih krajeva i njihovih karakterističnih obilježja; Tema 12. Blagdani, običaji. Odgojno-obrazovna postignuća:

- učenik navodi imena i zasluge slavних osoba tijekom povijesti
- prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja i zanimanja
- prepoznaje rizične situacije po vlastitu sigurnost, zamke traženja posla preko oglasa, istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti
- opisuje u čemu se sastoji interkulturalni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice

- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, poštovanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- prepoznaje i suzbija predrasude
- iskazuje sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta u procesu donošenja odluka o vlastitom napredovanju
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače
- ima razvijene vještine otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija
- objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje
- kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Francuski jezik

Cjelina i tema 1. Veliki izumi, izumitelji, istraživači, znameniti ljudi i događaji. Ostale teme slično kao u engleskom i njemačkom jeziku.

Talijanski jezik

Četvrta godina učenja 7. razred, cjelina i tema broj 7. Zanati i zanimanja: djelatnik, mjesto, djelatnosti, proizvodi. Ostalo slično kao u engleskom i njemačkom jeziku.

Matematika

Tema 5. Primjena proporcionalnosti na rješavanje problema iz svakidašnjice. Obrazovna postignuća; primijeniti matematički postupak na zadatke iz svakidašnjice; Tema 8. Postotak. Računanje s postocima: Tema 9. Jednostavni kamatni račun: Ključni pojmovi: kamate, kamatna stopa, glavnica. Obrazovna postignuća; primjenjivati stečeno znanje u zadacima iz životnih situacija (na primjer, izrada obiteljskog proračuna, proračun učeničke zadruge, izleta i sl.); Tema 9. Jednostavni kamatni račun. Obrazovna postignuća; odrediti kamate i primijeniti ih na zadatke iz svakidašnjice; Tema 10. Prikazivanje i analiza podataka. Obrazovna postignuća; prepoznati obilježje skupa objekata, određivati vrijednosti tog obilježja; prikazivati prikupljene podatke o tom obilježju s pomoću tablice frekvencija i relativnih frekvencija te grafički s pomoću stupčastoga dijagrama i kružnoga dijagrama; izračunavati aritmetičku sredinu te interpretirati dobivene podatke. Korištenje metoda grupnog rada; organiziranje pomoći slabijim učenicima i sl.

Biologija

Zadaće: »razviti stajalište prema životu kao vrijednosti i upoznati mogućnosti očuvanja i zaštite prirode, upoznati ljepote svoje okoline (zavičaj, domovina) i značaj očuvanja prirodnih

ljepota i bogatstva za zdravlje i kvalitetu života«. Izborne teme: Tema 1. Istraživanje u biologiji

Korištenje metode grupnog rada, projektnog, istraživačkog.

Kemija

Zadaće: »razvijanje ekološke svijesti i odgovornost prema radnom i životnom okruženju, osposobljavanje za samostalno rješavanje problema, osposobljavanje za timski rad (razvijanje navike timskoga rada i suradničkoga učenja), usvajanje vještine rada prema uputama i davanje uputa za rad drugima«. Napomena: Metoda učeničkih miniprojekata. »Učenički miniprojekti omogućuju razvoj nekih pozitivnih navika kao što su priopćivanje, suradnja, poštovanje sugovornika, kultura dijaloga i drugo«. Izborne teme : Tema 5. Voda – temelj života.

Fizika

Zadaće: »učenike treba motivirati da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima«... »uvoditi u znanstveni način razmišljanja i odgajati za ispravan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini«, ... »osposobiti za samostalno rješavanje problema, ali i za konstruktivnu suradnju pri timskome radu«.

Povijest

Tema 1. Svijet i Hrvatska u osvit modernoga doba. Ključni pojmovi: enciklopedija, prosvjetiteljstvo, prosvijećeni apsolutizam, urbar, deklaracija neovisnosti, ustav; Tema 2. Oblikovanje modernog društva – znanost i tehnologija, industrijska revolucija. Ključni pojmovi: industrijska revolucija, urbanizacija, radništvo, radnička prava, slobodno vrijeme; Tema 3. Europa od Francuske revolucije do Bečkog kongresa (1789. – 1815.). Ključni pojmovi; Francuska revolucija, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, Građanski zakonik (Napoleonov kodeks); Tema 4. Hrvatski narodni preporod i pojava modernih nacija u Europi. Ključni pojmovi: Hrvatski narodni preporod (ilirski pokret) i nacija. Tema 5. Revolucija 1848. u Europi i Hrvatskoj. Ključni pojmovi: »proljeće naroda«, Zahtijevanja naroda, zastupnički Sabor, Bansko vijeće, apsolutizam; Tema 6. Društvo, kultura i promjene u svakodnevnom životu u prvoj polovici 19. st. Obrazovna postignuća: obrazložiti posljedice razvoja znanosti i tehnologije te njihova utjecaja na svakodnevni život (uspon građanstva, pojava i položaj radništva, rad djece u proizvodnji); opisati nastanak ideje socijalizma; Tema 7. Europa na vrhuncu moći: nastanak prvih modernih država u Europi. Ključni pojmovi: moderne države, imperijalizam, humanitarne organizacije. Obrazovna postignuća: obrazložiti pojavu politike imperijalizma; vrednovati važnost razvoja demokratskih sloboda (izborna pravo, građanska politička prava); obrazložiti pojavu humanitarnih organizacija te početke mirovnih konferencija i sporazuma. Tema 8. Hrvatska u sklopu Habsburške monarhije (Austro-Ugarska) u drugoj polovici 19. st. i početkom 20. stoljeća. Ključni pojmovi: političke stranke; Tema 9. Svijet u doba europske dominacije u 19. st. Ključni pojmovi: kolonijalizam, građanski rat, ropstvo, Hrvatska bratska zajednica; Tema 10. Društvo, kultura i promjene u svakodnevnom životu u drugoj polovici 19. st. i na početku 20. st. Ključni pojmovi: sufražetkinje. Obrazovna postignuća: opisati borbu za ženska prava te postupno mijenjanje položaja žena; Tema 11. Svjetska kriza i Prvi svjetski rat. Obrazovna postignuća. Opisati utjecaj rata na svakodnevnicu i opisati promjenu položaja žena.

Geografija

Tema 4. Klima i biljni pokrov. Obrazovno postignuće: navesti i opisati primjere očuvanja biološke raznolikosti; Tema 5. Stanovništvo. Obrazovna postignuća: razlikovati smjerove migracija u prošlosti i danas te njihove uzroke i posljedice; protumačiti različitost etničkoga i jezičkoga sastava stanovništva (indoeuropski jezici); Tema 10. Ostale države Sjeverne Europe. Obrazovno postignuće: opisati važnost geotermalne energije i energije vjetra; Tema 14. Europsko Sredozemlje. Obrazovno postignuće: obrazložiti značenje Sredozemlja tijekom povijesti i utjecaj na današnji gospodarski razvoj i kulturu; Tema 17. Države Jugoistočne Europe. Obrazovno postignuće: obrazložiti etnički i vjerski mozaik naroda; Tema 19. Ostale države Istočne Europe. Obrazovno postignuće: opisati zakonom zaštićene prirodne posebnosti i ekološke probleme (Beloveška prašuma, Černobil); Tema 20. Ujedinjavanje Europe. Ključni pojmovi; ujedinjavanje Europe, Europska unija. Obrazovna postignuća: obrazložiti razloge, važnost i oblike udruživanja u Europi; opisati proces proširivanja EU-a, navesti glavna tijela i ustanove EU-a; analizirati važnost i ulogu EU-a u Europi i svijetu; Tema 21. Hrvatska u Europi. Obrazovna postignuća: navesti primjere suradnje Republike Hrvatske s EU-om i drugim gospodarskim zajednicama; pronaći podatke o veleposlanstvima i konzularnim predstavništvima u našoj državi; Tema 23. Nesklad u gospodarskom razvoju Europe. Ključni pojmovi: životni standard, »jezgra«, »periferija«. Obrazovna postignuća: obrazložiti pojam razvijenosti i usporediti osnovne pokazatelje stupnja gospodarske razvijenosti po BDP-u i životnom standardu; odrediti mjesto razvijenosti Republike Hrvatske u odnosu na ostale države.

Tehnička kultura

Uvod: 1. Govor i komunikacija: usvajanje tehničkog nazivlja, poticanje i vježbanje priopćajnih sposobnosti pri raščlambi tehničkih izradaka, rasprave o izratku te uvođenje natjecateljskog komunikativnog ponašanja; 2. Pojedinaac i društvo: zajednički rad u skupini, poticanje snošljivosti i međusobnoga poštovanja pri izradi rada, razvijanje pojedinačnih sposobnosti i odgovornosti za učinjeno, profesionalno usmjerenje u međusobnom razgovoru učenika pri zajedničkom radu na zadatku; 3. Priroda i tehnika: sustavno razmišljanje i razvoj strategije za rješavanje problema, primjena i provjera prirodno-znanstvenih spoznaja u rješavanju neposredne zadaće, primjena suvremenog tehnološkog znanja; 4. Stvaralaštvo i istraživanje: poticanje stvaralaštva i sposobnosti oblikovanja pojedinačnim pokazivanjem osobnih mogućnosti i pronalazačko rješavanje problema, razvoj mogućnosti predočivanja pri sustavnom rastavljanju sklopova te planiranjem i projektiranjem objekata. 5. Zdravlje i kretanje: razvoj svijesti o zdravlju i sigurnosti pri uporabi alata i obradi materijala te razvoj fine motorike; 6. Održivi razvoj; 7. Održanje neovisnosti države i društva: ovo mogu ostvariti samo tehnički obrazovani i osposobljeni građani; 8. Rad, red, rezultat: provođenjem radnih vježbi učenici spoznaju da se planskim radom i redom uvijek može postići zadovoljavajući ishod. Navedena postignuća nastavnog predmeta u skladu su s usvojenim ciljevima razvoja obrazovanja EU-a u 21. stoljeću, izraženima u sintagmama – **obrazovanje za zaposlenje, samostalno djelovanje pojedinca i dobro funkcionirajuće društvo**. **Zadaće:** prepoznati moguća zanimanja u tehničko-tehnološkoj djelatnosti različitih područja; omogućiti učenicima s posebnim obrazovnim potrebama sudjelovanje u radnim vježbama i postizanje uspjeha u odabranim tehničko-tehnološkim sadržajima obrazovanja i rada. **Napomena:** Izvannastavne tehničke djelatnosti obuhvaćaju sustavno okupljanje učenika u tehničkim sekcijama i klubovima mladih tehničara. U pravilu se održavaju u prostorima škole po provjerenim programima i u suradnji s udrugama tehničke kulture; Tema 14. Pretraživanje obavijesti na Internetu; Tema 15. Rad s porukama.

Informatika

Zadaće: Shvaćati pravna i etička načela uporabe informacijske i komunikacijske tehnologije i raspraviti posljedice njihova narušavanja. Upotrebljavati multimedijske alate kao potporu vlastitoj i grupnoj produktivnosti u učenju. Odabrati i ocijeniti prikladna pomagala za rješavanje raznovrsnih zadataka i problema iz stvarnoga života. Tema 21. Uporaba vizualnog HTML uređivača za izradu osobne web stranice Tema 22. Struktura Interneta. Obrazovno postignuće: znati objasniti komunikacije uz pomoć Interneta. Tema 24. Davatelj usluga na Internetu. Ključni pojmovi: pristup Internetu; udomljavanje web-stranice.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Opće zadaće: Promicanje općih ljudskih vrijednosti; Omogućavanje osobne afirmacije učenika; Osposobljavanje za timski, skupni rad. Posebne zadaće. Odgojna: Učenici bi trebali uspostaviti pravilan odnos između slobode i odgovornosti te biti sposobni izražavati samopoštovanje i poštovanje prema drugima... u ovom razdoblju osobito treba obratiti pozornost na dolično ponašanje na satu i u školi, poticati na pomaganje drugim učenicima u razredu i školi te utjecati na kontrolu agresivnosti. Treba i nadalje poticati lijepo ponašanje i upućivati na njegovu važnost u životu, promicati uljudene navijačke navike te poštovati rasne i nacionalne razlike. Poistovjećivanje s nacionalnim simbolima (zastavom, grbom), isticanje vlastitoga nacionalnog identiteta i ponos pripadnosti domovini također je vrlo važno u ovom razvojnom razdoblju.

Vjeronauk

I. cjelina: Upoznajmo i izgradimo vlastitu osobnost.

Tema 1. Svatko je od nas jedinstven i potreban drugome.

Ključni pojmovi: čovjek kao vrhunac stvaranja, čovjek kao jedinstvena osoba, čovjek kao društveno biće. Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati i obrazložiti da je svaki čovjek jedinstveno i neponovljivo biće, uočiti da je svaki čovjek društveno biće i nužno upućen na druge ljude.

Tema 2. Izazovi puberteta.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti i navesti neke probleme s kojima se mladi najčešće susreću u pubertetu; uočiti razloge zbog kojih dolazi do sukoba i razmirica u odnosu prema roditeljima i drugim autoritetima te navesti načine rješavanja nastalih sukoba.

Tema 3. Idoli i ideali u izgradnji osobnosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti mladenačku potrebu za poistovjećivanjem, otkriti i kritički obrazložiti privid suvremenih idola koji se najčešće nameću mladima danas.

II. cjelina: Dekalog – pravila za život u ljubavi i slobodi.

Tema 1. Savjest – Božji glas u čovjeku.

Ključni pojmovi: savjest, pravo na savjest, ispravan sud savjesti.

Odgojno-obrazovna postignuća: shvatiti da svaki čovjek ima pravo živjeti po svojoj savjesti, uočiti načine i potrebu trajnog odgoja savjesti kako bi naša savjest bila ispravno formirana.

Tema 2. Božje zapovijedi – put u slobodu.

Ključni pojmovi: sloboda, ljudska prava. Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti da se sve zapovijedi svode na ljubav prema Bogu i bližnjemu; usporediti Dekalog i temeljna ljudska prava i uočiti njihovu povezanost.

Tema 3. Poštovanje tuđe imovine. Ključni pojmovi: privatno vlasništvo, krađa, tjelesna i duhovna djela milosrđa, pohlepa, zavist.

Odgojno-obrazovna postignuća: imenovati i protumačiti različite oblike krađe i povrede tuđeg vlasništva, imenovati djela milosrđa, prepoznati situacije u kojima je čovjek pozvan činiti djela milosrđa, uočiti i kritički obrazložiti opasnosti pohlepe, gramzivosti i zavisti, zauzimati se za jednostavnost i siromaštvo srca.

Tema 4. Poziv na istinoljubivost. Ključni pojmovi: istina, laž, krivo svjedočenje, ogovaranje, kleveta.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti i protumačiti važnost istine i istinoljubivosti u svakodnevnome životu, osvijestiti da svaki čovjek ima pravo na priopćavanje istine, imenovati i protumačiti najučestalije oblike povrede istine (laž, krivo svjedočenje, krivokletstvo, ogovaranje, klevetanje), prepoznati situacije kada se trebamo zauzimati za istinu, nastojati uvijek govoriti istinu.

III. cjelina Židovski narod i vjera.

Tema 1. Dijalog Židova i kršćana.

Ključni pojmovi: religijski dijalog, antisemitizam.

Odgojno-obrazovna postignuća: imenovati i opisati tragične posljedice antisemitizma, mržnje i progona Židova.

IV. cjelina: Da svi budu jedno.

Tema 1. Kršćani na drugi načina.

Odgojno-obrazovna postignuća: uvidjeti važnost odnosa poštovanja i tolerancije prema drugim kršćanskim vjeroispovijestima.

Tema 2. Ekumenski pokret.

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti važnost razvijanja ekumenske svijesti i osobnog angažmana.

V. cjelina: Tajna smrti i kršćanska vjera u vječni život.

Tema 1. Pred tajnom smrti.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati i obrazložiti kako čovjekova patnja ima smisla, probuditi našu brigu za bolesne.

XX. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u VIII. razredu osnovne škole

1. Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti građana

o Sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni

o Ustrojstvo pravosudnog sustava i njegova uloga u zaštiti ljudskih prava i pravne države

o Pravna država i pravda temelj demokracije i vladavine prava

o Pravna država i ideologija: Zašto nametanje neke ideologije može biti prepreka u ostvarivanju jednakosti građana pred zakonom?

o Društvena pravda – podjela u tri kategorije – proceduralna, korektivna i distributivna pravda

o Ustavna zaštita prava građana, pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost, suzbijanje diskriminacije

o Građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava zaštićena Ustavom Republike Hrvatske

o Pravo na privatnost i zaštita osobnih podataka

o Pravo na primjereni životni standard i socijalnu sigurnost

o Ravnopravnost osoba s invaliditetom

o Ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa

o Građanin, državljanin, stranac

o Problemi u svijetu: glad, siromaštvo, terorizam, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, kloniranje

o Uloga Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata

o Suzbijanje trgovanja ljudima

Ključni pojmovi:

sustav zaštite prava u Republici Hrvatskoj, Ustavni sud, pučki pravobranitelj/ica, pravobranitelj/ica za djecu, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, zakoni, ustrojstvo pravosudnog sustava Republike Hrvatske, pravna država, demokracija i vladavina prava, društvena pravda – proceduralna, korektivna i distributivna, ustavna zaštita prava, građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava, pravo na privatnost, zaštita osobnih podataka, pravo na primjeren životni standard, socijalna sigurnost, ravnopravnost osoba s invaliditetom, ravnopravnost između muškarca i žene, društvena isključenost, diskriminacija, građanin, državljanin, stranac, problemi u svijetu, humanitarno pravo, Ženevske konvencije, Crveni križ.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, zakoni te njihovu ulogu u zaštiti temeljnih ljudskih prava i suzbijanju diskriminacije
- navodi zašto se temeljna prava štite zakonima i Ustavom te navodi koja građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava štiti Ustav Republike Hrvatske
- opisuje i dokumentira podacima kako se u demokraciji štite temeljna ljudska prava; pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost; ravnopravnost u odnosu na dob, spol, rasu, etničku, vjersku, klasnu pripadnost i druge osobine
- objašnjava značenje prava na primjereni životni standard i prava na socijalnu sigurnost, odredbe Ustava kojima se uređuju ta prava, načine na koje se ona štite u Hrvatskoj i ograničenja koja se javljaju u uživanju tih prava
- objašnjava zašto je pravna država temelj svake demokracije i vladavine prava; da se temelji na jednakosti i jednakopravnosti
- objašnjava što znači pred zakonima imati ista prava bez obzira na naše vrijednosti, stajališta, fizičke i duševne osobine
- objašnjava da je pravna država iznad svake ideologije jer ideologije same po sebi znače isključivost prema onima koji drukčije misle; to povezuje s činjenicom ako bi ideologija bila u srži demokracije, svako bi diskriminatorno tretiranje pojedinaca ili skupine građana bilo demokratsko ponašanje
- objašnjava što je društvena isključenost, istražuje i opisuje koji se oblici društvene isključenosti mogu susresti u Hrvatskoj te koji su uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i hrvatsko društvo u cjelini
- povezuje društvenu isključenost s diskriminacijom i nepravdom
- obrazlaže zašto je ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa

- istražuje jesu li žene u Hrvatskoj slabije zastupljene na rukovodećim i upravljačkim položajima i slabije plaćene od muškaraca
- istražuje, navodi i opisuje probleme u suvremenom svijetu
- opisuje ulogu Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata te koja je uloga Crvenoga križa
- istražuje i dokumentira podatke o trgovanju ljudima (MUP, Hrvatski Crveni križ), postupke koji prethode otimanju i ropstvu te objašnjava načine zaštite

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Demokratska država i uloga građana u demokratskoj državi

- o Ishodišta demokracije prema Johnu Lockeu; društveni ugovor, formiranje demokratske vlasti i pravo naroda na sudjelovanje u vlasti, građani imaju pravo vladati, daju vlast onima koje biraju da ih predstavljaju i služe njihovim interesima odnosno zajedničkom dobru
- o Ustav Republike Hrvatske, narod izvor ustavne vlasti
- o Demokratska država, podjela i ograničenja vlasti
- o Socijalna država uključuje socijalnu solidarnost izraženu u ustavnoj kategoriji i znači ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima pridonose razvoju društva
- o Socijalna država na načelu solidarnosti pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovanog sustava/iz namjenskih doprinosa u poreznom sustavu. Zauzvrat građani ostvaruju pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav. Pitanje socijalne solidarnosti razvija se u grani prava pod nazivom socijalno pravo ili pravo socijalne sigurnosti
- o Efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti, suprotnost socijalne i pravne države – ljudi koji su ostavljeni na milost i nemilost mogu zaključiti da ništa ne duguju društvu i zašto bi ga potpomagali kad nitko nije njima pomogao
- o Korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima
- o Politika – javne politike, institucije, političke stranke, normativni i provedbeni procesi
- o Tipovi političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne
- o Političke stranke u Hrvatskoj, njihovi programi i uloga u razvoju zajedničkog dobra
- o Patriotizam, šovinizam, nacionalizam
- o Nadgledanje postupaka vlasti i rada demokratski izabраниh zastupnika na svim razinama – pravo i odgovornost građana u demokraciji, pravo građana na predstavke i žalbe, referendum,

na pravodobni odgovor, pravo peticije, pravo na prosvjed, štrajk, građanski neposluš, priziv savjest. Obilježja demokratskih i nedemokratskih režima

o Obrambeni Domovinski rat, iskaz težnje hrvatskog naroda za neovisnošću, demokracijom, pravnom državom i vladavinom prava. Državnost, suverenitet, međunarodno priznanje

o Europska unija – struktura i funkcioniranje Europske unije, ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije. Prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji . Izbori hrvatskih zastupnika i njihova uloga u Europskom parlamentu. Prava i odgovornosti europskoga građanina

o Procedure kojima izgrađujemo demokratske odnose i štitimo svoja prava i zajedničku dobrobit u razredu, školi, lokalnoj i nacionalnoj zajednici

o Civilno društvo – tko ga čini – udruga, zaklada, vjerska zajednica, sindikat, na kojim načelima djeluje i koja je njegova uloga u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije i osiguranju pravednog društva

Ključni pojmovi:

ishodišta demokracije prema Johnu Lockeu, društveni ugovor, ustav, formiranje demokratske vlasti, demokracija, narod izvor ustavne vlasti, pravo naroda na sudjelovanje u vlasti, trodioba vlasti, podjela i ograničenja vlasti, uloga vlasti, zajedničko dobro, socijalna država, socijalna solidarnost poreznim sustavom, efekt socijalne mržnje, korupcija i utaja poreza, politika – normativni i provedbeni procesi, javne politike, institucije, političke stranke, programi političkih stranaka, ustavna prava i odgovornosti građana, nadgledanje vlasti, tipovi političkih stranaka, patriotizam, šovinizam, nacionalizam, tri kategorije pravde, veza između pravila, zakona i vladavine prava, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti, Europska unija, Europsko vijeće, Europski parlament, europski građanin, obrambeni Domovinski rat, državnost, suverenitet, međunarodno priznanje, civilno društvo, udruga, zaklada, vjerska zajednica, sindikat, načela djelovanja i uloga civilnog društva.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– opisuje ishodišta demokracije prema Johnu Locku, objašnjava što je društveni ugovor; kako se formira demokratska vlast; zašto je svrha demokratske vlasti pridonositi razvoju zajedničkog (javnog) dobra

– objašnjava odakle pravo i obveza svakoga građanina u demokraciji da sudjeluje u vlasti

– određuje hrvatskoga građanina kao političkog subjekta i nositelja hrvatske državne vlasti

– objašnjava što je ustavna vlast i argumentira zašto je potrebna trodioba vlasti

– navodi razloge za ograničenje svakog oblika vlasti u demokraciji

- određuje socijalnu državu i socijalnu solidarnost kao ustavnu kategoriju i ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima pridonose razvoju društva
- opisuje socijalno pravo kao granu prava koje se bavi pitanjem socijalne solidarnosti
- objašnjava odakle socijalna država pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovanog sustava i odakle pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav
- objašnjava zašto korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima
- objašnjava zašto je suprotnost socijalne i pravne države efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti
- objašnjava na koje načine građani u demokraciji nadgledaju postupke vlasti i rad demokratski izabраних zastupnika na svim razinama odnosno može li se dovesti u pitanje opstanak demokracije kada su građani pasivni
- objašnjava što je politika, normativni i provedbeni procesi, javne politike, institucije, političke stranke
- opisuje tipove političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne
- navodi političke stranke u Hrvatskoj
- istražuje i objašnjava razliku u njihovim programima djelovanja i ulogu u razvoju zajedničkog dobra
- objašnjava što je i po čemu se razlikuje patriotizam, šovinizam i nacionalizam
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat te u lokalnoj zajednici i Republici Hrvatskoj
- razlikuje položaj građana u demokraciji i nedemokratskim režimima
- određuje Europsku uniju i način na koji ona funkcionira; navodi ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije
- opisuje prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji te što znači biti europski građanin
- opisuje kako se biraju hrvatski zastupnici i koja je njihova uloga u Europskom parlamentu
- objašnjava zašto je obrambeni Domovinski rat iskaz težnje hrvatskog naroda za neovisnošću, demokracijom, pravnom državom i vladavinom prava te je kao takav uvršten u Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske
- prikuplja podatke, istražuje i objašnjava sastavnice civilnog društva i njegovu ulogu u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije i osiguranju pravednog društva

- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice
- formulira, usklađuje i donosi pravila razreda kojima se štite temeljna prava u razredu i školi: pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talenta) i druga
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti
- drži se dogovorenih pravila razreda
- kreira mjere za pravednu nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila na načelima proceduralne, korektivne i distributivne pravednosti

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

- o Komunikacijske vještine – aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke
- o Suradnja i grupni rad: pojam i iskustvo suradnje, moderiranje radom skupine, dogovaranje, usklađivanje, iznošenje zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje
- o Društvena isključenost: predrasude, diskriminacija, koruptivno ponašanje, uključujući prepisivanje u školi
- o Mediji i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja: pojam i vrste medija (tiskovine, radio, TV, Internet), pozitivni i negativni utjecaj medija, prednosti i opasnosti Interneta, sigurnost na Internetu (u suradnji s informatikom), otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja
- o Volontiranje i dobrovoljni društveni rad u zajednici: volonterstvo, etički kodeks volontiranja, iskustvo volontiranja
- o Društvena solidarnost prema osobama s invaliditetom
- o Uloga pojedinca u društvenoj zajednici
- o Obitelj – temeljna društvena zajednica

Ključni pojmovi:

komunikacijske vještine, primjereno iskazivanje emocija, empatija, otpor vršnjačkom pritisku, vrste sukoba, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe, suradnja, društvena isključenost, mediji, kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, volontiranje, osobe s invaliditetom, pojedinac u društvenoj zajednici, obitelj temeljna društvena zajednica.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- koristi komunikacijske vještine – aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke
- određuje što je i koju ulogu imaju dijalog i pregovaranje u upravljanju sukobima
- navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada
- objašnjava važnost argumentiranja i dokazivanja temeljenog na činjenicama
- vodi i moderira rad grupe, usklađuje i oblikuje zaključke, izvješćuje o njima
- opisuje pojam i vrste medija (tiskovine, radio, TV, Internet), pozitivne i negativne utjecaje medija, prednosti i opasnosti Interneta, sigurnost na Internetu
- opisuje i dokumentira primjere društvene isključenosti, predrasuda, diskriminacije, koruptivnog ponašanja, uključujući prepisivanje u školi
- koristi se intelektualnim alatima za suzbijanje društvene isključenosti, neljudskog, ponižavajućeg i nepoštenog (koruptivnog) ponašanja
- obrazlaže što je dobrovoljni društveni rad u zajednici i zašto pridonosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini
- sudjeluje u akcijama solidarnosti i volontira
- iskazuje solidarnost i pruža pomoć učenicima s invaliditetom
- opisuje utjecaj hrabrih pojedinaca tijekom povijesti i danas koji su svojim djelovanjem utjecali na pravednije i humanije odnose u društvenoj zajednici
- objašnjava zašto je obitelj temeljna društvena zajednica zaštićena Ustavom Republike Hrvatske i odredbom UN-a

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Kulturni identiteti i međukulturni dijalog

o Osobni identitet i globalizacijski kulturni trendovi

o Obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj

o Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Ustavni zakon o nacionalnim manjinama

o Stereotipi i predrasude

o Međukulturni dijalog – alat razvoja demokratskih odnosa između većinske i manjinskih i religijskih kultura i alat društvenog i gospodarskog razvoja

o Doprinos velikana znanosti i umjetnosti hrvatske nacionalnosti, kao i pripadnika nacionalnih manjina koji su pridonijeli hrvatskom i svjetskom napretku

Ključni pojmovi:

identitet, globalizacijski kulturni trendovi, kulturni identiteti, kulturne različitosti, manjinske kulture, većinska kultura, stereotipi, predrasude, međukulturni dijalog, izgradnja zajedničke domovinske kulture, suzbijanje predrasuda, doprinos velikana znanosti i umjetnosti hrvatske nacionalnosti, kao i pripadnika nacionalnih manjina hrvatskom i svjetskom napretku.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava što je identitet, a što globalizacijski kulturni trendovi
- objašnjava značenje kulturnog identiteta
- opisuje obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj
- opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje u izgradnji zajedničke hrvatske kulture
- opisuje u čemu se sastoji interkulturni dijalog i zašto je važan za društveni i gospodarski razvoj demokratske zajednice
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, poštovanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- prepoznaje i suzbija predrasude većinske nacije prema nacionalnim manjinama te nacionalne manjine prema većinskoj naciji
- istražuje i opisuje doprinos hrvatskom i svjetskom napretku velikana znanosti i umjetnosti, pripadnika hrvatske nacionalnosti, kao i pripadnika nacionalnih manjina

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- o Održiv razvoj lokalne sredine i Hrvatske te društveno odgovorno gospodarstvo
- o Tržišna konkurentnost, kompetentnosti ljudskih resursa, izbor zanimanja i cjeloživotno učenje
- o Uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- o Prava potrošača i odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljska i društvena stabilnost, zaštita okoliša
- o Financijsko planiranje i racionalno upravljanje novcem

- o Pojava dužničkog ropstva i organiziranje građana za zaštitu svojih prava
- o Uloga inovativnosti, rada i proizvodnje u stvaranju osobnog i društvenog bogatstva
- o Domoljublje na djelu – stvaranje osobnog i društvenog bogatstva te očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti poduzetnošću, istraživanjem, rješavanjem problema, radom i proizvodnjom
- o Poduzetnost u uočavanju, istraživanju i rješavanju problema školske i lokalne zajednice (metoda *projekt građanin, radionica budućnosti i sl.*)
- o Novac – mjerilo rada, rad – temeljna ljudska vrijednost
- o Pravo na pravednu naknadu za rad
- o Sindikalno organiziranje i uloga sindikata u zaštiti radničkih prava
- o Izrada mape osobnog razvoja

Ključni pojmovi:

održivi razvoj Hrvatske, društveno odgovorno gospodarstvo, konkurentnost, izbor zanimanja, cjeloživotno učenje, proračun, uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna, prava potrošača, odgovorna potrošnja, novac, etičan odnos prema novcu; dužničko ropstvo, rad – temeljna ljudska vrijednost, domoljublje na djelu, zaštita i razvoj zajedničkog dobra, proizvodnja, rješavanje problema, poduzetnost, inovativnost, pravo na pravednu naknadu za rad, sindikalno organiziranje, uloga sindikata, zaštita radničkih prava, planiranje i postavljanje prioriteta, mapa osobnog razvoja.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje što je održiv razvoj lokalne sredine i Hrvatske i društveno odgovorno gospodarstvo
- objašnjava i potkrepljuje primjerima važnost tržišne konkurentnosti, kompetentnosti ljudskih resursa, izbora zanimanja i cjeloživotnog učenja
- opisuje ulogu građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- opisuje i potkrepljuje primjerima iz vlastitog iskustva odgovornu potrošnju u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama, obiteljsku i društvenu stabilnost i zaštitu okoliša
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače
- demonstrira vještine otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija
- objašnjava kako potrošači mogu utjecati na kvalitetu i dostupnost privatnih i javnih usluga i koji je utjecaj privatizacije javnih usluga na živote potrošača u Hrvatskoj

- objašnjava načine financijskog planiranja i racionalnog upravljanja novcem
- objašnjava pojavu dužničkog ropstva i organiziranje građana za zaštitu svojih prava
- opisuje svojim riječima što je domoljublje na djelu – stvaranje osobnog i društvenog bogatstva te očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti poduzetnošću, istraživanjem, rješavanjem problema, radom i proizvodnjom
- objašnjava ulogu inovativnosti, rada i proizvodnje u stvaranju osobnog i društvenog bogatstva
- sudjeluje u projektnom izboru, istraživanju i rješavanju problema školske i lokalne zajednice
- demonstrira etičan odnos prema novcu
- obrazlaže zašto je novac mjerilo rada, zašto je rad temeljna ljudska vrijednost i zašto se prema novcu treba odnositi kao rezultatu ljudskog rada
- opisuje izvorišta temeljno pravo na rad i pravednu naknadu za rad
- opisuje ulogu sindikata u zaštiti prava radnika i oblike sindikalnog organiziranja
- u **mapi osobnog razvoja dokumentira svoje organizacijske sposobnosti**, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili područje profesionalne karijere

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

- o Održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Hrvatske
- o Pravo na zdrav okoliš i održivi razvoj zajednice
- o Utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- o Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi:

održivi razvoj, pravo na zdrav okoliš, zaštita okoliša, prirodna i kulturna dobra, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava što je održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Hrvatske

- objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- prati i opisuje primjere pozitivnih i negativnih utjecaja domaćeg i međunarodnoga gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša
- sudjeluje u akcijama zaštite i pokazuje privrženost očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske
- prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje

XXI. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri u VIII. razredu osnovne škole

Ovisno o ishodu izvanučioničke i praktične aktivnosti provode se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti za njihovo potpunije razumijevanje iskustvenim učenjem i zaključivanjem, a mogu se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

Korištenje radionice budućnosti za uočavanje i analiziranje društvenih problema, inovativno razmišljanje o mogućim rješenjima problema i izrada plana aktivnosti za ostvarenje rješenja problema (postupak *Radionice budućnosti* opisan u *Zbirci metoda prikladnih za učenje i poučavanje* Građanskog odgoja i obrazovanja: www.azoo.hr) Sudjelovanje u školskoj, županijskoj i državnoj smotri *Projekt građani* Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnim smotrama «...*Da sam zastupnik/zastupnica u Hrvatskom saboru*» Sudjelovanje u natjecanju za učenike osnovnih škola »*Koliko poznaješ Hrvatski sabor?*« Uz temu *Pravo na privatnost i zaštita osobnih podataka* iz Ljudsko-pravne dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja koristiti *Europski dan zaštite osobnosti i privatnih podataka koji se obilježava 28. siječnja*. Povezivanje učenja za građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava s obilježavanjem posebnih dana (npr. Dan neovisnosti, Dan Domovinske zahvalnosti, Dan ljudskih prava, Dan sjećanja na Vukovar, Dan sjećanja na žrtve Holokausta, Dan volontera, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama; Tjedan solidarnosti Hrvatskog Crvenog križa; Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Dani profesionalnog usmjerenja itd.).

XXII. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika u VIII. razredu osnovne škole

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a potom utvrde kriteriji vrednovanja.

U mapi osobnog razvoja učenik upisuje što je tijekom godine radio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i s kojim se teškoćama susretao, izrađuje plan svojeg daljnjeg profesionalnog razvoja. Dokumentira svoje organizacijske sposobnosti, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita **područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili**

područje profesionalne karijere; Unosi potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja, potvrde o sudjelovanju u školskim, županijskim i državnoj smotri *Projekt građanin*, o sudjelovanju u školskim, županijskim i državnim smotrama »...*Da sam zastupnik/zastupnica u Hrvatskom saboru*«; o sudjelovanju u natjecanju za učenike osnovnih škola »*Koliko poznaješ Hrvatski sabor?*« i sl.

XXIII. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u VIII. razredu osnovne škole

Hrvatski jezik

U nastavku teksta predlažu se teme u sklopu svih četiriju područja Hrvatskoga jezika. No, važno je napomenuti da se integracija i korelacija može ostvarivati i u sklopu drugih tema i izbornih sadržaja s obzirom na općepoznata načela nastave Hrvatskoga jezika, npr. lingvometodički predložak za bilo koju nastavnu temu (implicitno ili eksplicitno) može poticati ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja. O tome može (i mora) odlučiti svaki učitelj planirajući i programirajući svoju nastavu. **Nastavno područje:** Jezik. **Tema:** Nastajanje riječi. **Obrazovna postignuća:** prepoznavanje i razumijevanje različitih tipičnih načina nastajanja riječi; primjena različitih načina nastajanja riječi na nekoliko primjera; **Tema:** Frazemi. **Obrazovna postignuća:** prepoznavanje frazema; poznavanje osnovnih obilježja frazema, razumijevanje i tumačenje frazema; prepoznavanje osnovnoga i prenesenoga značenja na jednostavnijim primjerima; prikladna uporaba poznatijih frazema. **Tema:** Izricanje pogodbe, mogućnosti i želje složenim rečenicama. **Obrazovna postignuća:** prepoznavanje, razumijevanje i izricanje pogodbe, mogućnosti i želje kondicionalima; **Tema:** Zavičajni govor i narječje prema književnome jeziku. **Obrazovna postignuća:** razlikovanje zavičajnoga narječja, govora i književnoga jezika; prevođenje na vertikalnoj razini: književni jezik – narječje. **Tema:** Povijest hrvatskoga jezika od 20. Stoljeća. **Obrazovna postignuća:** poznavanje temeljnih podataka o hrvatskome jeziku u 18., 19. i 20. stoljeću; razumijevanje važnosti prošlih događaja u razvoju hrvatskoga jezika; razumijevanje naziva – hrvatski književni jezik i hrvatski standardni jezik. **Nastavno područje:** Jezično izražavanje. **Tema:** Različitost stilova. **Obrazovna postignuća:** prepoznati i razlikovati književnoumjetnički, znanstveni, novinarski, administrativno-poslovni i razgovorni stil; razumjeti potrebe za različitim stilovima izražavanja; **Tema:** Razgovorni stil. **Obrazovna postignuća:** primjećivati obilježja razgovornoga stila i njime se primjereno služiti; **Tema:** Rasprava. **Obrazovna postignuća:** slušati i primjereno nastupiti u raspravi, osvijestiti važnost dokazivanja (argumentiranja) u komunikaciji, jasno iznositi svoje dokaze (argumente) izražavajući misli i stajališta u pisanoj i govorenoj komunikaciji; **Tema:** Problemski članak. **Obrazovna postignuća:** razlikovati problemski članak i kritiku od drugih tekstova; **Tema:** Novinarski stil. **Obrazovna postignuća:** čitati i razumjeti primjerene tekstove pisane novinarskim stilom, primjećivati obilježja novinarskoga stila, izdvajati najvažnije obavijesti iz novinarskog članka, intervju kao oblik razgovora; **Tema:** Administrativno-poslovni stil. **Obrazovna postignuća:** čitati i razumjeti primjerene tekstove pisane administrativno-poslovnim stilom, upoznati stilska obilježja zapisnika, zahtjeva i prijave, moći ispuniti uobičajene administrativne obrasce (brzopis, pretplatni listić, anketu, prijavnicu); **Tema:** Osvrt ili prikaz. **Obrazovna postignuća:** upoznati obilježja osvrt ili prikaza, pisati osvrt ili prikaz o odabranoj temi služeći se bilješkom ili natuknicama; **Tema:** Pismo. **Obrazovna postignuća:** upoznati obilježja osobnoga i otvorenoga pisma, napisati otvoreno pismo poštujući uljudbena pravila i formu pisma, razlikovati stilska obilježja otvorenoga i osobnoga pisma u odnosu na službeni dopis; **Nastavno područje:** Književnost. **Tema:** Pristup temi u

književnome djelu: humor, ironija i satira. **Obrazovna postignuća:** uočiti odnos pripovjedača, pjesnika i dramskoga pisca prema temi; **Tema:** Putopis. **Obrazovna postignuća:** uočiti obilježja putopisa; **Tema:** Novela. **Obrazovna postignuća:** uočavati odnose među likovima u noveli; **Tema:** Književnost – umjetnost riječi. **Obrazovna postignuća:** uočavati kako se ista tema ostvaruje u različitim književnim rodovima i vrstama; **Tema:** Književna baština. **Obrazovna postignuća:** opisati ulogu Marka Marulića u hrvatskoj književnosti i imenovati jednoga književnika starije hrvatske književnosti svoga zavičaja; **Nastavno područje:** **Medijska kultura.** **Tema:** U potrazi za knjigom. **Obrazovna postignuća:** pronaći podatke o određenome naslovu kataloškim ili računalnim pretraživanjem.

Likovna kultura

Međupredmetnom provedbom i izvanučioničkim aktivnostima Likovne kulture i Građanskog odgoja i obrazovanja mogu se u učenika proširiti spoznaje o uređenju i strukturi svijeta u kojemu živi. Učenjem likovnog jezika kao jednim od oblika komunikacije i odgojem temeljenim na razvijanju pozitivnih emocija i iskustava učenici će formirati obrasce ponašanja i mišljenja koji će utjecati na njihove buduće odluke. Odgojna vrijednost stvaralaštva učenika odrazit će se na formiranje i stjecanje novog znanja, vještina i stajališta. Učenici će sadržajne pojmove strukturnom korelacijom postupno otkrivati i uz to razvijati individualne načine izražavanja. Prevladavanjem konvencionalnih i stereotipnih ponašanja, a poticanjem i ovladavanjem pozitivnih, otvorenih i suradničkih, učenici će birati, mijenjati sebe i okolinu na temelju vlastitog iskustva. Uz razvoj likovne kreativnosti jačat će samopouzdanje u učenika (uz mogućnost izbora, vrednovanja i samovrednovanja, izrada vlastite likovne mape, javna izložbena djelatnost, sudjelovanje u kulturnim događajima u školi i javnim prostorima muzeja i galerija, otkrivanjem povijesno i društveno-značajnih ostvarenja likovnih umjetnika, razvijanjem likovnoga govora, vlastitom likovnom kreacijom i intervencijama u prostoru itd.) s ciljem poticanja i očekivanih postignuća učenika kao ravnopravnih i aktivnih građana svijeta. **Nastavno područje:** Prostorno oblikovanje/3D. **Tema 8. Ritam i simetrija likova.** **Ključni pojmovi:** alternacija, repeticija, ornament, simetrija, ritam ploha. **Obrazovna postignuća:** uočiti, izraziti, vrednovati i spoznati u ornament alternaciji, repeticiji i simetriji likova (u kontekstu izrade mape osobnog razvoja); **Izborne teme;** **Nastavno područje,** *Plošno oblikovanje/2D;* **Tema 3. Boja – Oblik i boja.** **Ključni pojmovi:** industrijski dizajn, funkcija, asocijativnost, primijenjena umjetnost. **Obrazovna postignuća:** uočiti, vrednovati i spoznati značenje kompozicije, kadriranja, crta, boja, svjetla, sjena i kontrasta te vremena i pokreta u stvaranju filma (u kontekstu izvanučioničkih aktivnosti, nadopune pojedine tematske aktivnosti ili samostalno). **Nastavno područje;** *Prostorno oblikovanje/3D;* **Tema 1. Oblikovanje prostornih površina.** **Ključni pojmovi:** umjetnička instalacija, urbanizam, nacionalna baština, performans. **Obrazovna postignuća:** uočiti, izraziti, vrednovati i spoznati mogućnosti oblikovanja prostornih površina i umjetničkih instalacija iz primjera urbanizma, graditeljstva, nacionalne baštine, performansa (u kontekstu izvanučioničkih aktivnosti, nadopuna pojedine tematske aktivnosti ili samostalno te važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice). **Zadaće:** Sposobnosti; uspostavljanje korelacijskih veza nastave likovne kulture sa sadržajima drugih nastavnih predmeta. Stajališta; zainteresiranost i skrb za kulturnu i prirodnu baštinu.

Glazbena kultura

Uvod; »glazba je...idealno područje za snažno poticanje pozitivnih emocija, osjećaja pripadnosti, zajedništva i snošljivosti. Ona može dati snažan doprinos rastućoj potrebi poticanja i izgradnje kulture nenasilja među školskom djecom«.

Strani jezici

Engleski jezik

Cjeline i teme (peta godina učenja): Tema 1. Čovjek u obiteljskom i društvenom krugu – problemi mladih, razgovaranje o neprihvatljivom ponašanju mladih..., odabir zanimanja i traženje zaposlenja, važnost učenja stranih jezika: Tema 2. Mladi i njihovi interesi – provođenje slobodnog vremena (mediji, glazba...): Tema 3. Putovanje – planiranje putovanja, snalaženje u stranoj zemlji, izvještavanje o putovanju...Hrvatska kao turističko odredište: Tema 4. Svijet oko nas – razgovaranje o problemima u svijetu: glad, siromaštvo, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, razvoj tehnologije – računalo, Internet, mobitel: Tema 6. Blagdani (osma godina učenja); Tema 1. Čovjek u obiteljskom i društvenom krugu – problemi mladih, razgovaranje o neprihvatljivom ponašanju mladih..., odabir zanimanja i traženje zaposlenja, važnost učenja stranih jezika; Tema 2. Mladi i njihovi interesi – provođenje slobodnog vremena (mediji, glazba...); Tema 3. Putovanje – planiranje putovanja, snalaženje u stranoj zemlji, izvještavanje o putovanju...Hrvatska kao turističko odredište: Tema 4. Svijet oko nas – razgovaranje o problemima u svijetu: glad, siromaštvo, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, razvoj tehnologije – računalo, Internet, mobitel; Tema 6. Blagdani, Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Njemački jezik

Cjeline i teme (osma godina učenja): Tema 1. Mladi u obiteljskom i društvenom okruženju: odnosi među naraštajima, problemi mladih, pripadnost skupini i izdvojenost; Tema 2. Europsko okruženje, multikulturalnost i važnost učenja stranih jezika: sličnosti i povezanosti kultura, predrasude i stereotipi, EU, uloga višejezičnosti kod nas i u Europi; jezični portfolio, poznate osobe iz svijeta umjetnosti i znanosti: Tema 3. Kultura i supkultura mladih: Tema 4. Zaštita okoliša, briga o zdravlju, zdrava prehrana: Tema 5. Problemi društva, oblici prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja, civilno društvo i nevladine udruge, briga i pomoć potrebitima. Tema 6. Obrazovanje za budućnost: odabir zanimanja, školovanje: Tema 8. Slobodno vrijeme i praznici; Tema 9. Blagdani (Peta godina učenja) iste teme kao i 8. godina učenja.

Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija

Učenik:

- opisuje obilježja vlastite kulture i kulture jezika koji uči
- opisuje u čemu se sastoji interkulturalni dijalog i zašto je važan, opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, prihvaćanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- prepoznaje i suzbija međukulturalne predrasude

- istražuje velikane znanosti i umjetnosti i njihov doprinos
- iskazuje sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta u procesu donošenja odluka o vlastitom napredovanju
- učinkovito planira, organizira i provodi društvene aktivnosti, projektno planiranje, primjenjuje podjelu rada/zaduženja, pravedno vrednuje doprinos, hvali uspjeh, uči iz neuspjeha i sl.
- prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja i zanimanja
- određuje što je i koju ulogu imaju dijalog, pregovaranje, dokazivanje temeljeno na činjenicama, donošenje zajedničkih zaključaka u upravljanju sukobima
- navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada
- vodi i moderira rad grupe, oblikuje zaključke i izvješćuje o njima
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače
- demonstrira vještinu otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija;
- prepoznaje rizične situacije po vlastitu sigurnost (droga, alkohol...)
- objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša
- kulturološka i interkulturalna kompetencija.

Francuski jezik

Cjeline i teme za 8. razred (francuski kao 1. strani jezik): 1. Francuska i Europska unija, Vijeće Europe, Deklaracija o pravima čovjeka i djeteta, europska himna; 2. Školski sustav u Hrvatskoj i Francuskoj, multikulturalnost; 3. Problemi čovječanstva, ekološki problemi; 4. Televizija, televizijski kanali, emisije, programi; 6. Klimatske promjene; 7. Život u suvremenom društvu, bavljenje društveno-korisnim radom; 8. Blagdani, svetkovine i pučki običaji Francuske.

Odgojno-obrazovna postignuća:

Jezične funkcije (pisanje životopisa, uporaba informatičke tehnologije, opisivanje tradicionalnih i folklornih običaja u Francuskoj i usporedba s običajima u Hrvatskoj, izražavanje osobnog stajališta prema nečemu, izricanje potrebe, zabrane i upozorenja,

predlaganje, prihvaćanje i odbijanje prijedloga) *Kultura i civilizacija* (ustanove i simboli EU-a, interkulturalnost) *Strategije učenja i služenja znanjem*.

Cjeline i teme za 8. razred (francuski kao 2. strani jezik): 2. Slavni ljudi, povijesne ličnosti; 5. Europa jučer i danas, Europska unija, Vijeće Europe, Deklaracija o pravima čovjeka i djeteta, Deklaracija o principima snošljivosti, multikulturalnost, višejezičnost, europska himna; 7. Stop nasilju – solidarnost na djelu, rasna i vjerska snošljivost, ksenofobija; 8. Problemi čovječanstva, glad, siromaštvo; 9. Školski sustav u Hrvatskoj i Francuskoj, profesionalna orijentacija, izbor srednje škole; 10. Blagdani, državni praznici

Odgojno-obrazovna postignuća:

Jezične funkcije (izricanje namjere, potrebe, zabrane i pogodbe, izražavanje slaganja i neslaganja, suosjećanja, kritike, samokritike, izražavanje stajališta) *Kultura i civilizacija* (sličnosti i različitosti u hrvatskoj kulturi i kulturi nekih država frankofonog područja, prepoznavanje stereotipa i predrasuda) *Strategije učenja i služenja znanjem*.

Talijanski jezik

(Peta godina učenja)

Tema: Čovjek u obiteljskom i društvenom krugu – problemi mladih, razgovaranje o neprihvatljivom ponašanju mladih, opis osobe, ponašanje i izgled, Tema: Odabir zanimanja i traženje zaposlenja, važnost učenja stranih jezika, Tema: Tisak za mlade: Pisma uredništvu, odnosi s roditeljima i vršnjacima, problemi mladih, izgled, simpatije. Pravila društvenoga ponašanja, Tema: Odnosi među narodima: kontinenti i njihovi stanovnici, različite zemlje, nacionalnosti, jezici, zastave, zajednički problemi, Tema: Ekologija i zdrav život; očuvanje Zemlje od onečišćenja, ekološko osvješćivanje i svjesno djelovanje na očuvanju okoliša u gradu i u prirodi. Tema: Svakodnevni život tipične talijanske obitelji: ponašanje članova obitelji, odnosi među članovima obitelji, Tema: Prometna sredstva, pravila ponašanja u prometu, Tema: Sudjelovanje u natjecanju: iznošenje vlastitoga stajališta i mišljenja; odnos među vršnjacima, Tema: Uloga televizije u svakodnevnom životu: kritika, prednosti i nedostaci odnos prema pojedinim emisijama, Tema: Čovjek u obiteljskom i društvenom krugu

Tema: Moda i odijevanje: kupovanje odjeće i obuće; vanjski izgled, različitosti u imovinskom statusu mladoga naraštaja, statusni simboli, Tema: Blagdani, običaji, tradicija.

(Osma godina učenja)

Tema: Pisanje životopisa, Tema: Računalo i Internet: prednosti i nedostaci, Tema: Ekološki aspekti života... zaštita životinja, borba za opstanak rijetkih vrsta, Poznate povijesne ličnosti: njihove značajke i zanimanja, Usporedba školskog sustava u Italiji i Hrvatskoj. Odgojno-obrazovna postignuća: kulturološka i interkulturalna kompetencija

Klasični jezici, latinski

Učenje klasičnih jezika podrazumijeva kulturno-povijesni i civilizacijski kontekst. Prevođenjem latinskih tekstova učenici usvajaju različite spoznaje o rimskoj civilizaciji. Tijekom četiri godine učenja latinskoga jezika učenici moraju naučiti sadržaje iz područja:

- književnosti,
- povijesti,
- kulture i civilizacije.

Kulturno-povijesni i civilizacijski sadržaji nisu nužno ovisni o pojedinim nastavnim cjelinama i temama, nego oni čine jedinstven korpus znanja iz tog područja koje učenik tijekom četiri godine učenja latinskoga jezika mora usvojiti:

- književnost: usvojiti znanje o glavnim predstavnicima rimske književnosti te o osnovnim značajkama hrvatskog latinizma,
- povijest: usvojiti znanje o osnovnim događajima i razdobljima rimske povijesti; povezati ih s temeljnim pojmovima arheologije i hrvatskom kulturnom baštinom,
- kultura i civilizacija: usvojiti znanje o glavnim značajkama rimske kulture, mitologije i o najvažnijim običajima starih Rimljana; književno-povijesne i religijsko-mitološke sadržaje treba povezivati s važnijim sadržajima iz grčke kulture i civilizacije.

Rad u grupama, parovima ili nekim drugim oblicima učeničkog udruživanja. Usvajanje vještina u ovim oblicima rada vježba su za primjenu zakonitosti tinskog rada s kojim će se učenici svakako susresti u kasnijoj fazi svoga poslovnog, ali i privatnog života. Preporučuju se različiti oblici usmenog ili pisanog izlaganja kao npr. referati, debate, radionice, izrada plakata, kvizovi i sl. Preporučuje se izrada mentalnih mapa, posebice nakon svake tematske cjeline. Terenska i projektna nastava

Klasični jezici, grčki

Učenje klasičnih jezika podrazumijeva kulturno-povijesni i civilizacijski kontekst.

Prevođenjem grčkog teksta učenici usvajaju različite spoznaje o grčkoj civilizaciji. U dvije godine učenja grčkog jezika učenici moraju upamtiti sljedeće sadržaje iz područja:

- književnosti,
- povijesti,
- kulture i civilizacije.

Kulturno-povijesni i civilizacijski sadržaji nisu nužno ovisni o pojedinim nastavnim cjelinama i temama, nego čine jedinstveni korpus znanja iz tog područja koje učenik tijekom dvije godine učenja grčkog jezika mora usvojiti:

- književnost: učenici usvajaju znanje o glavnim predstavnicima grčke književnosti,
- povijest: učenici usvajaju znanje o osnovnim događajima i razdobljima grčke povijesti. Povezivati ih s temeljnim pojmovima arheologije i hrvatskom kulturnom baštinom.

– kultura i civilizacija: učenici usvajaju znanje o glavnim značajkama grčke kulture, mitologije i bitnim obilježjima i običajima starih Grka.

Zadaće nastave grčkog jezika:

– daje učeniku uvid u grčku kulturu i njezin doprinos oblikovanju Europe i to na zaokruženom i vremenski udaljenome modelu koji mu je dostupan u obliku tekstova,

– uz pomoć tekstova učeniku se prezentira kako se pojedina kultura iskazuje u samoprikazivanju, kako se oblikuje diferencirajući se integracijom s jednom stranom kulturom – rimskom, kako stvara i razvija osebujnu socijalnu strukturu i kako dalje prenosi bitne vlastite elemente,

– dovodi do spoznaje o isprepletenosti kultura prošlosti sa suvremenim iskustvom,

– potiče prihvaćanje humanističkih vrijednosti,

– budi svijest o poštovanju drugih kultura i duhovnih vrijednosti različitih civilizacija i poštovanje prema vlastitim korijenima,

– razvija sposobnost kritičke prosudbe.

Rad u grupama, parovima ili nekim drugim oblicima učeničkog udruživanja. Usvajanje vještina u ovim oblicima rada vježba su za primjenu zakonitosti timskog rada s kojim će se učenici svakako susresti u kasnijoj fazi svoga poslovnog, ali i privatnog života. Preporučuju se različiti oblici usmenog ili pisanog izlaganja kao npr. referati, debate, radionice, izrada plakata, kvizovi i sl. Preporučuje se izrada mentalnih mapa posebice nakon svake tematske cjeline. Terenska i projektna nastava.

Matematika

Obrazovna postignuća; primjenjivati stečeno znanje u zadacima iz životnih situacija (na primjer, izrada obiteljskog proračuna, proračun učeničke zadruge, izleta i sl.)

Korištenje metoda grupnog rada; organiziranje pomoći slabijim učenicima i sl.

Biologija

Teme: Prevencija rizičnih ponašanja i uporabe sredstava ovisnosti; Odgovornost prema vlastitom zdravlju; Humani odnosi među spolovima; Napomena: Korištenje metode grupnog rada, projektnog, istraživačkog rada.

Kemija

Zadaće: »razvijanje ekološke svijesti i odgovornost prema radnom i životnom okruženju, osposobljavanje za samostalno rješavanje problema pri svakodnevnoj uporabi predmeta široke namjene, npr. pravilan izbor prehrambenih namirnica, osjetljivost prema racionalnoj uporabi materijala (npr. plastika), osposobljavanje za samostalnu izradu predmeta od prirodnih materijala (npr. odjevnih ili građevnih od prirodnih materijala – pamučne tkanine, drveni predmeti), osposobljavanje za timski rad (razvijanje navike timskoga rada i suradničkoga

učenja), usvajanje vještine rada prema uputama i davanje uputa za rad drugima«. Napomena: Metoda učeničkih miniprojekata. »Učenički miniprojekti omogućuju razvoj nekih pozitivnih navika kao što su priopćivanje, suradnja, prihvaćanje sugovornika, kultura dijaloga i drugo«. Izborne teme; Tema 2. Kemija hrane; Tema 5. Gospodarenje otpadom; Tema 6. Proizvodnja hrane (interdisciplinarno s biologijom).

Fizika

Zadaće: »učenike treba motivirati da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima«... »uvoditi u znanstveni način razmišljanja i odgajati za ispravan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini«, ... »osposobiti za samostalno rješavanje problema, ali i za konstruktivnu suradnju pri timskome radu«, »učenik će razvijati kritička stajališta prema odgovornoj uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije i podići razinu svijesti za pitanja zaštite podataka, privatnosti i autorskih prava«.

Povijest

Tema 1. Versajski poredak: ključni pojmovi; mirovni ugovori, Liga naroda. Obrazovna postignuća: analizirati izvore (mirovni ugovori s poraženim državama i posebno Wilsonovih »14 točaka«), uočiti i odrediti posljedice za poslijeratnu Europu i svijet (posebice odnose među velesilama: Velika Britanija, Francuska, Njemačka, Italija, Japan, SAD) u 1920-im godinama; uočiti i obrazložiti uzročno-posljedičnu vezu između versajskog poretka i novoga svjetskog sukoba; opisati nastanak te navesti ciljeve i slabosti Lige naroda. Tema 2. Demokratski procesi između dvaju ratova. Ključni pojmovi: izolacionizam, sufražetkinje, burza, inflacija, Velika gospodarska kriza. Obrazovna postignuća: navesti primjere europske demokracije, uočiti i obrazložiti uzroke i posljedice velike gospodarske krize; opisati društvene promjene između dvaju ratova; opće pravo glasa za muškarce, promjena u položaju žena i zahtjevi za pravo glasa, poboljšanje položaja radnika...), Tema 3. Totalitarni režimi između dvaju ratova. Ključni pojmovi: boljševizam, komunizam, fašizam, militarizam, rasizam, nacizam, antisemitizam, totalitarizam. Obrazovna postignuća: opisati uspon fašista, nacista i komunista do vlasti te na temelju povijesnih izvora obrazložiti kako totalitarni režimi utječu na život građana (stradanja po političkoj, klasnoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili vjerskoj osnovi); usporediti glavne značajke pojedinih totalitarnih režima (naglasiti stradanje ljudi u svim trima totalitarnim režimima); usporediti i vrednovati kulturu, umjetnost i sport u službi totalitarnih režima sa životom u demokraciji. Tema 4. Hrvatska u prvoj Jugoslaviji. Ključni pojmovi: unitarizam, šestosiječanjska diktatura, komunistički pokret, ustaški pokret. Obrazovna postignuća: usporediti obilježja razdoblja parlamentarizma i razdoblja diktature i strahovlade; osuditi pojave hegemonizma i dominantnih ideologija te naglasiti važnost očuvanja nacionalnog identiteta; obrazložiti nastanak komunističkog i ustaškog pokreta Tema 5. Znanost i kultura u prvoj polovici 20. stoljeća u svijetu i u Hrvatskoj. Obrazovna postignuća: opisati najvažnije društvene i kulturne promjene u međuratnom razdoblju; ...imenovati hrvatske kulturne, znanstvene i vjerske ustanove i njihov rad. Tema 6. Drugi svjetski rat. Ključni pojmovi: holokaust, genocid, koncentracijski sabirni logori, antifašistička koalicija, totalni rat, žrtve i masovna pogubljenja na području Hrvatske. Obrazovna postignuća: procijeniti savezničke konferencije i političke dogovore te utjecaj totalnog rata na civilno stanovništvo: posebice stradanje ljudi iz ideoloških, političkih, vjerskih, rasnih i nacionalnih razloga i svakodnevicu u ratu; obrazložiti i navesti primjere holokausta; procijeniti ustaški režim i osuditi politiku terora nad građanima (posebno Srbima, Židovima i Romima), rasne zakone i koncentracijske logore – Jasenovac; procijeniti ulogu ZAVNOH-a i njegove odluke; obrazložiti i osuditi masovna pogubljenja civilnog stanovništva na kraju

Drugoga svjetskog rata. Tema 7. Svijet u doba Hladnog rata. Ključni pojmovi: ratni zločini, potrošačko društvo, perestrojka, glasnost. Obrazovna postignuća:... opisati nastanak i ulogu UN-a nakon rata i u današnjem svijetu (usporediti s Ligom naroda); analizirati i vrednovati Opću deklaraciju o pravima čovjeka i ostalih dokumenata te tako isticati važnost demokratskih vrednota kao temelj poštovanja ljudskih prava, klasne (staleške), spolne, vjerske i nacionalne ravnopravnosti; promjene u obitelji, položaju žena i mladih. Tema 9. Hrvatska u drugoj Jugoslaviji. Ključni pojmovi: nacionalizacija, kolektivizacija, jednopartijski sustav. Obrazovna postignuća: opisati obilježja komunističkog režima u Jugoslaviji; razlikovati proklamirano federativno ustrojstvo Jugoslavije od stvarnoga centralističkog ustrojstva; opisati promjene u gospodarstvu i društvu u Hrvatskoj nakon 1945. godine te njihov utjecaj na svakodnevni život. Tema 10. Postanak i razvoj samostalne Hrvatske. Ključni pojmovi: *Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti* (SANU), velikosrpska politika, višestranački izbori, samostalnost i suverenitet, Domovinski rat, međunarodno priznanje, mirna re/integracija. Obrazovna postignuća: opisati višestranačje i prve poslijeratne višestranačke izvore u Hrvatskoj, opisati stradanja iz Domovinskoga rata: Vukovara, Dubrovnika i drugih gradova; opisati međunarodno priznanje Republike Hrvatske; opisati posljedice rata na prostoru Hrvatske. Ljudske žrtve i materijalna razaranja, ratni zločin, etničko čišćenje i raseljavanje stanovništva. Tema 11. Hrvatska i svijet na pragu trećeg tisućljeća. Ključni pojmovi: ljudska prava, genetika, kloniranje, računala, kibernetika, proširenje EU-a. Obrazovna postignuća: opisati promjene u gospodarstvu i društvu na primjerima globalizacije, demografske eksplozije u 20. stoljeću, socijalnih razlika, položaja žena i mlade generacije; na primjerima obrazložiti probleme suvremenoga svijeta (ratovi, glad, bolesti, kriminal, terorizam, zlouporaba droga) te potrebu za očuvanjem čovjekova okoliša i pronalaženjem novih izvora energije; obrazložiti značaj poštovanja ljudskih prava u današnjem svijetu (posebno prava djece), kao i položaj nacionalnih manjina. Opisati političke odnose u suvremenom svijetu. Izborne teme: Tema 1. Hrvatski kulturni identitet.

Geografija

Tema 3. Hrvatska – srednjoeuropska i sredozemna zemlja. Ključni pojam: državnost

Obrazovna postignuća: obrazložiti i pokazati na geografskoj karti zašto je Hrvatska srednjoeuropska i sredozemna država te utjecaj kulturno-civilizacijskih krugova; razlikovati pojmove državnost, suverenitet, međunarodno priznanje; Tema 7. Klima, biljni pokrov i ekološki problemi Hrvatske. Obrazovna postignuća: opisati utjecaj klime na život čovjeka; navesti primjere utjecaja vremenskih nepogoda na poljodjelstvo; obrazložiti problem kiselih kiša i navesti primjer. Tema 8. Rijeke i jezera Hrvatske. Obrazovna postignuća: očitati i usporediti grafikone vodostaja rijeka i navesti primjere zaštite od poplava; opisati važnost voda za gospodarstvo i vodoopskrbu zavičaja. Tema 9. Stanovništvo – broj i razmještaj. Obrazovna postignuća: opisati na tematskim kartama i grafikonima povijesni pregled naseljenosti te uzroke i posljedice kretanja broja stanovnika, obrazložiti razlog promjena kretanja apsolutnoga broja stanovništva Hrvatske; Tema 10. Strukture stanovništva i gospodarstva. Ključni pojmovi: nacionalna, vjerska, dobno-spolna i gospodarska struktura stanovništva. Obrazovna postignuća: obrazložiti analizom grafikona, biološku, nacionalnu, vjersku i jezičnu strukturu stanovništva Hrvatske; obrazložiti analizom dobno-spolne piramide uzroke i posljedice povećanja udjela starog stanovništva analizirajući velike dobne skupine u vremenu i prostoru; navesti da je Hrvatska država Hrvata i nacionalnih manjina; opisati uz pomoć grafikona promjene udjela u zaposlenosti po sektorima djelatnosti; Tema 11. Prirodno i prostorno kretanje stanovništva. Obrazovna postignuća: obrazložiti uzroke i posljedice prostornoga kretanja stanovništva kroz povijest; usporediti i opisati migracije u

naselju/županiji s migracijama u RH i nabrojiti posljedice; Tema 12. Hrvatska – EU i svijet. Ključni pojmovi: ministarstvo, europski građanin. Obrazovna postignuća: obrazložiti važnost uključenosti Hrvatske u međunarodne, političke, gospodarske, financijske, kulturne, sportske i druge organizacije; navesti primjere suradnje EU i RH; na Internetu znati pronaći mrežne stranice Ministarstva vanjskih poslova te tijela Europske unije. Obrazložiti pojam »europski građanin«. Tema 13. Geografska raznolikost Hrvatske. Ključni pojmovi: upravno-politička i funkcionalna podjela. Obrazovna postignuća: obrazložiti upravno-političku podjelu Hrvatske; Tema 14. Jadransko more. Obrazovna postignuća: navesti primjere važnosti mora za život te onečišćenja i zaštite Jadranskog mora (na primjerima iz zavičaja ili tiska ili s Interneta); Tema 15. Gospodarstvo primorske Hrvatske. Obrazovna postignuća: odrediti što je marikultura te razlikovati prednosti od nedostataka; Tema 16. Prirodna i kulturna baština Primorske Hrvatske. Obrazovna postignuća: opisati tradicionalno graditeljstvo sela, grada, suhozida i folklornu baštinu. Tema 17. Turizam primorske Hrvatske. Obrazovna postignuća: obrazložiti komplementarnost turizma i ostalih gospodarskih djelatnosti Hrvatske; izdvojiti pozitivne i negativne posljedice turizma; Tema 18. Naselja primorske Hrvatske. Obrazovna postignuća: opisati utjecaj turizma na promjenu funkcija i izgleda seoskih naselja; Tema 19. Prirodna i kulturna baština gorske Hrvatske. Obrazovna postignuća: uz fotografije opisati geografske razloge odabira zaštite pojedinih krških fenomena i šumskih područja, opisati tradicijsko graditeljstvo i folklornu baštinu; Tema 20. Gospodarstvo i naselja gorske Hrvatske. Obrazovna postignuća: navesti preduvjete razvoja gospodarstva; obrazložiti značenje očuvane prirode u funkciji razvoja turizma i proizvodnji ekološki prihvatljive hrane; Tema 21. Gospodarstvo nizinske Hrvatske. Obrazovna postignuća: imenovati i na geografskoj karti pokazati veća nalazišta nafte i zemnog plina te rafinerije; opisati ulogu JANAF-a; obrazložiti energetske važnost Drave; Tema 22. Poljoprivreda i šumarstvo nizinske Hrvatske. Obrazovna postignuća: opisati specifičnosti poljoprivrede pojedinih regija; odrediti gospodarsku važnost hrasta lužnjaka za drvenu industriju i izvoz; Tema 23. Prirodna i kulturna baština nizinske Hrvatske. Obrazovna postignuća: opisati važnost zaštite močvarnih staništa; prepoznati tipične oblike seoskoga graditeljstva; izdvojiti najvrednije kulturne spomenike; obrazložiti utjecaj prirodne osnove na izgled narodnih nošnji; Tema 25. Zavičaj. Obrazovna postignuća: opisati specifičnosti naseljenosti i gospodarstva u zavičaju; usporediti prirodnu i kulturnu baštinu zavičaja s županijom ili ostalim dijelovima RH; navesti primjere ugroženosti i zaštite okoliša. Izborne teme: 2. Stanovništvo zavičaja; 5. Turizam zavičaja.

Tehnička kultura

Uvod: 1. Govor i komunikacija: usvajanje tehničkog nazivlja, poticanje i vježbanje priopćajnih sposobnosti pri raščlambi tehničkih izradaka, rasprave o izratku te uvođenje natjecateljskoga komunikativnog ponašanja; 2. Pojedinaac i društvo: zajednički rad u skupini, poticanje snošljivosti i međusobnoga poštovanja pri izradi rada, razvijanje pojedinačnih sposobnosti i odgovornosti za učinjeno, profesionalno usmjerenje u međusobnom razgovoru učenika pri zajedničkom radu na zadatku; 3. Priroda i tehnika: sustavno razmišljanje i razvoj strategije za rješavanje problema, primjena i provjera prirodno-znanstvenih spoznaja u rješavanju neposredne zadaće, primjena suvremenih tehnoloških znanja; 4. Stvaralaštvo i istraživanje: poticanje stvaralaštva i sposobnosti oblikovanja pojedinačnim pokazivanjem osobnih mogućnosti i pronalazačko rješavanje problema, razvoj mogućnosti predočivanja pri sustavnom rastavljanju sklopova te planiranjem i projektiranjem objekata. 5. Zdravlje i kretanje: razvoj svijesti o zdravlju i sigurnosti pri uporabi alata i obradi materijala te razvoj fine motorike; 6. Održivi razvoj; 7. Održanje neovisnosti države i društva: ovo mogu ostvariti samo tehnički obrazovani i osposobljeni građani; 8. Rad, red, rezultat: provođenjem radnih vježbi učenici spoznaju da se planskim radom i redom uvijek može postići zadovoljavajući

ishod. Navedena postignuća nastavnog predmeta sukladna su usvojenim ciljevima razvoja obrazovanja EU-a u 21. stoljeću, izraženima u sintagmama: obrazovanje za zaposlenje, samostalno djelovanje pojedinca i dobro funkcionirajuće društvo. Zadaće: prepoznati moguća zanimanja u tehničko-tehnološkoj djelatnosti različitih područja; omogućiti učenicima s posebnim obrazovnim potrebama sudjelovanje u radnim vježbama i postizanje uspjeha u odabranim tehničko-tehnološkim sadržajima obrazovanja i rada. Napomena: Izvannastavne tehničke djelatnosti obuhvaćaju sustavno okupljanje učenika u tehničkim sekcijama i klubovima mladih tehničara. U pravilu se održavaju u prostorima škole po provjerenim programima i u suradnji s udrugama tehničke kulture; Tema 12. Uređivanje prezentacije; Tema 13. Povezivanje na Internet; Tema 14. Obrazovni sadržaji na webu. Obrazovna postignuća: Naučiti osnove samostalnoga učenja s pomoću sadržaja na Internetu; upotrebljavati obrazovne portale i jednostavne sustave za učenje; razvijati kritička stajališta prema odgovornoj uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije, aktivnim sudjelovanjem promicati kulturu suradnje i komunikacije na Internetu, podići razinu svijesti za pitanja koja se odnose na dječju sigurnost online u sinergiji s politikama Europske unije, kao i zaštitu osobnih podataka, privatnosti i autorskih prava. Učenik će razvijati kritička stajališta prema odgovornoj uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije i podići razinu svijesti za pitanja zaštite podataka, privatnosti i autorskih prava.

Informatika

Zadaće: Shvaćati pravna i etička načela uporabe informacijske i komunikacijske tehnologije i raspraviti posljedice njihova narušavanja. Upotrebljavati multimedijske alate kao potporu vlastitoj i grupnoj produktivnosti u učenju. Odabrati i ocijeniti prikladna pomagala za rješavanje raznovrsnih zadataka i problema iz stvarnoga života; Tema 15. Timska izrada web-stranica razreda. Obrazovna postignuća: surađivati u skupini; Tema 16. Tehnike objavljivanja. Obrazovno postignuća: znati objaviti svoje vlastite web-stranice; Tema 18. Objavljivanje web-mjesta. Obrazovno postignuća: objaviti svoj web-uradak; Tema 19. Kritički odnos prema Internetu. Ključni pojmovi: izbor kvalitetnih sadržaja, popularizacija domaćih sadržaja. Obrazovna postignuća: ocjenjivati sadržaje prikupljene s Interneta. Tema 20. Sudjelovanje u internetskim projektima. Ključni pojmovi: volonterski projekti, sponzorirani projekti, komercijalni projekti. Obrazovna postignuća: prijaviti se i sudjelovati aktivno u internetskom projektu; Tema 21. Školski internetski projekti. Ključni pojmovi: upoznavanje učenika s projektima u školi, izbor željenog projekta. Obrazovna postignuća: potaknuti stvaralačko predlaganje i kritiku.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Opće zadaće: Promicanje općih ljudskih vrijednosti; Omogućavanje osobne afirmacije učenika; Osposobljavanje za timski, skupni rad, Posebne zadaće. Odgojna: učenici bi trebali uspostaviti pravila odnos između slobode i odgovornosti te biti sposobni izražavati samopoštovanje i poštovanje prema drugima ... u ovom razdoblju osobito treba obratiti pozornost na dolično ponašanje na satu i u školi, poticati na pomaganje drugim učenicima u razredu i školi te utjecati na kontrolu agresivnosti. Treba i nadalje poticati lijepo ponašanje i upućivati na njegovu važnost u životu, promicati uljudene navijačke navike te poštovati rasne i nacionalne razlike. Poistovjećivanje s nacionalnim simbolima (zastavom, grbom), isticanja vlastitoga nacionalnog identiteta i ponos pripadnosti domovini također je vrlo važno u ovom razvojnom razdoblju.

Vjeronauk

I. Cjelina – Upoznajmo i izgrađujemo svoj život.

Tema 1. Radost odrastanja.

Odgojno-obrazovna postignuća: obrazložiti važnost skladnog dozrijevanja u tjelesnom, emocionalnom, intelektualnom, društvenom i duhovnom pogledu, imenovati i dublje shvatiti mladenačke krize kao normalan put odrastanja, prihvatiti sebe i druge ljude, spoznati važnost usklađivanja vlastitih osjećaja s razumom.

Tema 2. Prijateljstvo i ljubav.

Odgojno-obrazovna postignuća: zauzimati se za razvoj zajedništva, prijateljstva i ljubavi.

II. Cjelina – Čovjekovo traganje za živim Bogom.

Tema 2. Ateizam i vjerska ravnodušnost.

Odgojno-obrazovna postignuća: usvajati stajalište tolerancije prema onima koji ne vjeruju.

III. Cjelina – Katolička crkva i kršćanstvo u Hrvata.

Tema 1. Korijeni kršćanstva na hrvatskome prostoru.

Odgojno-obrazovna postignuća: imenovati i objasniti veličinu i vrijednost kulturno-povijesnih spomenika iz ranokršćanskog vremena.

Tema 2. Pokrštenje Hrvata i ulazak u zajednicu kršćanskih naroda.

Odgojno-obrazovna postignuća: jasno izraziti stajalište poštovanja prema najstarijim spomenicima vjere i kulture hrvatskog naroda, ispravno vrednovati ulogu kršćanske vjere koja je dala nemjerljiv doprinos u stvaranju samostalnosti hrvatske države, povezati početke pismenosti u Hrvata s Crkvom, imenovati načine kako trebamo čuvati i promicati hrvatsku kulturnu baštinu.

Tema 3. Društveni i vjerski život Hrvata u srednjem vijeku.

Odgojno-obrazovna postignuća: imenovati i kratko predstaviti srednjovjekovne hrvatske biskupije kao središta crkvenoga, društvenoga i kulturnoga života.

Tema 4. Uloga Crkve u promicanju hrvatskog školstva, kulture, znanosti.

Odgojno-obrazovna postignuća: ispravno vrednovati doprinos Crkve u razvoju školstva, kulture, znanosti, navesti načine kako mi možemo aktivno sudjelovati u razvoju i napretku našeg društva danas.

Tema 5. Crkva u Hrvata za vrijeme svjetskih ratova i poraća.

Ključni pojmovi: Ivan Merc, nacizam, komunizam, Alojzije Stepinac.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti i opisati oblike stradanja Crkve u Hrvata za vrijeme bezbožnih totalitarističkih sustava (nacizam, komunizam); uočiti važnost i potrebu njegovanja tolerancije, dijaloga i međusobnog poštovanja, jasno izreći što možemo naučiti i primijeniti u vlastitom životu od velikih hrvatskih svetaca i mučenika, uočiti potrebu te navesti načine kako se treba boriti protiv svakog oblika jednoulja.

Tema 6. Katolička crkva u Hrvata danas.

Odgojno-obrazovna postignuća: jasno iznijeti tvrdnje o potrebi i važnosti djelatne uloge i poslanja u društvu i Crkvi.

IV. Cjelina – Biti kršćanin u Crkvi i društvu.

Tema 1. Izbor životnoga poziva.

Ključni pojmovi: životno zvanje ili zanimanje, životni poziv, važnost osobnog izbora, slušanje savjeta. Odgojno-obrazovna postignuća: protumačiti što je životno zvanje ili zanimanje, a što životni poziv; jasno iznijeti osobne sklonosti, interese i sposobnosti kao kriterije pri izboru životnog poziva; uočiti važnost traženja i prihvaćanja savjeta pri izboru životnoga zvanja; uočiti i obrazložiti odgovornost u izboru životnoga zvanja.

Tema 2. Rad i slobodno vrijeme

Ključni pojmovi: čovjek je biće rada, potreba za radom, pravo na rad, dostojanstvo rada, slobodno vrijeme.

Odgojno-obrazovna postignuća: Objasniti značaj i vrijednost rada za ljudski život; navesti posljedice koje proizlaze iz različitih odnosa prema radu; obrazložiti potrebu za radom i pravo svakog čovjeka na rad.

Tema 3. Suodgovornost za pravedan život u društvu.

Ključni pojmovi: ljudska prava, društvena pravda, oblici društvene nepravde.

Odgojno-obrazovna postignuća: ispravno povezati ravnopravnost i dostojanstvo čovjeka s temeljnim ljudskim pravima; navesti različite oblike suodgovornog angažmana za pravedan i miran suživot u užoj i široj životnoj sredini; Prepoznati i opisati različite oblike društvene nepravde i uočiti njezine korijene; imenovati vlastite sposobnosti i sklonosti za sudjelovanje u različitim oblicima angažmana za pravedan i miran suživot u društvu.

PROGRAM MEĐUPREDMETNIH I INTERDISCIPLINARNIH SADRŽAJA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA OD I. DO IV. RAZREDA SREDNJE ŠKOLE

I. Cilj i zadaće integriranja *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* u postojeće predmete i izvanučioničke aktivnosti od I. do IV. razreda srednje škole.

U Ustavu Republike Hrvatske utvrđeno je da »*U Republici Hrvatskoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana*« (čl.1. st. 2) te da su

»sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštovanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava«.

Kroz Građanski odgoj i obrazovanje učenici se pripremaju za oživotvorenje navedenih ustavnih odredbi. Sustavno uče o tome što je vlast, koja je uloga vlasti, koja su prava i odgovornosti građana u demokraciji, na koji ih način i pod kojim uvjetima mogu koristiti. Kroz takvo učenje potrebno je osposobiti učenika za aktivnog i odgovornog građanina koji sudjeluje u razvoju demokratske građanske kulture ili *etosa* svoje škole, mjesta, države, Europe i svijeta, odnosno, za nositelja vlasti jer je ustavna demokracija takav model vlasti u kojoj su građani politički subjekti, a to znači – nositelji vlasti.

Sudjelovanjem u izborima oni pristaju dio svoje suverenosti odvojiti od sebe, tj. staviti u ruke zastupnika, od kojih onda s pravom očekuju zaštitu svojih interesa i doprinošenje zajedničkom dobru. Kako bi se ta očekivanja i ostvarila, svi ustavi demokratskih zemalja, pa tako i Hrvatske, sadrže odredbe o ograničenju vlasti. Da bi se osiguralo poštovanje načela ograničenja vlasti i pravne države, neophodno je zauzeto i aktivno sudjelovanje građana koji imaju inkulturirana građanska znanja, vještine i vrijednosti.

Time građani potvrđuju temelje demokratskog poretka – slobodu i ravnopravnost pojedinca, bez obzira na razlike u podrijetlu, sposobnostima ili sklonostima. Škola je dužna učenike poučiti da opstanak demokracije ovisi o znanjačkom i aktivnom sudjelovanju građana u odlučivanju na svim razinama. No da bi sudjelovanje bilo i učinkovito, građani trebaju usvojiti odgovarajuća znanja, vještine i stavove za korištenje intelektualnih alata kojima se unaprjeđuju demokratske procedure, kao što su procjena valjanosti načela, pravila i zakona te učinaka djelovanja vlasti, ali i vlastitog djelovanja.

Kako bi se kod učenika potakla spremnost za aktivno i odgovorno sudjelovanje od razredne, preko lokalne i nacionalne, do europske i međunarodne zajednice, oni u školi trebaju: stjecati znanja o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinima djelovanja u zajednici; o načelima djelovanja demokratske vlasti i načelima pravne države, o mehanizmima zaštite ljudskih prava od lokalne do nacionalne, europske i međunarodne razine, razvijati vještine uočavanja problema u zajednici i njihova miroljubivog rješavanja, u suradnji s drugima jačati motivaciju za primjenom stečenih znanja i vještina u svakodnevnom životu. U skladu s tim, nastavni plan i program Građanskog odgoja i obrazovanja (u daljnjem tekstu: Građanski odgoj i obrazovanje) određuje očekivana postignuća učenika i sugerira načine na koje se do njih dolazi u školi, bez obzira provodi li se građanski odgoj i obrazovanje međupredmetno ili kao poseban predmet. On time predstavlja konceptualni, didaktički i metodički okvir za razvoj građanske kompetencije u osnovnoj i srednjoj školi. No za puni razvoj građanske kompetencije ključna je suradnja svih djelatnika u odgoju i obrazovanju kako bi škola postala mjesto poučavanja, učenja i življenja demokracije.

II. Međupredmetni pristup u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja

Međupredmetni pristup u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja **temelji se na načelu racionalizacije, integracije i korelacije. Za očekivati je da će takav pristup pospješiti:**

– sustavniju primjenu pedagoškog načela integracije i korelacije odgojno-obrazovnih sadržaja koje je trajno bilo i jest prisutno u odgojno-obrazovnom procesu,

- stvaranje normativnih i stručnih pretpostavki za osuvremenjivanje odgojno-obrazovnog procesa,
- prevladavanje pristupa koji se temelji na zapamćivanju i reprodukciji disciplinarno odvojenih sadržaja,
- upotrebu interaktivnih nastavnih metoda učenja i poučavanja usmjerenih na iskustveno, timsko, suradničko i radioničko učenje povezano s istraživanjem[9], analiziranjem, zaključivanjem, rješavanjem problema uz pomoć kojih se osim stjecanja znanja razvijaju vještine i vrijednosti,
- da se učenje i poučavanje u različitim područjima povezuje i usmjeruje na razvoj cjelovite osobe učenika,
- promjenu položaja učenika tako da postaje subjekt procesa učenja u kojem mu se osigurava prostor za samostalno propitivanje i zaključivanje o predmetu učenja, za analiziranje i iskušavanje mogućnosti primjene znanja, za iznošenje svojih spoznaja u suradnji s drugim učenicima, za dublje razumijevanje i trajnije pamćenje onoga što uči, za stjecanje provjerenog i iskušanog znanja koje može dalje unaprjeđivati,
- osposobljavanje učenika za cjeloživotno učenje koje mu je danas, uslijed ubrzanih promjena u znanjima, tehnologijama i zanimanjima neophodno,
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima **učenik propituje svoje snage i sposobnosti, otkriva u čemu je jak, stječe samopouzdanje, ovladava i upravlja procesom učenja te planira svoj daljnji razvoj**
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima se učeniku omogućava uspjeh preko onoga u čemu je talentiran umjesto ograničavanja razvoja prema onome u čemu je nemoćan

Takvi odgojno-obrazovni uvjeti su ujedno pretpostavka za osiguravanje **temeljnog prava djeteta na razvoj** svih njegovih potencijala. U skladu s tim, u nastavi je potrebno njegovati otvorenu i suradničku komunikaciju te stvaranje ozračja uzajamnog poštovanja među učenicima, kao i između učenika i učitelja/nastavnika, učitelja i roditelja. Važno je da učitelj/nastavnik u sklopu interaktivnog učenja i praktičnih aktivnosti i u suradnji s roditeljima otkrije u čemu je učenik dobar, kako bi uz pomoć učitelja, roditelja i drugih učenika **ostao ili postao uspješan učenik**.

S tim ciljem u Građanskom odgoju i obrazovanju **učenik vodi mapu osobnog razvoja** u koju unosi podatke o svojim postignućima i budućim planovima razvoja svojih kompetencija (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima, npr. pružanja prve pomoći, stranog jezika, umjetničkog izražavanja, znanstvenih i tehničkih inovacijskih projekata i sl.).

Građanski odgoj i obrazovanje uvodi se na način obvezne međupredmetne provedbe kako bi se u odgoju i obrazovanju doprinijelo punom razvoju građanske kompetencije učenika. Pri tom se polazi od činjenice da su svi predmeti izravno povezani općim pravom na odgoj i obrazovanje ili nekim posebnim pravom koje se jamči svakom djetetu, u svakome od njih se traži razvoj određenih vještina i stavova, odnosno vrijednosti koje više ili manje pridonose ostvarivanju Građanskog odgoja i obrazovanja, primjerice:

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja sa satovima razrednika moguće je kroz sadržaje i aktivnosti kao što su: demokratsko donošenje razrednih pravila i njihovo pridržavanje; priprema učenika za kandidaturu i sudjelovanje u radu Vijeća učenika, izbor predsjednika/ce razreda i izbor predstavnika/ce za Vijeće učenika; informiranje svih učenika u razredu o radu Vijeća učenika; razvoj komunikacijskih vještina učenika, upravljanje emocijama (prepoznavanje i primjereno iskazivanje) i upravljanja sukobom (nenasilno rješavanje sukoba); upoznavanje učenika s propisima kojima se uređuju odnosi i obveze u školi (npr. Pravilnik o ocjenjivanju); obilježavanje posebnih dana u školi ili lokalnoj zajednici; provedba istraživačkih projekata učenika i volontiranje u lokalnoj zajednici.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom Povijesti i Geografijom ostvaruje se kroz teme kao što su: različita društvena uređenja i oblici vladavine, u sklopu kojih se raspravlja o položaju pojedinca, njegovim pravima i slobodama te o ulozi institucija vlasti u zaštiti prava pojedinca; međuljudski odnosi, pri čemu se osobito raspravlja o ravnopravnosti/neravnopravnosti između muškarca i žene, među »rasama« ili među različitim nacionalnim, etničkim, religijskim i jezičnim grupama kroz povijest ili u različitim društvima danas; ratovi i njihove posljedice, s posebnim osvrtom na pravo na mir i humanitarnu pomoć, prava izbjeglica, održivi razvoj, racionalno gospodarenje resursima, geografska raznolikost.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom Hrvatskog jezika utemeljena je na općem cilju i zadaćama nastave Hrvatskoga jezika. Primjerice, ostvarivanje prava na identitet i prava na izražavanje, povijesnoj borbi za uporabu hrvatskoga jezika, utjecajima na hrvatski jezik, izbor književnih djela u kojima se tematizira nepravda i diskriminacija povezana je s ciljem nastave Hrvatskoga jezika: razvoj jezično-komunikacijskih sposobnosti pri govorenoj i pisanoj uporabi jezika u svim funkcionalnim stilovima, razvoj literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i kulture, stvaranja zanimanja za sadržajima medijske kulture i upoznavanje i poštovanje hrvatske kulture, kultura nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i drugih kultura.

- Povezivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave stranih jezika ostvaruje se učenjem o pravima i odgovornostima građana te o funkcioniranju vlasti u zemlji čiji se jezik uči, njezinoj demokratskoj kulturi, odnosu većinske i manjinskih kultura, sadržajima kojima se promiče građanstvo u sustavu odgoja i obrazovanja pojedine zemlje.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s Likovnom, Glazbenom i Tjelesnom kulturom/umjetnosti moguća je u nizu sadržaja u kojima se kultura i stvaralaštvo povezuju sa slobodom sudjelovanja u kulturnom životu i uživanja u umjetnosti te umjetničkog izražavanja, kao i u raspravama o doprinosu različitih kultura svjetskoj kulturnoj baštini, o slobodi izbora i masovnoj kulturi, o ulozi umjetnika u ratu i miru itd. U Tjelesnoj kulturi pozornost se može usmjeriti na pravedno sportsko ponašanje i raspraviti o korištenju sporta u prevenciji nasilja.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s Vjeronaukom je višestruka. Obuhvaća pitanja, kao što su: sloboda vjeroispovijesti i prava vjernika u demokraciji i nedemokratskim režimima, međureligijski i ekumenski dijalog, odnos između religioznih, agnostika i ateista.

- Povezivanje Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom Biologije, Kemije i Fizike također se može ostvarivati kroz različite teme koje su povezane sa zaštitom prava pojedinca i traže aktivni angažman građana u suvremenom svijetu, kao što su održivi razvoj, biološka raznolikost, efekt staklenika, GMO, istraživanja ljudskog genoma.

Možda nazivi tema u Biologiji i Kemiji ne ukazuju na mogućnost korelacija, ali se u postignućima mogu uočiti mogućnosti za korelacije s Građanskim odgojem i obrazovanjem (npr.: pravila, zakoni, kršenje pravila; načela pravednosti, potrebe drugoga (glad u svijetu), izgradnja zajedničke domovinske kulture (očuvanje hrvatske prirodne baštine), štednja (energija).

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave Matematike također se ostvaruje kroz niz sadržaja. Kvantifikacija je ključ za razumijevanje suvremenog svijeta, uključujući načine na koje rješavamo osobne i profesionalne probleme i zadovoljavamo svakodnevne potrebe. Pitanje upravljanja financijama, primjerice, jedna je od tema u kojoj se povezuju ova dva područja.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave Informatike prisutna je u sklopu obrade tema, kao što su informacijsko društvo i nejednakost, kritička selekcija informacija i informiranje iz više izvora, sigurnost na Internetu.

To su samo neki od primjera koji pokazuju da se znanja, vještine i vrijednosti neophodne za aktivno uključivanje u društveni život i razvoj demokracije i općeg dobra društvene zajednice, Republike Hrvatske, Europe i svijeta osim u posebnom predmetu ima mjesta u svim nastavnim predmetima. Takvo je povezivanje važno jer učenicima pomaže da školsko gradivo čvršće »smjeste« u vlastito iskustvo i zajednicu kojoj pripadaju, čime se cjelovitije doprinosi razvoju građanske kompetencije učenika.

Stručni suradnici u školi

Stručni suradnici u školi imaju također važnu ulogu u provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja, što je razvidno iz opisa programa rada stručnih suradnika. Nositelji razvojno-pedagoške djelatnosti su stručni suradnici u školi. To su: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik i knjižničar koji potiču usvajanje vrijednosti, stavova i navika koje omogućavaju cjelovit razvoj osobnosti učenika, profesionalno informiraju i usmjeravaju učenike u skladu s njihovim potrebama, interesima i sposobnostima, rade na povezivanju škole s lokalnom i širom zajednicom, uvode i prate inovacije u svim sastavnicama odgojno-obrazovne djelatnosti/procesa, prate nove spoznaje iz područja, pedagogije/ psihologije/ defektologije i njihovu primjenu u nastavnom i školskom radu... *Neposredno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu* sastoji se od sljedećih aktivnosti:

unaprjeđenje rada škole, sudjelovanje u suvremenim promjenama rada škole; poticanje uvođenja i primjene novih metoda i oblika nastavnoga i školskog rada; stručna pedagoško-psihološka i didaktičko-metodička pomoć u ostvarivanju nastavnih planova i programa; praćenje realizacije dopunskoga i dodatnog rada, izbornih predmeta, izvannastavnih i izvanučioničkih aktivnosti; predlaganje načina za unaprjeđivanje kvalitete rada škole, kulture škole i profesionalne kulture; sudjelovanje u međuškolskim, županijskim, regionalnim i međunarodnim projektima; profesionalno informiranje i usmjerivanje učenika, ispitivanje individualnih odgojno-obrazovnih potreba učenika, procjenjivanje njihovih sposobnosti i motivacije; upoznavanje učenika, roditelja, nastavnika s mogućnostima nastavka školovanja djece/učenika s obzirom na potrebe svijeta rada; suradnja sa stručnim službama Zavoda za zapošljavanje i drugim relevantnim ustanovama; savjetodavni rad s učenicima s posebnim potrebama.

Školska knjižnica

Suvremena školska knjižnica informacijsko je, medijsko i komunikacijsko središte škole.

Djelatnost knjižničara u školskoj knjižnici obuhvaća neposrednu odgojno-obrazovnu djelatnost, stručno-knjižničku te kulturnu i javnu djelatnost... Suvremena djelatnost knjižnice usmjerena je na informacijsku pismenost i poticanje čitanja. U današnjem društvu informacijska pismenost je jedna od važnih sastavnica čovjekove pismenosti uopće. Ona uključuje razumijevanje i uporabu informacija, ne samo iz klasičnih izvora znanja, nego i onih posredovanih suvremenom tehnologijom. Upravo u osposobljavanju korištenja tog oblika pismenosti školska knjižnica dobiva veću ulogu, jer poučava učenike samostalnom projektno-istraživačkom radu, potiče ih na stvaralačko i kritičko mišljenje pri pronalaženju, selektiranju, vrjednovanju i primjeni informacija.

III. Metode uspješnog poučavanja i učenja građanskog odgoja i obrazovanja

Primjerene metode za ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja su one koje polaze od iskustva učenika, potiču ih na sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima i suradnju u traženju i donošenju zajedničkih odluka, ali i u kritičkom propitivanju učinaka tih odluka u odnosu na svakog od njih i zajednicu kojoj pripadaju. Takav rad ne isključuje individualne metode učenja (primjerice, individualno čitanje, analiza teksta, analiza slikovnog materijala ili pisanje eseja), no bitno je da se one koriste kao polazište za provođenje zajedničkih aktivnosti.

Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja mora biti usmjerena na učenike kao članove razredne i školske zajednice. U skladu s tim, preporučuju se metode zajedničkog istraživanja nekog problema, traženja rješenja, pripreme izvještaja i prezentiranja; simuliranja (primjerice, rada pojedinih ogranaka vlasti i načina na koje oni donose odluke); igranja odgovarajućih uloga; rasprave i debate u sklopu kojih se vježba asertivnost, aktivno slušanje, argumentiranje, pregovaranje i zagovaranje, izvođenje zaključaka, dolazak do konsenzusa, itd.

Ovisno o nastavnoj temi, učenici rade u paru, manjoj ili većoj grupi ili pak plenarno; Učenici mogu u svrhu rješavanja nekog problema istraživati u knjižnici, pretraživati internet, provoditi intervjue i ankete, tumačiti slike, izrađivati mentalne mape, stvarati plakate, održavati izložbe, planirati i održavati prezentacije, pripremati slajdove za powerpoint prezentacije, pisati novinske članke, izvoditi predstave, održavati debate. Isto tako, osim u učionici, učenici uče kroz izvanučioničku nastavu i izvannastavne aktivnosti te koriste različite medije i kontekste kao izvore učenja, osobito lokalnu zajednicu. Izlazak u zajednicu prijeko je potrebno kako bi stečena znanja i vještine o aktivnom građanstvu provjerili u stvarnom kontekstu. Provođenje istraživačkih projekata, u sklopu čega identificiraju neki društveni problem, traže podatke kako bi problem što bolje upoznali, analiziraju prikupljene podatke i predlažu rješenja, a potom ih po mogućnosti i provjeravaju u praksi, najbolji su put do učenika kao aktivnog i odgovornog građanina.

IV. Kompetencije nastavnika za poučavanje Građanskog odgoja i obrazovanja

Kompetencijama koje trebaju imati nastavnici i nastavnici da bi razvijali ishode Građanskog odgoja i obrazovanja mogu se razvrstati u pet stručnih područja:[\[10\]](#)

A) Opća profesionalna znanja i vještine (pedagoška, razvojno-psihološka, sociološka, normativno-pravna)

B) Strukovna znanja i vještine u području Građanskog odgoja i obrazovanja

C) Procesi učenja i poučavanja koji vode razvoju aktivnog i odgovornog građanstva (međupredmetno i predmetno planiranje, programiranje, učenje i poučavanje usmjereno na ishode i postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju)

D) Metode učenja i poučavanja Građanskog odgoja i obrazovanja

E) Metode vrednovanja i samovrednovanja u Građanskom odgoju i obrazovanju

Tijekom provedbe *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja*, Agencija za odgoj i obrazovanje provodit će stručna usavršavanja nastavnika kako bi usavršili kompetencije za njegovu provedbu, uključujući znanja iz strukturnih i funkcionalnih dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja, predmetnog i međupredmetnog planiranja i programiranja nastave Građanskog odgoja i obrazovanja usmjerene na ishode ili postignuća učenika, te odgovarajuće metode poučavanja i učenja u Građanskom odgoju i obrazovanju. Od nastavnika se također očekuje individualno usavršavanje proučavanjem literature te razmjenom pozitivnih iskustava kroz stručna usavršavanja putem županijskih stručnih vijeća^[11].

V. Način stručnog praćenja i vrednovanja međupredmetnog integriranja sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja prati uspješnost u razvoju ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja na uzorku od 30 osnovnih škola. Savjetnici Agencije za odgoj i obrazovanje prate uspješnost planiranja i programiranja usmjerenog na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja (u razredu i izvannastavnim aktivnostima) te uspješnost korištenja interaktivnih metoda učenja i poučavanja.

VI. Vođenje dokumentacije za praćenje i vrednovanje postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju

Postignuća učenika upisuju se u odgovarajuću rubriku u imeniku – Građanski odgoj i obrazovanje, a u rubriku zapažanja i bilježaka upisuje se vrsta aktivnosti prema elementima ocjenjivanja. U rubriku bilježaka u imeniku upisuju se samo ona zapažanja koja su nastavniku u praćenju napredovanja učenika uočljiva, učeniku i roditelju razumljiva te koja nastavniku mogu pripomoći u konačnom vrednovanju postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju.

Razredna mapa za Građanski odgoj i obrazovanje – nastavnici koji Građanski odgoj i obrazovanje ostvaruju međupredmetno, unose izvedbene pripreme usmjerene na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i materijale u mapu o tome kako su ostvarili planirane aktivnosti s učenicima određenog razreda.

Učenička mapa osobnog razvoja u Građanskom odgoju i obrazovanju – učenik upisuje u kojim je projektima i aktivnostima sudjelovao, što je tijekom godine izradio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i s kojim se teškoćama susretao.

Unosi podatke o ostvarenim postignućima i planovima daljnjeg razvoja (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, smotrama, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja, itd.

VII. Plan integriranja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u postojeće predmete i izvanučioničke aktivnosti u I., II., III. i IV. razredu srednje škole

<i>Srednja škola</i>	<i>Obvezna provedba</i>	<i>Godišnji broj sati</i>
I., II., III. i IV. razred	<p>međupredmetno – kroz sve predmete: Hrvatski jezik, strani jezici, klasični jezici, Likovna umjetnost, Glazbena umjetnost, Povijest, Geografija, Matematika, Fizika, Kemija, Biologija, Informatika, Tjelesna i zdravstvena kultura, Etika, Vjeronauk, strukovni predmeti, programi stručnih suradnika, programi odgojitelja u učeničkim domovima</p> <p>Navedeni broj sati ne znači povećanje broja sati, nego integriranje i koreliranje sadržaji s ciljem istovremenog razvijanja i predmetne i građanske kompetencije.</p>	20
	<p>sat razrednika – navedeni broj sati uključuje teme predviđene planom sata razrednika i Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13) – izbori za predsjednika razreda i Vijeće učenika, donošenje razrednih pravila, komunikacijske vještine i razumijevanje razreda i škole kao zajednice učenika i nastavnika i uređene na načelima poštovanja dostojanstva svake osobe i zajedničkog rada na dobrobit svih</p>	5
	<p>izvanučioničke aktivnosti – ostvaruju se suradnjom škole i lokalne zajednice. U njih trebaju biti uključeni svi učenici prema njihovim interesima i mogućnostima škole. Oblici uključivanja mogu biti različiti: na razini cijele škole, pojedinog razreda ili skupine učenika. Obuhvaćaju <i>istraživačke aktivnosti</i> (npr. projekt građanin, zaštita potrošača), <i>volonterske aktivnosti</i> (npr. pomoć starijim mještanima, osobama s posebnim potrebama, djeci koja žive u siromaštvu), <i>organizacijske aktivnosti</i> (npr. obilježavanje posebnih tematskih dana), <i>proizvodno-inovativne aktivnosti</i> (npr. zaštita okoliša, rad u školskoj zadruzi i/ili zajednici tehničke kulture) i druge srodne projekte i aktivnosti</p>	10
Ukupno		35

VIII. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u I. razredu srednje škole

1. Ljudskopravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Pravna država te hrvatski, europski i međunarodni sustav zaštite ljudskih prava

o Sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, zakoni

o Međunarodni ugovori u području ljudskih prava koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske (Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima djeteta, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata, Europska konvencija o ljudskim pravima, Europska socijalna povelja, Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine i dodatni protokol uz Konvenciju o zabrani kloniranja ljudskih bića i drugi ugovori.)

o Pravna država – načela pravne države, ograničenje vlasti i pravna država, uloga pravosuđa u pravnoj državi, osiguranje prava jednakosti svih građana pred zakonom i dr.

o Pravna država i njezina uloga u zaštiti zakonitih prava građana

o Načela koja osiguravaju pravičnost pravnog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika

o Pravna država i ideologija: Zašto nametanje neke ideologije može biti prepreka u ostvarivanju jednakosti građana pred zakonom?

o Pojava diskriminacije u društvu u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i društvo u cjelini

o Europski sustav zaštite ljudskih prava – Vijeće Europe, *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* i protokoli, Europski sud za ljudska prava – odluke suda pravno obvezujuće, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava

o Sustav zaštite ljudskih prava Europske unije – *Povelja Europske unije o temeljnim pravima* – pravno obvezujući dokument, Europsko vijeće, Europski parlament/sabor, Europski ombudsman/pučki pravobranitelj, Europski nadzor zaštite podataka, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava

o Problemi u svijetu: glad, siromaštvo, terorizam, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, kloniranje

o Uloga Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata i humanitarno pravo

o Suzbijanje trgovanja ljudima – načini zaštite

o Uloga međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanju globalnih i europskih problema; neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International)

Ključni pojmovi:

sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj, Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni, Međunarodni ugovori u području ljudskih prava, pravna država, načela pravne države, uloga pravosuđa u pravnoj državi, jednakost pred zakonom, Europski sustav zaštite ljudskih prava, Vijeće Europe, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europski sud za ljudska prava, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava, sustav zaštite ljudskih prava Europske unije, Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Europsko vijeće, Europski parlament/Sabor, Europski ombudsman/pučki pravobranitelj, europski nadzor zaštite podataka, problemi u svijetu, Ženevske konvencije, humanitarno pravo, suzbijanje trgovanja ljudima.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– nabraja čimbenike zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni, te njihovu ulogu u zaštiti temeljnih ljudskih prava i suzbijanje diskriminacije

– navodi opće deklaracije i konvencije za zaštitu ljudskih prava

– opisuje značenje pravne države i njezinu ulogu u zaštiti zakonitih prava građana

– nabraja načela koja osiguravaju pravičnost pravnog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika

– objašnjava zašto je pravna država temelj svake demokracije, zašto se temelji na jednakosti i jednakopravnosti, što znači da pred zakonima imamo ista prava bez obzira na naše vrijednosti, stavove, fizičke i duševne osobine

– objašnjava zašto je pravna država iznad svake ideologije i zašto ideologije same po sebi znače isključivost prema onima koji drugačije misle; kad bi ideologije bile u srži demokracije onda bi svako diskriminatorno tretiranje pojedinaca ili skupine građana bilo demokratsko ponašanje

– opisuje pravnu, društvenu i moralnu odgovornost hrvatskih građana u jačanju Republike Hrvatske kao pravne države

- opisuje ustavna prava i odgovornosti građana na temelju kojih oni mogu utjecati individualno (tako da podnosi prijedloge, predstavke i prigovore nadležnim tijelima vlasti i Ustavnom sudu RH) ili da se organiziraju u zaštitu nekog njihovog specifičnog interesa, a koji je u funkciji zaštite općeg dobra
- opisuje i potkrepljuje primjerima kako se unutar sustava zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj štite temeljna ljudska prava; pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost; ravnopravnost u odnosu na dob, rasu, spol, etničku, vjersku, klasnu pripadnost i druge osobine
- istražuje osnove za zaštitu prava na privatnost i priprema priopćenje
- istražuje jesu li žene u Hrvatskoj slabije zastupljene na rukovodećim i upravljačkim položajima i slabije plaćene od muškaraca
- objašnjava značenje prava na primjereni životni standard i prava na socijalnu sigurnost, odredbe Ustava kojima se uređuju ta prava, načine na koje se ona štite u Hrvatskoj i ograničenja koja se javljaju u uživanju tih prava
- obrazlaže zašto je ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa
- navodi što je diskriminacija i opisuje koji se oblici diskriminacije mogu susresti u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te koji su uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i hrvatsko društvo u cjelini
- istražuje ustrojstvo i ulogu Vijeća Europe i priprema prezentaciju (ustrojstvo, zemlje članice, cilj djelovanja)
- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u okviru Vijeća Europe
- opisuje sustav zaštite temeljnih ljudskih prava u okviru Europske unije
- istražuje nadležnost i djelovanje Suda Europske unije te izbor sudaca
- istražuje i opisuje probleme u suvremenom svijetu
- opisuje ulogu Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata te koja je uloga Crvenoga križa
- prikuplja podatke o trgovanju ljudima, objašnjava opasnosti i načine zaštite
- objašnjava ulogu međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanju globalnih i europskih problema; navodi neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i opisuje područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International)

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Demokratska država, uloga građana u Hrvatskoj i Europskoj uniji**

- o Ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj. Zakonodavni dio vlasti – ima ovlast donositi zakone (Sabor Republike Hrvatske – zakonodavac je narod preko zastupnika u Saboru)
- o Izvršni dio vlasti – ima ovlast provoditi i predlagati donošenje novih zakona (Vlada RH, predsjednik RH)
- o Sudbeni dio vlasti – ima ovlast rješavati nesporazume glede tumačenja, primjene i djelovanja zakona (Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi)
- o Pojmovi pravde, vlasti i odgovornosti temelji su na kojima počiva pravni sustav
- o Djelotvornost vlasti – ljudi koji se nalaze na položajima vlasti trebaju promicati djelotvornost tako što će stručnim ljudima dodjeljivati odgovornost za određene poslove, što će promicati pravednost i sigurnost
- o Građani imaju pravo i obvezu biti informirani i nadzirati kako vlast ispunjava svoje obveze
- o Ljudi na položaju vlasti mogu zlouporabiti svoj položaj i moć. Kad ljudima damo vlast, moramo uložiti vrijeme i snagu kako bismo bili sigurni da će oni ispravno obavljati povjerene dužnosti
- o Ustavna prava građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, prava peticije, prava na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti
- o Politika – javne politike, institucije, političke stranke, normativni i provedbeni procesi
- o Tipovi političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne
- o Političke stranke u Hrvatskoj, njihovi programi i uloga u razvoju zajedničkog dobra
- o Obrambeni Domovinski rat iskaz težnje hrvatskog naroda za neovisnošću, demokracijom i pravnom državom i vladavinom prava
- o Patriotizam, šovinizam, nacionalizam
- o Zajednička dobrobit i procedure kojima izgrađujemo demokratske odnose i štitimo svoja prava u razredu, školi, lokalnoj, nacionalnoj zajednici, Europi i svijetu
- o Pravda, temeljna kategorija demokracije i vladavine prava
- o Proceduralna, korektivna i distributivna pravda
- o Socijalna država uključuje socijalnu solidarnost izraženu kroz ustavnu kategoriju i znači ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima doprinose razvoju društva
- o Socijalna država na načelu solidarnosti pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovnog sustava/iz namjenskih doprinosa kroz porezni sustav. Zauzvrat

građani ostvaruju pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav. Pitanje socijalne solidarnosti razvija se u grani prava pod nazivom socijalno pravo ili pravo socijalne sigurnosti.

o Efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti, suprotnost socijalne i pravne države – ljudi koji su ostavljeni na milost i nemilost mogu zaključiti da ništa ne duguju društvu i zašto bi ga potpomagali kad nitko nije njima pomogao.

o Korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima

o Europska unija, ustrojstvo i ovlasti – ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije; prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji; način izbora hrvatskih zastupnika i njihova uloga u Europskom parlamentu; prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija te interesi građana Republike Hrvatske

o Europska građanska inicijativa – sudjelovanje europskih građana u oblikovanju europskih javnih politika

o Međunarodna prava i obveze Republike Hrvatske i njezinih građana

o Sudjelovanje u odlučivanju: predstavnici Republike Hrvatske u međunarodnim organizacijama

o Vijeće Europe kao politička organizacija. Statut Vijeća Europe – ciljevi: promicanje i zaštita demokracije i vladavine prava, zaštita ljudskih prava, promicanje europskog kulturnog identiteta i različitosti, očitovanje o problemima s kojima se suočava europsko društvo (diskriminacija, ksenofobija, zaštita okoliša, AIDS, droge, organizirani kriminal), učvršćivanje demokracije kroz reforme

o Civilno društvo – udruge, zaklade, vjerske zajednice, sindikati; načela djelovanja, uloga u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije, pravednog društva, zaštiti i razvoju općeg dobra

Ključni pojmovi:

ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj, zakonodavni dio vlasti- Sabor Republike Hrvatske, narod zakonodavac preko zastupnika u Saboru, izvršni dio vlasti – Vlada RH, predsjednik RH, sudbeni dio vlasti – Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi, načela pravne države, djelotvornost vlasti, pravo i obveza građana na nadziranje vlasti, zlouporaba položaja, moći i vlasti, političke stranke, programi političkih stranaka, zajednička dobrobit, patriotizam, šovinizam, nacionalizam, pravda, demokracija i vladavina prava, proceduralna, korektivna i distributivna pravednost, Europska unija, ustrojstvo i ovlasti Vijeća ministara, ustrojstvo i ovlasti Europskog parlamenta, ustrojstvo i ovlasti Europskog vijeća, ustrojstvo i ovlasti Europske komisije, europska građanska inicijativa, prava i obveze hrvatskih građana koje proizlaze iz članstva u EU, prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija, interesi građana Republike Hrvatske, veza između pravila, zakona i vladavine prava, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj; zakonodavni, izvršni i sudbeni dio; objašnjava što je ustavna vlast, zašto je potrebna trodioba vlasti i ograničenje svakog oblika vlasti u demokraciji;
- nadgleda način funkcioniranja, prikuplja podatke i objašnjava na temelju činjenica, podataka iz službenih izvora i primjera iz prakse kako funkcioniraju pojedini ogranci vlasti u Republici Hrvatskoj;
- opisuje ustavna prava građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, prava peticije, prava na prosvjed, štrajk, građanski neposluš, priziv savjesti;
- određuje hrvatskog građanina kao političkog subjekta i nositelja hrvatske državne vlasti;
- određuje socijalnu državu i socijalnu solidarnost kao ustavnu kategoriju i ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima doprinose razvoju društva;
- objašnjava zašto je socijalna solidarnost ustavna kategorija i odakle socijalna država pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovnog sustava, odakle pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav;
- objašnjava zašto korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima;
- objašnjava što je i kada se javlja efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti;
- određuje korupciju svojim riječima i na temelju primjera opisuje njezine moguće pojave;
- opisuje ustrojstvo Europske unije i način na koji ona funkcionira; navodi neke ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije; opisuje navodi prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji; opisuje kako se biraju hrvatski zastupnici i koja je njihova uloga u Europskom parlamentu; navodi neke prednosti, nedostatke i izazove europskih integracija s posebnim osvrtom na interese Republike Hrvatske i njezinih građana;
- navodi polazišta stvaranja europskog građanstva te neka od osnovnih prava, sloboda i odgovornosti građana Europske unije; objašnjava odnos između statusa građanina Europske unije i statusa građanina Hrvatske države-članice;
- opisuje mogućnosti utjecanja građana Republike Hrvatske na oblikovanje europskih javnih politika na temelju Zakona o provedbi Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća kojeg je donio Sabor Republike Hrvatske 26. travnja 2013.;
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat; te u lokalnoj zajednici i Republici Hrvatskoj;
- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice;
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti;

- objašnjava zašto je poštovanje načela pravne države jedna od osnova suzbijanja korupcije;
- objašnjava zašto je obrambeni Domovinski rat iskaz težnje hrvatskog naroda za neovisnošću, demokracijom i pravnom državom i vladavinom prava, te je kao takav uvršten u Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske;
- opisuje što je patriotizam, šovinizam i nacionalizam;
- formulira, usklađuje i donosi pravila razreda kojima se štite temeljna prava u razredu i školi: pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talenta) i druga;
- drži se dogovorenih pravila razreda;
- kreira pravedne mjere na načelima proceduralne, korektivne i distributivne pravednosti za nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila;
- navodi sastavnice civilnog društva i njihovu ulogu u zaštiti i razvoju općeg dobra.

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

o Društvene komunikacijske vještine

o Suradnja i grupni rad: pojam i iskustvo suradnje, moderiranje radom skupine, iznošenje zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje

o Upravljanje sukobima i suradnja u međunarodnom kontekstu

o Mediji i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja: pojam i vrste medija (tiskovine, radio, tv, internet), pozitivni i negativni utjecaj medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu (u suradnji s Informatikom), otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, pravo građana na pravodobnu i točnu informaciju, pravo na zaštitu privatnosti

o Volontiranje i dobrovoljni društveni rad u zajednici: volonterstvo, etički kodeks volontiranja, iskustvo volontiranja

o Solidarnost i društveno koristan rad u školi, lokalnoj zajednici i na međunarodnoj razini: pomoć djeci u nerazvijenim zemljama

o Društvena solidarnost prema osobama s invaliditetom

o Uloga pojedinca u zajednici

o Obitelj – temeljna društvena zajednica, prava i dužnosti djece i roditelja, međugeneracijska solidarnost

Ključni pojmovi:

društvene komunikacijske vještine, aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke, primjereno iskazivanje emocija, empatija, otpor vršnjačkom pritisku, vrste sukoba, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe, mediji, kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, volontiranje, solidarnost i društveno koristan rad, društvena solidarnost prema osobama s invaliditetom, uloga pojedinca u zajednici, obitelj društvena zajednica.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje što je i koju ulogu imaju dijalog, pregovaranje, dokazivanje temeljeno na činjenicama, donošenje zajedničkih zaključaka u upravljanju sukobima;
- navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada
- vodi i moderira rad grupe, oblikuje zaključke i izvješćuje o njima
- iskazuje sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta u procesu donošenja odluka o vlastitom napredovanju
- pokazuje organizacijske sposobnosti – učinkovito planira, organizira i provodi društvene aktivnosti, projektno planiranje, demokratsko upravljanje radom skupine, utječe na donošenje pravila i demokratskih procedura, primjenjuje podjelu rada/zaduženja, pravedno vrednuje doprinos, hvali uspjeh, uči iz neuspjeha i sl.)
- opisuje pojam i navodi vrste medija (tiskovine, radio, TV, internet)
- objašnjava značenje neovisnosti medija, prava građana na točnu informaciju i prava na zaštitu privatnosti
- navodi neke pozitivne i negativne utjecaje medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu, otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja
- istražuje osnove za zaštitu prava na privatnost i priprema priopćenje
- obrazlaže što je dobrovoljni društveni rad u zajednici i zašto doprinosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini
- sudjeluje u akcijama solidarnosti, volontira i pruža pomoć učenicima s invaliditetom
- navodi imena hrabrih pojedinaca koji su svojim djelovanjem utjecali na razvoj humanijih i pravednijih odnosa u društvu
- objašnjava zašto je obitelj temeljna društvena zajednica, čemu služi, zašto je važna za razvoj i napredak društva i zašto je zaštićena Ustavom Republike Hrvatske i konvencijom UN-a, koja su prava i dužnosti djece i roditelja, u čemu se sastoji međugeneracijska solidarnost.

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog**

o Razvoj osobnog identiteta

o Utjecaj globalizacijske kulture koja se promiče medijima i važnost očuvanja kulturnih identiteta i različitosti

o Obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj

o Nacionalne manjine u Hrvatskoj

o Svjetska lista kulturne baštine – različitost svijeta kao bogatstvo

o Doprinos hrvatskih velikana i velikana nacionalnih manjina u Hrvatskoj svjetskoj kulturnoj baštini

o Međukulturni dijalog – alat razvoja demokratskih odnosa između većinske i manjinskih kulture te društvenog i gospodarskog razvoja

o Dijalog među civilizacijama

o Prepoznavanje i suzbijanje kulturoloških stereotipa, predrasuda i diskriminacije

Ključni pojmovi:

identitet, osobni identitet, kulturni identiteti, kulturne različitosti, manjinske kulture, većinska kultura, međukulturni dijalog, izgradnja zajedničke domovinske kulture, hrvatski velikani, velikani nacionalnih manjina, suzbijanje predrasuda, suzbijanje diskriminacije.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– objašnjava što je identitet

– opisuje osobni identitet i jakosti na koje se oslanja

– objašnjava značenje kulturnog identiteta

– objašnjava značenje očuvanja kulturnog identiteta i kulturnih različitosti u kontekstu globalizacijske kulture koja se promiče medijima

– opisuje obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj

– opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje u izgradnji zajedničke hrvatske kulture

– opisuje u čemu se sastoji interkulturni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice

- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, uvažavanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- prepoznaje i suzbija predrasude većinske nacije prema nacionalnim manjinama, a nacionalne manjine prema većinskoj naciji
- istražuje hrvatske velikane znanosti i umjetnosti kao i pripadnike nacionalnih manjina koji su pridonijeli hrvatskom i svjetskom napretku

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- o Gospodarske strukture Hrvatske i Europske unije; značenje i uloga kapitala, novca, banaka i kredita, dionica i obveznica
- o Državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava
- o Povlačenje sredstva iz europskih fondova
- o Europsko tržište, način reguliranja, šanse i mogućnosti za Hrvatsku
- o Izazovi globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske – mogućnosti, teškoće, prednosti, opasnosti
- o Financijska politika Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i njihov utjecaj na osiromašena gospodarstva malih zemalja
- o Tržišna konkurentnost, kompetentnost ljudskih resursa i cjeloživotno učenje
- o Socijalna država – državni proračun – općedruštvena solidarnost
- o Uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- o Prava potrošača, odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša i racionalno upravljanje novcem i dobrima
- o Planiranje osobne štednje, načini plaćanja i štednje u društvu
- o Domoljublje na djelu – poduzetnošću, istraživanjem, rješavanjem problema, radom i proizvodnjom stvaranje osobnog i društvenog bogatstva te očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti
- o Novac – mjerilo rada, rad – temeljna ljudska vrijednost
- o Mapa osobnog razvoja
- o Pravo na pravednu naknadu za rad

o Pravo na sindikalno organiziranje i uloga sindikata u zaštiti prava radnika

Ključni pojmovi:

europsko tržište, mogućnosti i ograničenja za Hrvatsku, izazovi globalizacije, gospodarski razvoj Hrvatske, održivi razvoj, odgovorno gospodarstvo, konkurentnost, cjeloživotno učenje, proračun, europski fondovi, izrada projekata, projektna dokumentacija za uspješno povlačenje sredstava, odgovorna potrošnja, novac, rad, pravedna naknada, sindikalno organiziranje, postavljanje prioriteta, mapa osobnog razvoja, prava potrošača, socijalna solidarnost, radno zakonodavstvo, domoljublje na djelu, razvoj zajedničkog dobra, poduzetnost, inovativnost, prava radnika, socijalna solidarnost, socijalno i radno pravo, sindikalno organiziranje, uloga sindikata.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje svojim riječima razumijevanje gospodarske strukture Hrvatske i Europske unije;
- navodi značenje i ulogu kapitala, novca, banaka i kredita, dionica i obveznica
- objašnjava Ustavne odredbe o pravu na rad i pravednu naknadu za rad te kako se to pravo štiti na različitim razinama u Hrvatskoj
- objašnjava što je državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza za pojedinca i društvo i načine na koje se utaja sprječava
- prati donošenje europskog proračuna i namjensko strukturiranje europskih fondova
- istražuje primjere uspješno povučenih sredstava iz EU fondova u lokalnoj sredini, Hrvatskoj i drugim EU zemljama te zašto su bili uspješni
- izrađuje poduzetnički projekt i simuliranu aplikaciju na EU fondove na temelju istraživanja o projektima koji su bili uspješni u povlačenju sredstava iz EU fondova
- navodi neka pravila za izradu kvalitetnog projekta i uspješno povlačenje sredstava
- opisuje na temelju praćenja podataka u medijima i službenim izvorima ulogu Financijske politike Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i njihov utjecaj na osiromašena gospodarstva malih zemalja
- navodi prava potrošača
- opisuje trošenje na racionalan način vodeći računa o vlastitoj ekonomskoj sigurnosti, o zaštiti okoliša, zdravlja te o socijalnoj odgovornosti
- objašnjava kako potrošači mogu utjecati na kvalitetu i dostupnost privatnih i javnih usluga i koji je utjecaj privatizacije javnih usluga na živote potrošača u Hrvatskoj
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače

- demonstrira vještine otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija
- iskazuje sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta u procesu donošenja odluka o vlastitom napredovanju
- opisuje svojim riječima domoljublje na djelu
- obrazlaže zašto je novac mjerilo rada, zašto je rad temeljna ljudska vrijednost i zašto se prema novcu treba odnositi kao rezultatu ljudskog rada
- demonstrira etičan odnos prema novcu
- pokazuje poduzetničke i organizacijske sposobnosti, primjenjuje podjelu rada/zaduženja u radioničkom, grupnom ili projektnom radu, pravedno vrednuje doprinos, hvali uspjeh, uči iz neuspjeha
- prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja i profesionalnog usmjerenja
- zaključuje o povezanosti cjeloživotnog učenja i konkurentnosti na tržištu radne snage;
- izrađuje mapu osobnog razvoja

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

- o Održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine, Hrvatske, Europe i svijeta
- o Pravo na zdrav okoliš i održivi razvoj zajednice
- o Utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- o Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi:

održivi razvoj, pravo na zdrav okoliš, zaštita okoliša, prirodna i kulturna dobra, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje što je održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj Hrvatske, Europe i svijeta
- objašnjava važnost prava na zdrav okoliš i održivi razvoj zajednice

- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš u Hrvatskoj, Europi i svijetu
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša
- pokazuje privrženost očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske, Europe i svijeta
- prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje u lokalnoj sredini te se priključuje akcijama građana u Europi i svijetu
- navodi neke organizacije civilnog društva i opisuje aktivnosti u zaštiti okoliša koje pokreću

IX. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri

Ovisno o ishodu, izvanučioničke i praktične aktivnosti provode se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti za njihovo potpunije razumijevanje kroz iskustveno učenje i zaključivanje, a mogu se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

Simulacije suđenja za srednjoškolske učenike – simulacija sudskog postupka u kojem učenici razvijaju svoju demokratsku pravnu pismenost, odnosno znanja, vještine i vrijednosti vladavine prava, uključujući i značenje zakonske ovlasti u demokraciji, uloge sudaca, sudskog postupka i sudskih presuda. Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnoj smotri *Zakon u razredu – prema kulturi vladavine prava i demokraciji*. Dostupno na internetskoj adresi:

<http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1365><http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1364>.

Simulacija sjednice Hrvatskoga sabora za srednjoškolske učenike – priprema učenika za donošenje odluka u Saboru u kojoj učenici odabiru njima važnu temu i raspravljaju o njoj, npr. o problemu nezaposlenosti mladih, a potom donose odluke o konkretnim mjerama koje treba poduzeti dajući preporuke za poboljšanja određene politike.

Sudjelovanje u državnoj smotri *Simulirano zasjedanje Sabora za učenike srednjih škola*. Dostupno na internetskoj adresi: <http://itv.sabor.hr/itvevents/asx.axd?ID=6>. Korištenje radionice budućnosti za uočavanje i analiziranje društvenih problema, inovativno razmišljanje o mogućim rješenjima problema i izrada plana aktivnosti za ostvarenje rješenja problema (postupak *Radionice budućnosti* opisan u *Zbirci metoda prikladnih za učenje i poučavanje Građanskog odgoja i obrazovanja* www.azoo.hr) Sudjelovanje u školskoj, županijskoj i državnoj smotri *Projekt građanin*; Uz temu *Pravo na privatnost i zaštita osobnih podataka* iz Ljudsko-pravne dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja koristiti *Europski dan zaštite osobnosti i privatnih podataka koji je 28. siječnja*. Povezivanje učenja za građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava s obilježavanjem posebnih dana (npr. Dan neovisnosti, Dan Domovinske zahvalnosti, Dan ljudskih prava, Dan sjećanja na Vukovar, Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, Dan sjećanja na žrtve Holokausta, Dan volontera, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama; Tjedan solidarnosti Hrvatskog

Crvenog križa; Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Dani profesionalnog usmjeravanja, itd.).

X. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a potom utvrde kriteriji vrednovanja.

U mapi osobnog razvoja učenik upisuje što je tijekom godine radio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i s kojim se teškoćama susretao, izrađuje plan svojeg daljnjeg profesionalnog razvoja. Dokumentira svoje organizacijske sposobnosti, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita **područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili područje profesionalne karijere**. Unosi potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja, potvrde o sudjelovanju u školskim, županijskim i državnim smotrama, o sudjelovanju u znanstvenim i tehničkim inovacijskim projektima i sl.

XI. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u I. razredu srednje škole[\[12\]](#)

Hrvatski jezik

Opća napomena: U planiranju i programiranju nastave Hrvatskoga jezika, polazeći od integracije programa Hrvatskoga jezika i Kurikula Građanskog odgoja i obrazovanja, valja uzeti u obzir svrhu i zadaće predmeta Hrvatski jezik. Na temelju toga u nastavku teksta predlažu se neke od nastavnih cjelina unutar sva tri područja Hrvatskoga jezika. No, važno je napomenuti da se integracija i korelacija može ostvarivati i unutar drugih cjelina obvezatnoga programa i sadržaja izbornoga programa s obzirom na općepoznata načela nastave Hrvatskoga jezika, npr. lingvometodički predložak / cjeloviti tekst za bilo koju nastavnu jedinicu (implicitno ili eksplicitno) može poticati ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja. O tome može (i mora) odlučiti svaki nastavnik planirajući i programirajući svoju nastavu.

Gimnazije

Hrvatski jezik

Gimnazije

Svrha i zadaće; **Prijedlog nastavnih cjelina;** Prvi razred: Jezik, Jezik i priopćavanje (komunikacija), Govorni i pisani jezik., Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika., Pojam idioma., Organski i neorganski idiomi., Standardni jezik., Norma i kodifikacija., Standardni jezik s povijesnoga stajališta., Književnost, pristup književnosti, diskurzivni oblici., Temeljna civilizacijska književna djela., Jezično izražavanje., Pisano i govorno izražavanje., Tekst., Tumačenje., Raščlamba.

Hrvatski jezik za četverogodišnje strukovne škole

Svrha i zadaće. **Prijedlog nastavnih cjelina.** Prvi razred: Jezik, Jezik i priopćavanje (komunikacija), Govorni i pisani jezik, Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika, Pojam idioma, Organski i neorganski idiomi, Standardni jezik, Norma i kodifikacija, Standardni jezik s povijesnoga stajališta, Književnost, Pristup književnosti, Diskurzivni oblici, Jezično izražavanje, Pisano i govorno izražavanje, Tekst, Tumačenje.

Hrvatski jezik za četverogodišnje strukovne škole

Svrha i zadaće. **Prijedlog nastavnih cjelina** Prvi razred: Jezik, Jezik i priopćavanje (komunikacija), Govorni i pisani jezik, Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika, Književnost, Pristup književnosti, Diskurzivni oblici, Jezično izražavanje, Pisano i govorno izražavanje, Tekst, Tumačenje.

Hrvatski jezik za trogodišnje strukovne škole

Svrha i zadaće. **Prijedlog nastavnih cjelina,** Prvi razred: Jezik, Jezik i priopćavanje (komunikacija), Govorni i pisani jezik, Počeci hrvatske pismenosti, Književnost, Pristup književnosti, Diskurzivni oblici, Jezično izražavanje, Pisano i govorno izražavanje.

Glazbena umjetnost

Zadaće: steći svijest o razini cjelokupne hrvatske civilizacije i razviti u učenika želju da i sami njeguju vrijednosti naše glazbene tradicije i sudjeluju u njejoj stalnoj nadogradnji.

»Radi aktualizacije nastave, unutar redovitih nastavnih tema, slobodno se može umetnuti i neki drugi sadržaj (npr. obljetnica nekog istaknutog skladatelja itd.)«

Likovna umjetnost

Nastavni plan i program Likovne umjetnosti za prvi razred u gimnazijama (dvogodišnji i četverogodišnji program) u svakoj je temi poželjno povezati s tematskim područjima Građanskog odgoja i obrazovanja. Posebno se to odnosi na tematska područja: Zaštita okoliša i održivi razvoj, (Među)kulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama Građanskog odgoja i obrazovanja i Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama.

Nastavne teme iz Likovne umjetnosti: Pojedinac i okolina; Predmet; Fotografija; Film; Svijet u kojem živimo; Arhitektura; Urbanizam; Komunikacija.

Dvogodišnji i četverogodišnji program. **Zadaće:** uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture (osnovne teorijske spoznaje o kulturi i umjetnosti te kulturno-povijesnom razvoju), razvijati razumijevanje i djelatan odnos prema zaštiti spomenika i čuvanju okoline.

Didaktičke upute: tijekom izobrazbenoga i odgojnog procesa, promatrajući i »čitajući«, odnosno interpretirajući likovno djelo riječima, nastavnik implicitno dokazuje nužnost i funkcionalnu učinkovitost simultanoga komunikacijskog djelovanja na dva »kanala«: verbalnom i ikoničkom. »Tijekom nastave predviđena je i povezanost sa svima drugim predmetima, i to ne u smislu usporednoga obrađivanja srodnih tema ili istih povijesnih razdoblja, nego u stvaralačkom nastojanju nastavnika da trajno uspoređuje metode, pojave i

spoznaje drugih nastavnih predmeta radi recipročnog boljeg poimanja posebnosti, kao i međuzavisnosti. To se odnosi na Povijest, književnost i glazbenu umjetnost ponajviše, ali i na Latinski i općenito na strani jezik, Matematiku, Fiziku (konstrukcije), Kemiju, Geografiju pa sve do Tjelesne kulture.«

Četverogodišnji program: uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture (osnovne teorijske spoznaje o kulturi i umjetnosti te kulturno-povijesnom razvoju), razvijati razumijevanje i djelatan odnos prema zaštiti spomenika i čuvanju okoline.

Gimnazije i strukovne škole

Etika

Cilj je nastavnog predmeta Etika u srednjim školama usvajanje osnovnih etičkih znanja, potrebnih za razvijanje sposobnosti moralnog prosuđivanja i etičkog argumentiranja te orijentiranja u životu. Program nastavnog predmeta Etika u srednjim školama. Cilj nastave Etike u prvom razredu srednjih škola je njegovanje i razvijanje kreativnog mišljenja, razložitog govorenja i razboritog djelovanja, utemeljenog na općim vrednotama i ljudskim pravima. Nastavne cjeline u prvom godištu:

Tematska cjelina: 1. U POTRAZI ZA IDENTITETOM – DIMENZIONIRANJE SLIKE O SEBI

Nastavne jedinice:

- a) Vlastita umanjena i uvećana slika. Različite perspektive samospoznaje
- b) Moj lik u odnosu na druge. Uloge, uzori, idoli
- c) Moj (ne) pravi lik. Osjećanje, htijenje, mišljenje

Tematska cjelina: 2. PREPREKE U POTRAZI – IZAZOVI ODRASTANJA I SAZRIJEVANJA

Nastavne jedinice:

- a) Angažman za sebe i druge. Zagonetka života i smrti, granične situacije
- b) Borba sa zlom ili s moći. Vjera, sumnja, snaga duha i tijela
- c) Žudnja za znanjem ili izazov želje za moći. Pohlepa, moć, strah, neumjerenost

Tematska cjelina: 3. ORIJENTIRI I ZAMKE NA PUTU – POMAGALA I POMAGAČI

Nastavne jedinice:

- a) Neprivlačnost vrlina – životni izbor, smisao života
- b) Zavodljivost poroka – moć, vlast, vladar, vladanje, pravednost

c) (Ne)ispravnost individualnog puta. Upornost, dostojanstvo sloboda, odgovornost

Tematska cjelina: 4. CILJEVI LAŽNI, PRIVIDNI, ISTINSKI – OPREKA IDEALNOG I REALNOG

Nastavne jedinice:

b) Logika srca iznad logike uma. Vrlina, žrtva, ljubav

c) Transcendiranje realiteta kao put do vrednota. Sreća, duševni mir, zadovoljstvo, samostalnost

Tematska cjelina: 5. ODGOVORNOST ZA SEBE, PRIRODU I DRUGE – »GRAĐANIN DVAJU SVJETOVA«

Nastavne jedinice:

a) Moralni razvitak kroz konfliktne situacije. Savjest, svijest o sebi i situaciji, osjećaj vrijednosti

b) Odgovornost za »mnogostrukost prirode na zemlji«. Čovjekovo djelovanje kao ugrožavanje ili očuvanje prirode i njenih vrsta

c) Osiguravanje temeljnih i drugih ljudskih prava. Prirodno i pozitivno prava, pravednost, pravda

Gimnazije

Povijest

Svrha i cilj nastave Povijesti »Svrha je i cilj nastave povijesti da učenici, uz pomoć istinskog tumačenja povijesnih događaja kao i osobnom suradnjom što znači učenjem usvoje etičke norme i poglede na život te pri tome izgrade duh otvoren za razumijevanje različitih kultura i načina života, kao i komunikaciju među svojim vršnjacima i svim drugim ljudima. Tako izgrađivani pristup tijekom nastave povijesti kao i spoznaje raznovrsnih povijesnih događaja, pomagat će učenicima u izgrađivanju cjelovite osobnosti, koja također obuhvaća domoljublje, poštovanje i razumijevanje cjelokupne povijesne baštine te ustrajno i humano zauzimanje za istinu i pravdu, kao i uvjerenja da su baš to prave vrijednosti kojima, i usprkos krivudavih putova čovječje slobode tijekom povijesti, ipak pripada sigurna budućnost.« »Uz pouzdanost i objektivnost spomenute će se etičko-odgojne vrijednosti moći lakše i sigurnije postići ako se nastava povijesti rastereti gomilanja činjenica, a težište stavi na kulturu i svrhu učenja povijesti. Zato ćemo tijekom poučavanja povijesti poticati učenika i pomagati mu da on sam radi nastojeći spoznati probleme povijesnoga tijeka. Razvijat ćemo u njemu analitičke sposobnosti i vlastita gledišta, tj. kritička promatranja povijesti i povijesnih događaja. Uz osposobljavanje za kritičko promatranje i vrednovanje povijesnih događaja i osoba, te ispravno postavljanje pitanja i traženja odgovora, što obuhvaća odbaciti nebitno i tražiti bitno te uopćavati u nastojanju da se oblikuju utemeljene osobne prosudbe, koje će moći i sam obrazložiti, pomoći ćemo učeniku da spozna granice svojih, ali i općeljudskih, mogućnosti. Takvim će djelovanjem i učenik postajati sve više sposoban – u cjelokupnoj svjetskoj povijesti, a jednako tako i u nacionalnoj povijesti koja je njezin nedjeljiv dio – prepoznati

mukotrpan hod čovječanstva u probodu prema boljem i čovjeka dostojnijem životu, također i kroz sukobljavanja jednostrano shvaćenih ciljeva i provale ljudskih i grupnih strasti (u ratovima primjerice, ali i drugim zlima).« **Učenik će** »stečene vlastite spoznaje prenositi u svoju svakidašnjicu, među bližnje, na sadašnjost i u budućnost, na svoje privatno i javno djelovanje, od društvenoga i političkog nadalje. Tako će i povijest, odnosno predmet nastave povijesti, pridonositi izgradnji valjana građanina, najprije svoje domovine, potom i cijeloga svijeta. Upravo u tome i jest temeljni smisao i cilj nastave povijesti.« Nastavni program za Povijest u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskog odgoja i obrazovanja kroz sve četiri godine. No, u prva dva razreda nastavni sadržaji završavaju sa 17. stoljećem. Prvi razred gimnazije. Temeljni pojmovi: migracije, kultura stanovanja, nove vještine i izumi, najstarija naselja i gradovi, ratarske kulture, primjeri tehnološkog, gospodarskog i kulturnog razvoja, gospodarstvo, nastanak države, društvo, zanimanja, vjerovanja, uprava, kultura – pismo, razvoj obrta, temelji znanosti: medicina, matematika, astronomija, književnost, teokratska država, organizacija države, filozofija, umjetnost, razvitak polisa, državni ustav, aristokracija, atenski ustav, tiranin, reforme, ostrakizam, mitologija, politički dualizam, pobjeda demokracije, svjetsko carstvo, države dijadoha, tradicija, doba kraljeva, konzul, diktatura, senat, narodna skupština, staleške borbe, plebejski tribuni, prvi važniji zakoni, privatno i javno pravo, nove magistrature, izjednačenje staleža, organizacija države, struktura države, uprava provincija, proleter i robovi, urbanizacija, građanski rat, diktatura, trijumvirat, principat, pacifizam, kozmopolitizam, društvene suprotnosti, vojna anarhija, državno gospodarstvo, koloni.

Strukovne škole

Povijest. Nastavni program Povijesti strukovnih škola. Program za treći razred nije razrađen, predlaže se »da taj program naprave sami nastavnici«. Nastavni program Povijesti za industrijske škole – jedna godina učenja; Samo hrvatska povijest

Povijest – programi za strukovne škole – temeljni pojmovi

Nastavni program za strukovne škole omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u prva dva razreda budući da je obuhvaćen čitav povijesni razvoj. Valja napomenuti da se u trogodišnji strukovnim školama poučava samo hrvatska povijest.

Temeljni pojmovi Četverogodišnja strukovna srednja škola i trogodišnja strukovna srednja škola rad i podjela rada (zemljoradnici, stočari, obrtnici i trgovci), migracije, horda, rod, etnička zajednica, narod, selo i grad, privatno vlasništvo, teritorijalna zajednica, država, animizam i totemizam, kultura i civilizacija.

Temeljni pojmovi Četverogodišnja strukovna srednja škola. Rad i podjela rada (zemljoradnici, stočari, obrtnici i trgovci), horda, rod, etnička zajednica, narod, selo i grad, privatno vlasništvo, teritorijalna zajednica, društveni slojevi, socijalna nejednakost, kultura, migracije, država, religija, civilizacija, Stari istok, teokratska država, despotska monarhija, kaste, plemstvo, svećenstvo.

Temeljni pojmovi: etnogeneza, država, provincija.

Temeljni pojmovi: državno uređenje, teokratska monarhija, aristokratska monarhija, despotska monarhija, kaste, plemstvo, oligarhija, aristokracija, demos, akropola, agora,

kolonizacija, polis, republika (aristokratska i demokratska), narodna skupština, ostracizam, građanski rat, rimsko građansko pravo, provincija, etnogeneza.

Temeljni pojmovi: apsolutizam, ban, bula, dinastija, diplomacija, dominikanci, državni staleži, dužd, feud, feudalizacija, feudalna anarhija, herceg, kmetovi, leno, misionar, monah, monarhija, musliman, papa, plemićke župe, patriciji, patrijarh, personalna unija, pučani, republika, stalež, statuti, urbari, vazal, vlastela, Zlatna bula, županije.

Temeljni pojmovi: kolon, kolonat, obrambeni rat, apsolutna vlast, seoske općine ili marke, vazali, vitezovi, feud, feudalac, feudalna hijerarhija, kmet, radna renta, naturalna renta, novčana renta, beneficij, cehovi, gilde, Hanza, kodifikacija rimskog prava, kalifat, kalif, vezir, sultan, monarhija, grofovije, marke, kapitulari. Ban, bazilika, benediktinci, bula, bratovštine, ceh, dinastija, diplomacija, državni staleži, dužd, feud, feudalizacija, feudalna anarhija, franjevci, herceg, hereza, kmetovi, koloni, kolonije trgovaca, leno, monarhija, musliman, papa, plemićke župe, patriciji, patrijarh, personalna unija, predromanika, pučani, republika, sklavinije, stalež, statuti, urbari, vazal, vazalni odnosi, viteški redovi, vlastela, Zlatna bula, županije.

Temeljni pojmovi: komune, građanstvo, građanska revolucija, centralizirana monarhija, nacija, nacionalna država, barok, manufaktura, kapitalističko gospodarstvo, podjela rada, najamni radnici, kolonija, kolonijalizam, ropstvo, građanstvo, svjetsko tržište, merkantilizam, »revolucija cijena«, migracije, vjerski ratovi.

Temeljni pojmovi: manufaktura, industrijska revolucija, tvornica, nacija, nacionalni pokret, revolucija, ropstvo, nacionalizam, kapitalizam, socijalizam, komunizam, liberalizam, demokracija, kolonijalizam, politička stranka, politička prava, socijalna prava, aneksija, secesija, centralizacija.

Temeljni pojmovi: ideologija, politički program, politička stranka, totalitarizam, fašizam, nacizam, staljinizam, parlamentarna demokracija, južnoslavizam, kroatocentrizam, diktatura, centralizam, unitarizam, holokaust, koncentracijski logor, Hladni rat, samoupravljanje, državno i društveno vlasništvo.

Gimnazije

Geografija

Zadace (zajedničke za sva četiri razreda): osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnost kritičke raščlambe konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticanja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu u životu zajednice, upoznati učenike s pojačanim procesom narušavanja kakvoće čovjekove okoline i prijekom potrebom čuvanja okoline od daljnje degradacije, odnosno poboljšanja kakvoće ugroženih elemenata i lokaliteta, stalnom aktualizacijom geografskih nastavnih sadržaja razvijati u učenicima zanimanje za stalno praćenje geografske stvarnosti u zemlji i u svijetu te potrebu za samostalnim učenjem i stalnom geografskom izobrazbom.

Nastavni program za geografiju u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem kroz sve četiri godine, no veće mogućnosti povezivanja postoje od drugog razreda kada se poučava o društvenim čimbenicima poput nastavnih cjelina

2.1. Stanovništvo kao čimbenik razvoja i prostornoga ustroja, 2.2. Naselja i oblici naseljenosti te 2.3. Oblici ljudskih djelatnosti. U trećem razredu gimnazija poučava se Svjetski razvoj i regionalne posebnosti, dok se u četvrtom razredu poučava Geografija Hrvatske.

Strukovne škole

Geografija

Zadaće:

- Osposobiti učenike da shvate postojanje, funkcioniranje i međuzavisnost ekonomskih sustava u prostoru (od lokalnih preko regionalnih do svjetskih razmjera) i njihovu ovisnost o prirodnogeografskim obilježjima i ljudskim čimbenicima s posebnim osvrtom na primjere iz Hrvatske.
- Osposobiti učenike da uočavaju gospodarske zakonitosti razmještaja gospodarskih djelatnosti unutar pojedinih mjesta i regija (struktura).
- Osposobiti učenike da s razumijevanjem prate dinamične promjene u regionalnoj strukturi kao posljedice djelovanja internih, lokalnih i regionalnih faktora (proces).
- Omogućiti učenicima razumijevanje osnovnih teorija i prostorno empirijskih istraživanja lokacija, regionalnog rasta, razvoja i prostorne pokretljivosti te politike planskog usmjeravanja i planskih dokumenata.

Nastavni program za geografiju za zvanje ekonomist omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u sve četiri godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju s obzirom da »sadržaj predmeta obuhvaća: opću ekonomsku geografiju, ekonomsku geografiju svijeta, Europe i Hrvatske.«.)

Geografija za četverogodišnje strukovne škole

»Cilj nastave geografije je da učenici upoznaju i zavole svoju domovinu, da steknu znanje o Zemlji, da upoznaju gospodarska, društvena i kulturna obilježja suvremenoga svijeta i uoče nužnost međusobne suradnje i ljudske solidarnosti u svijetu.«

Zadaci nastave: osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnost kritičke analize konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticanja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu životne zajednice, promatranjem prirodne osnove i pojave društvenog razvoja u zavičaju i zemlji upoznati učenike sa značajkama razvoja i razvijati svijest o potrebi za uključivanjem u rad i društvenu aktivnost za napredak svog zavičaja i naše zajednice, uputiti učenike u prostorne odnose suvremenih gospodarskih i političkih grupacija u svijetu i u prostornu stvarnost suvremenog svijeta, upoznati učenike s intenzivnim procesom narušavanja kvalitete čovjekova okoliša i neophodnom potrebom čuvanja okoliša od daljnje degradacije, odnosno poboljšanja kvalitete ugroženih elemenata i lokaliteta«.

Prvi razred – nastavne cjeline: 7. Stanovništvo kao čimbenik razvoja i prostorne organizacije; 8. Naselja i oblici naseljenosti; 9. Ljudske djelatnosti i njihova obilježja.

Općeobrazovni dio strukovnog kurikuluma medicinska sestra/tehničar opće zdravstvene njege, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

(<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3061>)

Temeljni ciljevi nastavnog plana i programa

- usvojiti znanja potrebna za očuvanje prirode, odgovorno se odnositi prema uporabi prirodnih bogatstava prema konceptu održivog razvoja, čuvajući prirodnu ravnotežu i biološku raznolikost,
- usvojiti znanja o društvenim odnosima i procesima, o društvenim i prostornim strukturama i kontekstu u prošlosti i sadašnjosti te promišljati o njihovu značenju za budućnost,
- razviti sposobnost tumačenja prirodno-geografskih i društveno-geografskih pojava i procesa na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini,
- objasniti odnose ljudi prema svijetu koji ih okružuje, društveni, kulturni, gospodarski razvoj čovjeka i društva,
- razumjeti i poznavati prostorni, nacionalni i kulturni identitet u odnosu prema kulturnim identitetima Europe i ostatka svijeta,
- usvojiti međukulturne kompetencije koje omogućuju razumijevanje i prihvaćanje drugoga i drukčijega bez obzira na spol, kulturnu, socijalnu, rasnu, religijsku, nacionalnu i etničku pripadnost,
- steći znanja i sposobnost kritičkoga prosuđivanja položaja hrvatskoga društva u kontekstu europskih integracija i globalizacijskih procesa,
- razumjeti demografske i ekonomske procese, tj. kako ljudi proizvode, razmjenjuju i kako se koriste dobrima,
- razumjeti koncept održivog razvoja i nužnost pravedne raspodjele prirodnih i stečenih dobara,
- razumjeti ekološka pitanja i prikazati posljedice različitih postupaka s obzirom na očuvanje okoliša, života i društva te razviti spremnost za djelovanje na očuvanju okoliša,
- razviti sposobnost prepoznavanja problema i pitanja na koja treba pronaći odgovor, planiranja i provođenja istraživanja, oblikovanja argumentiranih zaključaka te iznošenja ishoda svojega rada na različite načine, u različite svrhe i za različitu publiku,
- razviti pozitivan odnos prema radu te usvojiti znanja, vještine, sposobnosti i vrijednosti koje omogućuju preuzimanje uloga i odgovornosti u osobnomu, obiteljskomu i javnomu djelovanju,
- razviti pozitivni stav i umijeće učenja iz svih raspoloživih izvora, pripravnost za cjeloživotno učenje te preuzeti odgovornost za vlastito učenje i profesionalni razvoj.

Nastavni program za geografiju za zvanje medicinska sestra/tehničar opće zdravstvene njege omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u obje godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju s obzirom da je sadržaj programa 1. razreda povezan s prirodoslovnim područjem, a 2. razreda s društveno-humanističkim područjem.

Gimnazije

Tjelesna i zdravstvena kultura

I. Svrha i cilj

Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture taj da se zadovolje biopsihosocijalne čovjekove potrebe za kretanjem, da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba na suvremene uvjete života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalni rad i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti.

II. Programska građa

Osnovni program – mjerila za izbor programskih sadržaja određena su utilitarnim vrijednostima pojedinih sadržaja u svakodnevnom radu i životu.

Strukovne škole

Tjelesna i zdravstvena kultura

Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba suvremenim uvjetima života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalnu i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti.

Katolički vjeronauk za četverogodišnje srednje škole

Prvo godišće srednje škole

I. Tematska cjelina: U POTRAZI ZA SMISLOM ŽIVOTA

TEME

1. U vrtlogu svijeta i života

Ključni pojmovi: budućnost čovjeka, budućnost svijeta.

Odgojno-obrazovna postignuća: spremnost prihvaćanja vlastitog mjesta u svijetu i otvorenost trajnom traženju odgovora i uporišta na temeljna pitanja smisla života.

2. Upoznaj samoga sebe – Vlastitosti ljudske osobe

Ključni pojmovi: osobnost, ljudska osoba, jedinstvenost ljudske osobe, samopoštovanje, ljubiti i biti ljubljen.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti bitna obilježja ljudske osobnosti; otkriti jedinstvenost i originalnost svake ljudske osobe; razumjeti vlastite sposobnosti razmišljanja, doživljavanja i odlučivanja; prihvatiti sebe kao jedinstvenu osobu pozvanu na zajedništvo i suradnju s drugim osobama.

3. Smisao i besmisao života

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti važnost osobnog napora u traženju životnog smisla, nade i optimizma

5. Živjeti kao protagonist – Životna uporišta

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti važnost kritičke prosudbe različitih ponuda koje donosi život i zauzimanja vlastitog stava i izbora, poznavati vlastite talente i sposobnosti, spremnost na izgradnju osobnog života, vlastitog životnog projekta i boljeg svijeta

II. Tematska cjelina ČOVJEK – RELIGIOZNO BIĆE

TEME

4. Politeističke religije i religije bez božanstva i osobnog Boga

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti odnos pojedinih velikih religija prema socijalnoj, kulturnoj i političkoj stvarnosti

5. Monoteističke religije

Odgojno-obrazovna postignuća: Izgrađivati stav poštovanja duhovnih vrijednosti različitih religija, kultura i civilizacija

6. Posebnost kršćanstva u odnosu na druge religije

Odgojno-obrazovna postignuća: usvojiti stav poštovanja prema drugim religijama, razvijati sposobnosti međureligijskoga dijaloga te uvažavanja tuđih stajališta i mišljenja na području vjere i života

III. Tematska cjelina KRŠĆANSKA OBJAVA I SVETO PISMO

3. Biblijski govor o Bogu

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti i naznačiti biblijsku poruku kroz odnos čovjeka i Boga te međuljudske odnose u nekoliko tema: istina, pravednost, milosrđe, ljubav, vjernost

4. Biblija u životu kršćana

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti prožetost suvremene kulture biblijskim motivima i navesti primjere iz književnosti, umjetnosti, arhitekture

IV. Tematska cjelina ISUS KRIST – VRHUNAC OBJAVE

3. Navještaj kraljevstva Božjega

Odgovno-obrazovna postignuća: pobuditi stav otvorenosti i prihvaćanja Isusove poruke s Gore u osobnom i društvenom životu

Gimnazije

Matematika

I. Svrha i cilj: Stjecanje temeljnih matematičkih znanja nužnih za nastavak daljnje izobrazbe, praćenje suvremenoga društveno-gospodarskoga i znanstveno-tehnološkoga razvoja i buduće djelatnosti. Didaktičke upute. Načela nastave Matematike: Treba razvijati i produbljivati matematičko mišljenje učenika i osposobljavati ih za osmišljavanje i rješavanje raznih praktičnih problema.

Strukovne srednje škole

Matematika

Ciljevi i zadaće: Nastava Matematike u srednjim stručnim školama omogućuje da učenici usvoje matematičko znanje potrebno za razumijevanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu te da ih osposobljava za primjenu usvojenog znanja u praktičnom životu i za nastavak školovanja.

Gimnazije

Fizika

Svrha i cilj: A-inačica. Učenik treba biti osposobljen da se racionalno i svjestan odgovornosti sučeljava s individualnim i društvenim problemima koristeći se znanjem i pojmovima stečenima u matematičko-prirodnoznanstveno-tehničkom području. Učenik treba promišljati položaj i djelovanje pojedinca u uvjetima brzoga znanstveno-tehnološkoga razvoja.

B-inačica. Na temelju sudjelovanja u postupcima istraživanja, otkrivanja, stvaranja, konstruiranja i primjene, učenik mora steći određene sposobnosti i vještine koje je u stanju primijeniti na nove situacije.

Strukovne srednje škole

Fizika

Načela slična programu gimnazije.

Gimnazije

Kemija

Svrha: Ostvarivanje programa Kemije daje učenicima osnovna znanja o pojavama i procesima u prirodi. U tumačenju pojava, gdje god je to moguće, valja poći od pokusa, opažanja i mjerenja. Svrha je takvog pristupa razvijati sposobnosti uočavanja i raščlanjivanja promjena

te donošenja zaključaka na osnovi rezultata objektivnoga mjerenja i pokusnoga provjeravanja. Na taj način mnoge informacije, koje su se učenicima dosad predočavale kao gotove činjenice, zamijenit će metode promatranja i usporedbe spontanijih promjena u prirodi ili izazvanih procesa u kemijskom laboratoriju, a problemski pristup nastavi uvjetovat će bolje razumijevanje bita kemijskih pretvorbi.

Strukovne škole

Kemija

Dvogodišnji program

Cilj programa je omogućiti učenicima stjecanje osnovnih znanja o pojavama i procesima u prirodi, upozoriti ih na stalnost kemijskih promjena i postojanje stalnih recipročnih odnosa među njima. ... Nadalje, učenici trebaju prihvatiti važnost znanja i znanstvenog istraživanja za napredak gospodarstva. Gospodarstvo, prehrana, odijevanje, zaštita zdravlja za stanovnike Zemlje može se osigurati samo mudrom primjenom kemije. Tijekom poučavanja Kemije valja razvijati ekološku svijest i odgovornost svakoga pojedinca, upozoriti učenike na brojne koristi suvremenih tehnologija, ali jednako tako i na sve posljedice njihovih štetnih utjecaja te načine njihova otkrivanja i uklanjanja. Slična načela vrijede i za program Kemije koji se poučava jednu godinu.

Gimnazije

Biologija

Svrha je nastave biologije potaknuti zanimanje učenika za živi svijet i čovjeka u njemu, objasniti osnovna životna načela, koja su zajednička svim živim bićima, ali isto tako prikazati raznolikost i bogatstvo biljnih i životinjskih vrsta koje žive na Zemlji. Nastava biologije treba njegovati i razvijati spoznaju o tome da biološka znanost tumači samo dio pojavnosti ovoga svijeta i u svojim dosadašnjim naporima i postignućima otkriva još mnogo nepoznatih pojava koje danas nije u mogućnosti objasniti postojećim metodama.

Strukovne škole

Biologija

Svrha i cilj. Sadržaj predmeta biologije omogućuje ostvarivanje ne samo obrazovnih već i odgojnih zadaća u nastavnom procesu, posebno u smislu usvajanja zdravstvene i ekološke kulture. Važan je naglasak na usmjeravanju učenika da slijedom stečenih bioloških znanja razviju svijest o vrijednosti života uopće, o načinu i potrebi čuvanja zdravlja, o potrebi zaštite okoliša, a da sve to rezultira usvajanjem zdravih životnih navika.

Didaktičke upute. Cjelina pod nazivom *Čovjek i okoliš* predstavlja modul C. Kod obrade sadržaja potrebno je usvojiti temeljne biološke spoznaje o odnosima živih bića i okoliša, odnosima unutar životnih zajednica te o narušavanju ravnoteže tih odnosa djelovanjem čovjeka. Prema struci – djelatnosti kojoj struka pripada, u ovim se sadržajima može naglasiti i proširiti upravo ono što je u odnosu na tu djelatnost posebno interesantno ili specifično u smislu narušavanja, odnosno zaštite okoliša.

Gimnazija

Strani jezici

Svrha i cilj. Poučavanje stranih jezika djeluje kod učenika na širenje spoznaja o kulturi i civilizaciji većega broja zemalja, što pridonosi uklanjanju etnocentričnih gledišta svojstvenih zatvorenim sredinama; na oblikovanje cjelokupne učenikove osobnosti, jer on uči slušati i razumjeti drugoga, razložno prihvaćati ili odbijati tuđa gledišta, argumentirano i jasno izlagati osobna gledišta i prosudbe, tj. potiče se kultura dijaloga i sporazumijevanja. U kulturološkom obogaćivanju, učenjem stranih jezika, u gimnaziji osim upoznavanja s elementima prateće kulture i civilizacije jezika koji se poučava, učenike se uvodi u sustavnije promatranje tih činjenica, i to na način da ih se upućuje da korisno organiziraju svoja znanja iz jezika u primjeni. Nastava stranih jezika ne nadomješta nastavu Povijesti, zemljopisa, Povijesti umjetnosti i sl., već naprotiv, ima zadaću jezičnoga usavršavanja. Tako će se učenika upućivati da svoju pozornost usmjeri na podatke o predstavljenim kulturološkim elementima, da ih smješta u vrijeme, mjesto, događaje, sinkrono povezuje imena iz ostalih područja, uspoređuje s primjerima iz vlastite kulture itd. Učenike se upućuje i na to da skupljaju i klasificiraju informacije iz različitih izvora na stranome jeziku o onim elementima koji pripadaju području užega njihova osobnog zanimanja kako bi bili bolje motivirani u samostalnom radu.

Engleski jezik

Zadaće su sposobnost traženja, organiziranja i primjene informacija dobivenih pomoću raznih izvora ... u samostalnom rješavanju složenih zadataka iz područja jezika i civilizacije; upoznavanje s elementima kulture i civilizacije zemalja engleskog govornog područja ... kao i sposobnost kritičkog vrednovanja primljene informacije te usporedbe s našom stvarnošću.

Sadržaj: 1. razred (5. ili 6. godina učenja); 2.2 Jezični sadržaji: Kultura i civilizacija. Škola i učenje. Slobodno vrijeme. Stanovanje. Posao (zapošljavanje). Reklama i njezin utjecaj na življenje. Tradicionalni blagdani.

Francuski jezik

1. razred srednje škole (francuski kao 1. strani jezik).

Teme: 1. Mediji; 2. Gradovi i regije Francuske.

Odgojno-obrazovna postignuća: *Jezične funkcije*: izražavanje osobnog mišljenja, predlaganje, prihvaćanje i odbijanje prijedloga, čestitanje; *Kultura i civilizacija*: francuski gradovi, regije, strip, šansona i blagdani. *Strategije učenja i služenja znanjem*

1. razred srednje škole (francuski kao 2. strani jezik).

Teme: 1. Život u obitelji; 2. Kupovanje; 3. Film.

Odgojno-obrazovna postignuća: *Jezične funkcije*: reakcija na upute, izricanje podataka o sebi, obitelji i drugima, pisanje čestitki, izražavanje zapovijedi. *Kultura i civilizacija*: putovanje u Francusku, znamenitosti Pariza, francuska prehrana, francuska moda

Strategije učenja i služenja znanjem.

Njemački jezik

Sadržaji. 1. razred (5. ili 6. godina učenja). 2.2. Jezični sadržaji: Život u školi. Kuća i obitelj. Blagdani i neki značajni datumi. Situacije vezane uz boravak u stranoj zemlji; putovanje snalaženje u nepoznatom gradu. Situacije i podaci iz života mladih. Komunikacijski uzorci:

- traženje i davanje uputa,
- izražavanje osobnih i prenošenje tuđih osjećaja, molbi, želja,
- izražavanje i prenošenje zapovijedi, zabrana itd.

Srednje strukovne škole

Strani jezici

Okvirni nastavni program iz stranih jezika za srednje strukovne trogodišnje i četverogodišnje škole. Nastavni programi u srednjim strukovnim školama razlikovat će se s obzirom na tri osnovna tipa tih škola tj. na funkcionalnu uporabu stranoga jezika za pojedinu struku. To su sljedeći programi: 1. Program tehničkih i srodnih proizvodnih struka; 2. Programi za hotelijersko-turističke tehničare; 3. Programi za ugostitelje; 4. Programi za ekonomsku struku. Cilj i zadaci: nastava u srednjoj strukovnoj školi treba biti poticajna i prvenstveno osposobljavati učenika za samostalni rad. Na taj način obrazovanje treba težiti osposobljavanju i pripremi učenika za zrelu dob i svjesnu odgovornost; za odgovornost prema suvremenicima, potomstvu i prirodnom okruženju; za stvaranje razvojnih sposobnosti, ustrojstva temeljnih postupaka i stavova kao pretpostavke za dalji obrazovni put i osposobljavanje za život rada. Stoga treba učenike poglavito osposobljavati za: razmišljanje o temeljnim pitanjima svrhovitosti zadaća i odgovornosti prema ljudskoj opstojnosti; očuvanje osobnoga dostojanstva i vrednota; omogućavanje donošenja vlastitih kritičkih prosudbi i besprijekornog daljnjeg usavršavanja.

Istovremeno učenike treba osposobljavati za:

- svjesnu pripadnost hrvatskom narodnom biću s kojim ga povezuje europski svjetonazor i otvorenost prema svijetu,
- spremnost da se djelatno zauzimaju za demokratsku i socijalnu pravnu državu, koja se temelji na načelima slobode i jednakopravnosti,
- spremnost da se besprekidno traže nova rješenja smanjenja napetosti između osobne slobode i društvene odgovornosti,
- spremnost na dijalog i suradnju,
- spremnost na kritičku toleranciju i shvaćanje problema bilo svojih bližnjih, ili općedruštvenih.

U pogledu na obrazovne zadaće, posebna načela svjesnog učenja učenike treba posebno osposobljavati kako bi shvatili probleme u njihovoj višeznakovitosti, njihove međusobne veze, te uzroke i posljedice određenih pojava:

- za kritičko promatranje i vjerodostojnost,
- za logičko i kritičko razmišljanje, logičko zaključivanje, misaono postavljanje pitanja kao i razumno donošenje sveopćih i apstraktnih sudova,
- za usmeno i pismeno izražavanje, razne oblike opisivanja, koji se traže prilikom utemeljivanja kako konkretnih tako i apstraktivnih stvarnih misaonih pojavnosti,
- za ispravno korištenje obavijesnih izvora, za vršenje odabira iz raznih izvora, za tvđenje s istinitom namjerom i za mogućnost prepoznavanja manipulacije,
- za uporabu radnih tehnika i tehnika učenja kako s obzirom na mogućnost daljnjeg samostalnog rada i tako na stvaranje temeljnih znanstvenih postupaka i misaonih predodžbi,
- za sustavni i planski rad kao samostalan tako i za skupinu.

U nastavnim planovima i programima za srednje strukovne škole za strane jezike integriranje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja moguće je kroz sljedeće teme:

Engleski jezik (prema programu za **ekonomske škole** – četiri godine učenja): 1 razred.

Teme: Opći sadržaji i sadržaji kulture i civilizacije; Teme iz kulture i civilizacije zemalja stranoga govornoga područja; Kulturno blago Hrvatske; Škola i učenje; Slobodno vrijeme i načini provođenja slobodnog vremena; Ekologija; Kuća i obitelj; Posao – zapošljavanje;

Reklama i njezin utjecaj na življenje; Tradicionalni blagdani. Stručni sadržaji: Teme iz poduzetništva; Teme iz računovodstva (ekonomske škole); Poslovno dopisivanje; Usmeno poslovno komuniciranje: traženje i dobivanje podataka, poruka i obavijesti, opis.

Engleski jezik (prema programu za **tehnička zanimanja** – četiri godine učenja): Teme – strukovno orijentiranje; u banci, na kolodvoru, uvoz – izvoz, trženje zaposlenja, molba za posao, obitelj, moja škola, izrada postera i reklamni oglasi. Strukovno orijentirane teme:

škola i radionice škole, osnovni rječnik struke, povijest struke, mladi i svijet, tehnologija, sajmovi i izložbe, zanimanje i praksa, svakodnevica na poslu, tehnike u radu.

Jezične funkcije su u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama koje proizlaze bilo iz razrednog razgovora ili iz predviđenih tema. Ne može ih se oštro svrstati u određen stupanj učenja. stoga će se one ostvarivati u većoj ili manjoj mjeri što će proizlaziti iz učeničkog napredovanja tijekom školske godine.

Njemački jezik (prema programu za **ekonomske škole** – četiri godine učenja). Teme:

1. razred. Opći sadržaji i sadržaji iz kulture i civilizacije stranoga govornog područja: teme iz kulture i civilizacije zemalja stranog govornog područja; teme iz hrvatske kulture i običaja;

škola i učenje; slobodno vrijeme – načini provođenja; ekologija; kuća i obitelj; posao – zapošljavanje; elementarne potrebe čovjeka; tradicionalni blagdani.

Stručni sadržaji. Teme iz poduzetništva: okvirno usmeno i poslovno dopisivanje.

Njemački jezik (prema programu za tehnička zanimanja – četiri godine učenja). Teme strukovno orijentirane. Opći sadržaji: u banci; na kolodvoru; kod liječnika; traženje zaposlenja; molba za posao; slobodno vrijeme; obitelj; moja škola.

Strukovno orijentirane teme: škola i radionice škole; osnovni vokabular struke; povijest struke; mladi i svijet; tehnologija; sajmovi; izložbe; zanimanje i praksa; svakodnevnica na poslu; tehnike u radu; radni procesi i faze u proizvodnom radu. Jezične su funkcije u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama. Ne može ih se oštro svrstati u određeni stupanj učenja.

Latinski jezik

Obrazovni ishodi nastave Latinskog jezika konkretiziraju se jezičnom i izvanjezičnom, tj. civilizacijskom komponentom.

1. Teme Gradanskog odgoja i obrazovanja koje se nalaze u Nastavnom programu Latinskoga jezika za: gimnazije, klasične gimnazije, strukovne škole.

Gimnazije

Prvi razred. Cilj nastave: osposobiti učenika da uoči, spozna, razumije i prepozna jezičnu građu latinskoga jezika, upozna i razumije civilizacijski kontekst u kojem ta građa postoji kao prenositelj određenih obavijesti, i napokon, da razumije konkretne tekstove na latinskom jeziku te da ih može prevesti na hrvatski jezik.

Teme iz civilizacijskog područja:

Nastanak i širenje latinskog jezika; Rimljani u našem zavičaju; Rim – antičko središte – razvoj grada, građevine i institucije; Život u velegradu – ulice i trgovi; U krugu obitelji – rimska obitelj, život robova, odgoj, brak, rimska kuća; Robovi i umjetnici; Ratovi i osvajanja – kratki pregled rimske povijesti; Trgovci putuju svijetom – trgovina, gospodarstvo rimske države, kopneni i pomorski putovi.

Klasične gimnazije, cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične građe teksta na latinskom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost antičkoga i suvremenog književnog stvaralaštva, posebice u hrvatskoj književnosti posredovanjem hrvatskih latinista, sve do današnjih dana. **Teme (nastavljači):** povijesni sklop zbivanja s kraja Republike; Ciceronov život i političko djelovanje; zbivanja do početka principata; August kao središnja osoba toga razdoblja; antička retorika i slaganje govora; epistolografija kao književna vrsta; razvoj elegije; književni krugovi u Rimu. **Teme**

(početnici): Mitska povijest Rima; Nastanak Rima; Kraljevstvo; Početak Republike; Povijesna zbivanja do punskih ratova; Ustroj rimske republikanske vlasti.

Strukovne škole

Osnovna je svrha učenja latinskog jezika omogućiti učenicima stjecanje znanja, razvoj sposobnosti i vještina te usvajanje vrijednosti i stavova povezanih s jezikom, komunikacijom i kulturom, no učeći latinski jezik u medicinskim programima učenici u konačnici dobivaju i mogućnost puno lakšeg, bržeg i potpunijeg svladavanja programa predmeta struke.

Potrebno je osvijestiti važnost poznavanja latinskog jezika i znanja o njemu kao općega kulturnoga dobra, razvijati poštovanje prema jeziku, njegovoj književnosti i kulturi, jer se kroz to nasljeđe doprinosi razvoju nacionalnog identiteta. Učenjem latinskog jezika može se kod hrvatskih građana razvijati poštovanje prema jezicima, književnostima i kulturama pripadnika svih naroda koji žive u Republici Hrvatskoj i Europi. **Teme:** postanak Rima; mitološki i povijesni razvoj antičke civilizacije uopće; razvoj latinskog jezika sve do romanskih jezika; latinski u književnom i pravnom biću Hrvatske kroz stoljeća.

Obrazovni ishodi nastave Grčkog jezika konkretiziraju se jezičnom i izvanjezičnom, tj. civilizacijskom komponentom.

Grčki jezik

Klasične gimnazije, prvi razred. Cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične strukture teksta na grčkom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost dugoga povijesnog hoda i sadašnjosti, antičkih temelja i sadašnje europske i planetarne civilizacije. **Teme (nastavljači):** periodizacija grčke književnosti; proza Periklova doba; grčka kolonizacija Mediterana s posebnim osvrtom na naše krajeve; klasično doba grčke civilizacije – Periklova vladavina u Ateni. **Teme (početnici):** svakodnevni život Grka – obitelj, izobrazba, obrti, trgovina, odijevanje, zabava; grčka mitologija.

XII. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u II. razredu srednje škole

1. Ljudskopravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Pravna država te hrvatski, europski i međunarodni sustav zaštite ljudskih prava

o Sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni

o Međunarodni ugovori u području ljudskih prava koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i čine dio unutarnje pravnog poretka Republike Hrvatske (Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima djeteta, Međunarodna konvencija o

ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata, Europska konvencija o ljudskim pravima, Europska socijalna povelja, Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine i dodatni protokol uz Konvenciju o zabrani kloniranja ljudskih bića i drugi ugovori.)

o Pravna država – načela pravne države, ograničenje vlasti i pravna država, uloga pravosuđa u pravnoj državi, osiguranje prava jednakosti svih građana pred zakonom i dr.

o Pravna država i njezina uloga u zaštiti zakonitih prava građana

o Načela koja osiguravaju pravičnost pravnog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika

o Pravna država osigurava da moć u rukama državnih dužnosnika i onih koji djeluju u njihovo ime, poput vojske i policije, bude ograničena zakonima koji nisu izmišljeni za one koji su na vlasti već su općepoznati i jednako obvezuju vlast i građane. Zakonita prava građana ne mogu se učinkovito zaštititi ako ne postoji pravna država.

o Pojava diskriminacije u društvu u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i društvo u cjelini

o Europski sustav zaštite ljudskih prava – Vijeće Europe, *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* i protokoli, Europski sud za ljudska prava – odluke suda pravno obvezujuće, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava

o Sustav zaštite ljudskih prava Europske unije – *Povelja Europske unije o temeljnim pravima* – pravno obvezujući dokument, Europsko vijeće, Europski parlament/sabor, Europski ombudsman, Europski nadzor zaštite podataka, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava

o Problemi u svijetu: glad, siromaštvo, terorizam, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, kloniranje

o Humanitarno pravo u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata i humanitarno pravo

o Suzbijanje trgovanja ljudima – pravodobno prepoznavanje postupaka da se ne postane žrtva

o Uloga međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanja globalnih i europskih problema; neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International)

Ključni pojmovi:

sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj, Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni, međunarodni ugovori u području ljudskih prava, pravna država, Europski sustav zaštite ljudskih prava, Vijeće Europe, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europski sud za ljudska prava, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava, sustav zaštite ljudskih prava Europske unije, Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Europsko vijeće, Europski parlament/Sabor, Europski ombudsman/pučki pravobranitelj, europski nadzor zaštite podataka, problemi u svijetu, Ženevske konvencije, humanitarno pravo, suzbijanje trgovanja ljudima.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni te njihovu ulogu u zaštiti temeljnih ljudskih prava i suzbijanju diskriminacije
- navodi neke međunarodne ugovore u području ljudskih prava koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i čine dio unutarnje pravnog poretka Republike Hrvatske
- opisuje značenje pravne države i njezinu ulogu u zaštiti zakonitih prava građana
- navodi načela koja osiguravaju pravičnost pravnog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika
- objašnjava zašto je pravna država temelj svake demokracije, zašto se temelji na jednakosti i jednakopravnosti, što znači da pred zakonima imamo ista prava bez obzira na naše vrijednosti, stavove, fizičke i duševne osobine
- objašnjava zašto je pravna država iznad svake ideologije, odnosno, zašto ideologije same po sebi znače isključivost prema onima koji drugačije misle. Što bi značilo kad bi ideologija bila u srži demokracije – svako bi diskriminatorno tretiranje pojedinaca ili skupine građana bilo demokratsko ponašanje
- objašnjava pravnu, društvenu i moralnu odgovornost hrvatskih građana u jačanju Republike Hrvatske kao pravne države; opisuje ustavna prava i odgovornosti građana na temelju kojih oni mogu podnositi prijedloge, predstavke i prigovore nadležnim tijelima vlasti i Ustavnom sudu RH
- opisuje kako se unutar sustava zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj štite temeljna ljudska prava; pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost; ravnopravnost u odnosu na dob, spol, etničku, vjersku, klasnu i drugu pripadnost, rasu i druge razlike

- istražuje osnove za zaštitu prava na privatnost i priprema priopćenje
- istražuje jesu li žene u Hrvatskoj slabije zastupljene na rukovodećim i upravljačkim položajima i slabije plaćene od muškaraca
- objašnjava značenje prava na primjereni životni standard i prava na socijalnu sigurnost, odredbe Ustava kojima se uređuju ta prava, načine na koje se ona štite u Hrvatskoj i ograničenja koja se javljaju u uživanju tih prava
- obrazlaže zašto je ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa
- opisuje što je diskriminacija i navodi primjere diskriminacije u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te koji su uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i hrvatsko društvo u cjelini
- opisuje ustrojstvo i ulogu Vijeća Europe i priprema prezentaciju (ustrojstvo, zemlje članice, cilj djelovanja)
- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u okviru Vijeća Europe
- opisuje sustav zaštite temeljnih ljudskih prava u okviru Europske unije
- opisuje nadležnost i djelovanje Suda Europske unije te izbor sudaca
- istražuje i opisuje probleme u suvremenom svijetu
- opisuje ulogu Ženevskih konvencija i humanitarnog prava u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata te koja je uloga Crvenoga križa
- prikuplja podatke o trgovanju ljudima, objašnjava opasnosti i načine zaštite
- objašnjava ulogu međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanju globalnih i europskih problema; navodi neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i opisuje područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International).

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Demokratska država i uloga građana u Hrvatskoj i Europskoj uniji

o Ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj

o Zakonodavni dio vlasti – ima ovlast donositi zakone (Sabor Republike Hrvatske – zakonodavac je narod preko zastupnika u Saboru)

- o Izvršni dio vlasti – ima ovlast provoditi i predlagati donošenje novih zakona (Vlada Republike Hrvatske, predsjednik Republike Hrvatske)
- o Sudbeni dio vlasti – ima ovlast rješavati nesporazume glede tumačenja, primjene i djelovanja zakona (Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi). Pojmovi pravde, vlasti i odgovornosti temelji su na kojima počiva pravni sustav.
- o Djelotvornost vlasti – ljudi koji se nalaze na položajima vlasti trebaju promicati djelotvornost tako što će stručnim ljudima dodjeljivati odgovornost za određene poslove, što će promicati pravednost i sigurnost
- o Građani imaju pravo i obvezu biti informirani i nadzirati kako vlast ispunjava svoje obveze
- o Ljudi na položaju vlasti mogu zlouporabiti svoj položaj i moć. Kad ljudima damo vlast, moramo uložiti vrijeme i snagu kako bismo bili sigurni da će oni ispravno obavljati povjerene dužnosti
- o Ustavna prava građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, prava peticije, prava na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti
- o Pravna država – načela pravne države, uloga pravosuđa u pravnoj državi, osiguranje prava jednakosti svih građana pred zakonom i dr.
- o Načela koja osiguravaju pravičnost pravnog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika
- o Politika – javne politike, institucije, političke stranke, normativni i provedbeni procesi
- o Tipovi političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne
- o Političke stranke u Hrvatskoj, njihovi programi i uloga u razvoju zajedničkog dobra
- o Patriotizam, šovinizam, nacionalizam
- o Zajednička dobrobit i procedure kojima izgrađujemo demokratske odnose i štitimo svoja prava u razredu, školi, lokalnoj, nacionalnoj zajednici, Europi i svijetu
- o Pravda, temeljna kategorija demokracije i vladavine prava – tri kategorije pravde: proceduralna, korektivna i distributivna
- o Socijalna država uključuje socijalnu solidarnost izraženu kroz ustavnu kategoriju i znači ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima pridonose razvoju društva
- o Socijalna država na načelu solidarnosti pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovnog sustava iz namjenskih doprinosa kroz porezni sustav. Zauzvrat građani ostvaruju pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav. Pitanje socijalne solidarnosti razvija se u grani prava pod nazivom socijalno pravo ili pravo socijalne sigurnosti

o Efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti, suprotnost socijalne i pravne države – ljudi koji su ostavljeni na milost i nemilost mogu zaključiti da ništa ne duguju društvu i zašto bi ga potpomagali kad nitko nije njima pomogao.

o Korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima

o Europska unija, ustrojstvo i ovlasti – ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije; prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji; način izbora hrvatskih zastupnika i njihova uloga u Europskom parlamentu; prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija te interesi građana Republike Hrvatske

o Europska građanska inicijativa – sudjelovanje hrvatskih/europskih građana u oblikovanju europskih javnih politika

o Međunarodna prava i obveze Republike Hrvatske i njezinih građana

o Sudjelovanje u odlučivanju: predstavnici Republike Hrvatske u međunarodnim organizacijama

o Vijeće Europe kao politička organizacija. Statut Vijeća Europe – ciljevi: promicanje i zaštita demokracije i vladavine prava, zaštita ljudskih prava, promicanje europskog kulturnog identiteta i različitosti, očitovanje o problemima s kojima se suočava europsko društvo (diskriminacija, ksenofobija, zaštita okoliša, AIDS, droge, organizirani kriminal), učvršćivanje demokracije kroz reforme

o Civilno društvo – udruge, zaklade, vjerske zajednice, sindikati; načela djelovanja, uloga u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije, pravednog društva, zaštiti i razvoju općeg dobra

Ključni pojmovi:

ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj, zakonodavni dio vlasti – Sabor Republike Hrvatske, narod zakonodavac preko zastupnika u Saboru, izvršni dio vlasti – Vlada RH, predsjednik RH, sudbeni dio vlasti – Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi, načela pravne države, djelotvornost vlasti, pravo i obveza građana na nadziranje vlasti, zlouporaba položaja, moći i vlasti, političke stranke, programi političkih stranaka, zajednička dobrobit, patriotizam, šovinizam, nacionalizam, tri kategorije pravde, socijalna država, ustavna obveza građana na socijalnu solidarnost, efekt socijalne mržnje, korupcija, Europska unija, ustrojstvo i ovlasti Vijeća ministara, ustrojstvo i ovlasti Europskog parlamenta, ustrojstvo i ovlasti Europskog vijeća, ustrojstvo i ovlasti Europske komisije, europska građanska inicijativa, prava i obveze hrvatskih građana koje proizlaze iz članstva u EU, prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija, interesi građana Republike Hrvatske, veza između pravila, zakona i vladavine prava, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj; zakonodavni, izvršni i sudbeni dio; objašnjava što je ustavna vlast, zašto je potrebna trodioba vlasti i ograničenje svakog oblika vlasti u demokraciji
- nadgleda način funkcioniranja, prikuplja podatke i objašnjava na temelju činjenica, podataka iz službenih izvora i primjera iz prakse kako funkcioniraju pojedini ogranci vlasti u Republici Hrvatskoj
- objašnjava ustavna prava građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, prava peticije, prava na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti
- određuje hrvatskog građanina kao političkog subjekta i nositelja hrvatske državne vlasti
- opisuje ustrojstvo Europske unije i navodi ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije
- navodi prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji
- opisuje kako se biraju hrvatski zastupnici i koja je njihova uloga u Europskom parlamentu
- navodi i argumentira prednosti, nedostatke i izazove europskih integracija s posebnim osvrtom na interese Republike Hrvatske i njezinih građana
- objašnjava i dokumentira položaj Republike Hrvatske i hrvatskih građana u Europskoj uniji; kontekstualizira distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu na razini Republike Hrvatske, Europske unije i međunarodne zajednice
- opisuje mogućnosti utjecanja građana Republike Hrvatske na oblikovanje europskih javnih politika na temelju Zakona o provedbi Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća kojeg je donio Sabor Republike Hrvatske 26. travnja 2013.
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat te u lokalnoj zajednici i Republici Hrvatskoj
- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti
- objašnjava zašto je poštovanje načela pravne države jedna od osnova suzbijanja korupcije
- formulira, usklađuje i donosi pravila razreda kojima se štite temeljna prava u razredu i školi: pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talenta) i druga
- drži se dogovorenih pravila razreda
- kreira pravedne mjere na načelima proceduralne, korektivne i distributivne pravednosti za nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila

– navodi sastavnice civilnog društva i njegovu ulogu u zaštiti i razvoju općeg dobra.

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

o Društvene komunikacijske vještine;

o Suradnja i grupni rad: pojam i iskustvo suradnje, moderiranje radom skupine, iznošenje zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje;

o Mediji i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja: pojam i vrste medija (tiskovine, radio, tv, internet), pozitivni i negativni utjecaj medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu (u suradnji s informatikom), otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja;

o Volontiranje i dobrovoljni društveni rad u zajednici: volonterstvo, etički kodeks volontiranja, iskustvo volontiranja;

o Obitelj – temeljna društvena zajednica; prava i dužnosti djece i roditelja, međugeneracijska solidarnost.

Ključni pojmovi:

aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke, primjereno iskazivanje emocija, empatija, otpor vršnjačkom pritisku, vrste sukoba, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe, mediji, kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, volontiranje, obitelj, društvena zajednica

Obrazovni ishodi

Učenik:

– određuje što je i koju ulogu imaju dijalog, pregovaranje, dokazivanje temeljeno na činjenicama, donošenje zajedničkih zaključaka u upravljanju sukobima

– navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada

– vodi i moderira rad grupe, oblikuje zaključke i izvješćuje o njima

– navodi medije po vrsti (tiskovine, radio, tv, internet) i statusu (privatni, javni)

– obrazlaže značenje neovisnosti medija, prava građana na točnu informaciju i prava na zaštitu privatnosti

– objašnjava i primjerima potkrepljuje neke pozitivne i negativne utjecaje medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu, otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja

- objašnjava normativne osnove prava na privatnost, istražuje činjenično stanje, navodi pozitivne i negativne primjere (zaštita i kršenje) toga prava i priprema priopćenje
- obrazlaže što je dobrovoljni društveni rad u zajednici i zašto pridonosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini
- sudjeluje u akcijama solidarnosti i volontira
- iskazuje solidarnost i pruža pomoć učenicima s invaliditetom
- objašnjava zašto je obitelj temeljna društvena zajednica zaštićena Ustavom Republike Hrvatske i konvencijom UN-a, koja su prava i dužnosti djece i roditelja, što je međugeneracijska solidarnost.

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Osobni identitet, kulturni identiteti i međukulturni dijalog

- o Razvoj osobnog identiteta
- o Utjecaj globalizacijske kulture koja se promiče medijima i važnost očuvanja kulturnih identiteta i različitosti
- o Obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj
- o Nacionalne manjine u Hrvatskoj
- o Svjetska lista kulturne baštine – različitost svijeta kao bogatstvo
- o Doprinos hrvatskih velikana i velikana nacionalnih manjina u Hrvatskoj svjetskoj kulturnoj baštini
- o Međukulturni dijalog – alat razvoja demokratskih odnosa između većinske i manjinskih kulture te društvenog i gospodarskog razvoja
- o Dijalog među civilizacijama
- o Prepoznavanje i suzbijanje predrasuda, stereotipa, diskriminacije.

Ključni pojmovi:

Identitet, kulturni identiteti, kulturne različitosti, manjinske kulture, većinska kultura, međukulturni dijalog, izgradnja zajedničke domovinske kulture, suzbijanje predrasuda

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava što je identitet

- objašnjava značenje kulturnog identiteta
- opisuje obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj
- opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje u izgradnji zajedničke hrvatske kulture
- opisuje u čemu se sastoji interkulturalni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, uvažavanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- prepoznaje i suzbija predrasude većinske nacije prema nacionalnim manjinama a nacionalne manjine prema većinskoj naciji
- istražuje hrvatske velikane znanosti i umjetnosti kao i pripadnike nacionalnih manjina koji su pridonijeli hrvatskom i svjetskom napretku.

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- o Gospodarske strukture Hrvatske i Europske unije; značenje i uloga kapitala, novca, banaka i kredita, dionica i obveznica
- o Državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava
- o Povlačenje sredstva iz europskih fondova
- o Europsko tržište, način reguliranja, mogućnosti i ograničenja za Hrvatsku
- o Financijska politika Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i njihov utjecaj na osiromašena gospodarstva malih zemalja
- o Izazovi globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske
- o Društveno odgovorno gospodarstvo
- o Tržišna konkurentnost, kompetentnost ljudskih resursa povezana s cjeloživotnim učenjem
- o Socijalna država – državni proračun – općedruštvena solidarnost
- o Uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- o Domoljublje na djelu – poduzetnošću, istraživanjem, rješavanjem problema, radom i proizvodnjom stvaranje osobnog i društvenog bogatstva te očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti

o Uloga inovativnosti, dobre organizacije rada i proizvodnje u stvaranju osobnog i društvenog bogatstva

o Prava radnika, socijalno i radno pravo

o Pravo na pravednu naknadu za rad

o Pravo na sindikalno organiziranje i uloga sindikata u zaštiti prava radnika

o Novac – mjerilo rada, rad – temeljna ljudska vrijednost

o Prava potrošača, odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša

o Planiranje osobne štednje, izrada proračuna (za projekt, planiranje investicija, održive potrošnje, troškova izleta i sl.), postavljanje prioriteta, razlikovanje potreba i želja

o Izrada mape osobnog razvoja

Ključni pojmovi:

europsko tržište, mogućnosti i ograničenja za Hrvatsku, izazovi globalizacije, gospodarski razvoj Hrvatske, društveno odgovorno gospodarstvo, konkurentnost, cjeloživotno učenje, proračun, europski fondovi, odgovorna potrošnja, novac, rad, pravedna naknada, sindikalno organiziranje, postavljanje prioriteta, mapa osobnog razvoja, prava potrošača, socijalna solidarnost, radno zakonodavstvo, domoljublje na djelu, razvoj zajedničkog dobra, poduzetnost, inovativnost, dobra organizacija rada, prava radnika, socijalna solidarnost, socijalno i radno pravo, sindikalno organiziranje, uloga sindikata

Obrazovni ishodi

Učenik:

– opisuje osnove gospodarske strukture Europske unije i Hrvatske; određuje značenje i ulogu kapitala, novca, banaka i kredita, dionica i obveznica; tumači državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava

– istražuje primjere uspješno povučenih sredstava iz EU fondova u lokalnoj sredini, Hrvatskoj i drugim EU zemaljama te zašto su bili uspješni

– izrađuje simuliranu aplikaciju na EU fondove

– navodi što je europsko tržište, neke mehanizme reguliranja te šanse i ograničenja za Hrvatsku

– objašnjava što je državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava

– prati donošenje europskog proračuna i namjensko strukturiranje europskih fondova

- opisuje na temelju praćenja podataka u medijima i službenim izvorima ulogu Financijske politike Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i njihov utjecaj na osiromašena gospodarstva malih zemalja
- navodi neke izazove globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske
- određuje što je socijalna država, što je lokalni, a što državni proračun, tko ih donosi, na što se troše
- određuje koja je uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- objašnjava Ustavne odredbe o pravima radnika te kako se to prava štite na različitim razinama u Hrvatskoj
- opisuje ulogu sindikata i sindikalnog organiziranja
- navodi prava potrošača
- opisuje trošenje na racionalan način vodeći računa o vlastitoj ekonomskoj sigurnosti, o zaštiti okoliša, zdravlja te o socijalnoj odgovornosti
- objašnjava kako potrošači mogu utjecati na kvalitetu i dostupnost privatnih i javnih usluga i koji je utjecaj privatizacije javnih usluga na živote potrošača u Hrvatskoj
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače
- demonstrira vještine otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija
- demonstrira etičan odnos prema novcu
- opisuje svojim riječima domoljublje na djelu
- iskazuje sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta u procesu donošenja odluka o vlastitom napredovanju
- pokazuje poduzetničke i organizacijske sposobnosti, primjenjuje podjelu rada/zaduženja u radioničkom, grupnom ili projektnom radu, pravedno vrednuje doprinos, hvali uspjeh, uči iz neuspjeha
- objašnjava što je tržišna konkurentnost, kompetentnost ljudskih resursa i cjeloživotno učenje;
- izrađuje mapu osobnog razvoja.

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

o Povelja o Zemlji – međunarodni dokument o održivom razvoju

- o Odgovornost sadašnjih generacija za zaštitu prava budućih generacija
- o Održiv razvoj Hrvatske, Europe i svijeta
- o Pravo na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- o Utjecaj gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- o Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi:

Povelja o Zemlji, održivi razvoj, pravo na zdrav okoliš, očuvanje živih bića, prirodnog i kulturnog bogatstva.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje svojim riječima bitne poruke Povelje o Zemlji
- objašnjava što je održiv razvoj Hrvatske, Europe i svijeta
- objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštitu živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša
- pokazuje privrženost očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske
- prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje.

XIII. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri

Ovisno o ishodu, izvanučioničke i praktične aktivnosti provode se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti za njihovo potpunije razumijevanje kroz iskustveno učenje i zaključivanje, a mogu se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

Simulacije suđenja za srednjoškolske učenike – simulacija sudskog postupka u kojem učenici razvijaju svoju demokratsku pravnu pismenost, odnosno znanja, vještine i vrijednosti vladavine prava, uključujući i značenje zakonske ovlasti u demokraciji, uloge sudaca, sudskog postupka i sudskih presuda. Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnoj smotri *Zakon u razredu – prema kulturi vladavine prava i demokraciji*. Dostupno na internetskoj adresi:

<http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1365><http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1364>. **Simulacija sjednice Hrvatskoga sabora** za srednjoškolske učenike – priprema učenika za donošenje odluka u Saboru u kojoj učenici odabiru njima važnu temu i raspravljaju o njoj, npr. o problemu nezaposlenosti mladih, a potom donose odluke o konkretnim mjerama koje treba poduzeti dajući preporuke za poboljšanja određene politike.

Sudjelovanje u državnoj smotri *Simulirano zasjedanje Sabora za učenike srednjih škola*. Dostupno na internetskoj adresi: <http://itv.sabor.hr/itvevents/asx.axd?ID=6>. Korištenje radionice budućnosti za uočavanje i analiziranje društvenih problema, inovativno razmišljanje o mogućim rješenjima problema i izrada plana aktivnosti za ostvarenje rješenja problema (postupak *Radionice budućnosti* opisan u *Zbirci metoda prikladnih za učenje i poučavanje* Građanskog odgoja i obrazovanja www.azoo.hr). Sudjelovanje u školskoj, županijskoj i državnoj smotri *Projekt građanin*. Povezivanje učenja za građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava s obilježavanjem posebnih dana (npr. Dan neovisnosti, Dan Domovinske zahvalnosti, Dan ljudskih prava, Dan sjećanja na Vukovar, Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, Dan sjećanja na žrtve Holokausta, Dan volontera, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama; Tjedan solidarnosti Hrvatskog Crvenog križa; Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Dani profesionalnog usmjeravanja itd.).

XIV. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a potom utvrde kriteriji vrednovanja.

U **mapi osobnog razvoja** učenik upisuje što je tijekom godine radio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i s kojim se teškoćama susretao, izrađuje plan svojeg daljnjeg profesionalnog razvoja; dokumentira svoje organizacijske sposobnosti, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita **područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili područje profesionalne karijere**; unosi potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima: tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja; potvrde o sudjelovanju u školskim, županijskim i državnim smotrama, o sudjelovanju u znanstvenim i tehničkim inovacijskim projektima i sl.

XV. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u II. razredu srednje škole

Hrvatski jezik

Opća napomena: U planiranju i programiranju nastave Hrvatskoga jezika, polazeći od integracije programa Hrvatskoga jezika i Kurikula Građanskog odgoja i obrazovanja, valja uzeti u obzir svrhu i zadaće predmeta Hrvatski jezik. Na temelju toga u nastavku teksta predlažu se neke od nastavnih cjelina unutar sva tri područja Hrvatskoga jezika. No, važno je napomenuti da se integracija i korelacija može ostvarivati i unutar drugih cjelina obvezatnoga programa i sadržaja izbornoga programa s obzirom na općepoznata načela nastave Hrvatskoga jezika, npr. lingvometodički predložak / cjeloviti tekst za bilo koju nastavnu jedinicu

(implicitno ili eksplicitno) može poticati ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja. O tome može (i mora) odlučiti svaki nastavnik planirajući i programirajući svoju nastavu.

Gimnazije: Jezik: Hrvatski jezik od 16. do kraja 18. stoljeća. Književnost. Napomena: sati uvoda i sinteze književnoumjetničkih razdoblja; Jezično izražavanje; Životopis; Prikaz; Sažetak; Upućivanje.

Četverogodišnje strukovne škole: Jezik: Hrvatski jezik od 16. do kraja 18. stoljeća. Književnost.

Napomena: sati uvoda i sinteze književnoumjetničkih razdoblja; Jezično izražavanje; Životopis; Prikaz; Upućivanje; Pismo.

Hrvatski jezik za trogodišnje strukovne škole: Jezik: Sintaksa. Književnost (napomena) sati uvoda i sinteze književnoumjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje: Životopis; Prikaz;

Poslovni razgovor.

Glazbena umjetnost

Zadace: steći svijest o razini cjelokupne hrvatske civilizacije i razviti u učenika želju da i sami njeguju vrijednosti naše glazbene tradicije i sudjeluju u njenoj stalnoj nadogradnji. Radi aktualizacije nastave, unutar redovitih nastavnih tema, slobodno se može umetnuti i neki drugi sadržaj (npr. obljetnica nekog istaknutog skladatelja).

Likovna umjetnost

Nastavni plan i program Likovne umjetnosti za drugi razred u gimnazijama (dvogodišnji i četverogodišnji program) u svakoj je temi poželjno povezati s tematskim područjima građanskog odgoja i obrazovanja. Posebno se to odnosi na tematska područja: Zaštita okoliša i održivi razvoj, (Među)kulturalna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama građanskog odgoja i obrazovanja i Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama.

Nastavne teme iz Likovne umjetnosti: Dvogodišnji program: Selo, Grad, Tipovi naselja i građevina (u kontekstu povezanosti arhitekture i čovjeka te njegovih potreba u suvremenom društvu). Četverogodišnji program: od umjetnosti prapovijesti do umjetnosti Dalekoga Istoka i pretkolumbovske Amerike (u kontekstu uspostave kriterija vrednovanja, razumijevanja čovječanstva razvojem likovne umjetnosti, stvaralačkog kontinuiteta pojedinca i grupe te likovnog čitanja i komuniciranja umjetnošću).

Dvogodišnji i četverogodišnji program, **zadace:** uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture (osnovne teorijske spoznaje o kulturi i umjetnosti te kulturno-povijesnom razvoju); razvijati razumijevanje i djelatan odnos prema zaštiti spomenika i čuvanju okoline.

Didaktičke upute: tijekom nastave predviđena je i povezanost sa svima drugim predmetima, i to ne u smislu usporednoga obrađivanja srodnih tema ili istih povijesnih razdoblja, nego u stvaralačkom nastojanju nastavnika da trajno uspoređuje metode, pojave i spoznaje drugih nastavnih predmeta radi recipročnog boljeg poimanja posebnosti, kao i međuzavisnosti. To se

odnosi na Povijest, književnost i glazbenu umjetnost ponajviše, ali i na latinski i općenito na strani jezik, Matematiku, Fiziku (konstrukcije), Kemiju, geografiju pa sve do Tjelesne kulture.

Etika

Gimnazije i strukovne škole. Cilj je nastavnog predmeta Etika u srednjim školama usvajanje osnovnih etičkih znanja, potrebnih za razvijanje sposobnosti moralnog prosuđivanja i etičkog argumentiranja, te orijentiranja u životu. Cilj je ovog godišta poučiti pojedinca kako živjeti u zajednici sa svijesću o osobnom identitetu i potrebi poštivanja drugih ljudi. U sklopu ovog godišta pojedinac, suočen s moralnim dilemama, stvara sustav vrijednosti radi življenja u krugovima zajedništva – obitelji, društvu i državi, te globalnoj zajednici. Ovo je godište usredotočeno na moralno orijentiranje i etičko promišljanje sveukupnosti odnosa čovjeka u društvenom okružju. *Tematska cjelina: I. ČOVJEK U ODNOSIMA.* Nastavne jedinice: *susret s drugim; Ljubav – odnosi među spolovima, odgovornost; Autoritet – autoritet, autoritarnost, poštovanje osobe, moć i uporaba moći; 7. Poštovanje osobe. Ciljevi i zadaci:* Uočiti potrebu poštivanja drugih i tolerancije različitosti. *Tematska cjelina: II. SUKOB U ODNOSIMA.*

Nastavne jedinice: Razlike i legitimnost interesa – imati i biti, biti i trebati, moralna i pragmatična odluka, pravednost u odluci; Sukob i suradnja. *Tematska cjelina: III. SLOBODA I MORAL: REGULIRANJE ODNOSA.* Nastavne jedinice: Sloboda i granice slobode; Zlatno pravilo; Osoba i institucija (osobnost i život u zajednici, poštovanje društvenih pravila i zakona). *Tematska cjelina: IV. DRUŠTVENI ODNOSI I DRŽAVA.* Nastavne jedinice:

Građansko društvo i država – heterogenost građanskog društva, suživot i tolerancija, pravna država; Vrijednost demokracije i njezini dometi – demokracije u izvornom i suvremenom obliku, opasnosti za demokraciju, etičke vrijednosti demokracije; Ljudska prava – građanska i politička prava, ekonomska i socijalna prava, kulturna prava, ekološka prava, pravo na posebnost, razliku i privatnost. *Tematska cjelina: V. ČOVJEČANSTVO I GLOBALIZAM.* Nastavne jedinice: Globalno društvo i međunarodna zajednica – regulacija međunarodnih odnosa, konvencije, deklaracije, institucije; Pravednost u međunarodnim odnosima (etičke vrijednosti i opće dobro u međunarodnim odnosima, pravedna raspodjela dobara, mirotvorstvo, vječni mir); Pozitivni i negativni vidovi globalizacije – interkulturalnost i multikulturalnost, eksploatacija i poticanje razvoja, neokolonijalizam i ravnopravnost, problemi trećeg svijeta, međunarodni terorizam, humanitarna solidarnost.

Povijest

Gimnazije. Svrha i cilj nastave Povijesti je da učenici, uz pomoć istinskog tumačenja povijesnih događaja kao i osobnom suradnjom što znači učenjem usvoje etičke norme i poglede na život te pri tome izgrade duh otvoren za razumijevanje različitih kultura i načina života, kao i komunikaciju među svojim vršnjacima i svim drugim ljudima. Tako izgrađivani pristup tijekom nastave Povijesti kao i spoznaje raznovrsnih povijesnih događaja, pomagat će učenicima u izgrađivanju cjelovite osobnosti, koja također obuhvaća domoljublje, poštovanje i razumijevanje cjelokupne povijesne baštine te ustrajno i humano zauzimanje za istinu i pravdu, kao i uvjerenja da su baš to prave vrijednosti kojima, i usprkos krivudavim putova čovječje slobode tijekom povijesti, ipak pripada sigurna budućnost. Uz pouzdanost i objektivnost spomenute će se etičko-odgojne vrijednosti moći će lakše i sigurnije postići ako se nastava Povijesti rastereti gomilana činjenica a težište stavi na kulturu i svrhu učenja povijesti. Zato ćemo tijekom poučavanja povijesti poticati učenika i pomagati mu da on sam radi nastojeći spoznati probleme povijesnoga tijeka. Razvijat ćemo u njemu analitičke

sposobnosti i vlastita gledišta, tj. kritička promatranja povijesti i povijesnih događaja. Uz osposobljavanje za kritičko promatranje i vrednovanje povijesnih događaja i osoba, te ispravno postavljanje pitanja i traženja odgovora, što obuhvaća odbaciti nebitno i tražiti bitno te uopćavati u nastojanju da se oblikuju utemeljene osobne prosudbe, koje će moći i sam obrazložiti, pomoći ćemo učeniku da spozna granice svojih, ali i općeljudskih, mogućnosti. Takvim će djelovanjem i učenik postajati sve više sposoban – u cjelokupnoj svjetskoj povijesti, a jednako tako i u nacionalnoj povijesti koja je njezin nedjeljiv dio – prepoznati mukotrpan hod čovječanstva u proboju prema boljem i čovjeka dostojnijem životu, također i kroz sukobljavanja jednostrano shvaćenih ciljeva i provale ljudskih i grupnih strasti (u ratovima primjerice, ali i drugim zlima).« Učenik će »stečene vlastite spoznaje prenositi u svoju svakidašnjicu, među bližnje, na sadašnjost i u budućnost, na svoje privatno i javno djelovanje, od društvenoga i političkog nadalje. Tako će i povijest, odnosno predmet nastave Povijesti, pridonositi izgradnji valjana građanina, najprije svoje domovine, potom i cijeloga svijeta. Upravo u tome i jest temeljni smisao i cilj nastave Povijesti.

Nastavni program za Povijest u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem kroz sve četiri godine. No u prva dva razreda nastavni sadržaji završavaju sa 17. stoljećem. Temeljni pojmovi: Muhamed, religiozni ustroj, Hrvati i araboislam, vjerski sukobi, Istočni crkveni raskol, etnogeneza, seobe, zapadno-kršćanska kultura, pokršćavanje, crkveni sabori, reformni pokret, glagoljsko pismo i hrvatski jezik, latinski sloj hrvatske pismenosti, feudalizam: obilježja i struktura države, feudalci, kmetovi, demografski razvoj, manufakture, sajmovi, novčarstvo, pojava siromaštva, ustavna vlast, Osmanski timarski sustav, inkvizicija, redovništvo, papa, personalna unija i državopravna individualnost hrvatskog kraljevstva, slobodni kraljevski gradovi, velikaši, dinastičke borbe, centralizacija, reforme, depopulacija i migracije, pučani, bratovštine, nove tehnologije, tiskarstvo, otkriće novoga svijeta, humanizam, renesansa, apsolutizam, kolonijalne sile, rat za nezavisnost, parlamentarizam, apsolutna monarhija, reformacija, protestanti, kalvinizam, anglikanizam, katolička obnova, personalna unija, građanski rat, realna unija, staleži, centralizam, politička i gospodarska diskriminacija, islamizacija, modernizacija školstva, narodni vladari, ban, herceg, Hrvatski sabor, državno-pravni dokumenti i povelje, županije, župani.

Strukovne škole. Nastavni program za strukovne škole omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u prva dva razreda budući da je obuhvaćena čitav povijesni razvoj.

Nastavni program Povijesti za industrijske škole: Hrvatska povijest.

Temeljni pojmovi Četverogodišnja strukovna srednja škola i trogodišnja strukovna srednja škola – rad i podjela rada (zemljoradnici, stočari, obrtnici i trgovci), migracije, horda, rod, etnička zajednica, narod, selo i grad, privatno vlasništvo, teritorijalna zajednica, država, animizam, i totemizam, religija, kultura i civilizacija, Stari istok, teokratska država, despotska monarhija, kaste, plemstvo, svećenstvo, etnogeneza, država, provincija,

Temeljni pojmovi Četverogodišnja strukovna srednja škola: tri godine učenja: Državno uređenje, teokratska monarhija, aristokratska monarhija, despotska monarhija, kaste, plemstvo, oligarhija, aristokracija, demos, akropola, agora, kolonizacija, polis, republika (aristokratska i demokratska), narodna skupština, ostracizam, građanski rat, plebejci, senat, pučki tribun, konzul, diktator, trijumf, imperator, provincija, kolonat, rimsko građansko pravo, etnogeneza; kolon, kolonat, obrambeni rat, apsolutna vlast, seoske općine ili marke,

vazali, vitezovi, feud, feudalac, feudalna hijerarhija, kmet, radna renta, naturalna renta, novčana renta, beneficij, cehovi, gilde, Hanza, kodifikacija rimskog prava, kalifat, kalif, vezir, sultan, monarhija, grofovije, marke, kapitulari. Ban, bazilika, benediktinci, bula, bratovštine, ceh, dinastija, diplomacija, državni staleži, dužd, feud, feudalizacija, feudalna anarhija, franjevci, herceg, hereza, kmetovi, koloni, kolonije trgovaca, leno, monarhija, musliman, papa, plemićke župe, patriciji, patrijarh, personalna unija, predromanika, pučani, republika, sklavinije, stalež, statuti, urbari, vazal, vazalni odnosi, viteški redovi, vlastela, Zlatna bula, županije; komune, građanstvo, građanska revolucija, centralizirana monarhija, nacija, nacionalna država, barok, manufaktura, kapitalističko gospodarstvo, podjela rada, najamni radnici, kolonija, kolonijalizam, ropstvo, građanstvo, svjetsko tržište, merkantilizam, »revolucija cijena«, migracije, vjerski ratovi; manufaktura, industrijska revolucija, tvornica, nacija, nacionalni pokret, revolucija, ropstvo, nacionalizam, kapitalizam, socijalizam, komunizam, liberalizam, demokracija, kolonijalizam, politička stranka, politička prava, socijalna prava, aneksija, secesija, centralizacija; ideologija, politički program, politička stranka, totalitarizam, fašizam, nacizam, staljinizam, parlamentarna demokracija, južnoslavizam, kroatocentrizam, diktatura, centralizam, unitarizam, holokaust, koncentracijski logor, hladni rat, samoupravljanje, državno i društveno vlasništvo.

Geografija

Gimnazije. Zadaće (zajedničke za sva četiri razreda) osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnost kritičke raščlambe konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticanja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu u životu zajednice, upoznati učenike s pojačanim procesom narušavanja kakvoće čovjekove okoline i prijekom potrebom čuvanja okoline od daljnje degradacije, odnosno poboljšanja kakvoće ugroženih elemenata i lokaliteta, stalnom aktualizacijom geografskih nastavnih sadržaja razvijati u učenicima zanimanje za stalno praćenje geografske stvarnosti u zemlji i u svijetu te potrebu za samostalnim učenjem i stalnom geografskom izobrazbom.

Nastavni program za geografiju u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem kroz sve četiri godine, no veće mogućnosti povezivanja postoje od drugog razreda kada se poučava o društvenim čimbenicima poput nastavnih cjelina 2.1. Stanovništvo kao čimbenik razvoja i prostornoga ustroja, 2.2. Naselja i oblici naseljenosti te 2.3. Oblici ljudskih djelatnosti. U trećem razredu gimnazija poučava se Svjetski razvoj i regionalne posebnosti, dok se u četvrtom razredu poučava *Geografija Hrvatske*.

Strukovne škole

Zadaće:

- Osposobiti učenike da shvate postojanje, funkcioniranje i međuzavisnost ekonomskih sustava u prostoru (od lokalnih preko regionalnih do svjetskih razmjera) i njihovu ovisnost o prirodnogeografskim obilježjima i ljudskim čimbenicima s posebnim osvrtom na primjere iz Hrvatske.
- Osposobiti učenike da uočavaju gospodarske zakonitosti razmještaja gospodarskih djelatnosti unutar pojedinih mjesta i regija (struktura).

- Osposobiti učenike da s razumijevanjem prate dinamične promjene u regionalnoj strukturi kao posljedice djelovanja internih, lokalnih i regionalnih faktora (proces).
- Omogućiti učenicima razumijevanje osnovnih teorija i prostorno empirijskih istraživanja lokacija, regionalnog rasta, razvoja i prostorne pokretljivosti te politike planskog usmjerenja i planskih dokumenata.

Nastavni program za geografiju za zvanje ekonomist omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u sve četiri godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju građanske kompetencije s obzirom da sadržaj predmeta obuhvaća: opću ekonomsku geografiju, ekonomsku geografiju svijeta, Europe i Hrvatske.

Ciljevi i zadaće drugoga razred su:

- osposobiti učenike da shvate međusobni odnos prirodnih pojava i društvenih čimbenika na Zemlji,
- osposobiti učenike da shvate zakonitosti razmještaja gospodarskih djelatnosti unutar pojedinih mjesta i regija (struktura).

Nastavni program za geografiju za zvanje hotelijersko-turistički tehničar omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u sve tri godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju građanske kompetencije.

Geografija za četverogodišnje strukovne škole. Cilj nastave geografije je da učenici upoznaju i zavole svoju domovinu, da steknu znanje o Zemlji, da upoznaju gospodarska, društvena i kulturna obilježja suvremenoga svijeta i uoče nužnost međusobne suradnje i ljudske solidarnosti u svijetu. Zadaci nastave: osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnost kritičke analize konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticanja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu životne zajednice; promatranjem prirodne osnove i pojave društvenog razvoja u zavičaju i zemlji upoznati učenike sa značajkama razvoja i razvijati svijest o potrebi za uključivanjem u rad i društvenu aktivnost za napredak svog zavičaja i naše zajednice; uputiti učenike u prostorne odnose suvremenih gospodarskih i političkih grupacija u svijetu i u prostornu stvarnost suvremenog svijeta; upoznati učenike s intenzivnim procesom narušavanja kvalitete čovjekova okoliša i neophodnom potrebom čuvanja okoliša od daljnje degradacije, odnosno poboljšanja kvalitete ugroženih elemenata i lokaliteta.

Nastavne cjeline: 1. Prostor i položaj Republike Hrvatske; 5. Demografska obilježja Republike Hrvatske; 7. Gospodarska obilježja Hrvatske.

Općeobrazovni dio strukovnog kurikuluma medicinska sestra/tehničar opće zdravstvene njege, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3061>)

Geografija (program medicinska sestra/tehničar opće zdravstvene njege: dvije godine učenja

Temeljni ciljevi nastavnog plana i programa:

- usvojiti znanja potrebna za očuvanje prirode, odgovorno se odnositi prema uporabi prirodnih bogatstava prema konceptu održivog razvoja, čuvajući prirodnu ravnotežu i biološku raznolikost,
- usvojiti znanja o društvenim odnosima i procesima, o društvenim i prostornim strukturama i kontekstu u prošlosti i sadašnjosti, te promišljati o njihovu značenju za budućnost,
- razviti sposobnost tumačenja prirodno-geografskih i društveno-geografskih pojava i procesa na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini,
- objasniti odnose ljudi prema svijetu koji ih okružuje, društveni, kulturni, gospodarski razvoj čovjeka i društva,
- razumjeti i poznavati prostorni, nacionalni i kulturni identitet u odnosu prema kulturnim identitetima Europe i ostatka svijeta,
- usvojiti međukulturne kompetencije koje omogućuju razumijevanje i prihvaćanje drugoga i drukčijega bez obzira na spol, kulturnu, socijalnu, rasnu, religijsku, nacionalnu i etničku pripadnost,
- steći znanja i sposobnost kritičkoga prosuđivanja položaja hrvatskoga društva u kontekstu europskih integracija i globalizacijskih procesa,
- razumjeti demografske i ekonomske procese, tj. kako ljudi proizvode, razmjenjuju i kako se koriste dobrima,
- razumjeti koncept održivog razvoja i nužnost pravedne raspodjele prirodnih i stečenih dobara,
- razumjeti ekološka pitanja i prikazati posljedice različitih postupaka s obzirom na očuvanje okoliša, života i društva te razviti spremnost za djelovanje na očuvanju okoliša,
- razviti sposobnost prepoznavanja problema i pitanja na koja treba pronaći odgovor, planiranja i provođenja istraživanja, oblikovanja argumentiranih zaključaka te iznošenja ishoda svojega rada na različite načine, u različite svrhe i za različitu publiku,
- razviti pozitivan odnos prema radu te usvojiti znanja, vještine, sposobnosti i vrijednosti koje omogućuju preuzimanje uloga i odgovornosti u osobnomu, obiteljskomu i javnomu djelovanju,
- razviti pozitivan stav i umijeće učenja iz svih raspoloživih izvora, pripravnost za cjeloživotno učenje te preuzeti odgovornost za vlastito učenje i profesionalni razvoj.

Nastavni program za geografiju za zvanje medicinska sestra/tehničar opće zdravstvene njege omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u obje godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju s obzirom da je sadržaj programa 1. razreda povezan s prirodoslovnim područjem, a 2. razreda s društveno-humanističkim područjem.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Gimnazije. Svrha i cilj: Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture taj da se zadovolje biopsihosocijalne čovjekove potrebe za kretanjem, da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba na suvremene uvjete života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalni rad i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti. Programska građa. Osnovni program.

Mjerila za izbor programskih sadržaja određena su: utilitarnim vrijednostima pojedinih sadržaja u svakodnevnom radu i životu.

Strukovne škole. Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture: da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba suvremenim uvjetima života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalnu i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti.

Katolički vjeronauk za četverogodišnje srednje škole

Drugo godište srednje škole

I. tematska cjelina: Sloboda – izbor i odgovornost. Teme: 1. Mladi čovjek u hodu prema slobodi i zrelosti. *Ključni pojmovi:* ljudska zrelost, adolescencija (odrastanje), sloboda, samostalnost, odgovornost, Isusova sloboda. *Odgojno-obrazovna postignuća:* navesti čimbenike koji utječu na razvoj osobnosti; objasniti razliku između zrele i nezrele osobnosti; navesti najčešće poteškoće adolescentne dobi (u odnosu prema prijateljima, vršnjacima, odraslima, školskim obvezama, suprotnom spolu...); razumjeti obitelj kao temelj za razvoj osobnosti; razlikovati načine shvaćanja slobode; otkriti biološku, psihološku i društvenu uvjetovanost slobode; razlikovati slobodu »od« i slobodu »za«; razumjeti povezanost slobode i tolerancije; objasniti razliku između vanjske i unutarnje slobode; shvatiti slobodu kao čovjekov poziv i vrhunsko ostvarenje.

3. U potrazi za vrjednotama

Ključni pojmovi: vrjednota, trajne vrjednote, bijeg u ovisnosti (droga, duhan, alkohol), ljudska zrelost, kršćanska zrelost.

Odgojno-obrazovna postignuća: usporediti i kritički prosuđivati vladajuće vrjednote u obitelji i izvan nje; razumjeti povezanosti između adolescentne krize i različitih oblika bijega od stvarnosti (droga, alkohol...); prepoznati trajne životne vrjednote i znati napraviti izbor i ljestvicu vrjednota, ljudskih i kršćanskih.

II. Tematska cjelina: Život s Crkvom i u Crkvi. Teme: 4. Jedna Crkva u mnoštvu Crkava – prema punom zajedništvu. *Odgojno-obrazovna postignuća:* objasniti pojam, važnost i ciljeve ekumenizma, osjetiti potrebu vlastitog angažiranja na polju ekumenizma i moliti za jedinstvo svih kršćana

III. Tematska cjelina: Zajednica koja oslobađa i služi. Teme: 2. Kršćanstvo na hrvatskom jezičnom području u srednjem vijeku. *Odgojno-obrazovna postignuća:* prepoznati povezanost početka pismenosti u Hrvata s Crkvom (glagoljica); 3. Crkva u srednjem vijeku – od duhovnog i kulturnog procvata do ratova i raskola. *Odgojno-obrazovna postignuća:* razvijati sposobnost uvažavanja tuđih stajališta i mišljenja, uočiti odgovornost sviju za zajednički život u društvu i Crkvi; 4. Crkva kršćanskoga služenja siromašnima – dominikanci i franjevci (13.-

14. st.). *Odgojno-obrazovna postignuća*: poznavati neke načine i oblike organiziranja po kojima se Katolička Crkva brinula za siromašne, bolesne, odbačene

5. Crkva u doba humanizma – promicanje vjere, tradicije i kulture

Odgojno-obrazovna postignuća: Otkriti važnost opismenjavanja i knjige za duhovni i kulturni život naroda, uočiti važnost poznavanja vlastitih korijena (obiteljskih, nacionalnih, vjerskih, povijesno-kulturoloških) te poznavanja i poštivanja drugih vjera i kultura

7. Crkva i moderno doba – duhovni, prosvjetni i kulturni preporod

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati neke zasluge pojedinaca iz redova Crkve u našem narodu na različitim područjima društvenog života (Augustin Kažotić, Andrija Kačić-Miošić, Josip Juraj Strossmayer, Bartol Kašić, Ruđer Bošković, Stjepan Glavač, Juraj Haulik)

8. Crkva u suvremenom svijetu – služiteljica čovjeka i čovječanstva

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati doprinos Crkve u razvoju znanosti i demokracije te njezino zalaganje za socijalnu pravdu, razumjeti razloge stradanja Crkve u vrijeme totalitarnih sustava (nacizam, komunizam) i tijekom Domovinskog rata

IV. Tematska cjelina: S crkvom na putu vjere i slobode – molitva, slavlje, svjedočenje. Teme: 2. Slaviti život u crkvenom zajedništvu i slavljima. *Odgojno-obrazovna postignuća*: uvidjeti i objasniti zašto je čovjeku za život i vjeru potrebna zajednica, otkriti povezanost slavlja i druženja; 3. Dobrovoljstvo kao oblik općeljudskog i kršćanskog služenja

Odgojno-obrazovna postignuća: prihvatiti dobrovoljnost i dobrovoljno služenje drugima kao izraz vlastitog životnog i vjerničkog opredjeljenja; razvijati sposobnost za društveni angažman, tj. za aktivno i odgovorno sudjelovanje u životu društva (osuda nepravde, borba za pravdu) te spremnost izgradnje čovječnijeg društva.

Matematika

Gimnazije. Svrha i cilj: Stjecanje temeljnih matematičkih znanja nužnih za nastavak daljnje izobrazbe, praćenje suvremenoga društveno-gospodarskoga i znanstveno-tehnološkoga razvoja i buduće djelatnosti. Didaktičke upute. Načela nastave Matematike: Treba razvijati i produbljivati matematičko mišljenje učenika i osposobljavati ih za osmišljavanje i rješavanje raznih praktičnih problema.

Strukovne srednje škole. Ciljevi i zadaće: Nastava Matematike u srednjim stručnim školama omogućuje da učenici usvoje matematičko znanje potrebno za razumijevanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu te da ih osposobljava za primjenu usvojenog znanja u praktičnom životu i za nastavak školovanja.

Fizika

Gimnazije. Svrha i cilj: A-inačica. Učenik treba biti osposobljen da se racionalno i svjestan odgovornosti sučeljava s individualnim i društvenim problemima koristeći se znanjem i pojmovima stečenima u matematičko-prirodnoznanstveno-tehničkom području.

Učenik treba promišljati položaj i djelovanje pojedinca u uvjetima brzoga znanstveno-tehnološkoga razvoja. B-inačica: Na temelju sudjelovanja u postupcima istraživanja, otkrivanja, stvaranja, konstruiranja i primjene, učenik mora steći određene sposobnosti i vještine koje je u stanju primijeniti na nove situacije.

Srednje strukovne škole: Načela slična programu gimnazije.

Kemija

Gimnazije. Svrha: Ostvarivanje programa Kemije daje učenicima osnovna znanja o pojavama i procesima u prirodi. U tumačenju pojava, gdje god je to moguće valja poći od pokusa, opažanja i mjerenja. Svrha je takvog pristupa razvijati sposobnosti uočavanja i raščlanjivanja promjena te donošenja zaključaka na osnovi rezultata objektivnoga mjerenja i pokusnoga provjeravanja. Na taj način mnoge informacije, koje su se učenicima dosad predočavale kao gotove činjenice, zamijenit će metode promatranja i usporedbe spontanijih promjena u prirodi ili izazvanih procesa u kemijskom laboratoriju, a problemski pristup nastavi uvjetovat će bolje razumijevanje bitij kemijskih pretvorbi.

Strukovne škole. Dvogodišnji program. Cilj i zadaće programa: Cilj programa je omogućiti učenicima stjecanje osnovnih znanja o pojavama i procesima u prirodi, upozoriti ih na stalnost kemijskih promjena i postojanje stalnih recipročnih odnosa među njima. Nadalje, učenici trebaju prihvatiti važnost znanja i znanstvenog istraživanja za napredak gospodarstva. Gospodarstvo, prehrana, odijevanje, zaštita zdravlja za stanovnike Zemlje može se osigurati samo mudrom primjenom kemije. Tijekom poučavanja Kemije valja razvijati ekološku svijest i odgovornost svakoga pojedinca, upozoriti učenike na brojne koristi suvremenih tehnologija, ali jednako tako i na sve posljedice njihovih štetnih utjecaja te načine njihova otkrivanja i uklanjanja. Slična načela vrijede i za program Kemije koji se poučava jednu godinu.

Biologija

Gimnazije. Svrha je nastave biologije potaknuti zanimanje učenika za živi svijet i čovjeka u njemu, objasniti osnovna životna načela, koja su zajednička svim živim bićima, ali isto tako prikazati raznolikost i bogatstvo biljnih i životinjskih vrsta koje žive na Zemlji. Nastava biologije treba njegovati i razvijati spoznaju o tome da biološka znanost tumači samo dio pojavnosti ovoga svijeta i u svojim dosadašnjim naporima i postignućima otkriva još mnogo nepoznatih pojava koje danas nije u mogućnosti objasniti postojećim metodama.

Strukovne škole. Svrha i cilj: Sadržaj predmeta biologije omogućuje ostvarivanje ne samo obrazovnih već i odgojnih zadaća u nastavnom procesu, posebno u smislu usvajanja zdravstvene i ekološke kulture. Važan je naglasak na usmjeravanju učenika da slijedom stečenih bioloških znanja razviju svijest o vrijednosti života uopće, o načinu i potrebi čuvanja zdravlja, o potrebi zaštite okoliša, a da sve to rezultira usvajanjem zdravih životnih navika.

Didaktičke upute. Cjelina pod nazivom *Čovjek i okoliš* predstavlja modul C. Kod obrade sadržaja potrebno je usvojiti temeljne biološke spoznaje o odnosima živih bića i okoliša, odnosima unutar životnih zajednica te o narušavanju ravnoteže tih odnosa djelovanjem čovjeka. Prema struci – djelatnosti kojoj struka pripada, u ovim se sadržajima može naglasiti i proširiti upravo ono što je u odnosu na tu djelatnost posebno interesantno ili specifično u smislu narušavanja, odnosno zaštite okoliša.

Strani jezici

Gimnazije. Svrha i cilj: Poučavanje stranih jezika djeluje kod učenika na širenje spoznaja o kulturi i civilizaciji većega broja zemalja, što pridonosi uklanjanju etnocentričnih gledišta svojstvenih zatvorenim sredinama; na oblikovanje cjelokupne učenikove osobnosti, jer on uči slušati i razumjeti drugoga, razložno prihvaćati ili odbijati tuđa gledišta, argumentirano i jasno izlagati osobna gledišta i prosudbe, tj. potiče se kultura dijaloga i sporazumijevanja. U kulturološkom obogaćivanju, učenjem stranih jezika, u gimnaziji osim upoznavanja s elementima prateće kulture i civilizacije jezika koji se poučava, učenike se uvodi u sustavnije promatranje tih činjenica, i to na način da ih se upućuje da korisno organiziraju svoja znanja iz jezika u primjeni. Nastava stranih jezika ne nadomješta nastavu Povijesti, zemljopisa, Povijesti umjetnosti i sl., već naprotiv, ima zadaću jezičnoga usavršavanja. Tako će se učenika upućivati da svoju pozornost usmjeri na podatke o predstavljenim kulturološkim elementima, da ih smješta u vrijeme, mjesto, događaje, sinkrono povezuje imena iz ostalih područja, uspoređuje s primjerima iz vlastite kulture itd.. Učenike se upućuje i na to da skupljaju i klasificiraju informacije iz različitih izvora na stranome jeziku o onim elementima koji pripadaju području užega njihova osobnog zanimanja kako bi bili bolje motivirani u samostalnom radu.

Engleski jezik

Zadaće: sposobnost traženja, organiziranja i primjene informacija dobivenih pomoću raznih izvora, u samostalnom rješavanju složenih zadataka iz područja jezika i civilizacije; upoznavanje s elementima kulture i civilizacije zemalja engleskog govornog područja ... kao i sposobnost kritičkog vrednovanja primljene informacije te usporedbe s našom stvarnošću.

Sadržaj: 2. razred (6. ili 7. godina učenja); 2.2 Jezični sadržaji: Kultura i civilizacija – Škola i učenje; Slobodno vrijeme; Stanovanje; Posao (zapošljavanje); Reklama i njezin utjecaj na življenje; Tradicionalni blagdani.

Francuski jezik

Francuski kao 1. strani jezik, teme: 1. Školski sustav Francuske; 2. Francuske pokrajine;

3. Zdrav život i način ishrane. **Odgojno-obrazovna postignuća.** *Jezične funkcije:* prihvaćanje, odbijanje, argumentiranje, davanje osobnog mišljenja, izražavanje molbe, zadovoljstva, žaljenja, zapovijedi, zabrane. *Kultura i civilizacija:* francuski školski sustav, pokrajine, blagdani, francuska prehrana. *Strategije učenja i služenja znanjem*

Francuski kao 2.strani jezik, teme: 1. Mediji. **Odgojno-obrazovna postignuća.** *Jezične funkcije:* razumjeti upute, napisati čestitku, traženje i davanje informacija, izražavanje mišljenja; *Kultura i civilizacija:* raznolikost Francuske, proslave, blagdani. *Strategije učenja i služenja znanjem.*

Njemački jezik

2. razred (6. ili 7. godina učenja), 2.2. Jezični sadržaji: Škola i učenje (školski sustavi); izbor zanimanja; Slobodno vrijeme; Putovanja – promet; Život mladih; Svakodnevni život i običaji;

Ovisnosti i zdravlje; Ekologija; Mediji (tisak, radio, TV).

Srednje strukovne škole. Okvirni nastavni program iz stranih jezika za srednje strukovne trogodišnje i četverogodišnje škole. Nastavni programi u srednjim strukovnim školama razlikovat će se s obzirom na tri osnovna tipa tih škola, tj. na funkcionalnu uporabu stranoga jezika za pojedinu struku. To su sljedeći programi:

1. Program tehničkih i srodnih proizvodnih struka
2. Programi za hotelijersko-turističke tehničare
3. Programi za ugostitelje
4. Programi za ekonomsku struku

Cilj i zadaci. Nastava u srednjoj strukovnoj školi treba biti poticajna i prvenstveno osposobljavati učenika za samostalni rad. Na taj način obrazovanje treba težiti osposobljavanju i pripremi učenika:

- za zrelu dob i svjesnu odgovornost,
- za odgovornost prema suvremenicima, potomstvu i prirodnom okruženju,
- za stvaranje razvojnih sposobnosti, ustrojstva temeljnih postupaka i stavova kao pretpostavke za dalji obrazovni put i osposobljavanje za život rada.

Stoga treba učenike poglavito osposobljavati za:

- razmišljanje o temeljnim pitanjima svrhovitosti zadaća i odgovornosti prema ljudskoj opstojnosti,
- očuvanje osobnoga dostojanstva i vrednota,
- omogućavanje donošenja vlastitih kritičkih prosudbi i besprijekornog daljeg usavršavanja.

Istovremeno učenike treba osposobljavati za:

- svjesnu pripadnost hrvatskom narodnom biću s kojim ga povezuje europski svjetonazor i otvorenost prema svijetu,
- spremnost da se djelatno zauzimaju za demokratsku i socijalnu pravnu državu, koja se temelji na načelima slobode i jednakopravnosti,
- spremnost da se besprekidno traže nova rješenja smanjenja napetosti između osobne slobode i društvene odgovornosti,
- spremnost na dijalog i suradnju,
- spremnost na kritičku toleranciju i shvaćanje problema bilo svojih bližnjih, ili općedruštvenih.

U pogledu na obrazovne zadaće, posebna načela svjesnog učenja učenike treba posebno osposobljavati kako bi shvatili probleme u njihovoj višeznakovitosti, njihove međusobne veze, te uzroke i posljedice određenih pojava:

- za kritičko promatranje i vjerodostojnost,
- za logičko i kritičko razmišljanje, logičko zaključivanje, misaono postavljanje pitanja kao i razumno donošenje sveopćih i apstraktnih sudova,
- za usmeno i pismeno izražavanje, razne oblike opisivanja, koji se traže prilikom utemeljivanja kako konkretnih tako i apstraktivnih stvarnih misaonih pojavnosti,
- za ispravno korištenje obavijesnih izvora, za vršenje odabira iz raznih izvora, za tvrdjenje s istinitom namjerom i za mogućnost prepoznavanja manipulacije,
- za uporabu radnih tehnika i tehnika učenja kako s obzirom na mogućnost daljeg samostalnog rada i tako na stvaranje temeljnih znanstvenih postupaka i misaonih predodžbi,
- za sustavni i planski rad kao samostalan tako i za skupinu.«

U nastavnim planovima i programima za srednje strukovne škole za strane jezike integriranje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja moguće je kroz sljedeće teme:

Engleski jezik

Prema programu za ekonomske škole – četiri godine učenja, teme: Opći sadržaji i sadržaji kulture i civilizacije; Teme iz kulture i civilizacije zemalja stranoga govornoga područja

Kulturno blago Hrvatske; Škola i učenje: školski sustavi – usporedba školskih sustava i prezentiranje prednosti i nedostataka; Slobodno vrijeme i načini provođenja slobodnog vremena; Ekologija; Posao – zapošljavanje; Reklama i njezin utjecaj na življenje

Tradicionalni blagdani; Stručni sadržaji: Teme iz poduzetništva; Teme iz bankarstva i trgovina (ekonomske škole); Poslovno dopisivanje; Usmeno poslovno komuniciranje: traženje i dobivanje podataka, poruka i obavijesti, opis

Engleski jezik prema programu za tehnička zanimanja – četiri godine učenja, teme: strukovno orijentiranje općenitim sadržajem – u banci, na kolodvoru, uvoz – izvoz, trženje zaposlenja, molba za posao, obitelj, moja škola, izrada postera i reklamni oglasi.

Strukovno orijentirane teme: škola i radionice škole, osnovni rječnik struke, povijest struke, mladi i svijet, tehnologija, sajmovi i izložbe, zanimanje i praksa, svakodnevnica na poslu, tehnike u radu. Jezične funkcije: Jezične su funkcije u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama koje proizlaze bilo iz razrednog razgovora ili iz predviđenih tema. Ne može ih se oštro svrstati u određen stupanj učenja. stoga će se one ostvarivati u većoj ili manjoj mjeri što će proizlaziti iz učeničkog napredovanja tijekom školske godine.

Njemački jezik prema programu za ekonomske škole – četiri godine učenja, teme: Opći sadržaji i sadržaji iz kulture i civilizacije stranoga govornog područja; Teme iz kulture i civilizacije zemalja stranog govornog područja; Teme iz hrvatske kulture i običaja; Škola i

učenje: školska praksa; Slobodno vrijeme: načini provođenja; Ekologija; Posao – zapošljavanje; Tradicionalni blagdani. Stručni sadržaji: Teme iz poduzetništva: okvirno;

Teme iz hrvatskog i europskoga gospodarstva: okvirno; Usmeno i poslovno dopisivanje.

Njemački jezik prema programu za tehnička zanimanja – četiri godine učenja, teme strukovno orijentirane; Opći sadržaji: u banci, na kolodvoru, kod liječnika, traženje zaposlenja, molba za posao, slobodno vrijeme, obitelj, moja škola. Strukovno orijentirane teme: škola i radionice škole, osnovni vokabular struke, povijest struke, mladi i svijet, tehnologija, sajmovi, izložbe, zanimanje i praksa, svakodnevica na poslu, tehnike u radu, radni procesi i faze u proizvodnom radu. Jezične su funkcije u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama. Ne može ih se oštro svrstati u određeni stupanj učenja.

Latinski jezik

Gimnazije. Cilj nastave: osposobiti učenika da uoči, spozna, razumije i prepozna jezičnu građu latinskoga jezika, upozna i razumije civilizacijski kontekst u kojem ta građa postoji kao prenositelj određenih obavijesti, i napokon, da razumije konkretne tekstove na latinskom jeziku te da ih može prevesti na hrvatski jezik. **Teme iz civilizacijskog područja:** Rimljanin na vikendu – život na selu; Idemo u rimsku školu – rimski sustav izobrazbe; Grad pod pepelom – Pompeji, rimski urbanizam; I bogovi su ljudi – rimska mitologija; Rađa se država – osnivanje Republike, prvi ratovi, struktura ranog rimskog društva; Narod vojnika; Svatko protiv svakog – Braća Grakho; Robovski ustanci; Senatus populusque Romanus – državno uređenje u doba republike, senat i senatori, skupštine; Cursus honorum – magistratura u Rimu.

Klasične gimnazije. Cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične građe teksta na latinskom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost antičkoga i suvremenog književnog stvaralaštva, posebice u hrvatskoj književnosti posredovanjem hrvatskih latinista, sve do današnjih dana. **Teme (nastavljači):** daljnji razvoj historiografije; ep i epska književnost; bukolska poezija; rimska komedija; lirika neoterika; rimska satira; Horacijeva teorija književnosti; Augustovo razdoblje rimske književnosti; principat i Pax Augusta. **Teme (početnici):** historiografija; Punski ratovi i zbivanja nakon punskih ratova, pojava Cezara i Cicerona na političkoj pozornici; Katilinina urota; Grad Rim (građevine i institucije); svakodnevni život Rimljana, osobito obitelj, izobrazba, trgovina; Rimljani u našim krajevima.

Strukovne škole. Osnovna je svrha učenja latinskog jezika omogućiti učenicima stjecanje znanja, razvoj sposobnosti i vještina te usvajanje vrijednosti i stavova povezanih s jezikom, komunikacijom i kulturom, no učeći latinski jezik u medicinskim programima učenici u konačnici dobivaju i mogućnost puno lakšeg, bržeg i potpunijeg svladavanja programa predmeta struke. Potrebno je osvijestiti važnost poznavanja latinskog jezika i znanja o njemu kao općega kulturnoga dobra, razvijati poštovanje prema jeziku, njegovoj književnosti i kulturi, jer se kroz to nasljeđe doprinosi razvoju nacionalnog identiteta. Učenjem latinskog jezika može se kod hrvatskih građana razvijati poštovanje prema jezicima, književnostima i kulturama pripadnika svih naroda koji žive u Republici Hrvatskoj i Europi. (*Strukovni*

Kurikulum za stjecanje kvalifikacije medicinska sestra opće njege- medicinski tehničar opće njege). **Teme:** mitološke priče i tekstovi iz raznih izvora; pisci od početaka razvoja antičkih kultura sve do srednje- i novovjekovnih spisa naših i europskih latinista.

Grčki jezik

Obrazovni ishodi nastave Grčkog jezika konkretiziraju se jezičnom i izvanjezičnom, tj. civilizacijskom komponentom.

Klasične gimnazije. Cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične strukture teksta na grčkom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost dugoga povijesnoga hoda i sadašnjosti, antičkih temelja i sadašnje europske i planetarne civilizacije.

Teme, (nastavljači): Homer i homersko pitanje; razvoj lirike; helenizam; bukolska poezija; počeci Civilizacije u Grčkoj; kretska-mikenska kultura; provala Dorana i mračna stoljeća grčke povijesti; formiranje plemena; ustroj polisa. **Teme (početnici):** periodizacija grčke književnosti; grčka kolonizacija s osvrtom na odraz u hrvatskim krajevima; primjeri iz života – grad, svetišta, svetkovine, igre.

XVI. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u III. razredu srednje škole

1. Ljudskopravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Pravna država te hrvatski, europski i međunarodni sustav zaštite ljudskih prava**

o Sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, zakoni

o Međunarodni ugovori u području ljudskih prava koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i čine dio unutarnje pravnog poretka Republike Hrvatske (Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima djeteta, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata, Europska konvencija o ljudskim pravima, Europska socijalna povelja, Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine i dodatni protokol uz Konvenciju o zabrani kloniranja ljudskih bića i drugi ugovori.)

o Pravna država – načela pravne države, uloga pravosuđa u pravnoj državi, osiguranje prava jednakosti svih građana pred zakonom i dr.

o Načela koja osiguravaju pravičnost pravnog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika

o Pravna država osigurava da moć u rukama državnih dužnosnika i onih koji djeluju u njihovo ime, poput vojske i policije, bude ograničena zakonima koji nisu izmišljeni za one koji su na vlasti već su opće poznati i jednako obvezuju vlast i građane. Zakonita prava građana ne mogu se učinkovito zaštititi ako ne postoji pravna država

o Pojava diskriminacije u društvu u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i društvo u cjelini

o Europski sustav zaštite ljudskih prava – Vijeće Europe, *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* i protokoli, Europski sud za ljudska prava – odluke suda pravno obvezujuće, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava

o Sustav zaštite ljudskih prava Europske unije – *Povelja Europske unije o temeljnim pravima* – pravno obvezujući dokument, Europsko vijeće, Europski parlament/sabor, Europski ombudsman, Europski nadzor zaštite podataka, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava)

o Problemi u svijetu: glad, siromaštvo, terorizam, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, kloniranje

o Humanitarno pravo u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata i humanitarno pravo

o Suzbijanje trgovanja ljudima – pravodobno prepoznavanje postupaka koji vode u trgovanje i ropstvo

o Uloga međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanju globalnih i europskih problema; neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International)

Ključni pojmovi:

sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj, Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni, međunarodni ugovori u području ljudskih prava, pravna država, načela pravne države, Europski sustav zaštite ljudskih prava, Vijeće Europe, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europski sud za ljudska prava, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava, sustav zaštite ljudskih prava Europske unije, Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Europsko vijeće, Europski parlament/Sabor, Europski ombudsman/pučki pravobranitelj, europski nadzor zaštite podataka, problemi u svijetu, Ženevske konvencije, humanitarno pravo, suzbijanje trgovanja ljudima.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni te njihovu ulogu u zaštiti temeljnih ljudskih prava i suzbijanje diskriminacije
- navodi međunarodne ugovore u području ljudskih prava koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i čine dio unutarnje pravog poretka Republike Hrvatske
- obrazlaže značenje pravne države i njezinu ulogu u zaštiti zakonitih prava građana
- definira i objašnjava načela koja osiguravaju pravičnost pravog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika
- objašnjava zašto je pravna država temelj svake demokracije, da se bazira na jednakosti i jednakopravnosti, što znači da pred zakonima imamo ista prava bez obzira na naše vrijednosti, stavove, fizičke i duševne osobine
- objašnjava da je pravna država iznad svake ideologije jer ideologije same po sebi znače isključivost prema onima koji drugačije misle jer kad bi ideologija bila u srži demokracije onda bi svako diskriminatorno tretiranje pojedinaca ili skupine građana bilo demokratsko ponašanje
- objašnjava pravnu, društvenu i moralnu odgovornost hrvatskih građana u jačanju Republike Hrvatske kao pravne države
- objašnjava ustavna prava i odgovornosti građana na temelju kojih oni mogu aktivno djelovati kao pojedinci – podnositi prijedloge, predstavke i prigovore nadležnim tijelima vlasti i Ustavnom sudu RH ili organizirano u zaštiti specifičnih interesa pojedinih skupina, a koji su od opće društvene dobrobiti
- istražuje i primjerima potkrepljuje kako se unutar sustava zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj štite temeljna ljudska prava; pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost; ravnopravnost u odnosu na dob, spol, etničku, vjersku, klasnu i drugu pripadnost, rasu i druge razlike
- istražuje osnove za zaštitu prava na privatnost i priprema priopćenje
- istražuje jesu li žene u Hrvatskoj slabije zastupljene na rukovodećim i upravljačkim položajima i slabije plaćene od muškaraca
- objašnjava značenje prava na primjereni životni standard i prava na socijalnu sigurnost, odredbe Ustava kojima se uređuju ta prava, načine na koje se ona štite u Hrvatskoj i ograničenja koja se javljaju u uživanju tih prava

- obrazlaže zašto je ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa
- objašnjava što je diskriminacija u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te koji su uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i društvo u cjelini
- istražuje ustrojstvo i ulogu Vijeća Europe i priprema prezentaciju (ustrojstvo, zemlje članice, cilj djelovanja)
- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u okviru Vijeća Europe
- opisuje sustav zaštite temeljnih ljudskih prava u okviru Europske unije
- Istražuje nadležnost i djelovanje Suda Europske unije te izbor sudaca
- istražuje i opisuje probleme u suvremenom svijetu
- opisuje ulogu Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata te koja je uloga Crvenoga križa
- prikuplja podatke o trgovanju ljudima sa službenih mrežnih stranica MUP-a, Hrvatskog Crvenog križa i iz medija, objašnjava opasnosti i načine zaštite
- objašnjava ulogu međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanju globalnih i europskih problema; navodi neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i opisuje područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International).

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Demokratska država i uloga građana u Hrvatskoj i Europskoj uniji

- o Ishodišta demokracije prema Johnu Locke-u; društveni ugovor, formiranje demokratske vlasti i pravo naroda na sudjelovanje u vlasti; građani imaju pravo vladati, daju vlast onima koje biraju da ih predstavljaju i služe njihovim interesima, odnosno zajedničkom dobru
- o Ustav Republike Hrvatske, narod izvor ustavne vlasti
- o Demokratska država, podjela i ograničenja vlasti
- o Ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj
- o Zakonodavni dio vlasti – ima ovlast donositi zakone (Sabor Republike Hrvatske – zakonodavac je narod preko zastupnika u Saboru)

- o Izvršni dio vlasti – ima ovlast provoditi i predlagati donošenje novih zakona (Vlada RH, predsjednik RH)
- o Sudbeni dio vlasti – ima ovlast rješavati nesporazume glede tumačenja, primjene i djelovanja zakona (Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi). Pojmovi pravde, vlasti i odgovornosti temelji su na kojima počiva pravni sustav.
- o Djelotvornost vlasti – ljudi koji se nalaze na položajima vlasti trebaju promicati djelotvornost tako što će stručnim ljudima dodjeljivati odgovornost za određene poslove, što će promicati pravednost i sigurnost
- o Građani imaju pravo i obvezu biti informirani i nadzirati kako vlast ispunjava svoje obveze
- o Društvena pojava zlouporabe vlasti. Ljudi na položaju vlasti mogu zlouporabiti svoj položaj i moć. Kad ljudima damo vlast, moramo uložiti vrijeme i snagu kako bismo bili sigurni da će oni ispravno obavljati povjerene dužnosti
- o Ustavna prava građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, prava peticije, prava na prosvjed, štrajk, građanski neposluš, priziv savjesti
- o Socijalna država uključuje socijalnu solidarnost izraženu kroz ustavnu kategoriju i znači ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima doprinose razvoju društva
- o Socijalna država na načelu solidarnosti pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovanog sustava/iz namjenskih doprinosa kroz porezni sustav. Zauzvrat građani ostvaruju pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav. Pitanje socijalne solidarnosti razvija se u grani prava pod nazivom socijalno pravo ili pravo socijalne sigurnosti
- o Efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti, suprotnost socijalne i pravne države – ljudi koji su ostavljeni na milost i nemilost mogu zaključiti da ništa ne duguju društvu i zašto bi ga potpomagali kad nitko nije njima pomogao.
- o Korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima
- o Politika – javne politike, institucije, političke stranke, normativni i provedbeni procesi
- o Tipovi političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne
- o Političke stranke u Hrvatskoj, njihovi programi i uloga u razvoju zajedničkog dobra
- o Patriotizam, šovinizam, nacionalizam
- o Zajednička dobrobit i procedure kojima izgrađujemo demokratske odnose i štitimo svoja prava u razredu, školi, lokalnoj, nacionalnoj zajednici, Europi i svijetu
- o Pravda, temeljna kategorija demokracije i vladavine prava – tri kategorije pravde: proceduralna, korektivna i distributivna

o Europska unija, ustrojstvo i ovlasti – ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije; prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji; način izbora hrvatskih zastupnika i njihova ulogu u Europskom parlamentu; prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija te interesi građana Republike Hrvatske

o Europska građanska inicijativa – sudjelovanje hrvatskih/europskih građana u oblikovanju europskih javnih politika

o Međunarodna prava i obveze Republike Hrvatske i njezinih građana

o Sudjelovanje u odlučivanju: predstavnici Republike Hrvatske u međunarodnim organizacijama

o Vijeće Europe kao politička organizacija. Statut Vijeća Europe – ciljevi: promicanje i zaštita demokracije i vladavine prava, zaštita ljudskih prava, promicanje europskog kulturnog identiteta i različitosti, očitovanje o problemima s kojima se suočava europsko društvo (diskriminacija, ksenofobija, zaštita okoliša, AIDS, droge, organizirani kriminal), učvršćivanje demokracije kroz reforme

o Civilno društvo – udruge, zaklade, vjerske zajednice, sindikati; načela djelovanja, uloga u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije, pravednog društva, zaštiti i razvoju općeg dobra

Ključni pojmovi:

ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj, zakonodavni dio vlasti – Sabor Republike Hrvatske, narod zakonodavac preko zastupnika u Saboru, izvršni dio vlasti – Vlada RH, predsjednik RH, sudbeni dio vlasti – Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi, načela pravne države, djelotvornost vlasti, pravo i obveza građana nadziranje vlasti, zlouporaba položaja, moći i vlasti, socijalna država, socijalna solidarnost i ustavna obveza građana, efekt socijalne mržnje, političke stranke, programi političkih stranaka, zajednička dobrobit, patriotizam, šovinizam, nacionalizam, tri kategorije pravde, Europska unija, ustrojstvo i ovlasti Vijeća ministara, ustrojstvo i ovlasti Europskog parlamenta, ustrojstvo i ovlasti Europskog vijeća, ustrojstvo i ovlasti Europske komisije, europska građanska inicijativa, prava i obveze hrvatskih građana koje proizlaze iz članstva u EU, prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija, interesi građana Republike Hrvatske, veza između pravila, zakona i vladavine prava, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– opisuje ishodišta demokracije prema Johnu Locku, objašnjava što je društveni ugovor; kako se formira demokratska vlast; ograničenje vlasti, zašto je svrha demokratske vlasti doprinostiti razvoju zajedničkog (javnog) dobra, zašto su građani u demokraciji obvezni sudjelovati

– objašnjava ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj

- opisuje ulogu i načine konstituiranja i rada Sabora Republike Hrvatske, Vlade Republike Hrvatske i predsjednika Republike Hrvatske te ustrojstvo i djelovanje pravosudnog sustava
- određuje socijalnu državu i socijalnu solidarnost kao ustavnu kategoriju i ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima doprinose razvoju društva
- opisuje socijalno pravo kao granu prava koje se bavi pitanjem socijalne solidarnosti
- objašnjava odakle socijalna država pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovanog sustava i odakle pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav
- objašnjava zašto korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima
- objašnjava zašto su u slučaju da ne funkcionira socijalna i pravna država može javiti efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti
- objašnjava strukturu Europske unije i način na koji ona funkcionira; navodi ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije; opisuje navodi prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji; opisuje kako se biraju hrvatski zastupnici i koja je njihova ulogu u Europskom parlamentu; navodi i argumentira prednosti, nedostatke i izazove europskih integracija s posebnim osvrtom na interese Republike Hrvatske i njezinih građana
- opisuje mogućnosti utjecanja građana Republike Hrvatske na oblikovanje europskih javnih politika na temelju Zakona o provedbi Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća kojeg je donio Sabor Republike Hrvatske 26. travnja 2013.
- određuje hrvatskog građanina kao političkog subjekta i nositelja hrvatske državne vlasti
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat; u lokalnoj zajednici, Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji
- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti
- objašnjava zašto je poštovanje načela pravne države jedna od osnova suzbijanja korupcije
- objašnjava zašto je pravo i odgovornost građana u demokraciji nadgledanje postupaka vlasti i rada demokratski izabranih zastupnika na svim razinama te zašto bez sudjelovanja građana nema pravne države
- objašnjava pravo i odgovornost građana u demokraciji, pravo građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, pravo peticije, pravo na prosvjed, štrajk, građanski neposluš, priziv savjesti
- razlikuje položaj građana u demokraciji i nedemokratskim režimima

– formulira, usklađuje i donosi pravila razreda kojima se štite temeljna prava u razredu i školi: pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talenta) i druga

– drži se dogovorenih pravila razreda

– kreira mjere na načelima proceduralne, korektivne i distributivne pravednosti za nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila.

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Socijalne vještine i društvena solidarnost

o Društvene komunikacijske vještine

o Suradnja i grupni rad: pojam i iskustvo suradnje, moderiranje radom skupine, iznošenje zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje

o Mediji i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja: pojam i vrste medija (tiskovine, radio, tv, internet), pozitivni i negativni utjecaj medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu (u suradnji s informatikom), otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja

o Volontiranje i dobrovoljni društveni rad u zajednici: volonterstvo, etički kodeks volontiranja, iskustvo volontiranja u školi, lokalnoj zajednici, Hrvatskoj i preko hrvatskih i međunarodnih organizacija u svijetu

o Prepoznavanje i suzbijanje stereotipa, predrasuda i diskriminacije

o Društvena solidarnost prema osobama s invaliditetom

o Uloga pojedinca u zajednici

o Obitelj – temeljna društvena zajednica, prava i dužnosti djece i roditelja, međugeneracijska solidarnost

Ključni pojmovi:

aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke, primjereno iskazivanje emocija, empatija, otpor vršnjačkom pritisku, vrste sukoba, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe, mediji, kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, volontiranje, stereotipi, predrasude, diskriminacija, društvena solidarnost, osobe s invaliditetom pojedinac u zajednici, obitelj društvena zajednica.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– određuje što je i koju ulogu imaju dijalog, pregovaranje, dokazivanje temeljeno na činjenicama, donošenje zajedničkih zaključaka u upravljanju sukobima

- navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada
- vodi i moderira rad grupe, oblikuje zaključke i izvješćuje o njima
- navodi medije po vrsti (tiskovine, radio, tv, internet) i statusu (privatni, javni)
- obrazlaže značenje neovisnosti medija, prava građana na točnu informaciju i prava na zaštitu privatnosti
- objašnjava i primjerima potkrepljuje neke pozitivne i negativne utjecaje medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu, otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja
- objašnjava normativne osnove prava na privatnost, istražuje činjenično stanje, navodi pozitivne i negativne primjere (zaštita i kršenje) toga prava i priprema priopćenje
- obrazlaže i primjerima potkrepljuje učinke dobrovoljnog društvenog rada u zajednici, Hrvatskoj i svijetu
- objašnjava zašto dobrovoljni društveni rad doprinosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini, dokazuje dobrovoljnim društvenim radom
- objašnjava pravne odredbe o obvezi društvene solidarnosti prema osobama s invaliditetom
- objašnjava i primjerima potkrepljuje što su stereotipi, predrasude i diskriminacija, kako do njih dolazi, zašto su predrasude i diskriminacija štetni za društvo i kako se uklanjaju
- navodi imena hrabrih pojedinaca iz svoje sredine, Hrvatske ili svijeta koji su svojim djelovanjem utjecali na razvoj humanijih i pravednijih podnosa u društvu, kroz povijest i danas
- objašnjava zašto je obitelj temeljna društvena zajednica na temelju istraživanja normativnog i stvarnog položaja obitelji u Republici Hrvatskoj, na koje načine doprinosi razvoju društva i zašto je zaštićena Ustavom Republike Hrvatske i konvencijom UN-a, objašnjava prava i dužnosti djece i roditelja i što je međugeneracijska solidarnost.

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

- o Povelja o zemlji – međunarodni dokument o održivom razvoju
- o Odgovornost sadašnjih generacija za zaštitu prava budućih generacija
- o Održiv razvoj Hrvatske, Europe i svijeta
- o Pravo na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- o Utjecaj gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš

o Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi:

Povelja o zemlji, održivi razvoj, identitet, kulturni identiteti, kulturne različitosti, manjinske kulture, većinska kultura, međukulturni dijalog, izgradnja zajedničke domovinske kulture, pravo na zdrav okoliš, očuvanje živih bića, prirodnog i kulturnog bogatstva, suzbijanje predrasuda.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje svojim riječima bitne poruke Povelje o zemlji
- objašnjava što je održiv razvoj Hrvatske, Europe i svijeta
- objašnjava što je identitet
- objašnjava značenje kulturnog identiteta
- opisuje obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Hrvatskoj
- opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje u izgradnji zajedničke hrvatske kulture
- opisuje u čemu se sastoji interkulturni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice
- prepoznaje i suzbija predrasude većinske nacije prema nacionalnim manjinama a nacionalne manjine prema većinskoj naciji
- istražuje hrvatske velikane znanosti i umjetnosti kao i pripadnike nacionalnih manjina koji su pridonijeli hrvatskom i svjetskom napretku
- objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša
- pokazuje privrženost očuvanju živih bića, te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske, Europske unije i svijeta
- prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje.

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača**

- o Gospodarske strukture Hrvatske i Europske unije; značenje i uloga kapitala, novca, banaka i kredita, dionica i obveznica
- o Državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava
- o Povlačenje sredstva iz europskih fondova
- o Europsko tržište, način reguliranja, šanse i mogućnosti za Hrvatsku
- o Izazovi globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske – mogućnosti, teškoće, prednosti, opasnosti
- o Financijska politika Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i njihov utjecaj na osiromašena gospodarstva malih zemalja
- o Tržišna konkurentnost, kompetentnost ljudskih resursa i cjeloživotno učenje
- o Socijalna država – državni proračun – općedruštvena solidarnost
- o Uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- o Prava potrošača, odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša i racionalno upravljanje novcem i dobrima
- o Planiranje osobne štednje, načini plaćanja i štednje u društvu
- o Povezanosti cjeloživotnog učenja i konkurentnosti na tržištu radne snage
- o Poduzetnost u prepoznavanju, zaštiti i razvoju zajedničkog dobra u razredu, školi, lokalnoj i domovinskoj zajednici na razne načine – u grupnom radu i donošenju plana djelovanja, radionicama, istraživačkim projektima, akcijama i sl.
- o Uloga inovativnosti, rada i proizvodnje u stvaranju osobnog i društvenog bogatstva
- o Domoljublje na djelu – očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti
- o Socijalna solidarnost, temelj socijalnog i radnog prava
- o Novac – mjerilo rada, rad – temeljna ljudska vrijednost
- o Izrada mape osobnog razvoja
- o Pravo na pravednu naknadu za rad
- o Sindikalno organiziranje

Ključni pojmovi:

održivi razvoj, odgovorno gospodarstvo, konkurentnost, cjeloživotno učenje, izbor zanimanja, proračun, odgovorna potrošnja, novac, rad – temeljna ljudska vrijednost, pravo na pravednu naknadu za rad, sindikalno organiziranje, planiranje i postavljanje prioriteta, mapa osobnog razvoja, socijalna solidarnost, radno zakonodavstvo, zaštita i razvoj zajedničkog dobra, domoljublje na djelu, socijalna solidarnost, socijalno i radno pravo, poduzetnost, inovativnost.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje osnove gospodarske strukture Europske unije i Hrvatske; određuje značenje i ulogu kapitala, novca, banaka i kredita, dionica i obveznica; tumači državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava
- istražuje primjere uspješno povučenih sredstava iz EU fondova u lokalnoj sredini, Hrvatskoj i drugim EU zemaljama te zašto su bili uspješni
- izrađuje simuliranu aplikaciju na EU fondove
- navodi što je europsko tržište, neke mehanizme reguliranja te šanse i ograničenja za Hrvatsku
- objašnjava što je državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava
- prati donošenje europskog proračuna i namjensko strukturiranje europskih fondova;
- istražuje primjere uspješno povučenih sredstava iz EU fondova u lokalnoj sredini, Hrvatskoj i drugim EU zemaljama te zašto su bili uspješni
- izrađuje poduzetnički projekt i simuliranu aplikaciju na EU fondove na temelju istraživanja o projektima koji su bili uspješni u povlačenju sredstava iz EU fondova
- navodi neka pravila za izradu kvalitetnog projekta i uspješno povlačenje sredstava
- opisuje na temelju praćenja podataka u medijima i službenim izvorima ulogu Financijske politike Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i njihov utjecaj na osiromašena gospodarstva malih zemalja
- navodi neke izazove globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske
- određuje što je socijalna država, što je lokalni a što državni proračun, tko ih donosi, na što se troše
- određuje koja je uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- objašnjava Ustavne odredbe o pravu na rad i pravednu naknadu za rad te kako se to pravo štiti na različitim razinama u Hrvatskoj

- opisuje ulogu sindikata i sindikalnog organiziranja
- objašnjava što je odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša i racionalno upravljanje novcem i dobrima
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače
- demonstrira vještina otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija
- demonstrira etičan odnos prema novcu
- iskazuje sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta u procesu donošenja odluka o vlastitom napredovanju
- pokazuje organizacijske sposobnosti – učinkovito planira, organizira i provodi društvene aktivnosti, projektno planiranje, demokratsko upravljanje radom skupine, utječe na donošenje pravila i demokratskih procedura, primjenjuje podjelu rada/zaduženja, pravedno vrednuje doprinos, hvali uspjeh, uči iz neuspjeha i sl.)
- objašnjava povezanost cjeloživotnog učenja i konkurentnosti na tržištu radne snage
- prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja i zanimanja
- izrađuje mapu osobnog razvoja.

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Zaštita okoliša i održivi razvoj**

o Održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Hrvatske

o Pravo na zdrav okoliš i održivi razvoj zajednice

o Utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš

o Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi:

održivi razvoj, pravo na zdrav okoliš, zaštita okoliša, prirodna i kulturna dobra, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje što je održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Hrvatske
- objašnjava važnost prava na zdrav okoliš i održivi razvoj zajednice

- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša
- pokazuje privrženost očuvanju živih bića, te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske
- prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje.

XVII. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri

Ovisno o ishodu, izvanučioničke i praktične aktivnosti provode se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti za njihovo potpunije razumijevanje kroz iskustveno učenje i zaključivanje, a mogu se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

Simulacije suđenja za srednjoškolske učenike – simulacija sudskog postupka u kojem učenici razvijaju svoju demokratsku pravnu pismenost, odnosno znanja, vještine i vrijednosti vladavine prava, uključujući i značenje zakonske ovlasti u demokraciji, uloge sudaca, sudskog postupka i sudskih presuda. Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnoj smotri *Zakon u razredu – prema kulturi vladavine prava i demokraciji*. Dostupno na internetskoj adresi:

<http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1365><http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1364>. **Simulacija sjednice Hrvatskoga sabora** za srednjoškolske učenike – priprema učenika za donošenje odluka u Saboru u kojoj učenici odabiru njima važnu temu i raspravljaju o njoj, npr. o problemu nezaposlenosti mladih, a potom donose odluke o konkretnim mjerama koje treba poduzeti dajući preporuke za poboljšanja određene politike.

Sudjelovanje u državnoj smotri *Simulirano zasjedanje Sabora za učenike srednjih škola*. Dostupno na internetskoj adresi: <http://itv.sabor.hr/itvevents/asx.axd?ID=6>. Korištenje radionice budućnosti za uočavanje i analiziranje društvenih problema, inovativno razmišljanje o mogućim rješenjima problema i izrada plana aktivnosti za ostvarenje rješenja problema (postupak *Radionice budućnosti* opisan u *Zbirci metoda prikladnih za učenje i poučavanje* Građanskog odgoja i obrazovanja www.azoo.hr) Sudjelovanje u školskoj, županijskoj i državnoj smotri *Projekt građanin*; Povezivanje učenja za građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava s obilježavanjem posebnih dana (npr. Dan neovisnosti, Dan Domovinske zahvalnosti, Dan ljudskih prava, Dan sjećanja na Vukovar, Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, Dan sjećanja na žrtve Holokausta, Dan volontera, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama; Tjedan solidarnosti Hrvatskog Crvenog križa; Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Dani profesionalnog usmjerenja itd.

XVIII. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a potom utvrde kriteriji vrednovanja.

U mapi osobnog razvoja učenik upisuje što je tijekom godine radio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i s kojim se teškoćama susretao, izrađuje plan svojeg daljnjeg profesionalnog razvoja. Dokumentira svoje organizacijske sposobnosti, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita **područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili područje profesionalne karijere**; Unosi potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja, potvrde o sudjelovanju u školskim, županijskim i državnim smotrama, o sudjelovanju u znanstvenim i tehničkim inovacijskim projektima i sl.

XIX. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetnim temama u III. razredima srednjih škola

Hrvatski jezik

Opća napomena: U planiranju i programiranju nastave Hrvatskoga jezika, polazeći od integracije programa Hrvatskoga jezika i Kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja, valja uzeti u obzir svrhu i zadaće predmeta Hrvatski jezik. Na temelju toga u nastavku teksta predlažu se neke od nastavnih cjelina unutar sva tri područja Hrvatskoga jezika. No važno je napomenuti da se integracija i korelacija može ostvarivati i unutar drugih cjelina obvezatnoga programa i sadržaja izbornoga programa s obzirom na općepoznata načela nastave Hrvatskoga jezika, npr. lingvometodički predložak/cjeloviti tekst za bilo koju nastavnu jedinicu (implicitno ili eksplicitno) može poticati ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanjem. O tome može (i mora) odlučiti svaki nastavnik planirajući i programirajući svoju nastavu.

Gimnazije. Nastavne cjeline: Jezik. Modalnost i predikativnost rečenice; Rečenica i tekst;

Hrvatski standardni jezik u 19. stoljeću. Književnost: sati uvoda i sinteze književnومjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje: Dokazivanje; Recenzija; Usmeno predavanje; Javni govor; Priopćenje;

Četverogodišnje strukovne škole. Nastavne cjeline: Jezik: Rečenica i tekst; Povezivanje rečenica u tekstu; Tipovi teksta; Hrvatski standardni jezik u 19. stoljeću. Književnost: sati uvoda i sinteze književnومjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje: Usmeno predavanje; Javni govor; Priopćenje; Tumačenje.

Četverogodišnje strukovne škole, teme: Jezik. Rečenica i tekst; Povezivanje rečenica u tekstu; Tipovi teksta; Hrvatski standardni jezik u 19. stoljeću. Književnost, teme: sati uvoda i sinteze književnومjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje: Usmeno predavanje; Javni govor; Priopćenje; Tumačenje.

Trogorodišnje strukovne škole. Nastavne cjeline: Jezik. Funkcije i funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika; Jezična kultura i jezični purizam; Osnovna pravila oblikovanja usmenog iskaza. Književnost: sati uvoda i sinteze književnومjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje: Raspravljavanje; Upućivanje; Tumačenje; Privatna i službena komunikacija; Pismo; Dopisi, zamolba, žalba, primjedba, pritužba; Priopćenje (vijest, obavijest; oglas), reklamni tekst.

Strani jezici

Gimnazije. Svrha i cilj: Poučavanje stranih jezika djeluje kod učenika na širenje spoznaja o kulturi i civilizaciji većega broja zemalja, što pridonosi uklanjanju etnocentričnih gledišta svojstvenih zatvorenim sredinama; na oblikovanje cjelokupne učenikove osobnosti, jer on uči slušati i razumjeti drugoga, razložno prihvaćati ili odbijati tuđa gledišta, argumentirano i jasno izlagati osobna gledišta i prosudbe, tj. potiče se kultura dijaloga i sporazumijevanja.

U kulturološkom obogaćivanju, učenjem stranih jezika, u gimnaziji osim upoznavanja s elementima prateće kulture i civilizacije jezika koji se poučava, učenike se uvodi u sustavnije promatranje tih činjenica, i to na način da ih se upućuje da korisno organiziraju svoja znanja iz jezika u primjeni. Nastava stranih jezika ne nadomješta nastavu Povijesti, zemljopisa, Povijesti umjetnosti i sl., već naprotiv, ima zadaću jezičnoga usavršavanja. Tako će se učenika upućivati da svoju pozornost usmjeri na podatke o predstavljenim kulturološkim elementima, da ih smješta u vrijeme, mjesto, događaje, sinkrono povezuje imena iz ostalih područja, uspoređuje s primjerima iz vlastite kulture itd.. Učenike se upućuje i na to da skupljaju i klasificiraju informacije iz različitih izvora na stranome jeziku o onim elementima koji pripadaju području užega njihova osobnog zanimanja kako bi bili bolje motivirani u samostalnom radu.

Engleski jezik

Zadaće: sposobnost traženja, organiziranja i primjene informacija dobivenih pomoću raznih izvora u samostalnom rješavanju složenih zadataka iz područja jezika i civilizacije; upoznavanje s elementima kulture i civilizacije zemalja engleskog govornog područja kao i sposobnost kritičkog vrednovanja primljene informacije te usporedbe s našom stvarnošću.

2.2 Jezični sadržaji: Kultura i civilizacija. Produbljivanje i proširivanje tema iz prethodnog razdoblja. Rad s raznim vrstama pisanih tekstova (dijaloga, novinskih članaka).

Francuski jezik

Francuski kao 1. strani jezik, teme: 1. Naše veze s Francuskom; 2. Francuska viđena očima stranaca; 3. Problemi mladih. **Odgojno-obrazovna postignuća:** *Jezične funkcije:* izražavanje mišljenja, ideja, slaganja i neslaganja, zabrane i zapovijedi, davanje i traženje savjeta

Kultura i civilizacija: stereotipi, kinematografija, kazalište, francuski pisci i njihova djela, frankofone zemlje. *Strategije učenja i služenja znanjem.*

Francuski kao 2. strani jezik, teme: 1. Škola u Francuskoj; 2. Francuske pokrajine. **Odgojno-obrazovna postignuća:** *Jezične funkcije* – izražavanje osobnog gledišta, želje, davanje savjeta, čestitanje. *Kultura i civilizacija:* obrazovni sustav u Francuskoj, francuski strip, francuska šansona, blagdani. *Strategije učenja i služenja znanjem.*

Njemački jezik

Jezični sadržaji: Slike iz suvremenog života; Ekologija i izvori energije; Običaji; Svijet računala.

Srednje strukovne škole. Okvirni nastavni program iz stranih jezika za srednje strukovne trogodišnje i četverogodišnje škole. Nastavni programi u srednjim strukovnim školama razlikovat će se s obzirom na tri osnovna tipa tih škola tj. na funkcionalnu uporabu stranoga jezika za pojedinu struku. To su sljedeći programi: 1. Program tehničkih i srodnih proizvodnih struka; 2. Programi za hotelijersko-turističke tehničare; 3. Programi za ugostitelje; 4. Programi za ekonomsku struku. Cilj i zadaci: Nastava u srednjoj strukovnoj školi treba biti poticajna i prvenstveno osposobljavati učenika za samostalni rad. Na taj način obrazovanje treba težiti osposobljavanju i pripremi učenika:

- za zrelu dob i svjesnu odgovornost,
- za odgovornost prema suvremeniciima, potomstvu i prirodnom okruženju,
- za stvaranje razvojnih sposobnosti, ustrojstva temeljnih postupaka i stavova kao pretpostavke za dalji obrazovni put i osposobljavanje za život rada.

Stoga treba učenike poglavito osposobljavati za:

- razmišljanje o temeljnim pitanjima svrhovitosti zadaća i odgovornosti prema ljudskoj opstojnosti,
- očuvanje osobnoga dostojanstva i vrednota,
- omogućavanje donošenja vlastitih kritičkih prosudbi i besprijekornog daljeg usavršavanja.

Istovremeno učenike treba osposobljavati za:

- svjesnu pripadnost hrvatskom narodnom biću s kojim ga povezuje europski svjetonazor i otvorenost prema svijetu,
- spremnost da se djelatno zauzimaju za demokratsku i socijalnu pravnu državu, koja se temelji na načelima slobode i jednakopravnosti,
- spremnost da se besprekidno traže nova rješenja smanjenja napetosti između osobne slobode i društvene odgovornosti,
- spremnost na dijalog i suradnju,
- spremnost na kritičku toleranciju i shvaćanje problema bilo svojih bližnjih, ili općedruštvenih.

U pogledu na obrazovne zadaće, posebna načela svjesnog učenja učenike treba posebno osposobljavati:

- kako bi shvatili probleme u njihovoj višeznakovitosti, njihove međusobne veze, te uzroke i posljedice određenih pojava,
- za kritičko promatranje i vjerodostojnost,

- za logičko i kritičko razmišljanje, logičko zaključivanje, misaono postavljanje pitanja kao i razumno donošenje sveopćih i apstraktnih sudova,
- za usmeno i pismeno izražavanje, razne oblike opisivanja, koji se traže prilikom utemeljivanja kako konkretnih tako i apstraktivnih stvarnih misaonih pojavnosti,
- za ispravno korištenje obavijesnih izvora, za vršenje odabira iz raznih izvora, za tvrđenje s istinitom namjerom i za mogućnost prepoznavanja manipulacije,
- za uporabu radnih tehnika i tehnika učenja kako s obzirom na mogućnost daljeg samostalnog rada i tako na stvaranje temeljnih znanstvenih postupaka i misaonih predodžbi,
- za sustavni i planski rad kao samostalan tako i za skupinu.

U nastavnim planovima i programima za srednje strukovne škole za strane jezike integriranje ishoda Gradanskog odgoja i obrazovanja moguće je kroz sljedeće teme:

Engleski jezik (prema programu za ekonomske škole – četiri godine učenja):

Teme iz kulture i civilizacije zemalja stranoga govornoga područja; Kulturno blago Hrvatske; Ekologija. Stručni sadržaji: Teme iz poduzetništva; Teme iz gospodarstva: prezentiranje nacionalnoga gospodarstva (ekonomske škole); Komparativne prednosti malog gospodarstva (ekonomske škole); Teme iz bankarstva i trgovina (ekonomske škole); Poslovno dopisivanje

Usmeno poslovno komuniciranje: traženje i dobivanje podataka, poruka i obavijesti, opis.

Engleski jezik (prema programu za tehnička zanimanja – četiri godine učenja):

Teme – strukovno orijentiranje općenitim sadržajem: u banci, na kolodvoru, uvoz – izvoz, trženje zaposlenja, molba za posao, obitelj, moja škola, izrada postera i reklamni oglasi.

Strukovno orijentirane teme: škola i radionice škole, osnovni rječnik struke, povijest struke, mladi i svijet, tehnologija, sajmovi i izložbe, zanimanje i praksa, svakodnevica na poslu, tehnike u radu. Jezične funkcije: Jezične su funkcije u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama koje proizlaze bilo iz razrednog razgovora ili iz predviđenih tema. Ne može ih se oštro svrstati u određen stupanj učenja. stoga će se one ostvarivati u većoj ili manjoj mjeri što će proizlaziti iz učeničkog napredovanja tijekom školske godine.

Njemački jezik (prema programu za ekonomske škole – četiri godine učenja): Opći sadržaji i sadržaji iz kulture i civilizacije stranoga govornog područja; Teme iz kulture i civilizacije zemalja stranog govornog područja; Teme iz hrvatske kulture i običaja; Ekologija; Osnovne potrebe čovjeka; Uloga rada u životu čovjeka, nezaposlenost. Stručni sadržaji: Vrste dobara: materijalna dobra; Faktori u proizvodnji; Trgovina i reklama; Industrija; Poslovno dopisivanje.

Njemački jezik (prema programu za tehnička zanimanja – četiri godine učenja), teme strukovno orijentirane: Opći sadržaji – u banci, na kolodvoru, kod liječnika, traženje zaposlenja, molba za posao, slobodno vrijeme, obitelj, moja škola; Strukovno orijentirane teme: škola i radionice škole, osnovni vokabular struke, povijest struke, mladi i svijet, tehnologija, sajmovi, izložbe, zanimanje i praksa, svakodnevica na poslu, tehnike u radu,

radni procesi i faze u proizvodnom radu. Jezične su funkcije u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama. Ne može ih se oštro svrstati u određeni stupanj učenja.

Glazbena umjetnost

Gimnazije. Zadaće: steći svijest o razini cjelokupne hrvatske civilizacije i razviti u učenika želju da i sami njeguju vrijednosti naše glazbene tradicije i sudjeluju u njenoj stalnoj nadogradnji. Radi aktualizacije nastave, unutar redovitih nastavnih tema, slobodno se može umetnuti i neki drugi sadržaj (npr. obljetnica nekog istaknutog skladatelja ...).

Likovna umjetnost

Gimnazije. Nastavni plan i program Likovne umjetnosti za treći razred u gimnazijama (dvogodišnji i četverogodišnji program) u svakoj je temi poželjno povezati s tematskim područjima građanskog odgoja i obrazovanja. Posebno se to odnosi na tematska područja: Zaštita okoliša i održivi razvoj, (Među)kulturalna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama građanskog odgoja i obrazovanja i Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama.

Nastavne teme iz Likovne umjetnosti: Od umjetnosti romanike do umjetnosti secesije (u kontekstu uspostave kriterija vrednovanja, razumijevanja čovječanstva razvojem likovne umjetnosti, stvaralačkog kontinuiteta pojedinca i grupe te likovnog čitanja i komuniciranja umjetnošću).

Dvogodišnji program i četverogodišnji program, **zadaće:** uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture (osnovne teorijske spoznaje o kulturi i umjetnosti te kulturno-povijesnom razvoju),

razvijati razumijevanje i djelatno odnos prema zaštiti spomenika i čuvanju okoline.

Didaktičke upute: Tijekom nastave predviđena je i povezanost sa svima drugim predmetima, i to ne u smislu usporednoga obrađivanja srodnih tema ili istih povijesnih razdoblja, nego u stvaralačkom nastojanju nastavnika da trajno uspoređuje metode, pojave i spoznaje drugih nastavnih predmeta radi recipročnog boljeg poimanja posebnosti, kao i međuzavisnosti. To se odnosi na Povijest, književnost i glazbenu umjetnost ponajviše, ali i na latinski i općenito na strani jezik, Matematiku, Fiziku (konstrukcije), Kemiju, na Geografiju pa sve do Tjelesne kulture.

Psihologija

Gimnazije. Zadaće: Ističući sadržaje kojima se razrađuje prilagođavanje ličnosti socijalnim zahtjevima i frustracijama izazvanim socijalnim procesima, potiče se učenikovo razumijevanje određenih psihičkih pojava i lakše suočavanje s njima. Osobita je zadaća nastave psihologije te da se učenicima sustavno prenosi humanistički pogled na svijet i društvo.

Logika

Gimnazije. Svrha i cilj: Logika kao filozofijska disciplina o oblicima valjane misli i metodama spoznaje potrebna je kao oruđe vladanja jezikom, iskazivanjem misli, zaključivanja i spoznavanja, ne samo u obrazovnim i znanstvenim djelatnostima već je

nezaobilazna i u svakodnevnom životu. Stoga logiku treba držati samim temeljem svake izobrazbe. Prema tome logika kao pretpostavka svih znanosti uči učenika kako kritički i argumentirano misliti, kako argumentirati svoj stav te navesti protuargumente sugovorniku. Učenik na ovom predmetu uči valjano zaključivati te uočavati pogreške kako u svom tako i tuđem zaključivanju te koristi jasnoću i razgovjetnost definicije kako bi izrekao svoje misli i izbjegao nesporazume. Ujedno savladava metode dokazivanja i provjere valjanosti misli. Sve navedeno je osnova odgovornog građanina u suvremenom demokratskom društvu. Iako se kroz cijeli predmet razvijaju osobine demokratski obrazovanih građana unutar sljedećih nastavih cjelina najviše dolaze do izražaja:

1. Sud/iskaz (struktura, sve vrste te metode provjere istinitosti)
2. Zaključak (sve vrste i metode provjere valjanosti i u tradicionalnoj i modernoj logici)
3. Metodologija (definicija, razdioba, dokaz, eksperiment, indukcija, dedukcija, analogija, generalizacija)

Sociologija

Gimnazije. Zadaća je ovoga predmeta da potvrdi kako su sociološke spoznaje i poseban sociološki pogled na društvo neizostavne sastavnice naobrazbe svakog građanina modernog društva. Odgojni ciljevi – razvijanje uvjerenja i ponašanja primjerenih za uključivanje u društvo, poticanje individualnosti, kritičnosti i tolerantnosti, kao osnovnih vrijednosti demokratske kulture, razvijanja svijesti o civilizacijskim, društvenim i socijalnim problemima.

Poglavlja povezana s Građanskim odgojem i obrazovanjem: Društvo; Socijalizacija; Socijalna međuzavisnost; Socijalna kontrola i devijantnost; Socijalna stratifikacija i mobilnost; Obitelj, brak i srodstvo; Ekonomske institucije i podjela rada; Političke institucije; Ideologija; Populacija, urbanizacija i ekologija; Političke institucije.

Etika

Gimnazije i strukovne škole. Cilj je nastavnog predmeta Etika u srednjim školama usvajanje osnovnih etičkih znanja, potrebnih za razvijanje sposobnosti moralnog prosuđivanja i etičkog argumentiranja, te orijentiranja u životu. Cilj nastave etike u trećem godištu prvenstveno se sastoji u upoznavanju učenika s bioetičkim pristupom i bioetičkim predmetnim područjem. Upoznavanjem s potenciranim moralnim problemima današnjice učenika treba osposobiti za razlikovanje u moralnim prosudbama te za kreativno i dijaloško sudjelovanje u etičkom artikuliranju i rješavanju moralnih dilema. Učenici trebaju steći uvid kako ti problemi i dileme pogađaju sve ljude (univerzalnost) i kako ih nije moguće riješiti u izdvojenim skupinama stručnjaka, nego tek u kreativnom dijalogu svih relevantnih pristupa i stajališta (pluriperspektivizam). Tematska cjelina: I. Čovjek u cjelini živoga. Nastavne jedinice: Antropocentrizam i biocentrizam. Tematska cjelina: II. Bioetika kao odgovor. Nastavne jedinice: Opstanak i preživljavanje: Prijetnje od samouništenja; Tko je odgovoran; Kako preživjeti u budućnosti; Kvaliteta života: Pобољшanje kvalitete života kao izazov; Kako bolje živjeti; Kakav život želimo. Odgovornost u tehnološkoj civilizaciji: Tehnološka izvedivost i etička dopustivost; Etika i tehnologija. Tematska cjelina: IV. Bioetika i biologijske znanosti.

Nastavne jedinice: Biologija, evolucija i eugenika: Podrijetlo života; Evolucionizam; Eugenička pomoć prirodnoj selekciji. Genetika i biotehnologije: Grašak i Dolly; Projekt genom; Genetičko inženjerstvo; Genska terapija; Kloniranje. Sloboda istraživanja i odgovornost znanstvenika: Znanje je moć; Ograničenost slobode; Opstanak i znanosti. Tematska cjelina V. Ekologija i zaštita okoliša. Nastavne jedinice. Ekološki pokret i ekološka etika: Briga za zaštitu okoliša; Ekološka odgovornost; Etika i ekologija. Okoliš kao zajednička kuća: Ekosustavi; Onečišćenje i globalno zatopljenje; Dogovor s prirodom. Ekološka svijest: Osobna angažiranost; Hodanje zelenim površinama; Pošumljavanje; Odlagalište otpada.

Povijest

Gimnazije. Svrha i cilj nastave Povijesti je da učenici, uz pomoć istinskog tumačenja povijesnih događaja kao i osobnom suradnjom što znači učenjem usvoje etičke norme i poglede na život te pri tome izgrade duh otvoren za razumijevanje različitih kultura i načina života, kao i komunikaciju među svojim vršnjacima i svim drugim ljudima. Tako izgrađivani pristup tijekom nastave Povijesti kao i spoznaje raznovrsnih povijesnih događaja, pomagat će učenicima u izgrađivanju cjelovite osobnosti, koja također obuhvaća domoljublje, poštovanje i razumijevanje cjelokupne povijesne baštine te ustrajno i humano zauzimanje za istinu i pravdu, kao i uvjerenja da su baš to prave vrijednosti kojima, i usprkos krivudavih putova čovječje slobode tijekom povijesti, ipak pripada sigurna budućnost.

Uz pouzdanost i objektivnost spomenute će se etičko-odgojne vrijednosti moći će lakše i sigurnije postići ako se nastava Povijesti rastereti gomilanja činjenica a težište stavi na kulturu i svrhu učenja povijesti. Zato ćemo tijekom poučavanja povijesti poticati učenika i pomagati mu da on sam radi nastojeći spoznati probleme povijesnoga tijeka. Razvijat ćemo u njemu analitičke sposobnosti i vlastita gledišta, tj. kritička promatranja povijesti i povijesnih događaja. Uz osposobljavanje za kritičko promatranje i vrednovanje povijesnih događaja i osoba, te ispravno postavljanje pitanja i traženja odgovora, što obuhvaća odbaciti nebitno i tražiti bitno te uopćavati u nastojanju da se oblikuju utemeljene osobne prosudbe, koje će moći i sam obrazložiti, pomoći ćemo učeniku da spozna granice svojih, ali i općeljudskih, mogućnosti. Takvim će djelovanjem i učenik postajati sve više sposoban – u cjelokupnoj svjetskoj povijesti, a jednako tako i u nacionalnoj povijesti koja je njezin nedjeljiv dio – prepoznati mukotrpan hod čovječanstva u proboju prema boljem i čovjeka dostojnijem životu, također i kroz sukobljavanja jednostrano shvaćenih ciljeva i provale ljudskih i grupnih strasti (u ratovima primjerice, ali i drugim zlima). **Učenik će** stečene vlastite spoznaje prenositi u svoju svakidašnjicu, među bližnje, na sadašnjost i u budućnost, na svoje privatno i javno djelovanje, od društvenoga i političkog nadalje. Tako će i povijest, odnosno predmet nastave Povijesti, pridonositi izgradnji valjana građanina, najprije svoje domovine, potom i cijeloga svijeta. Upravo u tome i jest temeljni smisao i cilj nastave Povijesti.

Nastavni program za Povijest u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem kroz sve četiri godine.

Temeljni pojmovi: dvorski apsolutizam, prosvjetiteljstvo, enciklopedisti, prosvijećeni apsolutizam, industrijska revolucija, parlamentarna vladavina, fiziokrati, kameralizam, militaristička država, Deklaracija o neovisnosti, Pragmatička sankcija, manufakture, ban i Sabor, županijsko uređenje, banska vojska, vojna granica, urbari, pučanstvo, treći stalež, porezne reforme, generalni staleži, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, direktorij, hegemonija, nacionalna svijest, liberalne ideje, građanstvo, nacionalni pokreti, revolucionarna

previranja, ustav, Francuska revolucija, javna glasila, hrvatska narodna svijest, hegemonizam, integracija, narodni preporod, političke stranke, velikosrpska politika, ukidanje kmetstva, zastupnički Sabor, oktroirani ustav, revolucioniranje prometa, iredenta, imperij, kolonijalno carstvo, Prvi vatikanski sabor, radništvo, radničke organizacije, socijalisti, socijaldemokratske i socijalističke stranke, *Rerum novarum*, dualizam, germanizacija, političke borbe i njihovi nositelji, Hrvatsko-ugarska nagodba, čitaonice, modernizacijske reforme, mađarizacija, oportunistički, urbanizacija, socijalni problemi, protektorat, aneksija, iseljavanje, rezolucija.

Geografija

Gimnazije. Zadaće (zajedničke za sva četiri razreda): osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnost kritičke raščlambe konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticanja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu u životu zajednice; upoznati učenike s pojačanim procesom narušavanja kakvoće čovjekove okoline i prijekom potrebom čuvanja okoline od daljnje degradacije, odnosno poboljšanja kakvoće ugroženih elemenata i lokaliteta; stalnom aktualizacijom geografskih nastavnih sadržaja razvijati u učenicima zanimanje za stalno praćenje geografske stvarnosti u zemlji i u svijetu te potrebu za samostalnim učenjem i stalnom geografskom izobrazbom.

Nastavni program za geografiju u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem kroz sve četiri godine, no veće mogućnosti povezivanja postoje od drugog razreda kada se poučava o društvenim čimbenicima poput nastavnih cjelina 2.1. Stanovništvo kao čimbenik razvoja i prostornoga ustroja, 2.2. Naselja i oblici naseljenosti te 2.3. Oblici ljudskih djelatnosti. U trećem razredu gimnazija poučava se Svjetski razvoj i regionalne posebnosti, dok se u četvrtom razredu poučava *Geografija Hrvatske*.

Strukovne škole, zvanje ekonomist. Zadaće:

- Osposobiti učenike da shvate postojanje, funkcioniranje i međuzavisnost ekonomskih sustava u prostoru (od lokalnih preko regionalnih do svjetskih razmjera) i njihovu ovisnost o prirodno-geografskim obilježjima i ljudskim čimbenicima s posebnim osvrtom na primjere iz Hrvatske.
- Osposobiti učenike da uočavaju gospodarske zakonitosti razmještaja gospodarskih djelatnosti unutar pojedinih mjesta i regija (struktura).
- Osposobiti učenike da s razumijevanjem prate dinamične promjene u regionalnoj strukturi kao posljedice djelovanja internih, lokalnih i regionalnih faktora (proces).
- Omogućiti učenicima razumijevanje osnovnih teorija i prostorno empirijskih istraživanja lokacija, regionalnog rasta, razvoja i prostorne pokretljivosti te politike planskog usmjeravanja i planskih dokumenata.

Nastavni program za geografiju za zvanje ekonomist omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u sve četiri godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju s obzirom da sadržaj predmeta obuhvaća: opću ekonomsku geografiju, ekonomsku geografiju svijeta, Europe i Hrvatske.

Područje ugostiteljstva i turizma, **zvanje hotelijersko-turistički tehničar.**

Cilj i zadaća trećeg razreda su:

– osposobiti učenike da shvate postojanje, funkcioniranje i međuovisnost ekonomskih sustava u prostoru i njihovu ovisnost o prirodnogeografskim obilježjima i ostalim čimbenicima.

Nastavni program za geografiju za zvanje hotelijersko-turistički tehničar omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u sve tri godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju građanske kompetencije.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Gimnazije. Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture taj da se zadovolje biopsihosocijalne čovjekove potrebe za kretanjem, da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba na suvremene uvjete života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalni rad i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti.

Strukovne škole. Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba suvremenim uvjetima života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalnu i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti.

Katolički vjeronauk za četverogodišnje srednje škole

Treće godišće srednje škole

I. Tematska cjelina

Kršćansko poimanje čovjeka

Teme

1. Čovjek kao stvorenje i slika Božja

Ključni pojmovi: čovjek osoba i subjekt, dostojanstvo ljudske osobe

Odgojno-obrazovna postignuća: shvatiti da iza shvaćanja čovjeka postoje prijeporna pitanja koja imaju ideološka, politička, društvena i kulturna obilježja; uočiti neke različite i raširene poglede na čovjeka u odnosu na kršćansku sliku čovjeka;

II. Tematska cjelina

Čovjek – moralno biće

Teme

1. Čovjek – polazište etičkog razmišljanja

Ključni pojmovi: čovjek – etičko biće, čovjek – moralno biće, moralni subjekt, moralni objekt, moralna načela, moralna odgovornost.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati različite definicije čovjeka u specifičnom poimanju pojedinih znanosti o čovjeku; razumjeti pojmove etika, moral i kršćanski moral.

2. Kriteriji dobra i zla

Ključni pojmovi: dobro, zlo, ljudska narav, univerzalna načela; senzualizam, pragmatizam, utilitarizam.

Odgojno-obrazovna postignuća: navesti uvjete o kojima ovisi moralnost čovjekovih čina (shvaćanje dobra i zla te njihove razlike, sloboda, spoznaja i prirodni zakon kao univerzalna norma); prepoznati društvene utjecaje na oblikovanje kriterija određivanja dobra i zla.

3. Odnos vjere i morala

Odgojno-obrazovna postignuća: poznavati obilježja ljudske moralnosti, izvanjska i unutarnja te načela moralnog djelovanja; razumjeti i usvojiti načela moralnog djelovanja

4. Savjest – norma etičkog djelovanja

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati razliku između pojmova »dobro«, »vrijednost« i »vrednota«

5. Savjest pred zakonom i suvremenim etičkim pitanjima

Ključni pojmovi: savjest i zakon, humanistička etika, univerzalna etika, etički konsenzus, moralne vrijednote, moralne norme, Zlatno pravilo.

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati izvore moralnosti ljudskih čina (sloboda, objekt, nakana, okolnosti); navesti Zlatno pravilo moralnosti i prepoznati ga kao vrhunac humanističke etike; prepoznati sličnosti temeljnih moralnih zahtjeva u svjetskim religijama.

III. Tematska cjelina

Ljubav prema bogu i bližnjemu – temelji kršćanske moralnosti

Teme

2. Objavljeni moralni zakon – temeljni zakon

Ključni pojmovi: poštovanje čovjeka, ljudska prava

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti postojanje objektivnih moralnih normi u osobnom životu i društvu; razumjeti važnost ostvarenja reda, pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu

4. Zlo i grijeh – prijestup istinske ljubavi prema Bogu i bližnjemu

Odgojno-obrazovna postignuća: otkriti da put obraćenja traži opredjeljenje za dobro i dobrog Boga te međusobno praštanje i pomirenje s ljudima

IV. Tematska cjelina

»Muško i žensko stvori ih«

Teme

1. Čovjek – žena i muškarac

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti povezanost pojmova dostojanstvo, odgovornost i spolnost

2. Obitelj u Božjem naumu

Ključni pojmovi: brak, obitelj, preljub, rastava, slobodna veza, model kršćanske obitelji, dužnosti i prava u obitelji

Odgojno-obrazovna postignuća: razumjeti narav i smisao braka i obitelji

4. Roditelji i obitelj – odgovorno roditeljstvo

Ključni pojmovi: roditelji, rađanje djece, planiranje obitelji, odgovorno roditeljstvo, cjelovit odgoj djece

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati i objasniti odrednice odgovornog roditeljstva; navesti i razumjeti povrede protiv dostojanstva spolnosti, braka i obitelji; otkriti važnost cjelovitog odgoja djece čemu pripada i vjerski odgoj; upoznati važnost brige za djecu i obitelj kao temelj osobnog i društvenoga dobra i napretka

V. Tematska cjelina

Dostojanstvo ljudskog života

Teme

2. Životom obdareni i u život pozvani

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati bitna obilježja ljudske osobe po kojima je čovjek jedinstveno i nepovredivo biće; razumjeti i usvojiti stav zaštite čovjeka kao osobe od začeca do prirodne smrti, navesti i objasniti povrede ljudskog života (ubojstvo, pobačaj, samoubojstvo, eutanazija); prepoznati opasnosti manipulacije u transplantaciji organa; navesti i objasniti uzroke i posljedice najučestalijih autodestruktivnih ponašanja mladih: bolesti ovisnosti

4. Dostojanstvo osobe pred stvarnošću patnje, bolesti i smrti

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti probleme suvremenog svijeta koje donose siromaštvo, bolesti i umiranje djece; opredjeljenje za siromašne i ugrožene i spremnost pomaganja potrebitima

VI. Tematska cjelina

Živjeti u istini

Teme

1. Hoditi u istini

Ključni pojmovi: istina, istinoljubivost, laž, lažno svjedočenje, krivokletstvo, istina u medijima, istina u društvu

Odgojno-obrazovna postignuća: shvatiti važnost iskrenosti i istinoljubivosti među ljudima; razumjeti negativne posljedice lažnog svjedočenja, laži i krivokletstva za osobu i društvo – razumjeti individualnu i društvenu težinu; spremnost zauzimanja za istinu na osobnoj i društvenoj razini; upoznati opasnost prikriivanja istine, lažnog prikazivanja činjenica i zlorabe istine koja se događa preko masovnih medija

Matematika

Gimnazije. Svrha i cilj: Stjecanje temeljnih matematičkih znanja nužnih za nastavak daljnje izobrazbe, praćenje suvremenoga društveno-gospodarskoga i znanstveno-tehnološkoga razvoja i buduće djelatnosti. Načela nastave Matematike: razvijati i produbljivati matematičko mišljenje učenika i osposobljavati ih za osmišljavanje i rješavanje raznih praktičnih problema.

Strukovne srednje škole. Ciljevi i zadaće: Nastava Matematike u srednjim stručnim školama omogućuje da učenici usvoje matematičko znanje potrebno za razumijevanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu te da ih osposobljava za primjenu usvojenog znanja u praktičnom životu i za nastavak školovanja.

Fizika

Gimnazije. Svrha i cilj: A-inačica. Učenik treba biti osposobljen da se racionalno i svjestan odgovornosti sučeljava s individualnim i društvenim problemima koristeći se znanjem i pojmovima stečenima u matematičko-prirodnoznanstveno-tehničkom području. Učenik treba promišljati položaj i djelovanje pojedinca u uvjetima brzoga znanstveno-tehnološkoga razvoja. B-inačica. Na temelju sudjelovanja u postupcima istraživanja, otkrivanja, stvaranja, konstruiranja i primjene, učenik mora steći određene sposobnosti i vještine koje je u stanju primijeniti na nove situacije.

Strukovne srednje škole. Načela slična programu gimnazije.

Kemija

Gimnazije. Svrha: Ostvarivanje programa Kemije daje učenicima osnovna znanja o pojavama i procesima u prirodi. U tumačenju pojava, gdje god je to moguće valja poći od pokusa, opažanja i mjerenja. Svrha je takvog pristupa razvijati sposobnosti uočavanja i raščlanjivanja promjena te donošenja zaključaka na osnovi rezultata objektivnoga mjerenja i pokusnoga provjeravanja. Na taj način mnoge informacije, koje su se učenicima dosad predočavale kao gotove činjenice, zamijenit će metode promatranja i usporedbe spontanijih promjena u prirodi ili izazvanih procesa u kemijskom laboratoriju, a problemski pristup nastavi uvjetovat će bolje razumijevanje bitij kemijskih pretvorbi.

Strukovne škole. Cilj programa je omogućiti učenicima stjecanje osnovnih znanja o pojavama i procesima u prirodi, upozoriti ih na stalnost kemijskih promjena i postojanje stalnih recipročnih odnosa među njima. Nadalje, učenici trebaju prihvatiti važnost znanja i znanstvenog istraživanja za napredak gospodarstva. Gospodarstvo, prehrana, odijevanje, zaštita zdravlja za stanovnike Zemlje može se osigurati samo mudrom primjenom kemije. Tijekom poučavanja Kemije valja razvijati ekološku svijest i odgovornost svakoga pojedinca, upozoriti učenike na brojne koristi suvremenih tehnologija, ali jednako tako i na sve posljedice njihovih štetnih utjecaja te načine njihova otkrivanja i uklanjanja. Slična načela vrijede i za program Kemije koji se poučava jednu godinu.

Biologija

Gimnazije. Svrha je nastave biologije potaknuti zanimanje učenika za živi svijet i čovjeka u njemu, objasniti osnovna životna načela, koja su zajednička svim živim bićima, ali isto tako prikazati raznolikost i bogatstvo biljnih i životinjskih vrsta koje žive na Zemlji. Nastava biologije treba njegovati i razvijati spoznaju o tome da biološka znanost tumači samo dio pojavnosti ovoga svijeta i u svojim dosadašnjim naporima i postignućima otkriva još mnogo nepoznatih pojava koje danas nije u mogućnosti objasniti postojećim metodama.

Strukovne škole. Sadržaj predmeta biologije omogućuje ostvarivanje ne samo obrazovnih već i odgojnih zadaća u nastavnom procesu, posebno u smislu usvajanja zdravstvene i ekološke kulture. Važan je naglasak na usmjeravanju učenika da slijedom stečenih bioloških znanja razviju svijest o vrijednosti života uopće, o načinu i potrebi čuvanja zdravlja, o potrebi zaštite okoliša, a da sve to rezultira usvajanjem zdravih životnih navika.

Didaktičke upute: Cjelina pod nazivom *Čovjek i okoliš* predstavlja modul C. Kod obrade sadržaja potrebno je usvojiti temeljne biološke spoznaje o odnosima živih bića i okoliša, odnosima unutar životnih zajednica te o narušavanju ravnoteže tih odnosa djelovanjem čovjeka. Prema struci – djelatnosti kojoj struka pripada, u ovim se sadržajima može naglasiti i proširiti upravo ono što je u odnosu na tu djelatnost posebno interesantno ili specifično u smislu narušavanja, odnosno zaštite okoliša.

Latinski jezik

Obrazovni ishodi nastave Latinskog jezika konkretiziraju se jezičnom i izvanjezičnom tj. civilizacijskom komponentom.

Klasične gimnazije. Cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične građe teksta na latinskom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost antičkoga i suvremenog književnog stvaralaštva, posebice u hrvatskoj književnosti posredovanjem hrvatskih latinista, sve do današnjih dana. **Teme:** raslojavanje latinskog jezika na sermo vulgaris, cotidianus i urbanus; odnos rimske lirike prema grčkom; vrhunac antičke historiografije; propast govorništvu; rimska tragedija, roman, epigramatika, satira; srebrno doba rimske književnosti; povijesni razvoj carstva do propasti. **Teme (početnici):** osnove antičke retorike; ep i epska književnost; rimska lirika i njezin odnos prema grčkoj lirici;

rimski drama s posebnim osvrtom na komediju; zlatno doba rimske književnosti; principat i Pax Augusta; rimska religija i mitologija; početak rimskog Carstva.

Grčki jezik

Obrazovni ishodi nastave Grčkog jezika konkretiziraju se jezičnom i izvanjezičnom tj. civilizacijskom komponentom.

Klasične gimnazije; nastavljači, početnici. Cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične strukture teksta na grčkom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost dugoga povijesnoga hoda i sadašnjosti, antičkih temelja i sadašnje europske i planetarne civilizacije. Nastavljači: sadržaji su jezični, književno-teorijski i civilizacijski. Teme: razvoj historiografije i njezin vrhunac; razvoj retorike; Demosten – vrhunac govorništva; stilovi govorništva; komedija i njezin razvoj; Grčka u 6. Stoljeću pr.KR; grčko perzijski ratovi; Peloponeski rat; Grčka do makedonskog osvajanja; gubitak grčke slobode. Početnici. Sadržaji su jezični, književno-teorijski i civilizacijski. Teme: periodizacija grčke književnosti; proza Periklova doba; Grad Atena (građevine i organizacija života); velika svetišta (Delfi i Olimpija); religija, igre i svetkovine; grčka kolonizacija Mediterana s posebnim osvrtom na naše krajeve.

XX. Tematska područja Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja u IV. razredu srednje škole

1. Ljudskopravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ **Pravna država te hrvatski, europski i međunarodni sustav zaštite ljudskih prava**

o Sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, zakoni

o Međunarodni ugovori u području ljudskih prava koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i čine dio unutarnje pravnog poretka Republike Hrvatske (Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima djeteta, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata, Europska konvencija o ljudskim pravima, Europska socijalna povelja, Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine i dodatni protokol uz Konvenciju o zabrani kloniranja ljudskih bića i drugi ugovori.)

o Pravna država – načela pravne države, ograničenje vlasti i pravna država, uloga pravosuđa u pravnoj državi, osiguranje prava jednakosti svih građana pred zakonom i dr.

o Pravna država osigurava da moć u rukama državnih dužnosnika i onih koji djeluju u njihovo ime, poput vojske i policije, bude ograničena zakonima koji nisu izmišljeni za one koji su na vlasti već su opće poznati i jednako obvezuju vlast i građane. Zakonita prava građana ne mogu se učinkovito zaštititi ako ne postoji pravna država.

o Suzbijanje korupcije i osiguranje društvene pravednosti, jednakosti i jednakopravnosti građana. Pravna država je podloga suzbijanju korupcije.

o Socijalno pravo ili pravo socijalne dobrobiti je skup pravnih normi preko kojih država ostvaruje svoju funkciju ravnoteže i ublažavanja socijalnih razlika s ciljem da se osigura jednakost situacija i socijalna sigurnost

o Europski sustav zaštite ljudskih prava – Vijeće Europe, *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* i protokoli, Europski sud za ljudska prava – odluke suda pravno obvezujuće, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava

o Sustav zaštite ljudskih prava Europske unije – *Povelja Europske unije o temeljnim pravima* – pravno obvezujući dokument, Europsko vijeće, Europski parlament/sabor, Europski ombudsman, Europski nadzor zaštite podataka, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava)

o Pojava diskriminacije u društvu u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i društvo u cjelini

o Problemi u svijetu: glad, siromaštvo, terorizam, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, kloniranje

o Uloga Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata i humanitarno pravo

o Suzbijanje trgovanja ljudima

o Uloga međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanju globalnih i europskih problema; neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International)

Ključni pojmovi:

sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj, Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni, međunarodni ugovori u području ljudskih prava, pravna država, suzbijanje korupcije, socijalno pravo, Europski sustav zaštite ljudskih prava, Vijeće Europe, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europski sud za ljudska prava, europske civilne organizacije za zaštitu ljudskih prava, sustav zaštite ljudskih prava Europske unije, Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Europsko vijeće, Europski parlament/Sabor, Europski ombudsman/pučki

pravobranitelj, europski nadzor zaštite podataka, problemi u svijetu, Ženevske konvencije, humanitarno pravo, suzbijanje trgovanja ljudima

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj – Ustavni sud, pučki pravobranitelj, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni te njihovu ulogu u zaštiti temeljnih ljudskih prava i suzbijanje diskriminacije
- navodi međunarodne ugovore u području ljudskih prava koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i čine dio unutarnje pravnog poretka Republike Hrvatske
- obrazlaže značenje pravne države i njezinu ulogu u zaštiti zakonitih prava građana
- definira i objašnjava načela koja osiguravaju pravičnost pravnog sustava i na kojima se trebaju temeljiti odluke sudaca: pravna država, pretpostavka nevinosti, teret dokaza, zakonito postupanje, prava optuženika
- objašnjava zašto je pravna država temelj svake demokracije, da se bazira na jednakosti i jednakopravnosti, što znači da pred zakonima imamo ista prava bez obzira na naše vrijednosti, stavove, fizičke i duševne osobine
- objašnjava da je pravna država iznad svake ideologije jer ideologije same po sebi znače isključivost prema onima koji drugačije misle jer kad bi ideologija bila u srži demokracije onda bi svako diskriminatorno tretiranje pojedinaca ili skupine građana bilo demokratsko ponašanje
- objašnjava zašto je poštovanje načela pravne države jedna od osnova suzbijanja korupcije
- tumači pravnu, društvenu i moralnu odgovornost hrvatskih građana u jačanju Republike Hrvatske kao pravne države; opisuje ustavna prava i odgovornosti građana na temelju kojih oni mogu podnositi prijedloge, predstavke i prigovore nadležnim tijelima vlasti i Ustavnom sudu RH
- istražuje i primjerima potkrepljuje kako se unutar sustava zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj štite temeljna ljudska prava; pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost; ravnopravnost u odnosu na dob, spol, etničku, vjersku, klasnu i drugu pripadnost, rasu i druge razlike
- istražuje osnove za zaštitu prava na privatnost i priprema priopćenje
- istražuje jesu li žene u Hrvatskoj slabije zastupljene na rukovodećim i upravljačkim položajima i slabije plaćene od muškaraca

- objašnjava značenje prava na primjereni životni standard i prava na socijalnu sigurnost, odredbe Ustava kojima se uređuju ta prava, načine na koje se ona štite u Hrvatskoj i ograničenja koja se javljaju u uživanju tih prava
- obrazlaže zašto je ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa
- istražuje i navodi primjere diskriminacije u odnosu na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine te koji su uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i društvo u cjelini
- istražuje ustrojstvo i ulogu Vijeća Europe i priprema prezentaciju (ustrojstvo, zemlje članice, cilj djelovanja)
- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u okviru Vijeća Europe
- opisuje sustav zaštite temeljnih ljudskih prava u okviru Europske unije
- istražuje nadležnost i djelovanje Suda Europske unije te izbor sudaca
- istražuje i opisuje probleme u suvremenom svijetu
- opisuje ulogu Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata te koja je uloga Crvenoga križa
- prikuplja podatke o trgovanju ljudima, objašnjava opasnosti i načine zaštite
- objašnjava ulogu međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prava pojedinca i rješavanju globalnih i europskih problema; navodi neke od najvažnijih međunarodnih i europskih civilnih organizacija i opisuje područja njihova djelovanja (npr. Amnesty International, Liječnici bez granica, Greenpeace, Caritas, ICRC, Freedom House, Transparency International)

2. Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Demokratska država, uloga građana u Hrvatskoj i Europskoj uniji

- o Ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj. Zakonodavni dio vlasti – ima ovlast donositi zakone (Sabor Republike Hrvatske – zakonodavac je narod preko zastupnika u Saboru)
- o Izvršni dio vlasti – ima ovlast provoditi i predlagati donošenje novih zakona (Vlada RH, predsjednik RH)
- o Sudbeni dio vlasti- ima ovlast rješavati nesporazume glede tumačenja, primjene i djelovanja zakona (Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi)
- o Pojmovi pravde, vlasti i odgovornosti temelji su na kojima počiva pravni sustav

o Djelotvornost vlasti – ljudi koji se nalaze na položajima vlasti trebaju promicati djelotvornost tako što će stručnim ljudima dodjeljivati odgovornost za određene poslove, što će promicati pravednost, sigurnost

o Građani imaju pravo i obvezu biti informirani i nadzirati kako vlast ispunjava svoje obveze

o Društvena pojava zlouporabe vlasti. Ljudi na položaju vlasti mogu zlouporabiti svoj položaj i moć. Kad ljudima damo vlast, moramo uložiti vrijeme i snagu kako bismo bili sigurni da će oni ispravno obavljati povjerene dužnosti.

o Ustavna prava građana u demokraciji na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, na peticije, na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti

o Socijalna država uključuje socijalnu solidarnost izraženu kroz ustavnu kategoriju i znači ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima doprinose razvoju društva

o Socijalna država na načelu solidarnosti pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovanog sustava/iz namjenskih doprinosa kroz porezni sustav. Zauzvrat građani ostvaruju pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav. Pitanje socijalne solidarnosti razvija se u grani prava pod nazivom socijalno pravo ili pravo socijalne sigurnosti

o Efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti, suprotnost socijalne i pravne države – ljudi koji su ostavljeni na milost i nemilost mogu zaključiti da ništa ne duguju društvu i zašto bi ga potpomagali kad nitko nije njima pomogao

o Politika – javne politike, institucije, političke stranke, normativni i provedbeni procesi

o Tipovi političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne

o Političke stranke u Hrvatskoj, njihovi programi i uloga u razvoju zajedničkog dobra

o Zajednička dobrobit i procedure kojima izgrađujemo demokratske odnose i štitimo svoja prava u razredu, školi, lokalnoj, nacionalnoj zajednici, Europi i svijetu

o Pravda, temeljna kategorija demokracije i vladavine prava – tri kategorije pravde: proceduralna, korektivna i distributivna

o Europska unija, ustrojstvo i ovlasti – ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije; prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji; način izbora hrvatskih zastupnika i njihova uloga u Europskom parlamentu; prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija te interesi građana Republike Hrvatske

o Europska građanska inicijativa – sudjelovanje europskih građana u oblikovanju europskih javnih politika

o Međunarodna prava i obveze Republike Hrvatske i njezinih građana

o Sudjelovanje u odlučivanju: predstavnici Republike Hrvatske u međunarodnim organizacijama

o Vijeće Europe kao politička organizacija. Statut Vijeća Europe – ciljevi: promicanje i zaštita demokracije i vladavine prava, zaštita ljudskih prava, promicanje europskog kulturnog identiteta i različitosti, očitovanje o problemima s kojima se suočava europsko društvo (diskriminacija, ksenofobija, zaštita okoliša, AIDS, droge, organizirani kriminal), učvršćivanje demokracije kroz reforme

o Civilno društvo – udruge, zaklade, vjerske zajednice, sindikati; načela djelovanja, uloga u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije, pravednog društva, zaštiti i razvoju općeg dobra

Ključni pojmovi:

ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj, zakonodavni dio vlasti – Sabor Republike Hrvatske, narod zakonodavac preko zastupnika u Saboru, izvršni dio vlasti – Vlada RH, predsjednik RH, sudbeni dio vlasti – Ustavni sud, Vrhovni sud, županijski i općinski sudovi, načela pravne države, djelotvornost vlasti, pravo i obveza građana nadziranje vlasti, zlouporaba položaja, moći i vlasti, tipovi političkih stranaka, političke stranke u Hrvatskoj, programi političkih stranaka, zajednička dobrobit, patriotizam, šovinizam, nacionalizam, pravda temeljna kategorija demokracije, proceduralna, korektivna i distributivna pravednost, Europska unija, ustrojstvo i ovlasti Vijeća ministara, ustrojstvo i ovlasti Europskog parlamenta, ustrojstvo i ovlasti Europskog vijeća, ustrojstvo i ovlasti Europske komisije, europska građanska inicijativa, prava i obveze hrvatskih građana koje proizlaze iz članstva u EU, prednosti, nedostaci i izazovi europskih integracija, interesi građana Republike Hrvatske, veza između pravila, zakona i vladavine prava, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– objašnjava ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj i navodi ustavne ovlasti svakog pojedinog od njih; zakonodavni, izvršni i sudbeni dio; objašnjava što je ustavna vlast i zašto je potrebno ograničenje svakog oblika vlasti u demokraciji

– nadgleda način funkcioniranja, prikuplja podatke i objašnjava na temelju činjenica, podataka iz službenih izvora i primjera iz prakse kako funkcioniraju pojedini ogranci vlasti u Republici Hrvatskoj

– određuje hrvatskog građanina kao političkog subjekta i nositelja hrvatske državne vlasti

– određuje socijalnu državu i socijalnu solidarnost kao ustavnu kategoriju i ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima doprinose razvoju društva

– opisuje socijalno pravo kao granu prava koje se bavi pitanjem socijalne solidarnosti

– objašnjava odakle socijalna država pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovanog sustava i odakle pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav

- objašnjava zašto korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima
- objašnjava zašto se u slučaju da ne funkcionira socijalna i pravna država može javiti efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti
- objašnjava strukturu Europske unije i način na koji ona funkcionira; navodi ovlasti Vijeća Ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije; opisuje navodi prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji; opisuje kako se biraju hrvatski zastupnici i koja je njihova uloga u Europskom parlamentu; navodi i argumentira prednosti, nedostatke i izazove europskih integracija s posebnim osvrtom na interese Republike Hrvatske i njezinih građana
- objašnjava zašto je pravo i odgovornost građana u demokraciji nadgledanje postupaka vlasti i rada demokratski izabranih zastupnika na svim razinama u Hrvatskoj te hrvatskih parlamentaraca u Europskom parlamentu kao i donošenja odredbi u Europskom parlamentu, napose europskog proračuna
- objašnjava i navodi primjere nadgledanja postupaka vlasti i rada demokratski izabranih zastupnika na svim razinama
- objašnjava i navodi primjere prava i odgovornosti građana u demokraciji, prava građana na predstavke i žalbe, referendum, na pravodobni odgovor, prava peticije, prava na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti
- prikuplja podatke, istražuje, uspoređuje, zaključuje i argumentira prednosti, nedostatke i izazove europskih integracija s posebnim osvrtom na interese Republike Hrvatske i njezinih građana
- prikuplja podatke u Hrvatskoj, na mrežnim stranicama EU-a, prijatelja u EU, istražuje, uspoređuje, zaključuje i argumentira mogućnosti utjecanja građana Republike Hrvatske na oblikovanje europskih javnih politika na temelju Zakona o provedbi Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća kojeg je donio Sabor Republike Hrvatske 26. travnja 2013.
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat; te u lokalnoj zajednici i Republici Hrvatskoj
- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti
- formulira, usklađuje i donosi pravila razreda kojima se na temelju proceduralne, distributivne i korektivne pravednosti štite temeljna prava u razredu i školi: pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talenata) i druga
- drži se dogovorenih pravila razreda
- kreira mjere za nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila

3. Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Društvene komunikacijske vještine

o Suradnja i grupni rad: pojam i iskustvo suradnje, moderiranje radom skupine, iznošenje zaključaka, usklađivanje i dogovaranje zajedničkih zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje, upravljanje sukobima

o Mediji i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja: pojam i vrste medija (tiskovine, radio, tv, internet), pozitivni i negativni utjecaj medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu (u suradnji s informatikom), otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja

o Volontiranje i dobrovoljni društveni rad u zajednici: volonterstvo, etički kodeks volontiranja, iskustvo volontiranja, društveno koristan rad u školi, lokalnoj zajednici, Hrvatskoj i preko hrvatskih i međunarodnih organizacija u svijetu

o Prepoznavanje i suzbijanje stereotipa, predrasuda i diskriminacije

o Društvena solidarnost prema osobama s invaliditetom

o Uloga pojedinca u zajednici

o Obitelj – temeljna društvena zajednica, prava i dužnosti djece i roditelja, međugeneracijska solidarnost

Ključni pojmovi:

grupni rad, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe, zastupanje, zagovaranje, vrste sukoba, upravljanje sukobima (aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke, primjereno iskazivanje emocija, empatija, otpor vršnjačkom pritisku) mediji, kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, volontiranje, stereotipi, predrasude, diskriminacija, društvena solidarnost, osobe s invaliditetom pojedinac u zajednici obitelj društvena zajednica.

Obrazovni ishodi

Učenik:

– određuje što je i koju ulogu imaju dijalog, pregovaranje, dokazivanje temeljeno na činjenicama, donošenje zajedničkih zaključaka u upravljanju sukobima

– navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada

– vodi i moderira rad grupe, oblikuje zaključke i izvješćuje o njim

– navodi medije po vrsti (tiskovine, radio, tv, internet) i statusu (privatni, javni)

– obrazlaže značenje neovisnosti medija, prava građana na točnu informaciju i prava na zaštitu privatnosti

- objašnjava i primjerima potkrepljuje neke pozitivne i negativne utjecaje medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu, otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja
- objašnjava normativne osnove prava na privatnost, istražuje činjenično stanje, navodi pozitivne i negativne primjere (zaštita i kršenje) toga prava i priprema priopćenje
- obrazlaže i primjerima potkrepljuje učinke dobrovoljnog društvenog rada u zajednici, Hrvatskoj i svijetu
- objašnjava zašto dobrovoljni društveni rad doprinosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini, dokazuje dobrovoljnim društvenim radom
- objašnjava pravne odredbe o obvezi društvene solidarnosti prema osobama s invaliditetom
- objašnjava i primjerima potkrepljuje što su stereotipi, predrasude i diskriminacija, kako do njih dolazi, zašto su predrasude i diskriminacija štetni za društvo i kako se uklanjaju
- navodi imena hrabrih pojedinaca iz svoje sredine, Hrvatske ili svijeta koji su svojim djelovanjem utjecali na razvoj humanijih i pravednijih podnosa u društvu, kroz povijest i danas
- objašnjava zašto je obitelj temeljna društvena zajednica na temelju istraživanja normativnog i stvarnog položaja obitelji u Republici Hrvatskoj, na koje načine doprinosi razvoju društva i zašto je zaštićena Ustavom Republike Hrvatske i konvencijom UN-a, objašnjava prava i dužnosti djece i roditelja i međugeneracijsku solidarnost
- obrazlaže što je dobrovoljni društveni rad u zajednici i zašto doprinosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini
- sudjeluje u akcijama solidarnosti i volontira
- objašnjava pravne osnove za iskazivanje socijalne solidarnosti prema osobama s invaliditetom
- iskazuje solidarnost i pruža pomoć učenicima s invaliditetom

4. Međukulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Svjetska lista kulturne baštine – različitost svijeta kao bogatstvo

- o Doprinos hrvatskih velikana i velikana nacionalnih manjina u Hrvatskoj svjetskoj znanstveno-tehnološkoj i kulturnoj baštini
- o Dijalog među civilizacijama – međukulturni dijalog, put razvoja demokratskih odnosa (ravnopravnih odnosa među narodima) i mira u svijetu

Ključni pojmovi:

Svjetska lista kulturne baštine, kulturne različitosti, hrvatski velikani, velikani nacionalnih manjina, doprinos hrvatskoj i svjetskoj kulturnoj baštini, međukulturni dijalog.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- istražuje, prikuplja podatke, objašnjava i prezentira listu svjetske kulturne baštine
- istražuje, prikuplja dokaze, objašnjava i prezentira podatke o hrvatskim velikanima te velikanima nacionalnih manjina u Hrvatskoj i obrazlaže njihovu ulogu i doprinos hrvatskoj i svjetskoj znanstveno-tehnološkoj i kulturnoj baštini
- opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje u izgradnji zajedničke hrvatske kulture i dobrih međunarodnih odnosa
- opisuje u čemu se sastoji interkulturni dijalog i zašto je važan za izgradnju demokratske zajednice i mira među narodima
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, uvažavanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini
- prepoznaje i suzbija predrasude većinske nacije prema nacionalnim manjinama a nacionalne manjine prema većinskoj naciji

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- o Gospodarske strukture Hrvatske i Europske unije; značenje i uloga kapitala, novca, banaka i kredita, dionica i obveznica
- o Državni proračun, kako se puni i raspodjeljuje; opisuje posljedice utaje poreza i načine na koje se utaja sprječava
- o Povlačenje sredstva iz europskih fondova
- o Europsko tržište, način reguliranja, šanse i mogućnosti za Hrvatsku
- o Izazovi globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske – mogućnosti, teškoće, prednosti, opasnosti
- o Financijska politika Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i njihov utjecaj na osiromašena gospodarstva malih zemalja
- o Tržišna konkurentnost, kompetentnost ljudskih resursa i cjeloživotno učenje
- o Socijalna država – državni proračun – općedruštvena solidarnost
- o Uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna

- o Prava potrošača, odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša i racionalno upravljanje novcem i dobrima
- o Planiranje osobne štednje, načini plaćanja i štednje u društvu
- o Povezanosti cjeloživotnog učenja i konkurentnosti na tržištu radne snage
- o Poduzetnost u prepoznavanju, zaštiti i razvoju zajedničkog dobra u razredu, školi, lokalnoj i domovinskoj zajednici na razne načine – u grupnom radu i donošenju plana djelovanja, radionicama, istraživačkim projektima, akcijama i sl.
- o Uloga inovativnosti, rada i proizvodnje u stvaranju osobnog i društvenog bogatstva
- o Socijalna solidarnost, temelj socijalnog i radnog prava
- o Domoljublje na djelu – poduzetnošću, istraživanjem, rješavanjem problema, radom i proizvodnjom stvaranje osobnog i društvenog bogatstva te očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti
- o Novac – mjerilo rada, rad – temeljna ljudska vrijednost
- o Izrada mape osobnog razvoja
- o Pravo na pravednu naknadu za rad
- o Sindikalno organiziranje
- o Međunarodno radno zakonodavstvo i međunarodno radno pravo u okviru Međunarodne organizacije rada

Ključni pojmovi:

europsko tržište, hrvatski, europski međunarodni monetarni sustav, učinci globalizacije, tržišna konkurentnost, kompetentnost ljudskih resursa, europski fondovi, izrada projektne dokumentacije, pravila uspješnog planiranja projekata, cjeloživotno učenje, izbor zanimanja, proračun, izrada osobnog proračuna, nadziranje donošenja i kontrola trošenja hrvatskog i europskog proračuna, odgovorna potrošnja, novac, rad – temeljna ljudska vrijednost, pravo na pravednu naknadu za rad, normativna i provedbena razina zaštite potrošača u Hrvatskoj i Europskoj uniji, sindikalno organiziranje, planiranje i postavljanje prioriteta, mapa osobnog razvoja, socijalna solidarnost, radno zakonodavstvo, zaštita i razvoj zajedničkog dobra, domoljublje na djelu, poduzetnost, inovativnost, socijalna solidarnost, socijalno i radno pravo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- prikuplja podatke i objašnjava način reguliranja Europskog tržišta te šanse i mogućnosti za Hrvatsku
- opisuje funkcioniranje hrvatskog, europskog i međunarodnog monetarnog sustava

- objašnjava na temelju prikupljenih podataka i rasprave s drugim učenicima, roditeljima, znancima/ stručnjacima o izazovima globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske – mogućnosti, teškoće, prednosti, opasnosti
- ispituje i objašnjava je li tržišna konkurentnost ovisi o kompetentnost ljudskih resursa i cjeloživotnom učenju
- aktivno prati i objašnjava ulogu građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna te sudjelovanja u europskom proračunu
- objašnjava strukturu europskih fondova, iznos uplate hrvatskih pristojbi, koristi podatke razvojnih agencija u lokalnoj sredini o uspješnim projektima, simulira izradu projektne dokumentacije
- objašnjava pravila za uspješno planiranje projekata, izradu projektne dokumentacije i povlačenje sredstava iz EU fondova
- prikuplja podatke nevladinih organizacija za zaštitu potrošača, uspoređuje ih sa zakonom o zaštiti potrošača u Hrvatskoj i mehanizmima zaštite potrošača u EU te priprema priopćenje o normativnoj i provedbenoj razini zaštite potrošača u Hrvatskoj i EU
- objašnjava planiranje osobne štednje, načine plaćanja i štednje u društvu
- objašnjava što je domoljublje na djelu i zašto ono ovisi o djelima poduzetnosti, istraživanja, rješavanja problema, o radu i proizvodnji, stvaranju osobnog i društvenog bogatstva te razvoju sustava zajedničke dobrobiti
- objašnjava što je novac i zašto je mjerilo rada, a rad temeljna ljudska vrijednost
- izrađuje mapu osobnog razvoja
- objašnjava na čemu se temelji pravo na pravednu naknadu za rad
- objašnjava pravo na sindikalno organiziranje i uloga sindikata u zaštiti prava radnika
- opisuje međunarodno radno zakonodavstvo i međunarodno radno pravo u okviru Međunarodne organizacije rada

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

→ Zaštita okoliša i održivi razvoj

- o Povelja o zemlji – međunarodni dokument o održivom razvoju
- o Odgovornost sadašnjih generacija za zaštitu prava budućih generacija
- o Održiv razvoj Hrvatske, Europe i svijeta
- o Pravo na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice

o Utjecaj gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš

o Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi:

Povelja o Zemlji, održivi razvoj, pravo na zdrav okoliš, očuvanje živih bića, prirodnog i kulturnog bogatstva.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje svojim riječima bitne poruke Povelje o zemlji
- objašnjava što je održiv razvoj Hrvatske, Europe i svijeta
- objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša
- pokazuje privrženost očuvanju živih bića, te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske
- prati zbivanja u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje

XXI. Izvanučioničke aktivnosti – primjeri

Ovisno o ishodu, izvanučioničke i praktične aktivnosti provode se kao nadopuna pojedine međupredmetne tematske aktivnosti za njihovo potpunije razumijevanje kroz iskustveno učenje i zaključivanje, a mogu se povezati i sa satom razrednika.

Primjeri:

Simulacije suđenja za srednjoškolske učenike – simulacija sudskog postupka u kojem učenici razvijaju svoju demokratsku pravnu pismenost, odnosno znanja, vještine i vrijednosti vladavine prava, uključujući i značenje zakonske ovlasti u demokraciji, uloge sudaca, sudskog postupka i sudskih presuda. Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnoj smotri *Zakon u razredu – prema kulturi vladavine prava i demokraciji*. Dostupno na internetskoj adresi:

<http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1365><http://mod.carnet.hr/index.php?q=watch&id=1364>. **Simulacija sjednice Hrvatskoga sabora** za srednjoškolske učenike – priprema učenika za donošenje odluka u Saboru u kojoj učenici odabiru njima važnu temu i raspravljaju o njoj, npr. o problemu nezaposlenosti mladih, a potom donose odluke o konkretnim mjerama koje treba poduzeti dajući preporuke za poboljšanja određene politike.

Sudjelovanje u državnoj smotri *Simulirano zasjedanje Sabora za učenike srednjih škola*. Dostupno na internetskoj adresi: <http://itv.sabor.hr/itvevents/asx.axd?ID=6>. Korištenje radionice budućnosti za uočavanje i analiziranje društvenih problema, inovativno razmišljanje o mogućim rješenjima problema i izrada plana aktivnosti za ostvarenje rješenja problema (postupak *Radionice budućnosti* opisan u *Zbirci metoda prikladnih za učenje i poučavanje Građanskog odgoja i obrazovanja* www.azoo.hr). Sudjelovanje u školskoj, županijskoj i državnoj smotri *Projekt građanin*.

Povezivanje učenja za građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava s obilježavanjem posebnih dana (npr. Dan neovisnosti, Dan Domovinske zahvalnosti, Dan ljudskih prava, Dan sjećanja na Vukovar, Europski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, Dan sjećanja na žrtve Holokausta, Dan volontera, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama; Tjedan solidarnosti Hrvatskog Crvenog križa; Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Dani profesionalnog usmjerenja itd.

XXII. Vrednovanje i samovrednovanje postignuća učenika

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a potom utvrde kriteriji vrednovanja.

U mapi osobnog razvoja učenik upisuje što je tijekom godine radio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i s kojim se teškoćama susretao, izrađuje plan svojeg daljnjeg profesionalnog razvoja. Dokumentira svoje organizacijske sposobnosti, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita **područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili područje profesionalne karijere**; Unosi potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja, potvrde o sudjelovanju u školskim, županijskim i državnim smotrama, o sudjelovanju u znanstvenim i tehničkim inovacijskim projektima i sl.

XXIII. Integracija i korelacija Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja **s predmetnim temama u IV. razredu srednje škole**

Hrvatski jezik

Opća napomena: U planiranju i programiranju nastave Hrvatskoga jezika, polazeći od integracije programa Hrvatskoga jezika i Kurikula Građanskog odgoja i obrazovanja, valja uzeti u obzir svrhu i zadaće predmeta Hrvatski jezik. Na temelju toga u nastavku teksta predlažu se neke od nastavnih cjelina unutar sva tri područja Hrvatskoga jezika. No, važno je napomenuti da se integracija i korelacija može ostvarivati i unutar drugih cjelina obvezatnoga programa i sadržaja izbornoga programa s obzirom na općepoznata načela nastave Hrvatskoga jezika, npr. lingvometodički predložak / cjeloviti tekst za bilo koju nastavnu jedinicu (implicitno ili eksplicitno) može poticati ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja. O tome može (i mora) odlučiti svaki nastavnik planirajući i programirajući svoju nastavu.

Gimnazije. Nastavne cjeline: Jezik. Znak i sustav znakova; Izraz i sadržaj leksema; Jednoznačnost i višeznačnost; Denotativno i konotativno značenje; Međujezični dodiri i leksičko posuđivanje; Jezični purizam i jezična kultura; Frazeologija i frazem; Hrvatski jezik u 20. stoljeću. Književnost: Sati uvoda i sinteze književnoumjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje: Rasprava; Esej; Komunikacijski tekstovi.

Četverogodišnje strukovne škole. Nastavne cjeline: Jezik. Znak i sustav znakova; Izraz i sadržaj leksema; Jednoznačnost i višeznačnost; Denotativno i konotativno značenje;

Međujezični dodiri i leksičko posuđivanje; Jezični purizam i jezična kultura; Frazeologija i frazem; Hrvatski jezik u 20. stoljeću. Književnost: sati uvoda i sinteze književnoumjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje: Rasprava; Esej; Komunikacijski tekstovi.

Četverogodišnje strukovne škole. Nastavne cjeline. Jezik: Znak i sustav znakova; Izraz i sadržaj leksema; Jednoznačnost i višeznačnost; Međujezični dodiri i leksičko posuđivanje; Jezični purizam i jezična kultura; Frazeologija i frazem; Hrvatski jezik u 20. stoljeću.

Književnost: Sati uvoda i sinteze književnoumjetničkih razdoblja. Jezično izražavanje:

Rasprava; Esej; Komunikacijski tekstovi.

Strani jezici

Gimnazije. Poučavanje stranih jezika djeluje kod učenika na širenje spoznaja o kulturi i civilizaciji većega broja zemalja, što pridonosi uklanjanju etnocentričnih gledišta svojstvenih zatvorenim sredinama; na oblikovanje cjelokupne učenikove osobnosti, jer on uči slušati i razumjeti drugoga, razložno prihvaćati ili odbijati tuđa gledišta, argumentirano i jasno izlagati osobna gledišta i prosudbe, tj. potiče se kultura dijaloga i sporazumijevanja. U kulturološkom obogaćivanju, učenjem stranih jezika, u gimnaziji osim upoznavanja s elementima prateće kulture i civilizacije jezika koji se poučava, učenike se uvodi u sustavnije promatranje tih činjenica, i to na način da ih se upućuje da korisno organiziraju svoja znanja iz jezika u primjeni. Nastava stranih jezika ne nadomješta nastavu Povijesti, zemljopisa, Povijesti umjetnosti i sl., već naprotiv, ima zadaću jezičnoga usavršavanja. Tako će se učenika upućivati da svoju pozornost usmjeri na podatke o predstavljenim kulturološkim elementima, da ih smješta u vrijeme, mjesto, događaje, sinkrono povezuje imena iz ostalih područja, uspoređuje s primjerima iz vlastite kulture itd.. Učenike se upućuje i na to da skupljaju i klasificiraju informacije iz različitih izvora na stranome jeziku o onim elementima koji pripadaju području užega njihova osobnog zanimanja kako bi bili bolje motivirani u samostalnom radu.

Engleski jezik

Zadaće: sposobnost traženja, organiziranja i primjene informacija dobivenih pomoću raznih izvora u samostalnom rješavanju složenih zadataka iz područja jezika i civilizacije; upoznavanje s elementima kulture i civilizacije zemalja engleskog govornog područja kao i sposobnost kritičkog vrednovanja primljene informacije te usporedbe s našom stvarnošću.

Jezični sadržaji. Kultura i civilizacija: Produbljivanje i proširivanje tema iz prethodnog razdoblja. Rad s raznim vrstama pisanih tekstova (dijaloga, novinskih članaka ...).

Francuski jezik

Francuski kao 1. strani jezik. Teme: Mediji javnog priopćavanja; Problemi suvremenog društva. **Odgojno-obrazovna postignuća:**

Jezične funkcije: izražavanje mišljenja, mijenjanje perspektive, napisati kratko osobno mišljenje, izvješće i komentar, izražavanje slaganja i neslaganja

Kultura i civilizacija: francuska prehrana, mediji i pisci. *Strategije učenja i služenja znanjem*

Francuski kao 2. strani jezik. Teme: Mladi i njihovi problemi; Mediji. **Odgojno-obrazovna postignuća.** *Jezične funkcije:* izražavanje osobnog mišljenja, argumentacija, izražavanje slaganja i neslaganja, predlaganje, prihvaćanje i odbijanje.

Kultura i civilizacija: ujedinjena Europa, nove građevine u Parizu, francuski mediji

Strategije učenja i služenja znanjem.

Njemački jezik

Gimnazije. Jezični sadržaji. Socijalni odnosi u društvu: Političke stranke, promidžba, strani radnici i njihov položaj u zemljama njemačkog govornog područja. Rat, obitelj. Ekologija i izvori energije.

Srednje strukovne škole. Nastavni programi u srednjim strukovnim školama razlikovat će se s obzirom na tri osnovna tipa tih škola tj. na funkcionalnu uporabu stranoga jezika za pojedinu struku. To su sljedeći programi: 1. Program tehničkih i srodnih proizvodnih struka;

2. Programi za hotelijersko-turističke tehničare; 3. Programi za ugostitelje; 4. Programi za ekonomsku struku. Cilj i zadaci: Nastava u srednjoj strukovnoj školi treba biti poticajna i prvenstveno osposobljavati učenika za samostalni rad. Na taj način obrazovanje treba težiti osposobljavanju i pripremi učenika:

- za zrelu dob i svjesnu odgovornost,
- za odgovornost prema suvremenima, potomstvu i prirodnom okruženju,
- za stvaranje razvojnih sposobnosti, ustrojstva temeljnih postupaka i stavova kao pretpostavke za dalji obrazovni put i osposobljavanje za život rada.

Stoga treba učenike poglavito osposobljavati za:

- razmišljanje o temeljnim pitanjima svrhovitosti zadaća i odgovornosti prema ljudskoj opstojnosti,
- očuvanje osobnoga dostojanstva i vrednota,
- omogućavanje donošenja vlastitih kritičkih prosudbi i besprijekornog daljeg usavršavanja.

Istovremeno učenike treba osposobljavati za:

- svjesnu pripadnost hrvatskom narodnom biću s kojim ga povezuje europski svjetonazor i otvorenost prema svijetu,
- spremnost da se djelatno zauzimaju za demokratsku i socijalnu pravnu državu, koja se temelji na načelima slobode i jednakopravnosti,
- spremnost da se besprekidno traže nova rješenja smanjenja napetosti između osobne slobode i društvene odgovornosti,
- spremnost na dijalog i suradnju,
- spremnost na kritičku toleranciju i shvaćanje problema bilo svojih bližnjih, ili općedruštvenih.

U pogledu na obrazovne zadaće, posebna načela svjesnog učenja učenike treba posebno osposobljavati:

- kako bi shvatili probleme u njihovoj višeznakovitosti, njihove međusobne veze, te uzroke i posljedice određenih pojava,
- za kritičko promatranje i vjerodostojnost,
- za logičko i kritičko razmišljanje, logičko zaključivanje, misaono postavljanje pitanja kao i razumno donošenje sveopćih i apstraktnih sudova,
- za usmeno i pismeno izražavanje, razne oblike opisivanja, koji se traže prilikom utemeljivanja kako konkretnih tako i apstraktivnih stvarnih misaonih pojava,
- za ispravno korištenje obavijesnih izvora, za vršenje odabira iz raznih izvora, za tvrdjenje s istinitom namjerom i za mogućnost prepoznavanja manipulacije,
- za uporabu radnih tehnika i tehnika učenja kako s obzirom na mogućnost daljeg samostalnog rada i tako na stvaranje temeljnih znanstvenih postupaka i misaonih predodžbi,
- za sustavni i planski rad kao samostalan tako i za skupinu. »U **nastavnim planovima i programima za srednje strukovne škole za strane jezike integriranje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja moguće je kroz sljedeće teme:**

Engleski jezik prema programu za ekonomske škole. Teme: Kulturno blago Hrvatske; Ekologija. Stručni sadržaji: Teme iz poduzetništva. Teme iz gospodarstva: prezentiranje nacionalnoga gospodarstva (ekonomske škole); Komparativne prednosti malog gospodarstva (ekonomske škole); Teme iz bankarstva i trgovina (ekonomske škole); Poslovno dopisivanje

Usmeno poslovno komuniciranje: traženje i dobivanje podataka, poruka i obavijesti, opis

Engleski jezik (prema programu za tehnička zanimanja – četiri godine učenja): Teme – strukovno orijentiranje općenitim sadržajem u banci, na kolodvoru, uvoz – izvoz, trženje zaposlenja, molba za posao, obitelj, moja škola, izrada postera i reklamni oglasi.

Strukovno orijentirane teme:

– škola i radionice škole, osnovni rječnik struke, povijest struke, mladi i svijet, tehnologija, sajmovi i izložbe, zanimanje i praksa, svakodnevnica na poslu, tehnike u radu

Jezične funkcije

»Jezične su funkcije u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama koje proizlaze bilo iz razrednog razgovora ili iz predviđenih tema. Ne može ih se oštro svrstati u određen stupanj učenja. stoga će se one ostvarivati u većoj ili manjoj mjeri što će proizlaziti iz učeničkog napredovanja tijekom školske godine.«

Njemački jezik prema programu za ekonomske škole. Teme: Opći sadržaji i sadržaji iz kulture i civilizacije stranoga govornog područja; Teme iz kulture i civilizacije zemalja stranog govornog područja; Teme iz hrvatske kulture i običaja; Ekologija; Tržišno gospodarstvo;

Banke, osiguranje, novčani instituti; Pojam i značenje gospodarskog prava

Njemački jezik (prema programu za tehnička zanimanja – četiri godine učenja). Strukovno orijentirane teme: u banci, na kolodvoru, kod liječnika, traženje zaposlenja, molba za posao, slobodno vrijeme, obitelj, moja škola, škola i radionice škole, osnovni vokabular struke, povijest struke, mladi i svijet, tehnologija, sajmovi, izložbe, zanimanje i praksa, svakodnevnica na poslu, tehnike u radu, radni procesi i faze u proizvodnom radu.

Jezične funkcija: Jezične su funkcije u nedjeljivoj vezi s konkretnim komunikacijskim situacijama. Ne može ih se oštro svrstati u određeni stupanj učenja.

Glazbena umjetnost

Gimnazije. Zadaće: steći svijest o razini cjelokupne hrvatske civilizacije i razviti u učenika želju da i sami njeguju vrijednosti naše glazbene tradicije i sudjeluju u njenoj stalnoj nadogradnji. Radi aktualizacije nastave, unutar redovitih nastavnih tema, slobodno se može umetnuti i neki drugi sadržaj (npr. obljetnica nekog istaknutog skladatelja).

Likovna umjetnost

Gimnazije. Nastavni plan i program Likovne umjetnosti za drugi razred u gimnazijama (dvogodišnji i četverogodišnji program) u svakoj je temi poželjno povezati s tematskim područjima građanskog odgoja i obrazovanja. Posebno se to odnosi na tematska područja: Zaštita okoliša i održivi razvoj, (Među)kulturalna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama građanskog odgoja i obrazovanja i Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama.

Nastavne teme iz Likovne umjetnosti: od umjetnosti romanike do umjetnosti prve polovice 20. st. do Pojedinaac i okolina. secesije (u kontekstu uspostave kriterija vrednovanja, razumijevanja čovječanstva razvojem likovne umjetnosti, stvaralačkog kontinuiteta pojedinca i grupe te likovnog čitanja i komuniciranja umjetnošću).

Zadaće: uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture (osnovne teorijske spoznaje o kulturi i umjetnosti te kulturno-povijesnom razvoju); razvijati razumijevanje i djelatnan odnos prema zaštiti spomenika i čuvanju okoline. **Didaktičke upute:** Tijekom nastave predviđena je i povezanost sa svima drugim predmetima, i to ne u smislu usporednoga obrađivanja srodnih

tema ili istih povijesnih razdoblja, nego u stvaralačkom nastojanju nastavnika da trajno uspoređuje metode, pojave i spoznaje drugih nastavnih predmeta radi recipročnog boljeg poimanja posebnosti, kao i međuzavisnosti. To se odnosi na Povijest, književnost i glazbenu umjetnost ponajviše, ali i na latinski i općenito na strani jezik, na Matematiku, Fiziku (konstrukcije), Kemiju, geografiju, sve do Tjelesne kulture.

Filozofija

Gimnazije. Poučavajući učenike filozofiji, poučava ih se kritičkom i kreativnom mišljenju, razložnom argumentiranju te promišljanju kako sebe tako i svijeta u kojem živi te ih se na taj način potiče na odgovornost kako spram sebe tako i spram svijeta u kojem žive.

Program filozofije ima tri inačice programa

U svakoj inačici postoje sadržaji koji se mogu povezati s ishodima Građanskog odgoja i obrazovanja:

1. inačica postavljena je tako da se poučava povijest filozofije kroz različita razdoblja i u tom smislu poučavaju se i filozofi i njihova stajališta. Poučavajući filozofe i njihova stajališta nastavnici učenike upoznaju s različitim određenjima čovjeka, njegovoj ulozi u društvu, odgovornosti spram sebe i drugih, etici i moralu, spoznaji i problemima društva, država, pojedinca itd. Gotovo unutar svake nastavne jedinice može pronaći barem jedan element koji se može povezati s ishodima Građanskog odgoja i obrazovanja.

2. inačica postavljena je tematski. Sastoji se iz dva dijela. Unutar svakog dijela obrađuju se teme i pojmovi koji se mogu povezati s ishodima građanskog odgoja i obrazovanja, no posebno ističemo poglavlje prvog dijela ove inačice: 2.4. Što je moralno dobro (Etika 1), 2.5. Vrijednosti i vrline (Etika 2.) te 2.6. Sloboda i zajednica (Etika 3), 2.8. Što je čovjek (Antropologija) i 2.9. Smisao egzistencije. U drugom dijelu koji se odnosi na probleme suvremene filozofije ističemo poglavlja: 2.13. Filozofija jezika, 2.14. Raspad filozofijskoga sustava (I): Marx i marksizam, 2.15. Raspad filozofijskog sustava (II.): Filozofija egzistencije, 2.17. Tko je čovjek, 2.18. Filozofija politike;

3. inačica sastoji se iz dva dijela: prvi dio odnosi se na povijest filozofije (razdoblja i filozofi), a drugi dio sastoji se iz poučavanja filozofskih disciplina – 2.3. Sustavni prikaz: osnovnih filozofskih problema i pojmovi. Kod dijela 2.3. ističemo poglavlja 3. Etika, 4. Filozofija prava i države.

I u ovoj inačici program nastavnik obrađujući povijest filozofije te pojedine filozofske discipline obrađuje teme i pojmove koje se mogu povezati s ishodima Građanskog odgoja i obrazovanja (gotovo unutar svake nastavne jedinice ovog programa, a u gore navedenim jedinicama povezanost najviše dolazi do izražaja).

Etika

Gimnazije i strukovne škole

Cilj je nastavnog predmeta Etika u srednjim školama usvajanje osnovnih etičkih znanja, potrebnih za razvijanje sposobnosti moralnog prosuđivanja i etičkog argumentiranja, te orijentiranja u životu.

Nastavne cjeline u četvrtom godištu

Cilj je nastave u IV. godištu rekapitulirati usvojene etičke spoznaje prethodnih godišta, razviti ih i upotpuniti do koherentnog sustava etičkih znanja, koji treba usredotočiti na temeljne etičke kategorije slobode i odgovornosti.

U završnici nastave treba iz etičkog područja otvoriti misaone perspektive prema antropologiji i filozofiji povijesti kako bi se učenici osposobili za samostalno razmišljanje i orijentiranje u krajnjim pitanjima smisla ljudske egzistencije i povijesti svijeta.

Prva inačica programa: MORAL – ETIKA – POVIJEST

Tematska cjelina:

III. MEĐAŠNJE POZICIJE POVIJESTI ETIKE

Nastavne jedinice:

a) Sokrat: poistovjećivanje znanja i dobrog djelovanja

– pojam vrline

b) Aristotel: razgraničenje znanja i djelovanja

– sadržajno određenje dobra

c) Kant: Kopernikanski obrat u etici

– princip djelovanja određuje dobro

– osnovni pojmovi Kantove etike

IV. SLOBODA I ODGOVORNOST

Nastavne jedinice

a) stupnjevi osviještenja (razumijevanja) slobode:

– sloboda kao mogućnost izbora (Aristotel)

– sloboda kao mogućnost odstupanja. Problem slobodne volje (Augustin)

– sloboda kao kauzalitet. Novovjekovni pojam slobode (Kant).

b) mjerila i stupnjevi odgovornosti. Znanje i moć. Moć i odgovornost. Krugovi odgovornosti.

c) odgovornost i suvremeni čovjek. Novi tip odgovornosti – odgovornost za život i opstanak. Etika i bioetika.

V. ETIKA I FILOZOFIJA POVIJESTI:

Nastavne jedinice: b) osnovne antropološke koncepcije (smisao čovjeka)

Druga inačica nastavnog programa: ETIKA ILI O RAZBORITOM ŽIVLJENJU

Tematska cjelina: I. MORAL I ETIKA

Nastavne jedinice:

a) O čovjeku ili subjektu etike (posebnost ljudske egzistencije, samospoznaja i djelovanje)

II. LJUDSKO ISKUSTVO I ETIČKA PERSPEKTIVA

Nastavne jedinice:

b) osporavanja i izazovi etici (amoralizam, skepticizam, egoizam i relativizam)

c) utemeljenje i opravdanje etike (Aristotelovo utemeljenje etike, Kantovo utemeljenje etike)

III. PREDMET, STRUKTURA I PODRUČJA ETIČKOG PROSUĐIVANJA

Nastavne jedinice:

a) predmet etike (vrednote i ideali, obveze prema drugima, dostojanstvo i dobar život)

c) područja etičkog prosuđivanja (privatna moralnost, javna moralnost, etika posebnih djelatnosti i situacija)

IV. ETIČKO OPRAVDANJE MORALNOG DJELOVANJA

Nastavne jedinice

a) moralno djelovanje i moralna osoba (racionalnost i razboritost, sloboda, jednakost, dobro i ispravno)

b) moralna prava, moralne dužnosti, moralni konflikti (savjest, odgovornost, samopoštovanje, kazna)

c) pravednost, paternalizam, tolerancija i mir (složenost moralne i političke vrline pravednosti, tipovi pravednosti, problem paternalizma, struktura i značaj tolerancije, etička vrednota mira)

V. ETIČKA ARGUMENTACIJA I ETIČKE TEORIJE

Nastavne jedinice:

a) strategije poopćivosti u etičkim prosuđivanjima (zlatno pravilo, Kantov univerzalizam, Rawlsov »veo neznanja«)

c) etički pristup moralnim problemima svakodnevnog života (suočavanje s problemom i koraci k etičkoj refleksiji toga konkretnog problema)

Povijest

Gimnazije. Svrha je i cilj nastave Povijesti da učenici, uz pomoć istinskog tumačenja povijesnih događaja kao i osobnom suradnjom što znači učenjem usvoje etičke norme i poglede na život te pri tome izgrade duh otvoren za razumijevanje različitih kultura i načina života, kao i komunikaciju među svojim vršnjacima i svim drugim ljudima. Tako izgrađivani pristup tijekom nastave Povijesti kao i spoznaje raznovrsnih povijesnih događaja, pomagat će učenicima u izgrađivanju cjelovite osobnosti, koja također obuhvaća domoljublje, poštovanje i razumijevanje cjelokupne povijesne baštine te ustrajno i humano zauzimanje za istinu i pravdu, kao i uvjerenja da su baš to prave vrijednosti kojima, i usprkos krivudavih putova čovječe slobode tijekom povijesti, ipak pripada sigurna budućnost.

Uz pouzdanost i objektivnost spomenute će se etičko-odgojne vrijednosti moći će lakše i sigurnije postići ako se nastava Povijesti rastereti gomilana činjenica a težište stavi na kulturu i svrhu učenja povijesti. Zato ćemo tijekom poučavanja povijesti poticati učenika i pomagati mu da on sam radi nastojeći spoznati probleme povijesnoga tijeka. Razvijat ćemo u njemu analitičke sposobnosti i vlastita gledišta, tj. kritička promatranja povijesti i povijesnih događaja. Uz osposobljavanje za kritičko promatranje i vrednovanje povijesnih događaja i osoba, te ispravno postavljanje pitanja i traženja odgovora, što obuhvaća odbaciti nebitno i tražiti bitno te uopćavati u nastojanju da se oblikuju utemeljene osobne prosudbe, koje će moći i sam obrazložiti, pomoći ćemo učeniku da spozna granice svojih, ali i općeljudskih, mogućnosti. Takvim će djelovanjem i učenik postajati sve više sposoban – u cjelokupnoj svjetskoj povijesti, a jednako tako i u nacionalnoj povijesti koja je njezin nedjeljiv dio – prepoznati mukotrpan hod čovječanstva u proboju prema boljem i čovjeka dostojnijem životu, također i kroz sukobljavanja jednostrano shvaćenih ciljeva i provale ljudskih i grupnih strasti (u ratovima primjerice, ali i drugim zlima). Učenik će stečene vlastite spoznaje prenositi u svoju svakidašnjicu, među bližnje, na sadašnjost i u budućnost, na svoje privatno i javno djelovanje, od društvenoga i političkog nadalje. Tako će i povijest, odnosno predmet nastave Povijesti, pridonositi izgradnji valjana građanina, najprije svoje domovine, potom i cijeloga svijeta. Upravo u tome i jest temeljni smisao i cilj nastave Povijesti.

Nastavni program za Povijest u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem kroz sve četiri godine. No u prva dva razreda nastavni sadržaji završavaju sa 17. stoljećem.

Temeljni pojmovi: vojno-politički savezi, međunarodne krize, aneksijska kriza, balkanski savezi, Nobelova nagrada, Olimpijske igre, dijaspora, atentat, Londonski ugovor, rat, Oktobarska revolucija, hrvatski domobrani, hrvatska politička emigracija, zeleni kadar, mirovni ugovori, izolacionizam, pravaši, Jadransko pitanje, hrvatske političke stranke, gospodarstvo, Liga naroda, proturežimski prosvjedi, velika gospodarska kriza, militarizam, nacizam, Rasni zakoni, antisemitizam, fašizam, diktatura, agrarna reforma, oktroirani ustav, režimsko nasilje, Namjesništvo, antifašistički pokret, Hrvatsko pitanje, diktatura ustaškog režima, holokaust, antifašističke organizacije, okupatori i njihovi zločini, prekomorski zbjegovi, ratni zločinci, Ujedinjeni narodi, blokovska politika, dekolonizacija, pokret nesvrstanih država, političke krize, lokalni ratovi, politika detanta, federativna republika, unitarizam, komunistički socijalizam, prvi višestranački izbori, samostalnost i suverenost, velikosrpska agresija, međunarodno priznanje, mirovne snage, izbjeglice i prognanici, Međunarodni sud za ratne zločine, mirna reintegracija.

Geografija

Gimnazije. Zadaće (zajedničke za sva četiri razreda): osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnost kritičke raščlambe konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticanja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu u životu zajednice; upoznati učenike s pojačanim procesom narušavanja kakvoće čovjekove okoline i prijekom potrebom čuvanja okoline od daljnje degradacije, odnosno poboljšanja kakvoće ugroženih elemenata i lokaliteta; stalnom aktualizacijom geografskih nastavnih sadržaja razvijati u učenicima zanimanje za stalno praćenje geografske stvarnosti u zemlji i u svijetu te potrebu za samostalnim učenjem i stalnom geografskom izobrazbom.

Nastavni program za geografiju u gimnaziji omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem kroz sve četiri godine, no veće mogućnosti povezivanja postoje od drugog razreda kada se poučava o društvenim čimbenicima poput nastavnih cjelina 2.1. Stanovništvo kao čimbenik razvoja i prostornoga ustroja, 2.2. Naselja i oblici naseljenosti te 2.3. Oblici ljudskih djelatnosti. U trećem razredu gimnazija poučava se Svjetski razvoj i regionalne posebnosti, dok se u četvrtom razredu poučava *Geografija Hrvatske*.

Strukovne škole – program ekonomist

Zadaće:

- Osposobiti učenike da shvate postojanje, funkcioniranje i međuzavisnost ekonomskih sustava u prostoru (od lokalnih preko regionalnih do svjetskih razmjera) i njihovu ovisnost o prirodno-geografskim obilježjima i ljudskim čimbenicima s posebnim osvrtom na primjere iz Hrvatske.
- Osposobiti učenike da uočavaju gospodarske zakonitosti razmještaja gospodarskih djelatnosti unutar pojedinih mjesta i regija (struktura).
- Osposobiti učenike da s razumijevanjem prate dinamične promjene u regionalnoj strukturi kao posljedice djelovanja internih, lokalnih i regionalnih faktora (proces).
- Omogućiti učenicima razumijevanje osnovnih teorija i prostorno empirijskih istraživanja lokacija, regionalnog rasta, razvoja i prostorne pokretljivosti te politike planskog usmjeravanja i planskih dokumenata.

Nastavni program za geografiju za zvanje ekonomist omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u sve četiri godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju s obzirom da »sadržaj predmeta obuhvaća: opću ekonomsku geografiju, ekonomsku geografiju svijeta, Europe i Hrvatske.

Geografija – program hotelijersko-turistički tehničar.

Ciljevi i zadaće drugoga razred su:

- osposobiti učenike da shvate međusobni odnos prirodnih pojava i društvenih čimbenika na Zemlji,
- osposobiti učenike da shvate zakonitosti razmještaja gospodarskih djelatnosti unutar pojedinih mjesta i regija (struktura)

Cilj i zadaća trećeg razreda su:

– osposobiti učenike da shvate postojanje, funkcioniranje i međuovisnost ekonomskih sustava u prostoru i njihovu ovisnost o prirodnogeografskim obilježjima i ostalim čimbenicima.

Ciljevi i zadaće četvrtog razreda su:

– omogućiti učenicima razumijevanje osnovnih teorija i turističkih istraživanja lokacija, regija, prostorne pokretljivosti te politike planskog usmjeravanja turizma,

– dati naglasak na turizam, mladi i perspektivni fenomen, koji mnogo daje i još više obećava,

– naglasiti elemente važne za promotivne turističke djelatnosti – od komparativnih prednosti prometa, geografskog položaja, preko privrednih i spomeničkih aktivnosti, do zaštite čovjekova okoliša i smještajnih kapaciteta.

Nastavni program za geografiju za zvanje hotelijersko-turistički tehničar omogućuje međupredmetnu povezanost s Građanskim odgojem i obrazovanjem u sve tri godine naročito kroz društvenu, gospodarsku i ekološku dimenziju građanske kompetencije.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Gimnazije. Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture taj da se zadovolje biopsihosocijalne čovjekove potrebe za kretanjem, da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba na suvremene uvjete života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalni rad i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti. Mjerila za izbor programskih sadržaja određena su utilitarnim vrijednostima pojedinih sadržaja u svakodnevnom radu i životu.

Strukovne škole. Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture da se povećaju stvaralačke sposobnosti i prilagodba suvremenim uvjetima života i rada. Uz to, cilj je da se ljudi svladavanjem prikladnih programa osposobe za samostalnu i odgovornu skrb o čuvanju i promicanju osobnoga zdravlja, radnih i drugih sposobnosti.

Katolički vjeronauk za četverogodišnje srednje škole

Četvrto godišće srednje škole

III. Tematska cjelina

Ljudski rad i stvaralaštvo

Teme

1. Čovjek sustvaratelj

Ključni pojmovi: poziv, životno poslanje, bračni poziv, duhovni poziv, zanimanje, rad, pravo na rad, enciklika Radom čovjek (*Laborem exercens*)

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti razliku i odnos između poziva (zvanja) i zanimanja; prepoznavati povezanost vlastitih sposobnosti i sklonosti sa životnim pozivom; upoznati različite pozive u Crkvi; protumačiti pravo na rad u kontekstu temeljnih ljudskih prava.

2. Kršćanski pogled na rad

Ključni pojmovi: samoostvarenje, služenje, obveza, socijalni nauk Crkve, radničko pitanje, nezaposlenost, obiteljska plaća, supsidijarnost, enciklike *Nove stvari (Rerum novarum)*, *Stota godina (Centesimus annus)*.

Odgojno-obrazovna postignuća: protumačiti nužnu povezanost između rada, pravde i solidarnosti u kršćanskom socijalnom nauku; objasniti odnos Objave i zauzimanja Crkve za cjelovito promicanje čovjeka; usporediti i protumačiti shvaćanje i vrjednovanje rada u socijalnom nauku Crkve i u današnjem neoliberalnom kapitalizmu; sagledati problematiku nezaposlenosti (njezine uzroke, posljedice i odnos prema pravu na rad); kritički propitivati negativne pojave u društvu koje su posljedica otuđenja od pravog značenja rada; objasniti značenje načela supsidijarnosti.

3. Pravda i solidarnost

Ključni pojmovi: pravednost, vrste pravednosti, socijalna pravda, izrabljivanje, strukture grijeha, solidarnost, enciklika *Sollicitudo rei socialis*, društveni nauk Crkve, povlaštena briga za siromašne.

Odgojno-obrazovna postignuća: uvidjeti nužnost pravednih odnosa u društvu i tražiti načine njihova promicanja; shvatiti pravdu kao izraz poštovanja ljudske osobe; navesti vrste pravednosti i obvezu pravednosti i solidarnosti, objasniti značenje pojma socijalna pravda; uočiti da je skrb za potrebite (djela milosrđa) i svijest solidarnosti bitna odrednica kršćanskog identiteta.

4. Etika poslovanja

Ključni pojmovi: etika, poslovna etika, nepravda, korupcija, egoizam, gramzljivost, iskorištavanje.

Odgojno-obrazovna postignuća: upoznati genezu gospodarske etike; objasniti pojam i uključnice etike poslovanja; prepoznati kriterije etike poslovanja na primjeru jednog etičkog kodeksa gospodarskog ponašanja; uvidjeti dosege i posljedice neetičnog ponašanja u gospodarstvu; uvidjeti i promicati nužnost etike u gospodarstvu i politici.

5. Briga za opće dobro i kršćansko zauzimanje za mir

Ključni pojmovi: opće dobro, osobno (privatno) dobro, mir, izgradnja mira, potpornji mira.

Odgojno-obrazovna postignuća: objasniti pojmove osobnog i općeg dobra i njihov odnos; zainteresirati se za promicanje općeg dobra i shvatiti ga kao vlastitu obvezu; protumačiti značenje starozavjetnoga pojma »šalom«; objasniti kršćansko shvaćanje mira; protumačiti kršćanski nauk o pravednom miru i nužnoj obrani; prepoznati istinu, pravdu i mir kao putove ostvarivanja općeg dobra; uočiti odnos između razvoja i mira.

IV. Tematska cjelina

Izazovi znanstveno-tehničkog napretka

Teme

1. Budućnost i moć znanja

Odgojno-obrazovna postignuća: zauzimati stav suodgovornosti i sudjelovanja u traženju rješenja za pitanja koja nameće znanstveno-tehnički razvoj

2. Informatizacija i globalizacija

Odgojno-obrazovna postignuća: prepoznati suvremene društvene procese i uočiti njihovu povezanost; razvijati potrebu praćenja društvenih pojava i aktivnog uključivanja u društvo

3. Znanost u službi poboljšanja života

Odgojno-obrazovna postignuća: zauzimati se za istinski napredak i etičku primjenu tehnoloških dostignuća; zauzimati se za ljudski život kao najveću vrijednost; prepoznati različite načine zauzimanja za humaniji svijet

4. Briga za okoliš

Ključni pojmovi: materijalizam, egoizam, stilovi života, ekološka etika, radikalni biocentrizam, umjereni biocentrizam, odgovornost, održivi razvoj, kultura solidarnosti

Odgojno-obrazovna postignuća: propitivati odnos ekološke krize i potrošačkog mentaliteta; uočiti povezanost bogatstva i siromaštva na svim razinama; zauzimati se za pravednu raspodjelu i održavanje dobara Zemlje; propitivati različite stilove života; gajiti ljubav prema svjesno izabranoj i kultiviranoj skromnosti; zauzimati se za zdrav okoliš i očuvanje prirode; razlikovati radikalni i umjereni biocentrizam; gajiti svijest odgovornosti pred Bogom za stvoreni svijet.

5. Zajedništvom do napretka

Ključni pojmovi: osoba, zajedništvo, individualizam, moralni subjektivizam, opće dobro, osobno dobro, civilizacija ljubavi

Odgojno-obrazovna postignuća: uočiti temeljnu potrebu čovjeka za drugim i Drugim; prepoznati tendencije razvijanja individualizma u društvu; uočiti kobne posljedice individualizma; razumjeti odnos individualizma i moralnog subjektivizma; zauzimati se za očuvanje i razvijanje ljudskog zajedništva

V. tematska cjelina

Kršćanska nada u budućnost

teme

1. Svjetovna očekivanja budućnosti

Ključni pojmovi: planiranje, predviđanje, projekti, vizije budućnosti, očekivanja od budućnosti, nada, strah, sadašnjost i budućnost

Odgojno-obrazovna postignuća: zapaziti značenje planiranja i predviđanja budućnosti u suvremenom društvu; osvijestiti opasnosti i strahove koje doživljava suvremeni čovjek s obzirom na budućnost; povezati čovjekovu usmjerenost ka budućnosti sa sviješću o povijesnosti, vremenitosti i prolaznosti; propitati vlastite stavove spram budućnosti i vlastita očekivanja budućnosti

3. Čovjek pred pitanjem svršetka

Odgojno-obrazovna postignuća: uvidjeti potrebu odgovornog života i angažmana za dobro

Matematika

Gimnazije. Svrha i cilj: Stjecanje temeljnih matematičkih znanja nužnih za nastavak daljnje izobrazbe, praćenje suvremenoga društveno-gospodarskoga i znanstveno-tehnološkoga razvoja i buduće djelatnosti. Načela nastave Matematike: razvijati i produbljivati matematičko mišljenje učenika i osposobljavati ih za osmišljavanje i rješavanje raznih praktičnih problema.

Strukovne škole. Ciljevi i zadaće: Nastava Matematike u srednjim stručnim školama omogućuje da učenici usvoje matematičko znanje potrebno za razumijevanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu te da ih osposobljava za primjenu usvojenog znanja u praktičnom životu i za nastavak školovanja.

Fizika

Gimnazije. Svrha i cilj: A-inačica. Učenik treba biti osposobljen da se racionalno i svjestan odgovornosti sučeljava s individualnim i društvenim problemima koristeći se znanjem i pojmovima stečenima u matematičko-prirodnoznanstveno-tehničkom području; promišljati položaj i djelovanje pojedinca u uvjetima brzoga znanstveno-tehnološkoga razvoja.

B-inačica. Na temelju sudjelovanja u postupcima istraživanja, otkrivanja, stvaranja, konstruiranja i primjene, učenik mora steći određene sposobnosti i vještine koje je u stanju primijeniti na nove situacije.

Strukovne škole: Načela slična programu gimnazije

Kemija

Gimnazije. Svrha: Ostvarivanje programa Kemije daje učenicima osnovna znanja o pojavama i procesima u prirodi. U tumačenju pojava, gdje god je to moguće valja poći od pokusa, opažanja i mjerenja. Svrha je takvog pristupa razvijati sposobnosti uočavanja i raščlanjivanja promjena te donošenja zaključaka na osnovi rezultata objektivnoga mjerenja i pokusnoga provjeravanja. Na taj način mnoge informacije, koje su se učenicima dosad predočavale kao gotove činjenice, zamijenit će metode promatranja i usporedbe spontanijih promjena u prirodi ili izazvanih procesa u kemijskom laboratoriju, a problemski pristup nastavi uvjetovat će bolje razumijevanje bitijeh kemijskih pretvorbi.

Biologija

Gimnazije. Svrha je nastave biologije potaknuti zanimanje učenika za živi svijet i čovjeka u njemu, objasniti osnovna životna načela, koja su zajednička svim živim bićima, ali isto tako prikazati raznolikost i bogatstvo biljnih i životinjskih vrsta koje žive na Zemlji. Nastava biologije treba njegovati i razvijati spoznaju o tome da biološka znanost tumači samo dio pojavnosti ovoga svijeta i u svojim dosadašnji naporima i postignućima otkriva još mnogo nepoznatih pojava koje danas nije u mogućnosti objasniti postojećim metodama.

Strukovne škole. Sadržaj predmeta biologije omogućuje ostvarivanje ne samo obrazovnih već i odgojnih zadaća u nastavnom procesu, posebno u smislu usvajanja zdravstvene i ekološke kulture. Važan je naglasak na usmjeravanju učenika da slijedom stečenih bioloških znanja razviju svijest o vrijednosti života uopće, o načinu i potrebi čuvanja zdravlja, o potrebi zaštite okoliša, a da sve to rezultira usvajanjem zdravih životnih navika. Didaktičke upute.

Cjelina pod nazivom *Čovjek i okoliš* predstavlja modul C. Kod obrade sadržaja potrebno je usvojiti temeljne biološke spoznaje o odnosima živih bića i okoliša, odnosima unutar životnih zajednica te o narušavanju ravnoteže tih odnosa djelovanjem čovjeka. Prema struci – djelatnosti kojoj struka pripada, u ovim se sadržajima može naglasiti i proširiti upravo ono što je u odnosu na tu djelatnost posebno interesantno ili specifično u smislu narušavanja, odnosno zaštite okoliša.

Politika i gospodarstvo

Gimnazije

A. Politika

2. Sadržaj

2.1. Politika, politički čin, političko djelovanje

2.2. Narod, manjina, državljani RH, građani

2.3. Tipovi politički poredaka

2.4. Političke stranke

2.5. Izbori

2.6. Država

2.7. Parlament i parlamentarizam

2.8. Ustrojstvo državne vlasti

2.9. Hrvatski sabor

2.10. Predsjednik Republike Hrvatske

- 2.11. Vlada Republike Hrvatske
- 2.12. Sudbena vlast
- 2.13. Ustavni sud Republike Hrvatske
- 2.14. Lokalna samouprava i uprava u Republici Hrvatskoj
- 2.15. Politika i javnost
- 2.16. Ljudska prava (slobode i prava čovjeka i građanina)
- 2.17. Politika i vjera

B. Gospodarstvo

Sadržaji

- 2.1. Pojam
- 2.2. Slobodna tržišna i komandna gospodarstva
- 2.3. Ekonomija ponude
- 2.4. Ekonomija potraživanja
- 2.5. Nevidljiva ruka (načelo)
- 2.6. Poduzetništvo
- 2.7. Kapital
- 2.8. Biznis i ustrojba *businessa*
- 2.9. Dioničarsko gospodarstvo
- 2.10. Bondkolderstvo
- 2.11. Novčarstvo
- 2.12. *Management*
- 2.13. Marketing
- 2.14. Bilanciranje (*accounting*)
- 2.15. Hrvatsko gospodarstvo
- 2.16. Gospodarstvo Europe i svijeta

Izborna nastava

Programska građa

1. Određenje pojma politika

Politika kao znanje i vještina

Racionalno djelovanje i društveno stanje

Politika kao čovjekova sudbina

2. Ljudsko društvo kao politički prostor

Društveni odnosi i politička htijenja

Politička moć

Pravo kao politički cilj

Pravni i politički sustav

Egalitarizam i elitizam

Akteri politike

Politički ciljevi

Politička sredstva

3. Država pravo i politika

Ustroj države

Državna politika

Ustav – kao temeljna institucija poretka

4. Politički sustavi

Politička kultura i politički stilovi

Ustrojstvo političkoga sustava

Suvremeni politički sustavi

5. Politički sustav Republike Hrvatske

Politička kultura i politički stilovi na hrvatskom prostoru

Ustrojstva političkoga sustava Republike Hrvatske

6. Međunarodni politički odnosi

Strukovne škole

Politika i gospodarstvo – dva sata tjedno

Sadržaj

A. Politika

Naziv nastavne cjeline

7. Politika, politički čin, političko djelovanje

8. Narod, manjina, državljani RH, građani

9. Tipovi političkih poredaka

10. Političke stranke

11. Izbori

12. Država

13. Parlament i parlamentarizam

14. Ustrojstvo državne vlasti

15. Hrvatski sabor

16. Predsjednik Republike Hrvatske

17. Vlada Republike Hrvatske

18. Sudbena vlast

19. Ustavni sud Republike Hrvatske

20. Lokalna uprava i samouprava u Republici Hrvatskoj

21. Politika i javnost

22. Ljudska prava (slobode i prava čovjeka i građanina)

23. Politika i vjera

Sadržaj

B. Gospodarstvo

Naziv nastavne cjeline

24. Pojam

25. Slobodna tržišna i komandna gospodarstva

26. Ekonomija ponude

27. Ekonomija potraživanja

28. Nevidljiva ruka (načelo)

29. Poduzetništvo

30. Kapital

31. Biznis i ustrojba *businessa*

32. Dioničarsko gospodarstvo

33. Bondkolderstvo

34. Novčarstvo

35. *Management*

36. Marketing

37. Bilanciranje (*accounting*)

38. Hrvatsko gospodarstvo

39. Gospodarstvo Europe i svijeta

Trogorodišnje strukovne škole u dvojnog sustavu obrazovanja

Politika i gospodarstvo – dva sata tjedno

Sadržaj

A. Politika

Naziv nastavne cjeline

1. Pojam i njegovo objašnjenje

2. Politički sustavi

3. Politički sustav Republike Hrvatske

4. Ljudska prava

5. Hrvatsko gospodarstvo

B. Gospodarstvo

Naziv nastavne cjeline

1. Gospodarske zadaće

2. Ustrojstvo rada obrtničke radionice

3. Sredstva ustroja obrtničke radionice

4. Ustrojavanje kadrova i međuljudski odnosi

5. Osnove gospodarenja novcem

6. Knjigovodstvena bilanca

7. Mjere unaprjeđivanja obrta

Latinski jezik

Obrazovni ishodi nastave Latinskog jezika konkretiziraju se jezičnom i izvanjezičnom tj. civilizacijskom komponentom.

Klasične gimnazije

– nastavljači

– početnici

Četvrti razred

Klasične gimnazije

Cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične građe teksta na latinskom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost antičkoga i suvremenog književnog stvaralaštva, posebice u hrvatskoj književnosti posredovanjem hrvatskih latinista, sve do današnjih dana.

Nastavljači:

sadržaji su jezični, književno-teorijski i civilizacijski

Teme:

- rimska filozofija kao posrednik između srednjega vijeka i grčke filozofije
- crkveni oci i ciceronizam
- utjecaj antike na latinizam i preko njega književnost na narodnim jezicima
- hrvatski latinizam u svjetlu europskoga latinizma i kao zasebni samosvojni dio hrvatske književnosti

Početnici

sadržaji su jezični, književno-teorijski i civilizacijski

Teme:

- rimska filozofija kao posrednik između srednjega vijeka i grčke filozofije
- crkveni oci i ciceronizam
- propadanje rimske književnosti i pojava latinske
- utjecaj antike na latinizam i preko njega književnost na narodnim jezicima
- hrvatski latinizam u svjetlu europskoga latinizma i kao zasebni samosvojni dio hrvatske književnosti

Grčki jezik

Obrazovni ishodi nastave Grčkog jezika konkretiziraju se jezičnom i izvanjezičnom tj. civilizacijskom komponentom.

Klasične gimnazije

- nastavljači
- početnici

Četvrti razred

Klasične gimnazije

Cilj nastave: osposobiti učenika za poznavanje i razumijevanje jezične strukture teksta na grčkom jeziku, za razumijevanje izvanjezičnog konteksta (povijesnoga i civilizacijskog), za uočavanje i prepoznavanje književno teorijskih značajki te za prevođenje teksta na hrvatski jezik s visokim stupnjem samostalnosti glede uporabe, pribavljanja i odabira različitih izvora znanja i podataka. Učenici upoznaju dijakronijski razvoj jezika, temelje, razvoj i slijed

kulturnoga i civilizacijskog nasljeđa te odnose i povezanost dugoga povijesnog hoda i sadašnjosti, antičkih temelja i sadašnje europske i planetarne civilizacije.

Nastavljači:

sadržaji su jezični, književno-teorijski i civilizacijski

Teme:

- razvoj tragedije
- utjecaj grčkih tragičara do današnjih dana na svjetsku, europsku i hrvatsku književnost
- analiza filozofskih tekstova
- Grčka pod makedonskom i rimskom vlašću

Počelnici

sadržaji su jezični, književno-teorijski i civilizacijski

Teme:

- razvoj tragedije
- utjecaj grčkih tragičara do današnjih dana na svjetsku, europsku i hrvatsku književnost
- filozofska proza (Platon, Aristotel)
- pregled kulturološki važnih zbivanja u Grčkoj pod makedonskom i rimskom vlašću
- pregled i odlike helenizma
- svetkovine povezane s tragedijom

[1]Pojam istraživanje ovdje se koristi u smislu da učenici primjereno svojoj dobi i mogućnostima prikupljaju i analiziraju podatke o temi koju obrađuju, prepoznaju probleme i traže rješenja.

[2]Kako svi učitelji mogu poduprijeti odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava: Okvir za razvoj kompetencija (2014). Agencija za odgoj i obrazovanje, www.azoo.hr

[3]Rolf Gollob, Peter Krapf, Ólöf Ólafsdóttir, Wiltrud Weidinger (2014). Metodički priručnik za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Agencija za odgoj i obrazovanje, www.azoo.hr

[4]Popis predmeta, područja, tema, obrazovnih postignuća i ključnih pojmova kroz koje se u I., II., III. i IV. razredu osnovne škole može korelirati Građanski odgoj i obrazovanje preuzeti

su iz službenog dokumenta Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006.), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (NN, br. 102/06)

[5] Pojam istraživanje ovdje se koristi u smislu da učenici primjereno svojoj dobi i mogućnostima prikupljaju i analiziraju podatke o temi koju obrađuju, prepoznaju probleme i traže rješenja.

[6] Kako svi učitelji mogu poduprijeti odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava: Okvir za razvoj kompetencija (2014.). Agencija za odgoj i obrazovanje, www.azoo.hr

[7] Rolf Gollob, Peter Krapf, Ólöf Ólafsdóttir, Wiltrud Weidinger (2014.). Metodčki priručnik za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Agencija za odgoj i obrazovanje, www.azoo.hr

[8] Popis predmeta, područja, tema, obrazovnih postignuća i ključnih pojmova kroz koje se može korelirati Građanski odgoj i obrazovanje u V., VI., VII. i VIII. razredu osnovne škole preuzeti su iz službenog dokumenta Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006.), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (NN, br. 102/06)

[9] Pojam istraživanje ovdje se koristi u smislu da učenici primjereno svojoj dobi i mogućnostima prikupljaju i analiziraju podatke o temi koju obrađuju, prepoznaju probleme i traže rješenja.

[10] Kako svi nastavnici mogu poduprijeti odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava: Okvir za razvoj kompetencija (2014.). Agencija za odgoj i obrazovanje, www.azoo.hr

[11] Rolf Gollob, Peter Krapf, Ólöf Ólafsdóttir, Wiltrud Weidinger (2014.). Metodčki priručnik za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava; Agencija za odgoj i obrazovanje, www.azoo.hr

[12] Popis predmeta, nastavnih cjelina i ključnih pojmova kroz koje se u I., II., III. i IV. razredu srednje škole može korelirati Građanski odgoj i obrazovanje preuzeti su iz službenog dokumenta *Glasnik Ministarstva prosvjete i sporta*, a nalaze se na web-stranici NCVVO-a: <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/dokumenti>